JOHN STEİNBECK • GAZAP ÜZÜMLERİ

Gözler
Yayınları

JOHN STEİNBECK

GAZAP ÜZÜMLERİ

John Steinbeck

GAZAP ÜZÜMLERİ

Gözlem Yayınları

Çağdaş Dünya Yazarları: 7

John Steinbeck
GAZAP ÜZÜMLERİ

Çeviren : Oktay İncesu

Dizgi : Gözlem Yayıncılık ve Matbaacılık Ltd.
Baskı : Boyut Matbaacılık
Birinci Baskı : 1993

GÖZLEM YAYINLARI
Nuruosmaniye Cad. Atay Apt. No: 5/6
CAĞALOĞLU - İSTANBUL
Tel : 513 74 77 - 513 74 88

John Steinbeck

GAZAP ÜZÜMLERİ

Roman

Çeviri

Oktay İncesu

Gözlem Yayınları

1

Son yağmurlar, Oklahoma'nın bazı bölgelerine sessiz sedasız geldi ve üzerinde derin yarıklar bulunan toprakta yeni izler bile bırakmadı. Kuru otlar görmeye alışık olduğumuz boş topraklarda, yeşil otlar ve çimenlerin bitmesine neden oldu. Mısırlar da çabucak boy attılar. Gökyüzünün rengi, mayıs sonunda soldu ve ilkbahar boyunca hiç kaybolmayan koyu gri bulutlar birer birer çekildiler.

Küçük dereciklerden akan su çamurluydu. Güneş her gün biraz daha çok ısıtıyor ve günler geçtikçe mısır yaprakları, canlılıklarını ve diriliklerini kaybediyorlardı. Önce aşağı doğru bir kavis çizerek sarkmaya başladılar. Kuvvetten düşmüşlerdi besbelli. Sonra haziran geldi. Güneş serbestçe parlıyordu artık. Gün geçtikçe biraz daha soluyordu gökyüzünün ve toprağın rengi.

İnsanların yürüdükleri, at nallarının dövdüğü ve üzerinde tekerleklerin döndüğü ana caddelerde çamurlar kurumuş, ortalığı toz kaplamıştı. Kımıldayan her şey, tozun havaya biraz daha yayılmasına sebep oluyordu.

Büyük bulutlar haziran ortalarında Teksas'ı ve körfezi tamamen terk ettiler. Bunlar, yükseklerde görünen ağır yağmur bulutlarıydı. Tarlalarda çalışan adamlar, onlara bakar, tükürükleriyle 4slattıkları parmaklarını havaya kaldırarak rüzgârın yönünü belirlemeye çalışırlardı. Bulutlar yükselince atlar da huysuzlaşırdı.

Birkaç damla yağmur serpiştirerek başka ülkelere doğru uzaklaşan bulutların geride bıraktıkları gökyüzü solgunlaşır ve güneş parlardı.

Rüzgâr oldukça hızlanmıştı. Otları ve yaprakları uçuruyor, taşların altında ıslık çalıyordu. Her şey koyulaşmıştı sanki. Kıpkırmızı bir güneş gökyüzünün ortasında parlıyordu. Gece hızlanan rüzgâr, mısırların zaten zayıflamış olan yapraklarını sabaha kadar zorladı, diplerindeki toprağı kazıdı. Yapraklar, bir süre dayandıktan sonra rüzgârın önünde çaresiz baş eğiyorlardı.

Sabah oldu, ama gün ışımadı. Gri gökyüzünde, tozlu kırmızı bir güneş belirdi ve cansız bir ışıkla dünyamızın bu bölgesini aydınlatmaya başladı. Gün ilerledikçe hava büsbütün karardı ve rüzgâr mısırların üstünde uğuldamasını artırdı.

İnsanlar evlerinden dışarı çıkmak istemiyor, çıktıkları zaman da mısır tozu kaçmasın diye burunlarına mendilden yaptıkları çok ilkel maskelerini takıyorlar, elleriyle gözlerini korumaya çalışıyorlardı.

Sonunda gece yine gelip çattı. Karanlık gece! Yıldızlar, tozu delip dünyayı aydınlatamıyor, pencere ışıkları birkaç metre öteden görünüyordu. Sanki hava yarı oksijen yarı tozdu artık. Toz öylesine havanın benliğine işlemiş, öylesine ona katılmıştı. Evlerin kapı ve pencereleri sıkı sıkı kapanmış, aralıklara bezler tıkanmıştı. Ama toz, öyle ince, öyle anlaşılmaz ve öyle sinsiydi ki, bütün bu önlemlere rağmen kimselere görünmeden evlerin içine sokuluyor, masaların, sandalyelerin, büfelerin üstüne çöküyordu.

Rüzgâr, gece yarısına doğru durdu. Yeniden sessizleşti her şey. Sesi, tozlu hava sisten daha kesin yansıtır. Rüzgârın durduğunu hisseden insanlar uyandılar. Soluklarını keserek karanlığı dinlediler. O sırada horozlar ötmeye başladılar. Sabahı iple çekiyordu herkes. Tozun yok olması için uzun bir süre geçmesi gerektiğini biliyorlardı. Toz, sabah sisten beter, güneş taze kan kadar kırmızıydı. Bütün gün boyunca gökten durmaksızın toz yağdı.

İnsanlar evlerinden çıkınca ciğerlerine, kuru sıcak ve tozlu hava doldu. Elleriyle burunlarını kapadılar ister istemez. Çocuklar da dışarı fırladılar, ama yağmurdan sonra yaptıkları gibi koşup oynamaya başlamadılar. Çiftçiler kapılarının önünde durup, mahvolmuş mısırları seyretmeye koyuldular. Onlar şimdi büyük bir hızla kurumaya yüz tutmuştu. Çiftçilerin ağzını bıçak açmıyordu. Kadınlar da dışarı çıkıp erkeklerinin yanına gittiler. Dikkat ve merakla kocalarının yüzlerine baktılar. Çünkü onlar da, mısır ürününün kaybedilmesinden daha önemli olanın, yaşama sevinci ve ümidi korumak olduğunu seziyorlardı. Çocuklar, anne babalarına yakın yerlerde duruyor ve çıplak başparmaklarıyla tozun, üstünde şekiller çiziyorlardı.

Bir süre sonra, mahvolmuş ürünü seyretmekte olan çiftçilerin yüzlerindeki şaşkınlık kayboldu. Onun yerini müthiş bir öfke ve inat aldı. Bunu gören kadınlar rahatladılar. Çünkü onlara göre hiçbir şey erkeğin ümitsizliğinden daha acı değildi. Çocuklar da, kadınlar da erkeklerin ümit ve iradelerini kaybetmedikçe onların ekmeğini sağlayacaklarını bilirlerdi. Kadınlar evlerine işlerinin başına, çocuklar da oyunlarına döndüler. Erkekler ise kapılarının önünde oturmuş düşünüyorlardı.

2

Kocaman, kırmızı bir kamyon, yol kenarındaki küçük bir lokantanın önünde durdu. Pırıl pırıl, yepyeni bir kamyondu bu. İki yanında büyük harflerle, "OKLAHOMA İLİ NAKLİYAT ŞİRKETİ" yazılıydı. Çift tekerlekler yepyeniydi. Kapılar ise simsiyah, insanın gözünü alıyordu. Lokantanın içinde, barda iskemlenin üstünde kamyonun şoförü oturmaktaydı. Kahvesinin üstünden, ince yapılı, yalnız ve mahzun garson kıza bakıyordu. Onunla, dağ yollarında çalışanların o kaygısız ve ilgisiz diliyle konuşuyordu.

"Onu üç ay kadar önce gördüm. Ameliyat olmuştu. Bir yerini kestirmiş! Neresi olduğunu unuttum."

Kız:

"Bir haftadan fazla olmadı ben de gördüm" diyordu. "Bir şeyi yoktu. Sarhoş olmadığı zaman çok hoş bir insan oluyor."

Sinekler vızıldayıp duruyor, kahve makinesi dumanlar çıkarıyordu. Garson kız, arkasına bile bakmadan elini uzattı ve makineyi durdurdu:

Dışarıda, dağ yolu boyunca yürüyen bir adam yolun karşısına geçti ve kamyona yaklaştı. Doğruca ön tarafa yürüdü, elini pırıl pırıl yanan kapı tokmağının üstüne koydu ve sürücü yerinin ön kısmındaki camın hemen hemen üstüne iliştirilmiş olan "YOLCU TAŞIMAZ" levhasına baktı. Önce yürüyüp gidecekmiş gibi bir hareket yaptı, ama sonra olduğu yere oturdu. Otuz yaşından fazla yoktu. Gözleri çok koyu kahverengiydi. Elmacık kemikleri geniş ve çıkıktı. Ağzının iki yanından aşağı keskin çizgiler uzanmaktaydı. Dişlek bir adamdı ama bu tür kimselerin bazen yaptıkları gibi, ağzını kapalı tutuyordu. Bu da ona, üst dudağı öne doğru çıkık bir insan görünümü veriyordu. Elleri ve tırnakları deniz hayvanlarının kabuklarını andırıyordu. Kaba ve serttiler. Başparmağı ile işaretparmağının arası ve avucunun içi, nasırdan pırıl pırıl parlıyordu.

Yeni ve ucuz elbiseler giymişti. Kasketi o kadar yeniydi ki, daha başının biçimini almadığı için komik bir görüntü veriyordu. Pantolonu yeni olduğu halde, yer yapmıştı. Mavi gömleği ütülü, hatta kolalıydı. Ceketi bol, pantolonu ise, uzun boylu olduğu için kısa geliyordu. Ceketin omuzları kollarının üstüne düştüğü halde kollar yine de kısaydı. Ayakkabıları bile yepyeniydi. Bu çeşit ayakkabılar, çok ucuz olduklarından mı nedir, bu cinsten kimseler arasında bir üniforma halini almıştır. Adam oturdu ve kasketini çıkartarak onunla yüzünü sildi. Sonra tekrar giydi. Ama bu öyle bir giyişti ki, kısa bir zamanda kasketin mahvolacağını kestirmek güç değildi. Birden dikkatle ayaklarına baktı. Eğilip ayakkabılarının bağlarını çözdü ve tekrar bağlamadı.

Kamyon şoförü:

"Shawnee'de büyük bir balo vardı" dedi. "Biri mi ölmüş ne! Öyle bir şey çalındı kulağıma. Sen işittin mi?"

Garson kız:

"Hayır" dedi.

Dışarıda oturmakta olan adam ayağa kalktı ve kamyonun burnu üstünden bir an lokantanın içini seyretti. Sonra tekrar oturdu. Cebinden bir tütün torbası ve bir deste sigara kâğıdı çıkarttı. Dikkatle, özenerek bir sigara sardı kendine. Avucunun içinde yuvarlayarak yumuşattı. Öğlen yaklaştıkça, kamyonun gölgesi küçülüyordu.

Kamyon şoförü:

"Tulsa'ya gitmeliyim" dedi. "Hiçbir zaman da tahmin ettiğim kadar çabuk dönmem ya!"

Bunları, yerinden kalkıp kapıyı hafifçe aralarken söylemişti.

Garson kız öfkeyle:

"Sinekleri içeri sokma" dedi. "Ya gir ya dışarı çık."

Adam dışarı çıkarken:

"Hoşça kal" dedi.

Arkasından kapı çarptı. Şoför, elindeki çikletin kâğıdını açmak için bir an durdu. İnce yapılı, uzun boylu, geniş omuzlu bir adamdı. Yüzü kırmızıydı. Mavi gözleri daima parlak ışığa duyarlı olduklarından, çekik ve kısıktı. Bir asker pantolonu ve uzun çizmeler giymişti. Çikleti ağzına atarak, kapının arkasından:

"Duymamı istemeyeceğin bir şey yapma" diye seslendi.

Kız duvardaki aynaya dönmüştü. Cevap olarak bir şeyler mırıldandı. Adam kamyona doğru yürürken, yol kenarında oturmakta olan adam ayağa kalktı ve:

"Beni de götürür müsünüz bayım?" diye sordu.

Şoför arkasını dönüp lokantaya baktı.

"Yolcu taşımaz levhasını görmediniz mi?" dedi.

"Gördüm. Ama zengin bir piçin emrinde çalışan insanlar arasında da iyiler bulunabilir."

Şoför yavaşça kamyona binerken, adamın cevabını düşünüyordu. Şimdi adamı almasa, yalnız iyi bir insan olmadığını göstermekle kalmayıp, bir yol arkadaşından da yoksun kalacaktı. Adamı alsa, hem iyi bir insan olduğunu kanıtlayacak, hem de zengin bir piç tarafından idare edilmediğini gösterecekti. Yolcunun onu bir çıkmaza soktuğunun farkındaydı, ama bundan nasıl kurtulabileceğini de kestiremiyordu. Bir kere daha lokantaya baktı.

"Dönemece kadar çamurluğun üstünde kal" dedi.

Yolcu, kapı tokmağına tutunarak çamurluğun üstünde çömeldi. Dönemeci geçince kamyon yavaşladı. Yolcu doğruldu. Kapıyı açıp içeri süzüldü. Şoför bir yandan çikletini çiğneyerek onu seyrediyordu. Gözleri yepyeni kaskete takıldı. Sonra yeni elbiseyi geçerek yeni ayakkabılara kaydı. Yolcu arkasına yaslandı; kasketini çıkartarak alnının ve çenesinin terini sildi.

"Sağol arkadaş" dedi. "Doğrusunu istersen canım çıkmıştı."

Şoför:

"Ayakkabıların yeni" dedi. "Sıcak havada yeni ayakkabılarla dolaşılır mı hiç?"

Yolcu tozlu sarı ayakkabılarına baktı:

"Başka ayakkabım yoktu" dedi. "İnsanın bir tek ayakkabısı olunca ister istemez onu giyiyor."

Şoför yola baktı ve kamyonunun hızını biraz artırdı.

"Uzağa mı gidiyorsun?"

"Evet, eğer ayaklarım bu kadar ağrımasaydı yürüyerek gidecektim."

"İş mi arıyorsun?"

"Hayır babamın tarlası var. Çok az ürün verir, ama eskiden beri alışmışız bir kere."

Şoför yolun iki yanındaki tarlalara dikkatle baktı. Mısırlar kırılmış, üstlerine toz çökmüştü.

Kendi kendine konuşur gibi:

"Küçük arazi sahiplerinin işi kötü" dedi. "Biri gelip bütün arazilerini satın alıyor ve onları kapı dışarı ediveriyor."

Tekrar çikletini çiğnemeye başladı. Ağzının her açılışında dili görünüyordu. Yolcu:

"Uzun zamandır haber alamadım. Elim varıp da yazmadım bir türlü. Bizim ihtiyar da yazmadı. Hoş, istesek ikimiz de yazabiliriz ya!"

Şoför yine bir soru patlattı:

"Çalışıyor muydun?"

"Tabii."

"Anladım. Ellerini gördüm de! Balta ya da çekiç cinsinden bir şey kullanmış olmalısın. Ellerin bunu açıkça gösteriyor. Böyle şeyleri hemen anlarım."

Yolcu ona baktı. Kamyonun tekerlekleri yolun üstünde kendilerine göre bir şarkı tutturmuşlardı.

"Başka öğrenmek istediğin bir şey var mı?" dedi. "Ben söylerim. Tahmin etmene gerek yok."

"Kızma canım. Canını sıkmak istemedim."

"Ne istersen söylerim. Bir şey sakladığım yok.

"Ne olur kızma. Böyle şeyleri fark etmekten hoşlanırım, o kadar. Zamanın geçmesine yardım eder."

"Merak ettiğin her şeyi söyleyeyim. Adım Tom Joad'dır. İhtiyarın adı da Tom Joad.

Dikkatle şoföre baktı.

Şoför:

"Kızma" dedi. "Hiç bir kötü niyetim yoktu."

Joad:

"Benim de kötü niyetim yok" dedi. "Kimseye yük olmadan, kimsenin sırtından geçinmeden yaşamaya bakıyorum."

Sustu ve dışarı, ürünü kuruyan tarlalara baktı. Ağaçlar bile boyunları bükük, tedirgin duruyorlardı sıcağın etkisiyle. Tütünüyle sigara kâğıtlarını çıkardı yan cebinden. Rüzgâr savurmasın diye dizleri arasında bir sigara sardı.

Şoför tıpkı bir inek gibi, düşünceli düşünceli çiklet çiğniyordu. Az önceki konuşmanın tamamen unutulmasını bekliyordu. Sonunda, havanın yumuşadığını düşünerek:

"Şoförlük, hele de kamyon şoförlüğü yapmayan bizim halimizi anlamaz" dedi. "Mal sahipleri, yolcu almamızı kesinlikle istemezler. Uzun yolları tek başımıza almak zorunda kalırız, bu yüzden. Arada bir biri çıkar da benim yaptığım gibi, birini yanına alırsa, işten atılmayı göze almış demektir."

Joad:

"Bunu takdir ediyorum" dedi.

"Kamyon sürerken garip şeylere merak saran arkadaşlar var. Biri şiir yazmaya başlamıştı."

Joad'ın söylediklerinden hoşlanıp hoşlanmadığını anlamak için, göz ucuyla ona baktı. O, önlerinde uzanan beyaz ve dalgalı yolu seyrediyordu sessizce. Şoför sözüne devam etti:

"Bu adamın yazdığı bir şiiri hatırlıyorum. Kendisi ve arkadaşları hakkındaydı. Güya, içki içerek ve olmadık çılgınlıklar yaparak dünyayı, ama bütün dünyayı dolaşıyorlar. Ah tam olarak hatırlayabilsem! Ama nasıl hatırlayabilirim?"

Birden arkadaşının kendisini dinlemediğini hissederek sustu. Gözlerini, belli etmeden yolcusuna çevirdi. Joad susmakta devam ediyordu. Şoför sinirlenerek onu konuşturmak istedi:

"Böyle büyük laflar eden birini hiç tanıdın mı?"

Joad:

"Papaz!" dedi.

"Eh bir adamın büyük laflar etmesi de insanı çileden çıkarıyor doğrusu. Tabii papazın durumu başka. Çünkü papazla alay etmek kimsenin aklına gelmez. Ama bu adam öyle değil ki! Büyük büyük laflarına kimsenin aldırdığı yoktu.

Şoför şimdi kendinden emindi. Hiç değilse, Joad'ın kendisini dinlediğini biliyordu. Koca kamyonu bir dönemeçten hızla döndürdü. Bundan hoşlandığı belliydi.

"Dediğim gibi" diye devam etti. "Kamyon şoförünün böyle şeyler yapmaya ihtiyacı var. Ne kadar komik olursa olsun, kendilerini oyalayacak bir şeyler bulmak zorundalar. Yol tekerleklerin altında kayarken, insan hiç değilse düşünmezse çıldırır. Bir de, kamyon şoförlerinin durmadan yol üstündeki büfelerde sandviç yiyerek zaman geçirdiklerini söylerler."

"Yalan da değil."

"Büfelerde durdukları doğrudur ama sandviç yemek için değil. Sadece yorulmuşlardır, o kadar. Durup aşağı inince de bir insan yüzü görmek isterler. O zaman büfede durmak gerekir. Büfede durunca bir şey yemek şarttır. Bir fincan kahveyle bir pasta yersin. Bu insanı biraz dinlendirir."

Çikletini ara sıra diliyle çevirerek çiğnemeye devam ediyordu.

Joad kayıtsızca:

"Haklısın" dedi.

Şoför alay edip etmediğini anlamak için ona baktı.

"Kolay görünür" dedi. "Sekiz, on, bazen on dört saat burada oturarak para kazanmak kolay gibi görünür. Ama durmadan gitmek de insanın canına tak diyor hani. Bir şeyle meşgul olmak is-

tiyorum. Kimi şarkı söyler. Kimi ıslık çalar. Bazıları da yanlarına içki alırlar. Ama böyleleri zaten uzun süre şoförlük yapamazlar. Ben çalışacağım zamanlar hiç içmem."

Joad:

"Öyle mi?" dedi.

"Öyle. İnsanın ilerlemesi gerek. Hani mektupla ders veren kurslar var ya, onlardan birine yazılmayı düşünüyorum. Makine mühendisliği mesela! Kolay bir şey. Evde birkaç kolay ders çalışacaksın. Bunu gerçekten düşünüyorum. Artık şoförlük yapmak zorunda kalmam o zaman."

Joad, yan cebinden bir viski şişesi çıkarttı:

"İstemediğinden emin misin?" diye sordu.

"Yemin ederim ki istemem."

Joad şişenin mantarını çıkarttı. Acele acele iki yudum içti. Sonra tekrar mantarı yerine koyup şişeyi cebine yerleştirdi. Viski kokusu havaya yayılmıştı.

Joad:

"Canın bir şeye sıkılıyor gibi. Sevgilin var mı?"

"Yok canım sıkılmıyor. Sevgilim var elbet. Ama ilerlemek isteme sebebim bu değil. Bunu çok uzun zamandan beri düşünüyorum."

Viski Joad'ı yumuşatmışa benziyordu. Bir sigara daha sarıp yaktı:

"Daha çok yolum var" dedi.

Şoför sözüne devam etti:

"Her zaman çalışırım" dedi. "İki yıl önce de gece kurslarına devam ettim."

Eliyle direksiyonu okşadı.

Diyelim ki, kamyonla giderken, yolda yürüyen bir adama rastladım. Kısa bir zaman sonra onun hakkındaki her şeyi hatırlamak isterim. Elbiselerinin nasıl olduğunu, nasıl yürüdüğünü, boyunu posunu... Artık buna öyle alıştım ki, rastladığım adamların her şeyine ister istemez dikkat ediyorum. Bazen parmak izleri eksperi olmak gelir aklıma. İnanmazsın, öyle küçük ayrıntıları hatırlarım ki..."

Joad, aceleyle şişeden bir yudum daha içti. Sonra sigarasından son bir nefes çekti, başparmağı ve işaretparmağıyla sigaranın yanmakta olan ucunu ezdi. İzmariti bir kâğıda sardı ve pencereden dışarı attı. Şoför biraz bekledikten sonra sıkıntıyla yolcuya baktı. Nihayet Joad'ın öne doğru çıkık olan üst dudağı kıpırdadı. Göğsü sert ve kuru bir öksürükle sarsıldı. Sonra:

"Bu sonuca varmak için çok uğraştın herhalde, değil mi?" dedi.

Şoför ona bakmadan:

"Niye?" diye sordu. "Ne demek istiyorsun?"

Joad dudaklarını öne doğru uzattı. Sonra tıpkı bir köpek gibi yalandı. Sesi sertleşmişti.

"Ne demek istediğimi pekâlâ anladın" dedi. "Buraya ilk geldiğim zaman da beni görmüştün. Ben de seni hatırlıyorum."

Şoför dosdoğru önüne bakıyordu. Direksiyonu öyle sıkı yakalamıştı ki, elinin üstündeki damarlar kabarmıştı.

"Nereden geldiğimi biliyorsun" dedi Joad.

Şoför susuyordu. Beriki ısrar etti.

"Bilmiyor musun sanki?"

"Evet, doğrusunu istersen biliyorum. Yani, belki, demek istiyorum. Ama bu beni hiçbir şekilde ilgilendirmez ki!"

Sesi titreyerek devam etti:

"Kimsenin işine burnumu sokmam."

Birden sustu ve beklemeye başladı. Direksiyonu tutan elleri bembeyaz olmuştu. Pencereden içeri bir çekirge girdi ve ön camın üstüne kondu. Joad elini uzatıp çelik gibi parmaklarıyla çekirgeyi kafasından yakaladı ve pencereden dışarı fırlattı.

"Beni yanlış anladınız bayım" dedi. "Hiç kimseden korkmadığım gibi, hiçbir şey saklamaya da çalışmıyorum. Mc Alester'de bulunduğum şüphe götürmez bir gerçek. Orada tam dört yıl kaldım. Tahliye edilen mahkûmlara, şu sırtımda gördüğünüz elbiselerden verirler. Bütün dünya öğrense aldırdığım yok. İş bulmak için yalan söylemek zorunda kalmayalım diye babamın yanına gidiyorum. Orada çalışacağım."

Şoför:

"Bütün bunlar beni ilgilendirmez" dedi. "Geveze bir insan da değilim."

"Allah için söylemek gerekirse, hiç geveze değilsin" dedi Joad. "Deminden beri burnunu seni hiç ilgilendirmeyen şeylere soktun durdun ya..."

Şoförün yüzü gerildi:

"Beni yanlış anladın" diye söze başladı zayıf bir sesle.

Joad güldü:

"Beni yanıma alarak, iyi bir insan olduğunu gösterdin. Daha ne isteyebilirim senden? Ve... köyümden uzakta olduğum yıllar boyunca ne yaptığımı öğrenmek istedin."

"Bu beni hiç ilgilendirmez."

"Seni ilgilendirmesi gereken tek şey sürmekte olduğun kamyondur, ama buna da hiç aldırdığın yok. Şimdi bana bak, ben şu ötedeki dönemeçte ineceğim, anladın mı?"

"Evet."

"Tamam. İniyorum. Niçin hapisaneye düştüğümü öğrenmek için kıvrandığını biliyorum. Korkma dostum, insanlara acı çektirmekten hoşlanmam. Suçumun ne olduğunu şimdi söyleyeceğim."

Kamyon pis, tozlu bir patikanın anayolla birleştiği dönemeçte durdu. Egzoz borusundan yine mavi bir duman yükseldi, Joad aşağı indi ve pencerenin önünde durdu.

Çabucak:

"Cinayet" dedi. "Kısacası birini öldürdüm. Yedi yıla mahkûm olmuştum ya, hapishanede akıllı uslu durduğum için dört yılda salıverdiler."

Şoför, Joad'a dikkatle baktı:

"Bunu söylemek zorunda değilsin" dedi. "Soran olmadı. İşime bakarım ben."

Joad gülümsedi:

"İstersen, buradan Texola'ya kadar her dönemeçte dur ve cinayetten sanık Joad'ın hapishaneden çıktığını bütün gördüklerine müjdele. Hoşça kal dostum. Bana iyilik ettin. Teşekkür ederim."

Sonra arkasını dönüp patikaya saptı ve ilerlemeye başladı.

Şoför bir an onun arkasından baktıktan sonra seslendi:

"Şansın açık olsun."

3

Oldukça boş sayılabilecek olan anayolun iki yanı sararmış ve kurumuş otlar, yerle bir olmuş mısır tarlalarıyla kaplıydı. Sanki büyük bir felaket sırasında telef olmuş gibi tamamen cansızdı bitkiler. Yalnız bitkiler değil, sanki toprak bile canlılığını kaybetmiş, ağır toz bulutunun altında dünyasına küsmüştü. Cansız ve güçsüz olan rüzgâr, hatta rüzgâr bile denemeyecek seyrek esintiler onları hafif hafif kımıldatıyor, varlıklarını etrafa hissettiriyordu.

Güneş otların üstünde parlıyor ve onları ısıtıyor, otların altında gölgede çeşitli böcekler, karıncalar, tırtıllar, solucanlar, çekirgeler, kanatlı karıncalar aceleyle dolaşıyor, kimisi ötekini yakalayıp yutmak için kapanlar hazırlıyordu. Anayolun hemen yanında otların üstünde bir kamlumbağa, ağır ağır, tembel tembel nereye gittiğini bilmeden ve bilmek ihtiyacını hiç duymadan ilerliyordu. Güneşin onu iyice tembelleştirdiği, mutlu kıldığı görünüyordu. Bazı hayvanların tembellik imkânlarının artmasıyla mutlulukları da büyür mü? Sert bacakları, sarı tırnaklı parmak adımlarıyla yürümekten çok, ağır kabuğunu körüklüyor gibiydi.

Birden hafif bir kamyon göründü. Şoför, yoldaki kamlumbağayı hemen gördü, ama aldırmadı. Tekerlekler, sert kabuğun arka tarafını sıyırarak geçtiler. Kaplumbağa yuvarlandı ve sırtüstü düştü. Başı ve ayakları içeri çekilmişti. Yol kenarında uzun bir süre öylece kaldı. Sonra yavaş yavaş önce ayaklarını sonra başını çıkardı. Biraz debelendikten sonra döndü. İlerlemeye başladı. Bir patikaya saptı. Sallana sallana yol alıyordu.

4

Joad, motorun ve tekerleklerin sesinden kamyonun uzaklaştığını hissedince döndü ve gözden kaybolana kadar arkasından baktı. Cebinden viski şişesini çıkardı ve dilini şişenin içine sokarak bir yudum içti. Sonra döndü ve tarlalar arasındaki tozlu patikada ilerlemeye başladı. Olanca kızgınlığıyla parlıyordu güneş ve toprağı kaplayan toz tabakası, rüzgâr esmediği için yerinden bile kımıldamıyordu. Joad'ın yepyeni sarı ayakkabıları tozlanmaya başladı.

Eğilip ayakkabılarının bağlarını çözdü. Sonra da çıkarttı onları. Tozun içine iyice gömdü terli ayaklarını ve kuruyana kadar bekledi. Sonra ceketini çıkarttı. Ayakkabılarını içine koydu ve koltuğunun altına aldı. Artık yola çıkabilirdi.

Yolun sağ tarafına tel çekilmişti. Acemi biri tarafından yapıldığı besbelliydi. Tellerin arkasında yerle bir olmuş mısır tarlaları, yenilmiş bir ordu gibi perişan duruyordu.

Joad arkasındaki toz bulutunu da beraber sürükleyerek ilerlemeye devam ediyordu. Biraz önünde büyücek bir kaplumbağanın yürüdüğünü gördü. Onu seyretmek için durunca, gölgesi kaplumbağanın üstüne düştü. Hemen başını ve ayaklarını içeri çekti kamlumbağa, Joad onu elini alıp ters çevirdi. Kabuğun üstü kahverengi, altı ise açık sarı renkteydi ve oldukça düzdü. Eliyle burayı okşadı. Bastırdığı zaman kabuğun üstü kadar sert olmadığını gördü. Kaplumbağa başını çıkarttı ve kabuğu kimin bastırdığını görmeye çalıştı. Ayaklarını ve kollarını da şaşkın bir şekilde sallamaktaydı. Joad'ın eline pisledi. Joad onu tekrar çevirdi ve ayakkabılarının yanına, ceketinin içine koydu. Koltuğunun altında, ceketin içinde kımıldadığını hissediyordu. Daha hızlı yürümeye başladı.

Biraz ilerde, bir söğüt ağacının bölük pörçük gölgesi seçiliyordu. Joad, ağacın halsiz dallarına ve tüyü dökülmüş, hasta bir tavuğu andıran yapraklarına baktı. Terlemeye başlamıştı. Mavi gömleği, kollarının altında ve sırtının ortasında koyulaşmıştı. Kasketini çıkarıp ikiye katladı. Bunu yaparken kasketinin artık eski görüneceğini, içindeki kartonu kırdığını biliyor, ama aldırmıyordu. Adımlarını biraz daha sıklaştırarak söğüt ağacına doğru ilerlemeye başladı. Güneşten başı dönüyor, ense kökü zonkluyordu. Ama birden beyninden vurulmuşa döndü. Ağacın ancak bir insan alabilecek kadar küçük olan gölgesinde bir adam oturmaktaydı. Bacak bacak üstüne atmıştı. Çıplak ayaklarından biri neredeyse buruna değecekti. Havada sallanıp duruyordu. Islıkla "Evet efendim, o benim sevgilim" adlı şarkıyı çalıyordu. Birden ıslığı kesip, alçak sesle garip bir şarkıya başladı.

Adam, Joad'ın ayak sesini işitip, şarkıyı bırakıp ona dönene kadar, Joad, ağacın çelimsiz yapraklarının parçalı gölgesine sığınmıştı bile. Güçlü kuvvetli bir adamdı bu. Yüzü güneşten yanmıştı. Yanakları pırıl pırıldı. Ağzı ise dolgundu. Alaycı birine benziyordu. Hiç terlememişti. Geniş alnında bile ter damlaları yoktu. Patlak gözlerini uzun kirpikli gözkapakları yarı yarıya saklıyordu. Şaşılacak kadar geniş olan alnında küçük mavi damarcıklar seçiliyordu. Yüzün yarısı gözlerin üstünde kalıyordu

neredeyse. Sert ve ak düşmüş saçları dimdik, kirpi gibiydi. Askılı bir keten pantolon ve mavi bir gömlek giymişti. Eski ve buruşuk bir şapkayla, metal düğmeli bir ceket yerde yanında duruyordu. Tozdan grileşmiş olan çizmeleri de gelişigüzel bir kenara atılmıştı.

Adam uzunca bir süre Joad'a baktı. Boynunun damarları kabarmıştı.

Joad sessizce duruyordu. Kasketini koltuğunun altından çıkararak onunla ıslak yüzünü sildi. Sonra koltuğunun altındaki diğer şeylerle beraber onu da yere bıraktı.

Gölgede oturmakta olan adam bacaklarına çeki düzen verdi ve ayak parmaklarıyla tozun üstünde resimler çizmeye başladı:

Joad:

"Merhaba" dedi. "Yol o kadar sıcak ki!"

Adam dikkatle ona baktı:

"Sen ihtiyar Tom Joad'un oğlu, genç Tom Joad değil misin?" dedi.

"Ta kendisi" dedi Joad. "Eve gidiyorum."

Adam:

"Beni hatırlamazsın" dedi.

Kocaman dişlerini göstererek gülümsedi.

"Yok canım, nereden hatırlayacaksın. Pazar okulunda sana din dersleri verirdim. Kızların saçlarını çekmekten başka bir şey düşünmezdin o zamanlar. Bir arkadaşın vardı. Onunla da durmadan kedi yavruları gibi kavga ederdiniz."

Joad ona bakarak güldü:

"Hatırlamaz olur muyum! Papazsınız siz!"

Adam ciddiyetle:

"Evet, papazdım" dedi. "Ama artık değilim. Sadece Jim Casy'im. Anladın mı oğlum?"

Joad:

"Anlamasına anladım ya" dedi. "Doğrusu sizi dinlemekten hoşlanırdım. Ayinler de çok güzel olurdu. Annem sizin bütün papazlardan daha mükemmel olduğunuzu söylerdi, ama anneannem biraz geniş mezhepli olduğunuzu ileri sürerek onun bu düşüncesine katılmazdı.

Bunları söyledikten sonra, eğilip ceketinin cebinden viski şişesini çıkarttı ve papaza uzattı.

"İster misiniz?"

Casy şişeyi alıp ağzını açtı:

"Dediğim gibi" dedi. "Papazlık yapmıyorum artık. İnsanlar dinsel duygularını yitirdiler. En kötüsü, ben de kaybettim. Birçok şeylerden şüphe etmeye başladım."

Ağaca iyice dayandı. Bir pençeyi andıran elini pantolonunun cebine sokarak tükün çıkarttı. Bir tutam alıp ağzına attı ve çiğnemeye başladı. Joad'a da teklif etti ama genç adam reddetti. Kaplumbağa, ceketin kıvrımları içinde debelenip duruyordu. Casy bunu fark ederek:

"Orada ne var?" diye sordu. "Tavuk mu? Boğulmasın!"

Joad ceketi düzeltti:

"Yaşlı bir kaplumbağa" diye cevap verdi. Yolda buldum. Eski bir buldozer gibi. Onu küçük kardeşime götürüyorum. Çocuklar kaplumbağaları severler..."

Papaz yavaşça başını salladı:

"Her çocuk, hiç değilse hayatında bir kere kaplumbağaya sahip olur" dedi. Ama hiçbir kaplumbağayı devamlı olarak tuta-

maz. Kaplumbağalar her zaman kaçmaya bakarlar. Günlerce hatta bazen aylarca fırsat kolladıktan sonra, bir gün ya da bir gece çıkıp giderler. Ama nereye gittiğini bilen kaplumbağa pek azdır. Hatta... hatta hiç yoktur diyebilirim. Tıpkı benim gibi. İçim heyecanla dolu olduğu halde, vaaz vermeye kalkışacak olsam, söyleyecek bir tek kelime bulamıyorum."

Joad:

"Söyleyecek şey mi yok?" dedi. "Onlara, hep aynı şeyleri, başka başka şekillerde anlatın. Sizin gibi düşünmezlerse, cehennemde yanacaklarını söyleyin."

"Sana bir şey söyleyeyim mi, papazlığım sırasında önce ayinde din konusunda nutuklar atar, insanları fazilete davet eder, sonra da orada bulunan kızlardan biriyle kırlara gidip yatardım. Ama inan bana, bu yaptığımdan büyük bir pişmanlık duyardım. Beni affetmesi için durmadan Tanrı'ya yalvarırdım. Gelecek pazar yine aynı şeyi yapacağımı bildiğim halde, bütün kalbimle Tanrı'ya yalvarırdım. Sonunda kadınlardan hiç vazgeçmeyeceğimi, kendim için hiçbir ümit kalmadığını anladım. İkiyüzlü olduğum için kendimden nefret ediyordum."

Joad gülümsedi, dişleri göründü. Dudaklarını yaladı.

"Kızları yumuşatmak için en iyi çare, onları dinsel ayinlere götürmektir" dedi. "Ben de bunu denedim."

Casy heyecanla öne doğru eğildi:

"Anlıyorsun ya" diye söylendi aceleyle, ben de bunun böyle olduğunu anladığım için düşünmeye başladım."

Kemikli iri elini salladı havada ve devam etti:

"Şöyle düşünmeye başladım. Ben papazım. Bu insanlara iyi

olmalarını telkin ediyorum. Onları o kadar etkiliyorum ki, hepsi de bana hayran oluyorlar. Ben bir din adamıyım. Dinler, evlilik bağı olmadıkça bir kadınla erkeğin yatmasının şeytana uymak olduğunu söylüyorlar. Ama ne saçma, kızlar ne kadar asil ruhlu olurlarsa, kırlara gidip sevişmekten o derece hoşlanıyorlar."

Yumuşak bir sesle:

"İşte ben" dedi. "Bir din adamıyım ama kadınlara bayılıyorum..."

Başını kaldırıp Joad'a baktı. Çaresiz görünüyordu. Ondan yardım istiyor gibiydi sanki.

Joad, tozun üstüne, dikkatle çıplak bir kadın resmi çizdi:

"Hiçbir zaman" dedi, "papaz olmayı düşünmedim. Yakalayabileceğim hiçbir şeyi de kaçırmış değilim. Din hakkında fazla bilgim olmadığını da kabul ederim."

Casy:

"Ama hiç papaz olmadın ki! Sana göre bir kız, sadece bir kızdır. Bu çok önemli. Benim için öyle mi? Benim görevim onların ruhlarını kurtarmaktı. Buna rağmen, onları kırlara götürüp, benimle yatmaya ikna etmekten geri kalmıyordum."

"Belki, ben de papaz olsam öyle yapardım" dedi Joad.

Cebinden tütünüyle kâğıtlarını çıkarttı ve bir sigara sardı. Sigarasını yaktıktan sonra dumanların arasından papaza baktı.

Casy sözüne devam etti:

"Buna o kadar canım sıkılıyordu ki, bir zaman geldi uykularım kaçmaya başladı. Vaaz verirken, içimden bir daha böyle şeyler yapmayacağımı tekrarlar dururdum. Ama pekâlâ yapacağımı da iyi bilirdim."

Joad:

"Evlenmeliydiniz" dedi. "Bir zamanlar papazla karısı bizde kiracıydılar. Bu adam bir Cizvit papazıydı. Ayinlerini bizim samanlıkta yaparlardı. Yukarı katta oturdukları için her ayinden sonra karısıyla uzun uzun seviştiğini işitirdim."

Casy:

"İyi ki söyledin" dedi. "Benden başka kimsenin, yani hiçbir papazın böyle şeyler yapmadığını sanıyordum... Sonunda bu durumun bana verdiği acıdan kurtulmak için, bu konuda iyice düşünüp bir sonuca varmaya karar verdim."

Bacaklarını iyice uzattı ve ayak parmaklarını oynatarak aralarındaki tozu silkti:

"Kendi kendime, 'seni kemiren ne?' diye sordum. İşlediğin günahlar cevabını aldım. Ama buna karşılık söyleyeceklerim vardı. Bir erkek, Tanrı'nın insanlarla olan ilişkilerini düzenlemek görevini üstlenmiş de olsa, pantolonunun düğmelerine uzanmaktan kendisini alamıyor. Demek ki bu, doğal bir şey. Peki doğal olan şey, ne diye günah? O zaman kendi kendime, belki de bu yaptıklarım gerçekte günah değildir, diyordum. Belki, insanların çıkardığı bir uydurmadır... Bütün bunları bir ağaç altında düşündüm. Düşünürken uyuyakalmışım. Sonra kendi sesime uyandım. Bağıra bağıra: 'Ne erdem, ne de günah vardır" diyordum. Bunlar insanların yarattığı, uydurduğu şeylerdir. Bunların her ikisi de aynı şeyin bölümleridir. Bazı insanlar bunun böyle olmasını istedikleri için, kendilerine göre ahlak kuralları uydurup diğerlerine yutturmuşlardır.'"

Casy bir süre sustu. Sonra şaşkın ve acıklı bir sesle konuşmaya başladı:

"Bazı kimseler iyi davranırlar, bazıları da kötü. Önemli olan bu davranışların yargılanmasıdır. Yargı önemli değil mi? Bana kalırsa en önemli şey, insanın ta içinde duyduğu manevi bir şeydir. Buna ne diyebiliriz? Bana kalırsa bu aşktır. İnsanları o kadar seviyorum ki, zaman zaman patlayacak gibi oluyorum. Sonra kendi kendime, peki İsa'yı seviyor muyum? diye soruyorum. Uzun uzun düşündükten sonra, hayır diyorum, İsa adında birini tanımıyorum. Onunla ilgili bir yığın hikâye işittim, ama yanlız insanları seviyorum. Onları o kadar seviyorum ki, bu sevgi beni taşkınlıklar yapmaya sürüklüyor. Vaazlarımda yalnız onları mutlu edecek şeyleri, ya da mutlu edeceğine inandığım şeyleri söylüyorum. O zaman da, Allah belasını versin, saçmalıyorum işte... Her neyse, sana düşünüp bulduğum bir şeyden daha söz etmek istiyorum. Bir papaz için bundan daha kötü bir düşünce olamaz. Ben bunu aklıma getirdikten sonra artık papazlık yapamam."

Joad:

"Neymiş o?" diye sordu.

Casy ona utanarak baktı.

"Sakın alınma olur mu? Alınacak mısın?"

"Hiçbir şeyden alınmam ben" dedi Joad.

"Tanrı ve İsa konusunda... Bana kalırsa kutsallığı sadece Tanrı'ya ve İsa'ya mal etmek yanlış bir davranış. Kutsallık bütün insanlara mal olan bir şeydir. Belki de bütün sevdiğimiz insanlar kutsaldır. Bunun her insanda parçası bulunan büyük ve tek bir ruh olmadığını kim iddia edebilir. Bunu düşündüğüm zaman doğruluğuna öyle inandım ki, bir daha vazgeçemem. Şimdi bile o andaki heyecanımı duyuyorum."

Joad gözlerini yere indirdi. Papazın yüzündeki çıplak dürüstlükle karşılaşmak istemiyordu sanki.

"Böyle düşünceleriniz oldukça papazlık yapamazsınız elbette" dedi. "İnsanlar bunları bilselerdi sizi ülkeden sürerlerdi. İnsanlar böyledir işte. Bu gibi davranışlar onlara mükemmel kimseler olduklarını hissettirir. Heyecanlı ve coşkun bir insan düşünün. Onu durdurmaya imkân var mı? Anneannem, kızdığı zaman hiç kimse önüne geçemez. En kuvvetli adamı bir yumrukta yere serebilir."

Casy onu sıkıntıyla dinliyordu.

Joad ceketine baktı. Kumaşın arasından kurtulan kaplumbağa, yakalandığı yöne doğru ilerliyordu. Genç adam onu bir an seyrettikten sonra yavaşça ayağa kalkarak yakaladı, yine ceketine sardı.

"Küçüğe hiçbir hediye alamadım" dedi. "Bu ihtiyar kaplumbağadan başka ona götürebilecek hiçbir şeyim yok."

Papaz:

"Ne garip" dedi. "Sen geldiğin zaman ihtiyar Tom Joad'ı düşünüyordum. Aklımdan onu aramak geçiyordu. Daima onun Tanrısız bir adam olduğunu düşünürdüm. Tom nasıl, iyi mi?"

"Bilmiyorum ki! Dört yıldır eve gitmedim."

"Sana mektup yazmadı mı?"

Joad utandı:

"Babamın mektup yazacak zamanı yok" dedi. "Zaten yazı yazmayı da pek beceremez."

Casy:

"Yolculukta mıydın?" diye sordu.

Joad ona kuşkuyla baktı.

"Benim hakkımda hiçbir şey işitmediniz mi?" dedi. "Bütün gazeteler yazdı."

Tekrar bacak bacak üstüne attı ve ağacın dibine iyice yerleşti. İkindi hızla ilerliyor, güneşin rengi gittikçe koyulaşıyordu.

Joad tatlı bir sesle:

"Anlatayım bari" dedi. "Hâlâ papaz olsaydınız, ruhunu kurtarmak için dua edersiniz korkusuyla anlatmazdım."

Son yudum viskiyi de içtikten sonra şişeyi fırlattı. Kahverengi şişe, tozun üstüne yanlamasına düştü ve öylece kaldı.

"Son dört yıldır McAlcastar'deydim."

Casy irkildi ve uzun bacakları öyle bir sallandı ki, geniş alnı olduğundan da geniş göründü.

"Bu konuda konuşmak istemiyorsan boş ver" dedi. "Sana hiçbir şey soracak değilim. Kötü bir şey yaptınsa..."

Joad:

"Bir kavgada adam öldürdüm. Balodan dönüyorduk. Hepimiz sarhoştuk. Bana bıçak sapladı. Ben de onu, orada duran bir kürekle öldürdüm. Kafasına vurdum ve armut gibi ezdim."

Casy onun yüzüne baktı.

"Sonra utanç duymadın mı?"

"Hayır" dedi Joad. "Duymadım. Önce o beni bıçaklamış olduğu için yedi yıla mahkûm oldum. Ama cezaevinde akıllı ve uslu durduğum için, dört yılda kefaletle tahliye edildim."

Tütününü çıkartıp bir sigara sardı.

"Dün gece nerede yatacağımı düşününce, korktum. Koğuş arkadaşlarımı da özledim sonra. Hep, onların şimdi ne yaptıklarını düşünüyorum. Orada bir orkestra kurmuştuk. İyi bir orkestraydı bu. Birisi radyoda bile çalabileceğimizi söyledi. Bu sabah bir türlü yataktan kalkamadım. Hep zilin çalınmasını bekledim."

Casy mahzunlaşmıştı.

"İnsan, yel değirmeninin sesini bile özler" dedi.

Toprağı altın rengine boyamıştı sarı ve tozlu akşam ışığı. Altın gibi görünüyordu mısırlar. Gökyüzünde kırlangıçlar uçuşuyordu. Joad'un ceketinin içindeki kaplumbağa bulunduğu yerden kurtulmanın yollarını arıyordu. Joa kasketini düzeltti.

"Artık yola çıkmam gerekiyor sanırım" dedi. "Güneşten nefret ediyorum ama kuvveti azaldı."

Casy kendini topladı.

"İhtiyar Tom'u görmeyeli uzun zaman oldu. Onları zaten aramayı düşünüyordum. Bir kahvenizi içerim."

Joad:

"Gel öyleyse" dedi. "Babam sizi görünce sevinecek. Her zaman sizin papaz olamayacak kadar iyimser olduğunuzu söylerdi."

İçinde ayakkabıları ve kaplumbağa bulunan ceketini alıp koltuğunun altına sıkıştırdı.

Casy de, çizmelerini çıplak ayaklarına geçirdi.

"Senin kadar iyimser değilim" dedi. "Tozun altında kırık cam parçaları ya da bir çivi olmasından korkuyorum. Neden bilmem, ayağımın kesilmesinden nefret ederim."

Gölgeden ayrılmakta biraz tereddüt ettiler, ama sonra hızla sarı güneş ışığının içine daldılar. Birkaç hızlı adımdan sonra yavaşladılar ve düşünceli düşünceli yürümeye başladılar. Şimdi mısırların gri gölgeleri yolun iki yanına dönüyordu. Havayı sıcak toz kokusu kaplamıştı. Mısır tarlaları bitince, tozun altından koyu yeşil pamuklar göründü. Pamuklar, suyu daha çok içtikleri toprağa yakın yerlerde gür ve kuvvetli, biraz yüksekte cılızdılar. Sırtlarını güneşe dönmüşlerdi.

Casy:

"Toz gelene kadar mısırlar ne güzeldi" dedi. "Bütün ürün mahvoldu."

Joad:

"Kendimi bildim bileli, her yıl güzel bir ürün alacağımızı umarken toz bastırır ve bütün ümitlerimiz kaybolur" dedi. "Dedem, vahşi otlar henüz kaybolmadığı zamanlarda üst üste beş yıl iyi ürün aldıklarını söyler."

Patika bir yamacı indiler ve başka bir yamaca tırmanmaya başladılar.

Casy:

"Tom'un evine olsa olsa bir mil kaldı" dedi. "Şu üçüncü tümseğin arkasında değil mi?"

"Tabii" dedi Joad. "Biri çalmadıysa, hâlâ oradadır. Biliyor musunuz, babam onu çalmış."

"Baban onu çalmış mı?"

"Çalmış ya! Daha uzakta oturuyormuş. Orada oturan aile başka bir yere taşınınca, dedem ve kardeşim Noath bizim evi oraya taşımışlar. Aile bütün evi götüremedikleri için, sökebildikleri kadarını, şimdiki yerine, atlar ve öküzlerle taşımışlar. Bu yüzden evimizin görünüşü çok gariptir. Eh, bir yerden başka bir yere nakledilen ev de az görülür ya! Yarısını götürüp bırakmışlar ve geri kalanını almak için dönmüşler. İşte o zaman, Wink Manley oğullarıyla gelip bıraktıkları enkazı çalmış. Babamla dedem bu işe çok kızmışlar, ama kısa bir süre sonra Wink Manley'le birlikte kafaları çekip olanlara bayılıncaya kadar gülmüşler. Wink sarhoşken bulunmaz bir adam olur. O zamandan sonra babamla dedem onunla gayet iyi dost olmuşlar."

Casy:

"Tom pek hoş bir adamdır" dedi.

Yamacı hızla inmişlerdi. Şimdi yavaş yavaş, bu yeni yamaca tırmanıyorlardı. Casy dirseğiyle alnını sildi ve yassı şapkasını başına geçirdi.

"Evet" diye tekrarladı. "Tom pek hoş bir adamdır. Tanrısız olduğunu da hesaba katmalıyız. Bazen ayinde dindarlaşır, heyecanlanırdı. Böyle insanlar, içten bir şey hissedince kendilerini tutamazlar."

Yamacı geçip, pis ve bulanık bir su kenarına gelmişlerdi. Joad çıplak ayaklarıyla suya daldı.

"Babamın heyecanından sözediyorsunuz, ama" dedi, "asıl Polk, John amcamı vaftiz ettiği zaman onu görecektiniz. O kadar duygulandı ki, kiliseden çıkar çıkmaz piyano büyüklüğünde bir ağacın üstünden atladı. Ay ışığında azan bir köpeğe benziyordu."

Suyun öteki yanındaki yamacı tırmanmaya başlamışlardı. Güneşin batışı yakın olduğundan, yakıcılığı azalmış, hava hâlâ sıcak olduğu halde, insanın beynine balyoz gibi çarpan kızgın ışıklar kaybolmuştu. Yolun bir yanındaki tel örgü devam ediyordu. Gerisinde kuru ve yemyeşil, koyu yeşil bir pamuk tarlası uzanıyordu. Bu tarlanın yolun öteki yanındaki pamuk tarlasından hiçbir farkı yoktu.

Joad, ta uzakta tarlaları enine kesen bir tel örgüyü gösterdi:

"İşte" dedi. "Bizim tarla oradan başlar. Aslında bu tel örgüye hiç gerek yoktu, ama babam ondan pek hoşlanıyor. Tel örgü, ona iki kere ikinin dört etmesi gibi kesin bir güven duygusu veriyormuş. Tabii, John amcam bize bir gün bir araba tel getirmemiş olsaydı, tarlayı tel örgüyle çevirmenin babamın aklına geleceği yoktu. Amcam teli bize hediye etti ama nereden aldığını da hiçbir zaman söylemedi."

Joad anılara dalmıştı. Kendi kendine güler gibi bir hali vardı.

"Şu amcam" dedi, "ne deli herifti. Tellere karşılık babam ona bir domuz verdi. Domuzu ne yaptı bilir misiniz?"

Sustu ve yürümeye devam etti.

Jim Casy merakla bekliyordu. Berikinin hikâyeye devam ettiği yoktu. Casy epey bekledi. Sonunda dayanamadı:

"Ne yaptı peki?" dedi.

"Ne mi yaptı? "Ha, evet, domuzu hemen öldürdü ve anneme ocağı yakmasını söyledi. Sonra nefis pirzolalar keserek eliyle hazırladı. Pişince de tek başına bütün domuzu yedi. Doğrusu bize de biraz verdi, ama babama bir lokma bile vermedi. Sonunda yiyemeyecek hale geldi ve hemen uykuya daldı. O uyurken biz, hatırladığıma göre domuzdan geri kalan bir bacağı yedik. Amcam sabah uyanır uyanmaz bacağı aradı. Babam, ona bütün domuzu tek başına yemeye mi niyetli olduğunu sordu. Amcam 'Evet Tom' dedi 'canım o kadar domuz eti istiyor ki! Ama yemezsem etler bozulur. Bu yüzden, yediğim kadarıyla yetinebilirim. En iyisi sen bana biraz tel geri ver, hayvanın kalanını da siz yiyin.' Ama babam aptal değildi. Ona hemen bir domuz daha kesti. Amcam bu domuzdan pek az yiyebildi. Babam geri kalanını tuzlamasını teklif etti. O da yenilmiş olmamak için domuzu tuzlayıp bıraktı: Ama tahmin ettiğimiz gibi bir daha aylarca uğramadı ve biz de domuzu afiyetle yedik."

Casy:

"Eğer hâlâ papaz olsaydım, bu anlattıklarından bir ders çıkartırdım, ama artık böyle şeyler için kafa yormuyorum" dedi. "Baban neden böyle davrandı dersin?"

Joad:

"Bilmiyorum" dedi. "Herhalde canı domuz istiyordu. Şimdi bunları düşünürken, benim de ağzım sulanmadı desem yalan olur. Dört yıldan beri, sadece yortularda domuz eti yiyorum. Birer dilim."

"Belki sen geldin diye bir domuz keser baban" dedi Casy.

Joad güldü.

"Babamı tanımıyorsunuz. Bir tavuk bile kesemez. Kesmek zo-

runda kaldığı zaman da o kadar kederlenir ki anlatamam. Hayvan kesmeye hiç alışamadı. Noel için domuz kesmeye niyetlenirdi her yıl, ama aralık ayı geldiğinde, kesmeye niyetlendiği domuz ölürdü. Daha doğrusu, o ölen domuzun keseceği domuz olduğuna hem kendisini hem de bizi inandırmaya çalışırdı. Amcam öyle değildir. Canı domuz istedi mi, hiç düşünmeden keserdi."

Tepeyi aşınca Joad'ların evi göründü. Joad durdu.

"Bir şey olmuş" dedi. "Değişen bir şey var. Burada kimse yok."

İkisi de durmuş, aşağıdaki binalara bakıyorlardı.

5

Arazi sahipleri topraklarına nadiren giderlerdi. Daha çok onların sözcüleri ya da vekilleri gelirdi. Bunlar kapalı otomobillerle gelirler, kuru toprağı ellerler, bazen de çeşitli araçlarla kontrol ederlerdi. Köylüler, güneşten kavrulmuş kapı eşiklerinde durarak, bu kapalı arabaların tarlaların arasından geçişini endişeyle seyrederlerdi. Bu ziyaretlerin sonunda toprak sahipleri, arabalarıyla kapılara yaklaşır ve pencereden köylülerle konuşurlardı. Bir süre arazi sahipleriyle konuşan köylüler çekilirler, ellerine aldıkları bir sopayla tozu karıştırmaya başlarlardı.

Toprak sahiplerinden bazıları yaptıkları, yapmak zorunda oldukları şeylerden nefret ettikleri için, iyi kalpli ve cömert, bazıları kötü olmaktan nefret ettikleri için öfkeli, bazıları patron olabilmek için soğuk olmanın şart olduğunu çok önce keşfetmiş olduklarından soğuktular. Hepsi de kendilerinden çok büyük, kendilerini aşan bir çarkın içindeydiler. Kimi, kendisini idare eden hesaplardan nefret ediyor, kimi korkuyor, kimi de insanı düşünce ve duygudan kurtardığı için bu hesaplara tapıyordu. Toprağın sahibi bir banka ya da bir şirket olursa, sözcü bunlardan bir canavarmış gibi söz eder, onu duyan, düşünen bir varlık olarak gösterdikten sonra isteklerini sayardı. Böyleleri hiçbir şekilde sorumluluk duymaz ve yüklenmezlerdi, çünkü banka bir makine

ve efendi olduğu halde, kendileri birer insancık, birer esirdiler. İçlerinden bazıları bu kadar güçlü efendilerin esirdileri olduklarından dolayı biraz mağrurdular. Hepsi de arabalarından inmeden anlatmaya çalışırlardı istediklerini. Topraklarının verimsiz olduğunu kendileri de biliyorlardı. Tanrı da bilirdi ya, çok uğraşmıştı köylüler ama bir sonuç çıkmamıştı.

Çiftçiler korkuyla başlarını sallarlar, ayaklarıyla kumda şekiller çizerlerdi. Evet, biliyorlardı. Tanrı da biliyordu. Ah, toz uçmasaydı, şu rüzgâr olmasaydı, belki durumları düzelecekti.

Bu kere de toprak sahipleri ve sözcüleri aynı biçimde geldiler. Sözleri kısa ve kesindi. Toprak gittikçe verimsizleşiyordu. Pamuğun toprağa ne yaptığını bilmeyen yoktu. Pamuk toprağın kanını emer, onu cansız bırakırdı.

Bir adam, eğer ekmeğini çıkarabiliyor ve vergilerini ödeyebiliyorsa toprağını satmaz.

Evet, bir gün gelip, bütün mahsülü mahvolana ve bankadan borç istemek zorunda kalana kadar bunu yapabilir.

İyi ama bir banka ya da şirket bunu yapamaz. Çünkü faizle beslenirler, kârla beslenirler bu yaratıklar, insan gibi suyla havayla beslenmezler. Su ve hava olmazsa insan nasıl yaşayamazsa, onlar da kârsız, faizsiz yaşayamazlar. Acı ama gerçek. Ne yazık ki gerçek bu.

Çitçiler iyice anlayabilmek için başlarını kaldırdılar.

"Bu yıl böyle idare etsek ne olur? Belki gelecek yıl iyi ürün olur. Bunu ancak Tanrı bilir. Sonra, bu savaşların pamuk fiyatlarını nasıl etkileyeceğini kim kestirebilir. Pamuktan zengin olan yok mu sanki? Asker üniformaları için pamuk gerekli değil mi? Yeteri kadar savaşılsa, pamuk tüccarlarının kazancı bankalara sığmaz. Belki gelecek yıl..."

Hepsi de merakla bekliyorlardı.

Fakat buna güvenilerek hareket edilemezdi ki. Bir kesinliği

yoktu. Canavar bankanın devamlı kâr etmesi gerekliydi. Bekleyemezdi. Beklemeye kalksa ölürdü. Vergiler durmadan işliyordu. Canavarın büyümesi durduğu anda ölürdü. Aynı boyda, aynı ende kalmasına imkân yoktu.

Yumuşak parmaklar otomobil pencerelerinden tempo tutmaya, sert parmaklar ise ellerindeki sopayı sıkmaya başlamıştı. Güneşte yanmış eşiklerde kadınlar içlerini çektiler.

Çiftçiler yine önlerine baktılar.

"Ne yapmamızı istiyorsunuz? Üründen aldığımız payı azaltamayız. Bu durumda bile neredeyse aç kalacağız. Çocukların karnı hiç doymuyor. Yırtık pırtık da olsa, üstümüze giyecek bir şey bulamıyoruz. Eğer hepimiz aynı durumda olmasak, birbirimizin evine gitmeye ya da birini evimize çağırmaya cesaret edemez, utancımızdan yerlere geçerdik."

Nihayet, toprak sahipleri niyetlerini açıkladılar. Bu sistem artık işe yaramıyordu. Traktörü idare eden bir adam, on hatta on dört ailenin işini kolaylıkla görebiliyordu. Ona bir aylık vererek bütün ürünün kârını almak mümkündür. Bunu yapmak zorundaydılar. Aslında hoşlarına giderek, isteyerek yapmıyorlardı ama, canavar hastalanmıştı. Canavara bir şey olmuştu.

Ama pamukla toprak ölecekti.

Biliyorlardı. Toprak ölmeden çabucak pamuk yetiştirmek gerekiyordu. Sonra araziyi satacaklardı. Doğudaki ailelerin hemen hemen hepsi bir parça toprağa sahip olabilmek için can atıyorlardı.

Çiftçiler korktular.

"Peki biz ne yapacağız? Nasıl kazanacağız ekmeğimizi?"

"Toprağı terk edip başka bir yere göç etmeniz gerekecek. Evler yıkılacak, her yer tarla olacak."

Şimdi çiftçiler kızmışlardı. Dedeleri, Kızılderililer'i öldürerek bu topraklara yerleşmiş, babaları yılanlar ve vahşi hayvanlar-

la savaşmıştı. Sonra bu ürünün kıt olduğu bir yıl bankadan borç almak zorunda kalmışlardı. Hepsi burada doğmuşlar, ürünün kıt olduğu yıllarda biraz, biraz daha borç almışlardı. Nihayet topraklara sahip çıkmıştı banka. Ama onlar yine kalmışlar ve yetiştirdikleri ürünün bir kısmıyla yetinmişlerdi.

Toprak sahiplerini sözcüleri, bunların hepsini biliyordu. Ama ne yapabilirdi ki? Suç bankadaydı. Banka insanlara benzemezdi ki. Ya da çok büyük arazilere sahip olan bir adam... O insana benzer miydi?

Köylüler:

"Evet ama" diye haykırdılar, "bu topraklar bizimdir. Onu biz ölçüp biçtik ve aramızda bölüştük. Burada doğduk. Burada ölecek ya da öldüreceğiz. Verimsiz de olsa bizim toprağımızdır burası. Onu bizim yapan, üstünde doğmuş, çalışmış ve ölmüş olmamızdır."

"Üzgünüz. Bu kararı biz vermedik. Canavar verdi. Banka insanlara benzemez."

"Evet, ama banka da insanlardan meydana gelmiştir."

"Hayır, bu konuda yanılıyorsunuz. Banka insanlardan farklıdır. Bankada görevli her adam bankanın kararından hoşlanmayabilir. Ama bu kararı uygulamak zorundadır. Söylediğimiz gibi, banka insandan çok ayrı bir şeydir. Onu insanlar kurar, ama kontrol edemezler."

Köylüler haykırdılar:

"Dedelerimiz Kızılderililer'i öldürdü. Babalarımız yılanlarla boğuştu. Bütün bunlar toprak için yapıldı. Belki bankaları da biz öldürebiliriz. Anlaşılan onlar Kızılderililer'den de, yılanlardan da zararlı."

Artık sözcüler kızmıştı.

"Gideceksiniz" dediler.

"Ama nereye gideriz? Nasıl gideceğiz? Paramız yok ki!"

Sözcüler:

"Üzgünüz" dediler. "Banka sizden sorumlu değildir. Sizin olmayan topraklar üstünde yaşıyorsunuz. Bir kereye mahsus olmak üzere, sonbaharda pamuğu toplayıp ceplerinize biraz para koyarak göç edebilirsiniz. Niçin batıya, Kaliforniya'ya gitmiyorsunuz? Orada her zaman çalışabilecek bir iş bulunur."

Ve sözcüler arabalarını hareket ettirip uzaklaştılar.

Köylüler tozun üstünde resimler çizmeye başladılar. Düşünüyorlardı. Güneşten yanmış yüzleri karanlıktı. Ama güneş yemiş, kısık gözleri parlıyordu. Kadınlar usulca kapılardan çıkıp erkeklerine yaklaştılar. Çocuklar da onların peşlerinden gittiler. Ama her an koşarak uzaklaşmaya hazırdılar. Daha büyük oğlan çocukları, gururla babalarına sokuldular. Bir süre sonra kadınlar erkeklere, sözcünün ne istediğini sordular.

Erkekler başlarını kaldırıp onlara baktılar. Gözleri kederliydi. Göç edeceklerdi. Onların yerine bir traktör ve bir şoför gelecekti. Tıpkı fabrika gibi.

Kadınlar, çocukların ellerinden tutarak hızla evlerine koştular. Çok iyi biliyorlardı ki, kızgın ve kederli bir erkek çok sevdiklerini bile kırabilirdi. Erkekleri tozun ortasında düşünceleriyle yalnız bıraktılar.

Bir süre sonra erkekler başlarını kaldırdılar.

Traktörler ağır ağır geldiler. Tıpkı böcekler gibi yavaş hareket ediyor ve böceklerin inanılmaz gücünü taşıyorlardı. Bu basık burunlu canavarlar tozu havaya kaldırarak, tarlaları baştan başa biçtiler. Sağa sola dönmüyor, kedi yollarında gidiyorlardı. Ne yamaçları, ne dereleri, ne evleri, ve ne de tel örgüleri umursadıkları vardı. Yollarının üstünde ne varsa ezip geçiyorlardı.

Traktörün demirden yapılmış şoför iskemlesine oturan adam insana benzemiyordu. Ellerinde eldiven, yüzünde toz maskesi vardı. Sanki o da canavarın bir parçası, traktörü idare eden bir robottu. Dev bir traktör her şeyi yıkıyor, önüne ne çıkarsa düm-

düz ediyordu. Tabii şoför isterse bunu değiştirebilirdi ama traktörü yapan canavar, onu idare edenin iradesini de hâkimiyeti altına almış, onun mantığına, idrakine, merhametine ve insanlığa da nüfuz etmişti. O, başkaldırmazdı artık. Bu insani özelliği yitirmişti. Demir bir iskemlede oturuyor ve demir pedallara basıyordu. Ne neşelenebilir, ne kızabilir, ne küfür edebilir, ne de gücünün sınırlarını deneyebilirdi.

O da toprağı bankanın sevdiğinden fazla sevmiyordu. Traktöre gelince toprağı karıştırıyor, ameliyat eder gibi derin yaralar açıyordu. Pullukların çelik dişleri, toprağın içine insafsızca dalıyor, ama bu dalışta hiçbir ihtiras belirtisi sezilmiyordu. Traktörün şoförü, demir iskemlesinde dimdik oturuyor, sahip olmadığı ya da sevmediği traktörle ve kontrol edemediği güçle gururlanıyordu. Köylüler, hasat zamanı ürünü sessiz ve neşesiz topladılar. Yedikleri ekmeği kendileri ekmemişti. Artık sevilmeyen, nefret edilmeyen, dua ve beddua almayan toprak ise, demirler altında ürün verdiği gibi, demirler altında öldü.

Öğlende traktör bazen bir evin önünde durur, şoför yemeğini açardı. Adamın yemeği, yağlı bir kâğıda sarılmış birkaç sandviç, beyaz ekmek, peynir ve tereyağından ibaretti. Hiç durmadan yerdi. Henüz yurtlarını terk etmemiş olan köylüler onu görmek için evlerinden dışarı çıkarlardı. Adam yavaşça toz maskesini çıkartırdı. Benzin çok ucuz olduğu için adam motoru durdurmaz, egzoz borusunun hırıltıları arasında karnını doyururdu. Meraklı çocuklar, ellerinde birer parça kuru ekmekle traktörün etrafını sarar onu yakından görmeye, iyice anlamaya, tanımaya çalışırlardı. Ama hiçbiri şoförle konuşmazdı. Yalnız ağzını yiyecek götüren ellerini seyrederlerdi. Çiğnediğini pek görmezlerdi, çünkü gözleri sandviçteydi. Bir gün, bir köylü traktöre yaklaştı.

"Sen" dedi, "Joe Davis'in oğlu değil misin?"

Şoför:

"Tabii" dedi.

"Peki öyleyse ne diye bu işi yapıyorsun? Bu senin köylülerine karşı bir şey."

"Günde üç dolar alıyorum. Karım ve çocuklarım var. Açlıktan bıktım. Karnımız doymak istiyor. Düşün bir kere. Günde üç dolar."

Köylü:

"Haklısın" dedi. "Ama senin günde üç dolarına karşılık on on beş aile aç kalıyor. Aşağı yukarı yüz kişi, yerlerinden yurtlarından olup, sokaklara dökülmek zorunda kalıyorlar. Haksız mıyım? Bunlar hep senin günde üç doların için oluyor."

Şoför:

"Ben bunları düşünemem" dedi. "Kendi çocuklarımı düşünmeliyim. Her gün üç dolar alıyorum. Zaman değiştik artık. Bilmiyor musunuz? Elimizden hiçbir şey gelmez. Siz de günde üç dolar getirecek bir iş bulmaya bakın. Bundan başka çıkar yol yok."

Köylü:

"Ne garip" dedi. "İnsanın malı ya da toprağı ne kadar küçük olursa olsun, kendisini bir parçası gibi oluyor. Ama insan yalnız kendi toprağının üstünde yürüdüğü ya da onu ekip biçtiği, iyi ürün vermeyince kederlendiği zaman malının gerçek sahibi olur ve onu sahip olduğu için yükselir. Para kazanamasa bile toprağı onu yüksekte tutar. Bu değişmez bir şeydir."

Biraz durakladıktan sonra devam etti:

"Ama insanın toprağı kontrol edemeyeceği kadar büyük olursa, onu eliyle ekip biçemezse, o zaman toprak insanı yükselteceğine küçültür. İnsan toprağın emrine girer. Toprak adeta sahibini idare eden bir insan gibi olur. Bu da değişmez."

Şoför, sandviçlerini sardığı kâğıdı fırlatıp attı:

"Şimdi zaman değişti" dedi. "Bilmiyor musun? Böyle şeyler düşünmek çocukların karnını doyurmuyor. Günde üç dolar kazanırsan çocuklarının karnı doyar. Kendi ailemden başka kimseyi

düşünemem. Eğer öyle konuşmakta devam edersen adın çıkar ve hiçbir zaman günde üç dolar getirecek bir iş bulamazsın."

"Senin üç doların için yüz kişi yollara dökülüyor. Nereye gideceğiz?"

Şoför:

"Ha, hatırıma geldi" dedi. "Kısa bir zaman içinde göç etmeniz gerek. Yemekten sonra kapı eşiklerinden geçeceğim. Çizgiyi bozamam biliyorsunuz. Hem babam Joe Davis'i tanıdığınız için size şunu söyleyeyim ki, göç etmeyen ailelerin evlerine biraz zarar vermek için emir aldım. Bunu yaparsam birkaç dolar ödül alabilirim. En küçük çocuğuma daha ayakkabı alamadım."

"Evimi ellerimle yaptım. Damı yapmak için eski ve çarpık çivileri düzelttim. O benimdir. Onu ben yaptım. Eğer evime zarar vermeye kalkarsan, seni pencerede silahımla beklerim. Yaklaşmaya cesaret edersen, bir tavşan gibi vurulursun."

"Benim elimde bir şey yok ki. Bu emri veren ben değilim. Eğer dediklerini yapmazsam işten atılırım. Beni öldürmene gelince, bunu yaparsan asılırsın, ama sen asılana kadar başka biri traktörün başına geçip evini yıkacaktır. Öldürülmesi gereken adam ben değilim."

Köylü:

"Haklısın" diye cevap verdi. "Sana emir veren kim? Onu bulacağım. Öldürülmesi gereken o."

Şoför:

"Yanılıyorsun. O da bankadan emir alıyor. Banka ona insanların araziyi terk etmeleri gerektiğini söylemiş."

Köylü:

"Bu bankanın müdürü yok mu? Ya da bir müdürler kurulu olmalı. Silahımı doldurup bankaya gideceğim."

Şoför:

"Birisi bankanın doğudan emir aldığını söyledi" dedi. "Ona ya bu insanları kov ya da seni kapatacağım" demiş.

Köylü:

"Peki ben kimi vuracağım? Beni aç bırakan adamı öldürmeden açlıktan ölmek istemiyorum."

Şoför:

"Bilmiyorum. Belki de öldürebileceğin biri yoktur. Belki de bunu yapan insan değildir. Belki de az önce senin de dediğin gibi insanları emri altına alan toprak onlara bunu yaptırmaktadır. Her neyse, aldığım emri söyledim."

Köylü:

"Düşünmem gerek" dedi. "Hepimiz düşünmeliyiz. Buna engel olmalıyız."

Köylü, kapının eşiğine oturdu. Gürleyerek hareket eden traktör, toprağın üstünde kaymaya başladı. Adam gidip silahını aldı. Karısı arkasından koştu. Çocuklar da peşindeydi. Hepsi de traktörü seyrediyorlardı.

6

Papaz Casy ve genç Tom, tepenin üstünde durmuş Joad'ların evine bakıyorlardı. Küçük ve boyasız evin bir köşesi yıkılmış ve ev yana yatmıştı. Besbelli, temelleri sarsılmıştı. Çitler birçok

yerlerde yıkılmış, yerlerini pamuk tarlaları almıştı. Eşikte ve evin hemen arkasında da pamuklar yetişmişti. Genç Tom hayret dolu gözlerini bir süre evinden ayıramadı:

"Tanrım" dedi. "Burası cehenneme dönmüş. Bir tek kişi bile yok."

Yamacı çabucak indi. Casy de onu izledi. Kapıdan içeri başını uzattı. Evin farelerle dolduğu belliydi. Koşup bahçe araçlarının bulunduğu dolaba baktı. Burada sadece yağlı ve pis bir pantolon asılıydı.

"Her şeyimiz vardı" diye söylendi. "Hiçbir şey bırakmamışlar. Her şeyi alıp götürmüşler."

"Hâlâ papaz olsaydım" dedi Casy, "bu insanların Tanrıların gazabına uğradıklarını düşünürdüm. Ama şimdi ne olduğunu ben de anlamıyorum."

Tom ahıra baktı. Buraya da pamuk ekilmişti.

"Allah Allah, burayı ekmeyi de hiç düşünmemiştik."

Sonra kuyuya baktı. Kurumuştu. Eğilip dinledi. Su sesi işitilmiyordu.

"Belki hepsi öldüler" dedi. "Ama işitirdim. Birisi söylerdi."

"Belki evin içinde sana bir mektup bırakmışlardır. Geleceğini biliyorlar mıydı?"

"Bilmem. Hayır, nereden bilecekler. Bir hafta önceye kadar kendim bile bilmiyordum."

"Gel içeri bakalım. Birisi yumruklamış sanki evi."

Tom:

"Kapı açık, annem ya öldü, ya da buralardan gitti. Eğer yakınlarda olsa, kapıyı hem kapatır, hem de çengellerdi."

Gözleri sımsıcaktı.

"Domuz, Jacob'ların evine gidip, küçük bebeği yemişti" dedi. "Oysa Milliy Jacob ahıra kadar gitmiş ve hemen dönmüş. İçeri girdiğinde domuz bebeği yemekteymiş. Kadıncağız delirmişti. Annem bundan kendine bir pay çıkardı ve bir daha kapıyı hiç açık bırakmadı. Yok, hayır, ya buradan gitmişler ya da ölmüşler."

Evin arkasına gitti ve mutfak penceresinden içeri baktı. Yerde eski ve sarı yapraklı bir dergi, köşede de paramparça olmuş bir çift kadın ayakkabısı vardı.

"Annemin ayakkabıları" diye bağırdı. "Onları ne kadar severdi. Giyilecek halleri kalmamış. Hayır mutlaka gitmişler. Bütün camlar kırmış. Çocukları işi bu. Bir ev boş kaldı mı hemen camlarını kırarlar. Ben de yapardım."

Güneş iyice açmıştı. Joad dönüp Casy'ye baktı. Sonra çıplak ayaklarını dinlendirmek için oturdu. Akşam güneşinde, pamuklar uzun gölgeler meydana getiriyorlardı.

Casy Joad'ın yanına oturdu.

"Sana hiçbir şey yazmadılar mı?" diye sordu.

"Yok. Dediğim gibi mektup yazacak insanlar değillerdi. Böyle şeylerden hoşlanmazlar. Yazı yazmak zorunda kaldıkları zaman ödleri kopar. Hele babam hiç mektup yazmazdı."

Yan yana oturmuş, tarlaları seyrediyorlardı. Joad bir sigara sarıp yaktı.

"Bir şey olmuş ama ne olduğunu anlayamıyorum" dedi. "İçimde bir sıkıntı var. Çok kötü şeyler olmuş. Korkuyorum. Ev yerinden oynamış, annem babam da yok."

Casy:

"Seni burada vaftiz etmiştim" dedi. "Yaramaz bir şeydin. Kızların saçlarını çekiyordun."

Ahırdan sıska bir gri kedi çıktı ve pamukların arasında ilerledi. Yavaşça yanlarına yaklaşarak onlara sokuldu. Aralarına oturup tarlaları seyretmeye koyuldu.

Joad:

"Hele bakın" diye haykırdı. "Biri kaçmış!"

Ama kedi korkup kaçmıştı.

Genç adam düşünceli bir sesle:

"Şimdi anladım" dedi. "Kedi bana her şeyi anlattı."

Casy:

"Anlaşılacak bir yığın şey var" diye cevap verdi. "Ama anlamak kolay değil."

"Yalnız bizimkiler değil taşınan. Aksi halde bu evin içinde ve dışında işe yarar bir tahta parçası bile kalmazdı. Her şey yerinde olduğuna göre hep birlikte göç etmişler demektir. Pencere çerçeveleri, kapılar, her şey yerinde duruyor. Ya şu kedi? Keşke yakalasaydım onu. Kimin kedisi olduğunu belki anlardım."

Casy ayakkabılarını çıkartarak çıplak ayaklarını iyice kuma gömdü.

"Peki sence bunun anlamı ne? Neden gitmişler?" diye sordu.

"Bilmiyorum. Bana kalırsa komşuların hepsi gitmiş. Eğer içlerinden biri kalmış olsaydı, söylüyorum size, şu evin tahtaları bile yerinden sökülmüş olurdu. Hay Allah'ım! Bir Noel yortusunda Albert Rance karısını ve çocuklarını Oklahoma'ya götürmüştü. Albert'in yeğenine misafir gitmişlerdi. Eh buradakilere giderken kesin bir şey söylemediğinden, köylüler, Albert'in borçlulardan ya da peşini bırakmayan bir kadından kaçtığını sandılar. Albert, bir hafta sonra döndüğünde evinde bir tek şey kalmamıştı. Ocaktan tutun da pencere çevçevelerine kadar her şey çalınmıştı. İki hafta bütün komşuları dolaştı da eşyalarını topladı."

Casy bacaklarını iyice uzattı.

"Hiç kavga olmadı mı? Eşyaları sessizce verdiler mi?"

"Tabii. Niye kavga olsun! Komşular bu eşyaları çalmış değillerdi ki. Albert ve ailesinin onları bırakıp gittiklerini sandıkları için almışlardı. Yalnız bir kadife yastık kayboldu. Albert onun dedemde olduğunu iddia ediyordu. Gerçekten de dedem ondan pek hoşlandığı için geri vermek istememişti. Onu hep yanında dolaştırır, nereye otururşa, hemen arkasına koyup dayanırdı. Albert'e vermeye hiç yanaşmadı. Yastığı almak için silahla kapıya dayanması gerektiğini söylüyordu şaka yollu. Sonunda, Albert yastığı dedeme hediye etmek zorunda kaldı." Kedi tekrar onlara yaklaştı. Kuyruğu bacaklarının arasındaydı. Güneş batmak üzereydi. Kedi patisini uzatıp, Joad'un yerde duran ceketine dokundu.

Joad çevresine bakındı.

"Hay Allah" dedi. "Kaplumbağayı unuttum. Onu nereye götüreceğim?"

Ceketi açıp kaplumbağayı çıkarttı. Serbest bıraktı. Kedi atılıp, kaplumbağanın yumuşak başını yakalamak istedi ama ihtiyar hayvan kabuğunun içine çekildi. Kedi de bir süre bekledikten sonra uzaklaştı. O zaman kaplumbağa başını ve ayaklarını çıkartıp yürümeye başladı.

Genç Tom Joad'la papaz, kaplumbağanın yalpalaya yalpalaya güneybatıya doğru ilerleyişini seyrediyorlardı. Kedi yine yanlarına geldi.

Joad:

"Nereye gidiyor dersin? Kaplumbağaların nereye gittiklerini hep merak etmişimdir. Çünkü daima inatla bir yere doğru giderler."

Gri kedi gözlerini kırpıştırarak aralarına oturdu. Joad, ceketinin içinden ayakkabılarını çıkarttı, eliyle tozlarını sildi ve ayaklarına geçirdi.

Papaz uzaklara bakıyordu. Birden:

"Bak" dedi. "Biri geliyor. Pamuk tarlalarının arasından çıktı."

Joad:

"Tanıdım" diye haykırdı. "Onu siz de tanırsınız. Muey Graves'den başkası değil."

Sonra seslendi:

"Hey, Muley! Nasılsın?"

Adam sesi duyunca irkildi. Önce durdu, sonra hızla onlara yaklaştı. Elindeki torbanın içinde silahı vardı. Pantolonun dizleri erimeye yüz tutmuş, siyah ceketinin dirsekleri parçalanmıştı.

Joad yumuşak bir sesle papaza:

"Muley'i hatırlıyor musunuz?" diye sordu.

Yaklaşmakta olan adam:

"O da kim?" diye seslendi.

Joad cevap vermedi. Muley'in onların yüzlerini görebilmesi için çok yaklaşması gerekiyordu.

"Hay Allah!" diye haykırdı. "Tommy Joad? Ne zaman çıktın?"

Joad:

"İki gün önce" dedi. "Otostop yaparak geldiğim için geciktim. Ama şu duruma bak. Hiç kimse yok burada. Ne diye ev böyle yana yatmış ve kapını dibine kadar pamuk ekilmiş?"

Muley:

"Şansın varmış ki buradan geçiyordum" dedi. "Çünkü ihtiyar Tom da seni düşünüp çok üzülüyordu. Onlar taşınmak üzere hazırlanırken ben de mutfakta oturuyordum. Babana, ne olursa olsun buradan gitmeyeceğimizi söyledim. Baban da, 'Tom gelir de bizi bulamazsa diye üzülüyorum' dedi. 'Niçin mektup yazmıyorsun?' diye sordum. 'Belki yazarım. Bir düşüneyim. Ama yine yazmasam bile, sen buralarda olacağına göre, dikkat et, Tommy gelirse ona durumu anlat' dedi. 'Kıyamete kadar burada kalacağım' diye cevap verdim."

Joad sabırsızlık içinde:

"Bizimkiler nerede?" diye sordu.

"İlk önce onlar da burada kalmak istediler. Deden silahını alıp traktörün lambalarına ateş etti. Ama bunun hiçbir etkisi olmadı. Ertesi gün yine geldi traktör. Deden şoförü öldürmek istiyordu. Şoför de Willy Feeley'di. Dedenin onu öldürmeyeceğini bildiği için bir gün eve yaklaştı ve kedinin fareyi sarsması gibi evi sarstı. Sizin kulübenin bu halde oluşunun sebebi bu. Tom çok üzüldü. O günden sonra değişti diyebilirim."

Joad öfkeyle:

"Neredeler?" diye tekrarladı.

"Söylüyorum ya! John amcanın arabasıyla üç sefer yaptılar. Hallerini görecektin. Yatakları, ocağı üst üste yığdılar. Annenle ninen en üste oturdu. Kardeşin Noah da durmadan sigara içiyordu."

Joad bir şey söylemek için ağzını açtı.

Muley aceleyle:

"Şimdi hepsi John amcandalar" diye ekledi.

"John amcamdalar mı? Orada ne yapıyorlar? Dur bakayım Muley! Orada ne yapıyorlar? Söylesene?"

"Pamuk topluyorlarmış. Dedenle çocuklar bile! Batıya göç etmek için para biriktirmek niyetindeler. Bir araba alıp, hayatın daha kolay olduğu batıya göç edecekler. Burada hiçbir şey yok. Elli sente pamuk toplanıyor, ama herkes de toplamak için birbirinin gözünü oyuyor. Başka iş yok ki!"

Muley:

"Bildiğim kadarıyla henüz gitmediler. Kardeşin Noah'ı göreli dört gün oluyor. Tavşan avındaydı. İki haftaya kadar gitmeyi düşündüklerini söyledi. John'a evini terk etmesi bildirilmiş. Sekiz mil yürürsen oraya ulaşırsın.

Joad:

"Pekâlâ" dedi. "Şimdi kendi hikâyeni anlatabilirsin. Hiç değişmemişsin Muley. Bir şey söyleyeceğinde en dolambaçlı yollardan gidersin. Bu, seni bildim bileli böyledir."

Muley, neşeli bir sesle:

"Sen de değişmemişsin" dedi. "Zeki bir çocuktun. Yine de öylesin. Yoksa bana nasihat etmeye mi başlayacaksın?"

Joad sıkıntılı bir sesle:

"Yok canım!" dedi. "Her zaman dediğin dediktir. Kafanı ateşe sokacak olsan, kimse seni bu fikrinden caydıramaz. Papazı tanımadın mı Muley?"

"Elbette tanıdım. Demin bakmıştım da! Seni görünce heyecanlandım."

Casy ayağa kalktı. İki adam, tokalaştılar.

Muley:

"Sizi gördüğüme sevindim" dedi. "Uzun zamandır yoktunuz."

Casy:

"Düşünüyordum" dedi.

Sonra çok garip bir şey söylediğini kendi de fark etti.

"Ne oldu?" diye sordu. "Ne diye köylüleri topraklarından sürdüler?"

Muley dişlerini sıktı.

"Piçler, kötü ruhlu piçler! Size söyleyeyim, beni kovamazlar, ben hiçbir yere gitmeyeceğim. Eğer zorla atarlarsa, yine geri dönerim ve yanımda da birkaç serseri getiririm. Bu da onların hiç hoşuna gitmez."

Silahını okşadı.

"Hiçbir yere gitmem" dedi. "Babam buraya elli yıl önce gelmiş. Ben de gidecek değilim."

Joad:

"Peki, ne diye gitmemizi istiyorlar?" diye sordu.

"Bilsen ne kadar çok şeyler söylediler. Biliyorsun, son yıllarda ürün hiç iyi değildi. Toz öyle bir bastırıyordu ki, topladığımız ürünle bir karıncanın bile karnı doymazdı. Herkesin bakkala borcu birikti. Toprak sahipleri de artık bizi istemiyor. Bir traktör hepimizin yerini tutarmış. Onun için def olup gidecekmişiz. Ama beni tanırsın Tommy. Bir yere gidecek değilim."

"Doğru" dedi Joad. "Yıllardan beri tanıyorum."

"Eh, aptal olmadığımı da bilirsin. Bu toprağın verimli olmadığını ben de onlar kadar biliyorum. Olsa olsa otlak olur. Başka bir işe yaramaz. Üstelik, durmadan pamuk ekildi. Ona bağlanıp oturmayı hiçbir zaman düşünmedim. Bu yıl Kaliforniya'ya gidecektim, beni kovmasalardı. Şimdi bir yandan üzüm yiyor, bir yandan da portakal topluyor olacaktım. Ama o piçler beni kovdular ya bir yere gitmeyeceğim."

Joad:

"Haklısın" dedi. "Ama babam nasıl kolayca gitti, ona şaşırıyorum. Dedem nasıl oldu da kimseyi öldürmedi. O da senin gibidir. Biri işine karıştı mı deliye döner. Anneme gelince, o da öyledir. Bir tavuk yüzünden ettiği kavgayı hatırlıyorum da!... Bir eline tavuğu, bir eline baltayı almıştı."

"Buraya gelen herifi bir görseydin. Şeker gibi tatlı konuşuyordu. 'Ne yapalım' diyordu, 'gitmeniz gerekiyor. Suç bende değil.' 'Ben yalnız emir alırım' dedi. 'Emirleri Shaw Nee Toprak ve Hayvan Şirketi verir. Bu da bir insan değil, bir şirkettir.' Deli olacaktım. Gidip yakasına yapışacak birini bulamadım sözün kısası. Herkes bir sorumlu aramaktan bıktı. Yalnız ben bıkmadım. Gitmiyorum."

Ufukta, küçücük ve alabildiğine kızıl bir parçası kalmıştı güneşin. O da birden kayboldu. Karanlık basıyordu. Akşam yıldızı parlıyordu alacakaranlığın içinde. Gri kedi ahıra girdi ve gözden kayboldu.

Joad:

"Eh" dedi "bu akşam, sekiz millik yolu yürüyüp John amcamın evine varmamıza imkân yok. Çok yorgunum. Sana gelsek nasıl olur Muley? Sanırım bir mil yürümek yeter..."

Muley utanarak:

"Gelin, ama rahat edeceğinizi sanmıyorum. Karım, çocuklar ve kayınbiraderim hep birlikte Kaliforniya'ya gittiler. Evde yiyecek hiçbir şey yok. Bana o kadar kızdılar ki, yalnız başıma bırakıp gittiler."

Papaz sıkıntıyla kımıldandı.

"Siz de gitmeliydiniz" dedi."Ailenizi bozmaya değmezdi."

Muley Graves:

"Gidemezdim" diye cevap verdi. "İçimde bir şey gitmememi söylüyordu."

Joad:

"Allahın bildiğini sizden ne saklayayım" dedi. "Karnım çok acıktı. Tam dört yıldır düzenli yemek yiyorum. Sen ne yiyeceksin Murley? Yemeğini nasıl elde ediyorsun?

"Murley utanç içinde:

"Bir süre kurbağa, sincap, arada bir de köpek yedim" dedi. "Başka çare yoktu. Ama artık tavşan ve kuş avlıyorum."

Eğilip torbasını boşalttı. Birkaç kuşla iki tavşan vardı.

Joad:

"Ooo" diye haykırdı. "Dört yıldır taze et yemedim."

Casy kuşlardan birini eline aldı.

"Bunları bizimle paylaşacak mısın Murley Graves?" diye sordu.

"Elimden başka ne gelir?" dedi Murley.

Genç Tom ellerini ovuşturdu.

"Bıçağı olan var mı? Hemen pişirip yiyelim. Hemen!" Murley elini cebine sokup boynuz saplı bir cep bıçağı çıkarttı. Tom Joad bıçağı aldı.

Muley öteki cebinden bir şişe su çıkartarak:

"Suyu hesaplı için" dedi. "Başka yok. Kuyuyu doldurdular."

Tom eline bir tavşan aldı. Önce hayvanın başını ve ayaklarını kesti. Sonra derisini yüzdü. O sırada, Casy çalı çırpı toplayıp gelmişti.

Genç Tom:

Öteki tavşanı da temizleyip, ahırdan getirdiği bir tele ikisini de geçirdi. Muley ve Casy yana yatmış evin havada duran tahtalarını çıkartarak çalı çırpı yığınının etrafına destek yaptılar.

Muley Joad'a:

"Derisini iyi yüzdün mü? Tüylü tavşan eti sevmem."

Cebinden çıkardığı küçük bir torbayı yere koydu.

"Tertemiz yaptım, Aman Allah'ım! Tuzun da var! Cebinde tabak da taşıyor musun Muley?"

Eline biraz tuz alıp telin üstündeki tavşanlara serpti.

Ateş, evin üstünde garip gölgeler meydana getirerek alevlendi. Kuru tahtalar çatırdıyordu. Hava neredeyse kararmak üzereydi. Parlak yıldızlarla doluydu gökyüzü. Kedi ahırdan çıktı ve miyavlayarak ateşe yaklaştı. Ama yerde duran tavşanları görünce kalakaldı. Yalanmaya başladı. Ağzından sular akıyordu.

Casy ateşin yanına oturdu ve tahta atmaya başladı. O attıkça, ateş tahtaları adeta yutuyor, önce bir alevle yaladıktan sonra kendine katıyordu. Ateşböcekleri uçuşmaya başladılar. Kedi durmadan bıyıklarını yalıyordu.

Joad, tele geçirilmiş tavşanları aldı ve ateşe doğru yürüdü.

"Muley ucundan tut. Şu bez parçasını da al, elin yanmasın. Hah oldu. Ateşin iyice tutuşmasını beklemeli, ama benim bekleyecek halim kalmadı. Hadi kızartalım."

Eline aldığı bir sopayla et parçalarını ateşin tam üstüne itti. Joad oracığa oturdu. Elindeki sopayla, tele yapışmasınlar ve iyi kızarsınlar diye tavşanları durmadan çeviriyordu.

"Tam bir ziyafet!" dedi. "Tuz, su ve tavşan eti! Muley cebinde biraz da ekmek olsa, başka bir şey isteyemezdim."

Muley, ateşin öteki yanından:

"Bu hayat beni üzmüyor mu sanıyorsun?" dedi.

Joad:

"Eğer bu sana üzüntü veriyorsa, herkes üzülmek ister" diye cevap verdi.

"Evet efendim, ben de böyle düşünüyordum. Adeta gülünç

şeyler hissediyorum Tommy. Burayı terk etmem gerektiğini söyledikleri zaman bana bir şeyler oldu. Önce, şehre gidip bir yığın insanı öldürmek istedim. Sonra ailem, hep birlikte batıya göç etti. Ben de böyle serseri oldum işte. Dolaşıp duruyorum. Nerede akşamı edersem orada uyuyorum. Kendi kendime, ailem geri döndüğü zaman işe yarayacak şeyler aradığımı söylüyorum. Ama bir yandan da bunun doğru olmadığını biliyorum. Onlar asla geri dönmeyecekler."

Casy:

"Belli bir düşünce biçimine alışınca, uzun yıllar bırakamadığımız gibi, bir yere alıştığımız da da bırakıp gitmek çok zor olur. Artık papaz olmadığım halde birçok defa farkında olmadan dua ediyorum."

Joad, telin üstündeki tavşanları bir kere daha çevirdi. Artık suları akıyordu.

Joad:

"Eğilin de, bir koklayın şunları" dedi.

Muley sözüne devam etti:

"Evet, ihtiyar bir hindi gibi dolaşıyorum. Her yeri dolaşıp, eski günleri hatırlıyorum. Geçen gün, bir ağacın altına gidip, yere uzandım ve her şeyi yeniden yaşar gibi oldum. Sonra, ahırın yanında bir boğa, babamı öldüresiye yaralamıştı. Kan lekeleri hâlâ duruyor. Kimse yıkamadı ki, Gidip, elimi babamın kanının üstüne koydum:

Durdu:

"Üzüldüğümü mü sanıyorsun?"

Joad, etleri çevirdi. Önüne bakıyordu:

"Yok" dedi Ca y. "Yalnızsın ama üzülmüyorsun."

Muley'in yüzü sertl

"Elimi kanın üstüne koydum. Babamın göğsündeki yarayı, gözlerinin acıdan sulanışını, benim kollarımın arasına düşüşünü gördüm. Küçüktüm o zaman, ağlamak bile aklıma gelmemişti."

Başını salladı. Joad durmadan etleri çeviriyordu.

"Joe'nun doğduğu odaya da gittim. Yatak yoktu, ama oda aynıydı. İşte bütün bunlar burada oldu. Joe burada doğdu. Önce nefes aldı, sonra ağlamaya başladı. Ninem çok gururlanmıştı."

Joad boğazını temizledi.

"Artık yemeye başlasak iyi olacak" dedi.

Muley:

"İyice kızarsınlar canım" dedi. "Konuşmak istiyorum. Kimseyle konuştuğum yok. Eğer üzülüyorsam bile bu benim hakkımdır. Gece zamanı komşuların evlerine gidiyorum. Hepsi de boş ve karanlık. Eskiden ne güzel eğlenirdik. Arada bir danslı toplantılar yapılırdı. Düğünler olurdu. Bunları düşündüğüm zaman, şehre onları sürenleri öldürmek istiyorum. Yani bizi sürmekle ellerine ne geçecekti? Bu toprakların bereketli olmadığını onlar kadar biz de biliyoruz. Onlar yok mu, o masa başlarında oturan piçler... İşte onlar, sırf biraz daha çok kâr edebilmek için bizi buradan sürmeye kalktılar. Oysa köylünün bir parçasını koparıp almak demektir toprağından ayırmak. Birçok insan yollara düştü onların yüzünden. Kalpleri kırık, ruhları yaralı bir yığın insan."

Nefes nefese kalmıştı. Sustuğu halde, ince dudakları hâlâ kıpırdıyordu. Ateş ışığında ellerine baktı.

Alçak sesle özür diledi onlardan.

"Uzun zamandır kimseyle konuşmadım" dedi.

Casy:

"Göç etmekte olan köylüleri görmek isterim" dedi. "İçimde onları görmek için büyük bir istek var. Onların, hayatlarına biraz tat verecek bir ümit ışığına ihtiyaçları var. Ölmeden önce, yaşayabilecek cesareti bulmaları gerek."

Joad, sinirli bir sesle:

"Hay Allah!" diye bağırdı. "Haydi yemeğe başlayalım artık. Şu etlere bakın bir kere. Kokuyu da duyuyor musunuz?"

Ayağa kalıp Muley'in bıçağını aldı. Telden bir parça et kopartarak papaza uzattı.

"Bu papazın payı!"

"Sana artık papaz olmadığımı söyledim ya."

"Peki, bu sizin payınız öyleyse."

Bir parça daha kopardı.

"Muley, bu da senin. Pek aç görünüyorsun."

Bir parça da kendi alıp, gürültüyle ısırdı.

"Tanrım, ne nefis!"

Oburca, bir daha ısırdı.

Casy'nin de ağzı doluydu. Ona baktı. Şiddetle çiğniyor, çiğnerken boynunun damarları fırlıyordu.

"Konuşmak istemekte haklısın" dedi Muley'e. "Acı çeken bir adam, konuştukça açılır. Bazen de insan konuşarak, katil olmaktan kurtulur. Öfkesini kusar diyebilirim."

Joad etini bitirmişti. Muley bir yandan yemeğini yiyor, bir yandan da sinirli gözlerini iki adam arasında gezdiriyordu. Joad, yeni bir parça aldı. Yerken bir hayvana benziyordu.

Uzun bir süre, Muley onu seyretti. Sonra, eti tutmakta olan elini aşağı indirdi.

"Tommy" dedi.

Joad ona baktı:

"Ne var?" diye sordu.

"Tommy, öldürmekten söz ettim diye bana kızmadın ya? Ha, Tommy, doğru söyle..."

"Yok canım. Hiç kızmadım. Olup bitmiş bir şey bu!"

Muley:

"Herkes suçun sende olmadığını biliyor" dedi. "İhtiyar Turnbul, hapisten çıktığında seni öldüreceğini söylüyordu. Hiç kimse benim oğullarımdan birini öldüremez diye tutturmuştu. Ama köylüler onu yatıştırdılar."

Joad yumuşak bir sesle:

"Sarhoştuk" dedi. "Baloda sarhoş olmuştuk. Kavganın nasıl başladığını bile bilmiyorum. Birden vücuduma bir bıçak saplandığını hissettim, içimde müthiş bir öfke kabardı. İlk gördüğüm şey, Herb'in elinde bıçakla yeniden bana doğru gelmekte olduğuydu. Kenarda bir kürek duruyordu. Onu kaptığım gibi kafasına indirdim. Herb'e hiçbir düşmanlığım yoktu. İyi bir çocuktu da. Küçükken, kız kardeşim Rosashar'na âşıktı. Hayır, iyi bir çocuktu. Biliyorum."

Joad, tavşanın son parçasını da telden çıkartıp paylaştırdı. Şimdi daha yavaş yiyordu. Bir ara durup, koluyla ağzının yağını sildi.

"Herkes batıya gidiyor" diye söylendi. "Ama ben burada kalmak zorundayım. Kefaletle tahliye edildim, Eyaleti terk edemem."

"Kefalet mi?" dedi. Muley. "Böyle bir şey işitmiştim. Nedir o?"

"Cezamın bitmesinden üç yıl erken çıktım. Bazı şartları yerine getirmezsem, tekrar içeri tıkılırım. Arada bir uğrayıp kendimi göstermem gerekiyor."

"Mc Alaster'de sana nasıl davrandılar? Karımın kardeşi Mc Alaster'de yattı. Canına okumuşlar."

Joad:

"O kadar kötü bir yer değil" dedi. "Her yer gibi." Uslu dur-

mazsan canına okurlar. Gardiyanlarla başını belaya sokmazsan, uslu durmaman için bir sebep kalmaz: Ben herkesle iyi geçindim. Kendi işimden başka hiçbir şeye burnumu sokmuyordum. Mükemmel yazı yazmayı öğrendim bu arada. Yalnız yazı yazmayı değil, kuş avlamayı filan da öğrendim. Babam ne yaman bir avcı olduğumu görünce bayağı kıskanacak. Hiç böyle avarelikleden hoşlanmaz ya! Bir de o var. Yazı yazmayı da sevmez. Yazı yazarken birini gördü mü, ona bayağı acır."

"Hiç dayak filan yemedin mi?"

"Hayır dedim ya. Yalnız kendi işimle meşgul oldum. Tabii, dört yıl süreyle her gün aynı şeyleri yapmaktan sıkılıyor insan. Eğer utanılacak bir şey yaptınsa, bu sıkıntı artabilir. Ama bu gün de, Herb Turnbull eline bir bıçak alıp üstüme yürüse onu yine öldürürüm. Yine kafasını ezerim kürekle."

Muley:

"Kim olsa ezer" diye cevap verdi.

Joad, son kemikleri de ateşe attı. Parmaklarını yaladı ve pantolonuna sildi. Gidip su şişesini getirdi ve bir yudum aldıktan sonra ötekilere verdi. Sonra sözüne devam etti:

"Beni en çok üzen şey, olayın çok saçma olmasıydı. Yıldırım bir ineği öldürdüğü ya da tarlaları sel bastığı zaman, bunda bir mantık aranmaz. Ama insanlar seni dört yıl taş binaya kilitlerse, bunun bir anlamı olması gerekir. Ama dediğim gibi, ister Herb ister başka biri olsun, bıçakla üstüne hücum edeni öldürürüm. Daha ne yaptığının farkına varmadan yaparım bunu. Bir de sarhoşsam, kimse beni tutamaz."

Muley:

"Yargıç, bütün suç sende olmadığı için sana hafif bir ceza verdiğini söylemişti" dedi.

Joad:

"McAlaster'de bir adam var" dedi. "Müebbet hapse mah-

kûm. Durmadan çalışır. Müdürün kâtibidir. Mektuplarını falan yazar. Akıllı bir adam. Hukuk çalışıyor. Onunla bir kere bu konuda konuştum. Çünkü hep hukukla ilgili şeyler okuyor. Hapishaneler hakkında okunabilecek ne varsa hepsini okumuş ve şimdi artık hapishanelerin hiçbir işe yaramadığına inanıyor. Bu düzen, çok eski yıllarda başlamış, gittikçe de kötüleşmiş. Hiç kimse onu değiştiremediği gibi, değiştirmek gerektiğini fark eden de çıkmamış. Bana hiç böyle şeyler okumamamı, eğer okursam hükümete hiçbir saygının kalmayacağını söyledi."

Muley:

"Zaten onlara zerre kadar saygım yok" diye cevap verdi. Hükümet bizi birer kâr unsuru olarak görüyor. Ya şu Willy Feeley'e ne dersin, traktörün şoförüne? Kendi hemşehrilerini topraklarından atılmalarını bir damla umursamadığı gibi, bir de buna alet oldu. Buralı olmayan bir yabancı olsaydı, belki de onu anlayabilirdim, ama şimdi... bu konuyu çok düşündüm. Sonunda bu işin nasıl olduğunu gidip kendisine sordum... Çok kızdı. Öyle bir kızdı ki sorma, iki çocuğunu, karısına ve karısının annesine bakmak zorunda olduğunu söyledi. Bu kadar kızdığına bakılırsa utanıyor olmalı."

Jim Casy, durmadan ateşe bakıyordu. Gözleri büyümüş, boyun damarları iyice kabarmıştı. Birden:

"Buldum" diye bağırdı. "Eğer insanın bir şeyi hissetmesi mümkünse, ben şu anda hissediyorum."

Ayağa fırladı ve dolaşmaya başladı. Başını öne eğmişti.

"Daha siz beni tanımadan..." dedi.

Durdu, sözü değiştirdi.

"Bilirsiniz ki, burada papazlık yaparken hiç para toplamazdım" dedi.

Muley:

"Tanrı biliyor, dediğin doğru" diye cevap verdi. "Buradaki in-

sanlar papazlara para vermeye alışık değillerdi. Papaz şapkasını çıkartıp da para toplamaya kalktı mı, öfkelerinden burunlarından solurlar."

Buraya gelmeden o kadar para kazanıyordum ki! Burada sadece yiyeceğimi verirlerdi. Sonra, pantolonum giyilemeyecek kadar eskiyince, biri henüz giyilebilecek durumda olan bir pantolon armağan ederdi. Önceleri, günde on ya da yirmi dolar topladığım olurdu. Ama mutlu değildim. Bu yüzden vazgeçtim orada papazlık yapmaktan. Sonra yeniden mutlu oldum. Şimdi her şeyi anlıyorum... Ya da anladığımı sanıyorum. Size anlatabilir miyim acaba? Belki de anlatamam ama galiba yine papazlık yapmak istiyorum. Şu yola dökülen köylüler yok mu... evsiz, topraksız, yalnız... Nasıl olsa bir yere yerleşecekler... Belki...

Ateşin başında durdu. Öylece durmuş ateşe bakıyordu. Elini cebine soktu ve bir şey aradı.

Tom sessizce tütününü çıkarttı, bir sigara sardı. Bunu yaparken, ateşin kalıntılarına bakıyordu. Papazın sözleriyle ilgilenmemişti. Onlar duymaması gereken, sadece papazı ilgilendiren şeylerdi sanki.

"Hapishanede durmadan, buraya geleceğim günü düşündüm" dedi. "Belki yeni kardeşlerim olmuştur, belki de dedem veya ninem ölmüştür" diye düşünürdüm. "Belki annem biraz yorulmuş, ev işlerini bir kısmını kız kardeşim Rosasharn'a bırakmıştır" diye kurardım. "Her şeyi bıraktığım gibi bulamayacağımı biliyordum. Eh, sanırım burada uyuyacağız ve şafak sökünce John amcaya gideceğiz. Hiç değilse ben gideceğim. Sen de gelecek misin Casy?"

Papaz hâlâ ateşe bakıyordu.

"Evet" diye cevap verdi, "ben de seninle geliyorum. Onlar yola çıkarken, ben de beraber giderim."

Joad:

"Buyur gel" dedi. "Annen seni çok severdi. Senin güvenilir bir papaz olduğunu söylerdi. O zaman Rosasharn küçüktü."

"Muley, sen de bizimle gelecek misin?"

Muley yola bakıyordu.

Joad tekrarladı:

"Gelirsin değil mi Muley?"

"Ne? Yok, gelmem. Hiçbir yere gidecek değilim. Şu yaklaşmakta olan farları görüyor musun? Ateşi görmüş olacaklar. Gelen, pamuk tarlalarının bekçisi olmalı."

Tom, Muley'in gösterdiği noktaya baktı. Işık gittikçe yaklaşıyordu.

"Bir zarar vermedik ki" dedi. "Sadece oturduk burada."

Muley:

"Evet, ama" dedi, "burada olmakla da suç işliyoruz. İki aydan beri beni yakalamaya çalışıyorlar. Burası yasak bölge. Şimdi bana bakın. O araba buraya gelecek olursa, gidip pamukların içine yatarız. Fazla uzağa gitmemize gerek yok. İki dünya bir araya gelse bizi bulamazlar. Yalnız başınızı kaldırmamaya dikkat edin."

Joad:

"Sana ne oldu Muley" dedi. "Böyle bir adam değildin. Gizli saklı şeylerden hoşlanmazdın. Her şeyin açıktı."

Muley yaklaşan farlara bakıyordu:

"Evet, diye cevap verdi. Bir kurt gibi acıktım. Ama şimdi yılan gibiyim. Avcılık yaparken kimse seni avlayamaz. Çünkü avcı kuvvetlidir. Ama av hayvanı olduğun zaman iş değişir. Öfkelisindir belki, ama kuvvetli olduğun söylenemez. Ben uzun zamandır bir hayvan gibi yaşıyorum. Karanlıkta birini vurabilirim belki ama artık eskisi gibi tahta parçalarını kimsenin kafasına indirmiyorum."

Joad:

"Şimdi git de saklan" dedi. "Bırak biz Casy'le şu piçlere birkaç laf söyleyelim."

Işık iyice yaklaşmıştı. Üç adam da aynı yöne bakıyordu.

Muley:

"İnsan av hayvanı gibi yaşayınca" diye devam etti, "bütün tehlikeli şeyleri düşünmeye başlıyor. Avlanırken bunların birini bile düşünmezsin. Korku nedir bilmezsin. Bana söylediğin gibi, eğer kötü bir şey yapacak olursan, hemen seni alıp McAlaster'e tıkarlar."

Joad:

"Doğru, bana öyle söylediler, ama şurada oturup bir şeyler yemek, sonra da yatıp uyumak suç değil ki. Bu, sarhoş olup ortalığı karıştırmaya benzemez."

Muley güldü:

"Öyleyse burada otur da bekle" dedi. "Gelen Willy Feeley' dir. Sana buradan gitmeni söyleyecek. Onun küçüklüğünden beri kalleş olduğunu bilirsin. 'Gitmezsen alıp içeri tıktırırım' diyecek. Sen de Willy"nin sana emir vermesine dayanamayıp yerinden bile kımıldamayacaksın. O da söylediğini yapacak. Bu yüzden, pamukların içine saklanıp, onlara kendimizi aratmak daha akıllıca bir iş. Hem de eğlenceli. Haksız olduklarını bildiğimden büsbütün öfkelenen adamların eli boş dönmelerini seyretmek pek hoş. Eğer Willy ya da onlardan biriyle konuşacak olursan, kendini kaybedip başını belaya sokman ve üç yıl daha McAlaster'de yaşaman kaçınılmaz."

Joad:

"Haklısın" dedi. "Mutlaka haklısın. Ama Willy'den kaçmak da hiç hoşuma gitmiyor. Ona bir atsam daha iyi."

Muley:

"Silahı var" dedi. "Bekçi olduğu için onu kullanmak hakkıdır. O zaman, ya o seni öldürecek ya da sen silahını alıp onu öldüre-

ceksin. Haydi Tommy. Böyle saklanarak onları aptal yerine koymuş olmuyor musun?"

Şimdi otomobilin gürültüsü iyice duyuluyordu.

"Haydi Tommy. Uzaklaşacak değiliz. Bak onları ne güzel seyredeceğiz."

Tom ayağa kalktı.

"Haklısın" dedi. "Bu insana hiçbir şey kazandırmaz."

Muley, öne geçip evin arkasına doğru ilerledi ve pamuk tarlalarına daldı.

"Arkamdan gelin" dedi. "Tamam. Şimdi yatın. Başınızı sakın kaldırmayın. Bakın ne eğlenceli olacak."

Üçü de boylu boyunca yere uzandılar. Başlarını kollarının arasına aldılar. Muley eve doğru koşup, elinde eşyalarıyla geri döndü.

"Almayacak olsan götürürler."

Işık iyice yaklaşmıştı.

Joad:

"El feneriyle tarlaları aramazlar mı?" diye sordu. "Keşke bir sopam olsaydı."

Muley, kıkırdadı:

"Yapamazlar" dedi Muley. "Bir gece bunu yapayım" dedi. "Arkadan yaklaşıp bir tahta parçasını ensesine öyle bir indirdim ki, neye uğradığını şaşırdı. Sonradan beş adamın saldırısına uğradığını söylemiş."

Otomobil, evin önünde durdu. Farlar, pamuk tarlalarını tarıyordu.

Muley:

"Birkaç kere ışığın içinde belirip kayboldum diye fısıldadı. Bu Will'i korkuttu. Bu gece yalnız değil."

Evin etrafında ayak sesleri işittiler. Sonra bir el fenerinin ışığı parladı.

Muley:

"Eve doğru teş edeyim mi?" dedi. "Nereden geldiğini anlamazlar ve korkarlar."

Joad:

"Tabii" dedi. "Ateş et."

Casy:

"Yapma" diye fısıldadı. "Bir işe yaramaz. Böyle şeyler yapmadan önce düşünmek gerekir."

Evin yanından sesler geliyordu.

Muley:

"Ateşi söndürüyorlar" diye fısıldadı. "Otomobilin kapısı tekrar kapandı. Araba geri döndü. Farlarla, pamuk tarlalarını son bir kez daha taradıktan sonra, geri döndüler."

Muley:

"Seni gidi ördek" dedi.

Sonra doğrulup oturdu.

"Willy gitmeden önce son bir kere ışığını tarlalarda dolaştırır. Aklı sıra zekâ numarası yapıyor.

Casy:

"Belki de evde birini bırakmışlardır. Döndüğümüzde bizi yakalasın diye."

"Belki, siz burada bekleyin. Ben bu oyunu öğrendim artık."

Muley kalkıp yavaşça yürüdü. Yerde yatmakta olan iki adam onun ayak seslerini işitmeye çalışıyorlardı ama o uzaklaşmıştı bile. Biraz sonra seslendi:

"Haydi gelin, kimseyi bırakmamışlar."

Casy ile Joad, kalkıp evin simsiyah enkazına doğru yürüdüler.

Muley onları tütmekte olan ateşin yanında karşıladı.

Gururla:

"Kimseyi bırakmış olacaklarını sanmıyordum" dedi. "Willy'i tepelemeye kalkmam onları dikkatli olmaya sevketti. Kim olduğumu bilmiyorlar. Hiçbir zaman yakalanmayacağımdan da eminim. Evlerin yakınında uyuyorum. Eğer isterseniz, uyuyabileceğimiz bir yere gidelim.

Joad:
"Önümüze düş. Arkandan geliyoruz. Babamın toprağında saklanmak zorunda kalacağım da hiç aklıma gelmemişti."

Muley tarlaların arasında ilerlemeye başladı. Joad'la Casy arkasından gidiyorlardı. İlerlerken, pamukları eziyorlardı. Tek sıra halinde yürüyorlardı.

Bir su kıyısına geldiler.

"Biliyorum" diye haykırdı. "Mağaraya gidiyoruz."

"Doğru. Nereden bildin?"

"Onu biz bulmuştuk. Kardeşim Noah'la ben. Altın aramak için toprağı kazıyorduk. Bilseniz mağarayla karşılaşınca ne kadar heyecanlanmıştık."

Muley:

"Kapısını çalı çarpıyla örttüm" dedi. "Onu hiç kimse bulamaz."

Şimdi kumda yürüyorlardı. Joad oracığa oturuverdi.

"Mağarada falan uyuyamam" dedi. "İşte burada uyuyacağım."

Ceketini kıvırıp başının altına koydu ve yattı.

Muley, çalı çırpı yığınını bir kenara itip mağaraya girdi.

"Ben burayı tercih ederim" diye seslendi. "Burada kendimi güvende hissediyorum."

Jim Casy, kumun üstüne Joad'ın yanına oturdu.

Joad:

"Biraz uyu" dedi. "Şafak sökerken John amcaya doğru yola çıkacağız."

Casy:

"Uyuyamayacağım" dedi. "Düşünecek şeylerim var."

Dizlerini topladı ve başını dayadı. Sonra yıldızlara baktı. Joad esnedi. Bir kolunu başının altına koydu.

7

Şehirlerde, özellikle şehirlerin merkeze uzak yerlerinde, boş arsalarda, birçok garajlarda, parlak harflerle yazılmış şu ilanlardan birini görmek mümkündür. Kullanılmış otomobiller, iyi kullanılmış otomobiller. Ucuza 27 Frod, Garantili otomobiller, radyosu bedava, kelepir otomobil. Gelin görün, kullanılmış otomobiller.

"Şu kalabalık var ya, onlardan hiçbiri bir şey almaz."

"Sadece seyrek gelirler. Böyleleri her yerde bulunur. Bütün zamanlarını camekânları seyrederek geçirirler. Her camekânın kendine göre meraklıları vardır. Bunlar da otomobil almaya zerre kadar niyetli olmadıkları halde, dünyanın vaktini alırlar. Olmayacak sorular sorarlar. Bizi boşuna işgal ettikleri için onlara ne kadar kızsak yeridir."

"Araba sahipleri gömleklerinin kollarını sıvarlar. Alıcılar ise, tuzağa düşmemek için satılık arabaları iyice incelerler."

"Şu kadının yüzüne bakın. Eğer kadına bir araba beğendirebilirsek ihtiyarı kandırmak işten bile değil. Önce bir Kadillak

göster onlara, sonra Buick'ten söz et. Buick'i alacaklarını sanıyorum."

"Seyahat etmek istiyorsunuz, değil mi? Tabii, sizin için ekonomik olduğu kadar rahat olan bir araba gerekli. Bana kalırsa şu mükemmeldir. İnsan hiç sallanmaz içinde."

Arabalar yan yana sıralanmışlardı. Bazısının tekerleği patlak, bazısının çamurlukları yamulmuş, ama hepsi de pırıl pırıl boyalıydı.

"Şunu görmek mi istiyorsunuz? Hayır hiç zahmet olmaz. Şimdi sıradan çıkartırım."

"Bırak seni meşgul etsinler. O zaman satın almaya mecbur hissederler kendilerini. Hiç çekinme ne istiyorlarsa fazlasını göster. Hatta onları, senin zamanını almaya sevket. İnsanların çoğu kibardır. Kimseyi boş yere rahatsız etmek istemezler. Bırak rahatsız etsinler. Sonunda sen kârli çıkacaksın."

"Evet efendim. Dodge. Bu fabrikanın yaptığı en iyi araba diyebilirim. Hiç eskimez. Plymmouth'larımız da var.

"Dinle beni Jim, o ihtiyarla kadına birşey beğendiremedin mi? Alıcıydı onlar. Lastikleri mi beğenmediler? Ne yapalım, boş ver."

Şu herife de bak. Hâlâ karar veremedi mi? O kadar çok zamanımız yok. Belki de alıcı değildir. Söyle ona def olup gitsin. Bir daha gelmeden önce kararını versin. Şu Graham'ın sağ ön tekerleğini çıkart. Başka bir eksiği yok gibi."

"Araba mı istiyorsunuz? Nasıl bir şey alacaktınız? Etrafınıza bakın. Hoşunuza giden bir şey var mı? Beni düşünmeyin. Benim hiç işim yok. Emrinizdeyim. Küçük bir arabayı mı tercih ederdiniz? Karınız şu La Salle'le ilgileniyor ama ben onu tavsiye etmem. Çok benzin yakıyor. En iyisi bir Linkoln almak. Onun gibi bir araba azdır. Yıllar yılı dayanır. İsterseniz kamyona bile çevirebilirsiniz."

"Evet efendim, içeri buyrun. İstediğiniz her şey bulunur bizde. Seksen kâğıda istediğinizi alırsınız. Hem de aldanmak yok bu işte."

"Elliden yukarı çıkamıyorum. Dışarıdaki adam ancak elli veriyor."

"Elli. Elli mi? Alırken yetmiş sekiz elli verdik. Joe, seni gidi küçük aptal, yoksa bizi iflas mı ettireceksin? Olsa olsa altmışa satabilirim. Şimdi buraya bakın bayım, benim zamanım pek az. Ne istiyorsanız çabuk söyleyin. Satacak bir şeyiniz mi var?"

"Bir çift pulluğum var. Onları satmak istiyorum."

"Pulluk mu? Hey Joe, bunu duydun mu? Bir çift pulluk var satılık! Kimse sana makine çağında olduğumuzu söyledi mi? Artık kim pulluk kullanıyor?"

"Sağlam ve büyük pulluklar. Elli yedi yıldır kullanıyoruz. İsterseniz gidelim."

"Gidecek misiniz? Hem buraya gelip kafamızı şişiriyorsunuz, hem de hiçbir şey almadan çıkıp gitmek istiyorsunuz. Joe, dükkânı serserilerin bastığının farkında mısın? Bizi boşu boşuna oyaladılar."

"Ben serseri değilim. Sadece bir araba almam lazım. Kaliforniya'ya gitmek zorundayız. Arabaya ihtiyacımız var."

"Eh sana bir şey söyleyeyim mi, iki pulluğuna birden on dolar veririm. İstersen şu seksenlik arabayı al."

"Pulluklarımı on dolara vermem arkadaş."

"Pekâlâ yirmi olsun. Sen de otuz koy üstüne. Geri kalan kırk doları da ayda on dolar olmak üzere postayla gönderirsin. Dört tane senet yaparız. Sen bize parayı, biz sana senedi göndeririz."

"Ama seksen dolar demiştiniz."

"Sen taksitin ne olduğunu bilir misin? Faiz taksitle satılan malın fiyatını biraz yükseltir. Anlaşıldı mı? Sen sadece imzanı at. Üst tarafını biz hallederiz."

"Bilmem ki!"

"Bana bak, sana en büyük kolaylığı gösteriyorum. On para etmeyen pulluklarını yirmi dolara alıyorum. Bu kadar zaman da vaktimi aldın. Hâlâ ne düşünüyorsun? Sizinle harcadığım vakit için de üç araba satabilirdim. Bıktık artık bu işten. Ne alıyor musunuz? Buraya imza atın lütfen."

"Eh, Joe bu arabayı da başımızdan attık. İşler fena gitmiyor. Ha, ne dersin? Bana bak Joe, yoksa burada canın mı sıkılıyor? Haydi Joe, kollarını sıva. Sen iyi bir satıcısın. Müşterileri biraz yumuşat ve sonra bana gönder."

"Hay Allah, öğle yemeği bile yemedik. Joe, çocuğu gönder de bir sandviç alsın."

Kadillak'lar, La Selles'ler, Buick'ler, Plymouth'lar, Packard'lar, Fordlar, Pontiak'lar, hepsi de pırıl pırıl yanıyordu ikindi güneşinde.

"Haydi Joe, göreyim seni. Tanrım keşke bin tane kullanılmış arabam olsaydı. Hepsini de satardım."

"Kaliforniya'ya mı gidiyorsunuz? İşte aradığınız araba. Eski göründüğüne bakmayın. Yola dayanıklıdır."

Yan yana sıralanmışlar. İşi kullanılmış arabalar. Temiz ve kullanışlı.

8

Yıldızlar hâlâ gökyüzündeydi. Tom Joad ve papaz, pamuk tarlaları arasında yol boyunca ilerliyorlardı. Gökyüzünde biraz ışımış olması, sabahın başladığını müjdeleyen tek şeydi. Yoksa, ufukta hiçbir değişiklik görünmüyordu. İki adam, kaldırdıkları tozun kokusunu içlerine çekerek yürüyorlardı hızlı hızlı.

Jim Casy:

"İnşallah, yolu iyi biliyorsundur" dedi. "Akşama hiç bilmediğimiz bir yerde olmak istemiyorum doğrusu."

Pamuk tarlalarında da sabah oluyordu. Ne güzeldi hayatın başlaması! Kuşlar yiyecek bulmak için, pamukların arasında toprağı gagalıyor, tavşanlar oradan oraya koşuyorlardı. Sabahın esrarlı çıtırtılarına, iki adamın ayak sesleri karışıyordu.

Tom:

"Gözlerim kapalı yürüsem, yine oraya varırım" dedi. "Nereye gideceğimi düşünerek yolu ararsam, belki yanılırım ama bu yol hafızama şuursuzca yerleşmiştir. Ne diyorsun, gözü kapalı bulurum. Ben buralarda doğdum. Çocukluğum buralarda koşarak geçti. Şurada bir şeyler pişiyordur. Açlıktan ölüyorum."

Casy:

."Ben de" dedi. "Biraz tütün çiğnemek ister misin? Fazla acıkmanı önler. Keşke bu kadar erken yola çıkmasaydık. Aydınlıkta daha rahat bulurduk yolumuzu."

Bir parça tütün attı ağızına.

"Yolu bulmak falan değil de" dedi, "çok tatlı uyuyordum."

Tom:

"Hep şu deli Muley'in yüzünden" dedi. "Sabahın köründe beni kaldırdı. 'Hoşça kal Tom' dedi. "Ben gidiyorum. Gidecek yerlerim var. Siz de yola çıksanız iyi olur. Gün ışıdığı zaman yasak bölgeden uzaklaşmış olursunuz. Sonra, tavşan gibi koşarak kayboldu. Sanki arkasından köpekler koşuyordu. Deli değil mi?"

"Bilmem ki! Ateş yakınca nasıl araba geldi. Sen de gördün. Evin nasıl yana yatmış olduğunu da gördün. Çok kötü şeyler oluyor bana kalırsa. İnsafsız bu adamlar. Tabii, Muley tam akıllı değil. Bu noktada senin düşüncene katılıyorum. Eh, böyle tavşan gibi kaçıp saklanmak da insanı deli eder doğrusu. Sanırım çok yakında birini öldürüp hapse girer. Bunu büyük bir kehanet saymamalısın. Durumu zamanla kötüleşecek. Dayatsaydık bizimle gelir miydi dersin?"

Joad:

"Yok" dedi. "Artık insanları görmekten korkuyor sanırım. Belki yolumuza çıkar. Güneş doğduktan biraz sonra, amcamın evinde olacağız."

Bir süre konuşmadan yürüdüler. Doğu aydınlanmıştı. Artık pamuk tarlalarının rengi ve grileşen toprak görülebiliyordu.

"Hepsi birden John amcanın evine nasıl sığıyorlar, bir türlü anlamıyorum. Topu topu, bir odası, bir mutfağı, bir de küçücük ahırı vardır. Tıklım tıklım olmalı ev."

Papaz:

"John'un evi olduğunu bile hatırlamıyorum" dedi. "Evli falan değil, değil mi? Yalnız yaşıyor sanırım."

Joad:

"Dünyanın en yalnız adamıdır" diye cevap verdi. "Biraz Muley'e benzediğini söyleyebilirim. Hatta bazı bakımlardan daha da kötüdür. Ne kadar garip bir adam olduğunu anlatamam size. Onun gibi yalnız adamlar, uzun ömürlü olmaz. Ama John amca babamdan büyüktür. Her yıl biraz daha kaba ve geçimsiz oluyor."

"Bak nasıl gümüş gibi bir gün doğuyor" dedi. "John hiç evlenmedi mi?"

Joad:

"Evlenmesine evlendi, ama bu da onun kişiliğini ortaya seren bir hikâyedir. Bana da babam anlatmıştı. John amcanın genç bir karısı varmış. Dört aylık evliymişler. Kadın gebe kalmış. Bir gece sancılanmış 'John' demiş, 'Bir doktor bulsan iyi olacak. Hiç bu kadar kötü hissetmemiştim kendimi.' John amca 'yok canım'diye cevap vermiş, 'bir şeyciğin yok. Biraz fazla doldurmuşsun mideni; o kadar. Ağrı kesici bir ilaç al. Mideni doldurursan tabii sancılanırsın. 'Ertesi gün, kendi kendini kaybetmiş ve akşama doğru da ölmüş."

Casy:

"Peki nesi varmış?" diye sordu.

"İyice bilmiyorum ya, içinde bir şey patlamış. Apandist mi ne! John amcaya gelince, o hiçbir şeye aldırmayan adam, buna pek üzülmüş. Sessiz sessiz dolaşır, arasıra dua edermiş. Bu hali iki yıl sürmüş. Sonra düzelmiş ama, bir türlü eski haline gelememiş. Eskiden çok neşeliydi, der babam. Şimdi biraz kaçıkça. Karısı onun yüzünden öldü sanıyor. Kısaca, garip bir adam. Bu günahını affettirebilmek için, durmadan iyilik yapmaya çalışır. Çocuklara sebepsiz yere para verir, köylülere yiyecek dağıtır, oysa kendi de herkes kadar fakir. Bazı geceler tek başına uzun uzun yürür. Ama iyi bir çiftçi olduğunu inkâr edemem. Toprağı bakımlı ve iyi ekilmiştir."

Papaz:

"Zavallı adam" diye mırıldandı. "Zavallı yalnız adam. Karısı öldüğü zaman sık sık kiliseye gider miydi acaba?"

"Yok, gitmiyormuş. Yalnız kalmaktan hoşlanıyormuş. Onu sevmeyen çocuk tanımadım daha. Ne zaman bize gelse, hepimize sakız getirir. Onu peygamber gibi bir şey sanırdık."

Papaz, başını önüne eğmişti. Cevap vermedi. Alnı parlıyordu gün ışığında, kocaman elleri yanında düzenli bir şekilde sallanıyordu.

Tom da sanki çok özel bir şeyden söz etmiş gibi utanmıştı. O da susuyordu. Adımlarını hızlandırdı. Papaz da ona uydu. Şimdi yolu iyice seçebiliyorlardı.

Ufuk tamamıyla aydınlandı ve hemen sonra aydınlık bütün gökyüzüne yayıldı. Artık pamuk tarlaları yemyeşil, toprak ise kahverengimsi griydi. İki adamın yüzündeki gri gölgeler kaybolmuştu.

Joad yumuşak bir sesle:

"Bu en iyi zaman" dedi. "Küçükken bu saatlerde kalkar tek başıma tarlalarda dolaşırdım."

Bir kızıllık belirmişti doğuda. Çığlık çığlığa ötüşüyordu sabah kuşları.

Joad:

"Bak" dedi. Bak şu karşıda görünen, John amcanın evidir. Değirmeni göremiyorum ama ev orada. İşte ufukta açıkta görünüyor."

Adımlarını sıklaştırdı.

"Hepsi orada mıdır acaba?"

Ev, bir yamacın tepesinde görünüyordu, Joad o kadar hızlı yürüyordu ki, toz dizlerine kadar yükseliyordu."

"Annem..."

Artık ev, daha doğrusu kulübe, açıkça görülüyordu. Basık tavanlı, kutu gibi bir şeydi. Duman çıkıyordu incecik bacasından... Avluya, üstüste eşyalar, değirmenin motoru ve bir yığın alet yığılmıştı.

Joad:

"Hay Allah" dedi, "gitmeye hazırlanıyorlar."

Evin önünde bir kamyon duruyordu. Garip bir kamyonda bu. Eski model bir şey olmalıydı.

Tom:

"Seslenme" dedi. "Birdenbire meydana çıkıp onları şaşırtalım."

Koşmaya başladı. Toz beline kadar yükseliyordu. Nihayet pamuk tarlasının sonuna vardığında ilerlemekten korkuyormuş gibi yavaşladı. Papaz da ona uyarak yavaşladı. Tom, çekinerek, yavaşça kamyona doğru ilerliyordu. İhtiyar Tom Joad, kamyonun içinde bir şeyler çiviliyordu. Traşlı, çizgili yüzü öne doğru eğikti. Ağzında bir demet çivi vardı. Bunlardan birini alıp bir yere koydu ve çakmaya başladı. Joad gidip kamyonun kenarına da-

yandı. Babası ona baktı ama göremedi. Bir çivi daha çakmaya başladı.

Joad, ellerini kamyonun kenarına sürdü. Sonra ani bir hareketle kamyona tırmandı. Kalın dudaklarını diliyle yaladı.

"Baba" dedi.

İhtiyar Tom, ağızındaki çivileri bırakmadan:

"Ne istiyorsun?" diye sordu.

Başında eski, siyah bir şapka vardı. Mavi gömleği düğmesizdi. Pantolonunun belinde kalın bir dar kayış vardı. Ayakkabıları öyle eskiydi ki, şekli tamamen kaybolmuştu. Dudakları ince ve kırmızıydı. Artık iyi göremediği için bir şeye bakarken eğilmek zorunda kalıyordu.

Çekicini sıkıca tutuyordu. İşine mani olduğu için Tom'a kızmış gibiydi. Birden başını kaldırdı, oğluna doğru eğildi, karşısındakinin kim olduğunu yavaş yavaş anladı. Çekici yere bıraktı ve ağzındaki çivileri eline aldı. Kendi kendine konuşur gibi:

"Tommy" dedi. "Tommy" gelmiş.

Tekrar ağzını açacağı sırada, gözlerini korku bürüdü.

"Tommy" dedi. "Kaçmadın ya? Saklanmak zorunda değilsin ya?" Oğluna dikkatle bakıyordu.

Tom:

"Hayır" dedi. "Kefaletle tahliye oldum. Serbestim. Kâğıtlarımı yanımda."

İhtiyar Tom, çivileri cebine koyup oğluna yaklaştı ama onun yanına gelince utandı.

"Tommy" dedi. "Kaliforniya'ya gidiyoruz. Sana yazıp haber verecektim. Ama artık geldiğine göre, bizimle gidebilirsin."

Evin içinde bir tencere devrildi.

İhtiyar Tom:

"Haydi onları şaşırtalım" dedi.

Gözleri parlıyordu heyecandan.

"Annen seni bir daha göremeyeceğini sanıyordu. Sanki hiç gitmemişsin gibi girelim içeri. Annen seni bir daha göremem diye Kaliforniya'ya gitmeyi hiç istemiyordu."

İhtiyar Tom:

"Haydi onları şaşırtalım" diye tekrarladı. "Bakalım annen ne diyecek."

Nihayet oğlunun omzunu okşamaya cesaret etti. Aynı anda Jim Cacy'yi gördü.

Tom:

"Papazı hatırlıyor musun baba?" dedi. "Benimle beraber geldi."

"O da mı hapisteydi?"

"Yok, ona yolda rastladım. Başka bölgelerdeymiş."

İhtiyar heyecanla elini sıktı.

"Hoş geldiniz efendim" dedi.

Casy:

"Burada olduğuma çok memnunum" diye cevap verdi. "Dün gece eski evinizin yakınında uyuduk."

İhtiyar başını çevirip, bir an yola doğru baktı. Sonra Tom'a döndü:

"Ne yapsak?" dedi. "Acaba içeri girip, kahvaltıya misafir var mı desem, yoksa doğrudan doğruya hep birlikte mi girsek."

Tom:

"Annemi heyecanlandırmak istemiyorum" dedi. "Onu korkutmayalım."

İhtiyar:

"Haydi" dedi, "haydi içeri gelin. Annen seni görsün seni görünce yüzünün alacağı şekli merak ediyorum. Acele edelim, neredeyse herkesi kahvaltıya çağırır."

Eve doğru ilerlediler. Bu avlusuz bir evdi. Doğrudan doğruya mutfağa giriliyordu.

İhtiyar Tom:

"Hanım" diye seslendi. "İki yabancı geldi, biraz yiyecek istiyorlar."

Tom, annesinin sesini hemen tanıdı. Her zamanki gibi sıcak, tatlı ve iyimserdi:

"Gelsinler" dedi. "Hepimize yetecek kadar yiyecek var. Ama içeri girmeden ellerini yıkasınlar. Ekmeği kızarttım bile. Şimdi de eti kızartıyorum."

Kızgın yağın cızırtısı dışardan bile duyuluyordu.

İhtiyar kapıyı açıp içeri girdi. Tom annesine baktı. Tavanın içinde etleri çeviriyordu. Fırının kapağı da açıktı. Kızarmış ekmekler görünüyordu. Kadın kapıya doğru baktı ama oğlunun arkasından güneş parladığı için yalnız siyah bir siluet görebildi. Tatlı bir sesle:

"Buyrun" dedi. "Şansınız varmış. Bu sabah ekmeği fazla kızarttım."

Tom, hâlâ ona bakıyordu. Annesi iriyarıydı ama şişman değildi. Sırtında gri bir elbise vardı. Tom, eskiden bu kumaşın üstünde pembe çiçekler olduğunu hatırladı. Ama yıkana yıkana çiçekler solmuş, düz gri kumaş kalmıştı. Sağlam çıplak ayakları her zamanki gibi enli ve büyüktü. Tepesine toplanmıştı ak saçları. Güçlü çilli kolları dirseklerine kadar çıplaktı. Elleri ise, sanki tombul genç kız eliydi. Güneşe bakıyordu. Yüzünün yumuşak olduğu söylenemezdi ama tatlı ve dostaneydi. İnsanlığın bütün acılarını çektiği, ela gözlerinden okunuyordu. Ailesi için ne kadar değerli ve gerekli olduğunu biliyor gibiydi ve ona göre dav-

ranıyordu. Çünkü, ihtiyar Tom ve çocuklar hep onu izliyor, onunla neşeleniyor ve kederleniyorlardı. İşte şimdi güneşli kapıya ve kapıdakinin simsiyah siluetine bakıyordu. Baba, oğlunun yanında, heyecandan titreyerek duruyordu.

"Buyrun" diye bağırdı, "içeri buyrun dostum."

Tom çekinerek içeri girdi.

Kadın, birden oğlunu tanıdı. Çatal elinden düştü. Sonra yüzünü korku kapladı.

"Tommy, kaçmadın ya?"

"Hayır anne. Kefaletle tahliye oldum. Kâğıtlarım burada."

Anne, oğluna doğru ilerledi. Hayret doluydu gözleri. Onun kolunu, kaslarını tuttu... Elini onun yüzünde dolaştırdı, kör bir insan gibi tıpkı. Tom, altdudağını ısırdı.

Annesi:

"Neredeyse sensiz gidecektik" diye haykırdı. "Sonra bir daha seni nasıl göreceğimizi düşünüp duruyorduk."

Eğilip çatalı yerden aldı, tavanın içinde kızaran domuz etlerini bir kere daha çevirdi. Kaynayan kahveyi de ateşten kaldırdı.

İhtiyar Tom kıkırdıyordu.

"Seni aldattık değil mi, koca ana? Seni aldatmayı planlamıştık. Bunu başardık. Kafasına odun yemiş bir koyun gibi kalakaldın. Keşke babam burada olsaydı da bu halini görseydi.

Tom:

"Dedem nerede?" diye sordu. "İhtiyar şeytanı göremiyorum."

"Ninenle ikisi ahırda yatıyorlar. Gece sık sık uyanıyorlarmış bizim yanımızda. Rahatsız oluyorlardı."

Baba:

"Deden çok kızıyordu" dedi. "Winfield gürültü ediyor. Dede-

nin buna tahammülü yok. Başlıyor bağırmaya. O bağırdıkça Winfield büsbütün azıyor. Bu sefer deden öfkeden altını ıslatıyor. Altını ıslatınca ne kadar sinirlendiğini bilirsin. Sonunda ahırda yatmaya karar verdiler."

Biraz durduktan sonra, devam etti:

"Dedenle kardeşin kavga etmeye başlar başlamaz, evin içinde bir kızılca kıyamettir kopuyordu. Ne günler geçirdik bilsen! Bir gece Al, dedeni kızdırmak için, korsan olmasını teklif etti. Ama deden buna gerçekten kızdı ve Al'i düelloya davet etmek üzere silahını almaya gitti. Al de korkudan tarlalara kaçtı ve sabaha kadar gelmedi. O günden beri, ihtiyarlar ahırda yatıyorlar.

Anne:

"Orada çok serbesttiler" dedi. "İstedikleri gibi hareket ediyorlar. Bazen çıkıp geziyorlarmış. Tom, gidip Tommy'nin geldiğini haber versene. Bilirsin, Tommy dedesini çok sever.

Baba:

"Elbette" diye cevap verdi. "Şimdiye kadar çoktan gitmiş olmalıydım."

Kollarını sallayarak kapıdan çıktı ve ahıra doğru uzaklaştı. Tom, onun arkasından bakıyordu. Annesi kahveyi fincanlara dolduruyordu. Çekingen bir sesle:

"Tommy" dedi.

Genç Tom annesinin çekingenliği karşısında büsbütün utandı. Her ikisi de diğerinin utandığını biliyor ve büsbütün utanıyordu.

"Efendim" dedi oğlan.

"Tommy, sana sormak istiyorum... Kızmadın ya?"

"Kızmak mı? Niçin anne?"

"Yani hapisanede demek istiyorum, dışardakilere karşı nefret duymadın mı?"

Genç adam, annesine dikkatle baktı. Onun böyle şeyleri nasıl hissedebileceğini bir türlü anlayamıyordu.

"Yok" dedi. "Kısa bir süre herkese küskünlük duydum. Ama bu duyguyu, çabucak yendim. Neyin var anne?"

Kadın ağzı açık onu dinliyordu.

"Bir çocuk vardı" dedi. "Çok iyi bir insandı. Bir gün kötü bir şey yapmış. Alıp hapse attılar. Ondan sonra gerçekten kötü bir insan oldu. Çıkar çıkmaz yine hapse attılar. Tekrar çıktığında büsbütün çekilmez olmuştu. Deli gibi bir şeydi. Ona insan ya da erkek demek doğru değildi.

Derin bir acı okunuyordu yüzünden. Devam etti:

"Bilmek istiyorum Tommy" dedi. "Sana çok acı çektirdiler mi? Seni de kötü bir insan yapabildiler mi?"

"Hayır" dedi. "Ben öyle bir insan değilim. Hapishanede iken her türlü şeyden uzak durdum. Başımdan anlatmaya değer hiçbir şey geçmedi. İnsanlara kızgın falan da değilim."

Annesi içini çekti:

"Tanrı'ya şükürler olsun" dedi.

Tommy, aceleyle başını kaldırdı:

"Anne" dedi. "Evimize yaptıklarını gördüğüm zaman..."

Annesi onun yanına geldi ve heyecanla:

"Tommy" dedi, "sakın yalnız başına onlarla dövüşmeye gitme. Köpek gibi kafanı ezerler. Günlerdir bunu düşünüyordum. Eğer herkes bizim gibi kin duysa hiçbirimize bir şey yapamazlar."

"Köylülerin hepsi de bizim gibi mi düşünüyor?" diye sordu.

"Bilmem. Şaşkın gibiler. Uykuda geziyorlar sanki çatlak bir ses duyuldu tarlanın ötesinden."

"Yaşasın hürriyet! Yaşasın zafer!"

Tommy başını o yana çevirdi.

"Ninem benim döndüğümü duymuş olmalı" dedi.

Biraz düşündükten sonra:

"Anne" dedi, "seni hiç böyle görmemiştim."

Kadının yüzü sertleşti. Gözlerinde soğuk bir ifade vardı.

"Şimdiye kadar kimse evimi yıkmaya kalkışmamıştı" dedi. "Şimdiye kadar kendimin bildiğim topraklardan sürüleceğim, aklıma bile gelmemişti."

Ocağın başına döndü. Elleri un içindeydi. Tom bir süre ona baktıktan sonra kapıya döndü.

Karşıdan dört kişi geliyordu. En önde dede yürüyordu. İhtiyarlığına rağmen çevikti, adeta koşuyordu. Yürürken bir yandan da pantolonunun düğmelerini iliklemeye çalışıyordu. Yüzü küçük bir çocuğunki gibi muzip ve haşarıydı. Gözleri küçücüktü. Görünüşünden, durmadan kavga eden, dövüşen, boş zamanlarında da ayıp hikâyeler anlatan biri sanılırdı. Fazlasıyla içerdi içki bulduğu zamanlar. Eline geçeni yer, her zaman da haddinden fazla konuşurdu.

Onun arkasından nine geliyordu. Ninenin bu yaşa kadar yaşayabilmesinin tek sebebi, en az kocası kadar aksi olmasıydı. Bir defasında kocasına ateş etmişti. Kocası buna kızmamış, onu daha çok sevmişti bu davranışından dolayı. Şimdi de kocasını genç bir kadın gibi sert adımlarla takip ediyor ve korkunç bir sesle:

"Yaşasın hürriyet, yaşasın zafer" diye bağırıyordu.

Şimdi, dedeyle nine yan yana yürüyorlardı. Her zaman kavga eder, kavga etmeye de bayılırlardı.

Onların arkasında babayla Noah geliyordu. Noah ailenin ilk çocuğuydu. Soğukkanlı, sakin bir çocuktu. Her zaman merak edip de anlayamadığı bir şey vardı sanki. Öylesine şaşkındı. Kız-

dığını gören olmamıştı şimdiye kadar. Öfkeli insanlara, normal insanların deliye baktıkları gibi, tedirgin olarak bakardı. Ağır hareket eder, az ve yavaş konuşurdu. Hatta öyle yavaş konuşurdu ki, onu tanımayanlar aptal sanırdı. Aptal değildi ama garip bir çocuk olduğu açıktı. Cinsi arzuları ise hiç yoktu. Son derece çok çalışır ve oldukça az uyurdu. Ama bunların ikisi de sağlığını zerre kadar etkilemedi. Ailesine çok düşkün olmasına rağmen bunu hiçbir şekilde göstermezdi.

Vücudunda bir ölçüsüzlük var gibiydi, ama bunun nereden ya da neden olduğunu hiç kimse anlayamazdı. Baba, oğlunun diğerin sanlardan farklı oluşunun sebebini bildiğini sanıyordu. Ne var ki, utancından bunu hiçbir zaman söyleyemezdi. Noah'u o doğurtmuştu. Evet, ebe geç kalmıştı ve kadın korkunç sancılar içinde kıvranırken, baba, oğlunu çekip çıkartmıştı. Eve geldiğinde, çocuğun başının biçimini bozduğunu söylemiş, onu düzeltmeye çalışmıştı. Baba bunu biliyordu. Utandığı için hiç sözünü etmemişti, ama oğlundaki garipliğin suçunu kendine yükler ve ona diğer çocuklardan daha yumuşak davranırdı. Genç adam kendisinden beklenen her şeyi çok güzel olarak yapardı. Okumayı ve yazmayı bilirdi. Yine de bunları aldırmadan yaparmış gibiydi.

Şimdi dördü de tarlayı geçmişlerdi.

Dede:

"Nerede?" diye sordu.

Elini cebine soktu. Mendilini çıkaracaktı belki de. Tam bu sırada Tom'u gördü ve her şeyi unuttu. Olduğu yerde kalakaldı. Ötekiler de durdular.

"Şuna da bakın" dedi. "Hapishane kuşu. Hapishanelerde çoktandır bir Joad yatmamıştı. Onu hapse atmaya hiç kimsenin hakkı yoktu. Ben de olsam onun yaptığını yapardım. Üstelik ihtiyar Turnbull, hapisten çıktığında seni vuracağını övünerek söyleyip duruyordu. Söylediğine göre, damarlarında Hatfield kanı varmış. Ona haber yolladım. Dedim ki, Joad'larla fazla uğraşma-

sın, belli olmaz belki de Mc Coy kanı vardır, dedim. Eğer Tommy'e yaklaşacak olursa beynini delerim, dedim."

Nine hâlâ:

"Yaşasın hürriyet, yaşasın zafer!" diye bağırıyordu.

Dede ilerleyip Tommy'nin göğsüne vurdu. Şefkat ve gurur doluydu gözleri.

"Nasılsın Tommy?" diye sordu.

Tom:

"İyiyim" diye cevap verdi. "Ya sen?"

Dede:

"Fena değil" dedi. "İşte böyle söyledim onlara. Allah kahretsin onları. Ben hep demiyor muydum, Tommy durmaz orada kaçar gelir, diye."

Bunları söyledikten sonra da aceleyle içeri girdi, masanın başına oturdu, tabağına domuz eti doldurdu ve iştahla yemeye koyuldu.

Tom ona şefkatle baktı.

"Ne obur adam" dedi.

Dedesinin ağzı o kadar doluydu ki ona cevap veremedi, ama gözleri muzipçe parladı ve gülümseyerek başını salladı.

Nine gururla:

"Ondan daha obur bir adam gelmemiştir dünyaya" dedi. "Üstelik kendisini hâlâ genç sanıyor. Kamyonu o sürecekmiş!"

Dede öksürdü, lokması ağzından kucağına düştü.

Nine Tom'a bakarak gülümsedi. Neşeli bir sesle:

"Üstünü başını kirletmeden de duramaz" dedi.

Noah kapıda durmuş, kocaman gözleriyle Tom'u süzüyordu. Yüzündeki ifadeyi anlamak imkânsızdı.

Tom:

"Nasılsın Noah?" dedi.

Noah

"İyiyim" diye cevap verdi. "Ya sen?"

İki kardeş başka bir şey konuşmadılar. Ama ikisi de memnundu.

Anne, sinekleri eliyle kovdu.

"Masaya hepimiz sığmıyoruz" dedi. "Ancak ihtiyarlara yetiyor. Anun için hepiniz tabaklarınızı doldurun ve bir yere oturun. İsteyen bahçede yiyebilir."

Birden, Tom:

"Papaz nerede?" diye bağırdı. "Demin buradaydı."

Baba:

"Ben de gördüm ama gitmiş" dedi.

Nine:

"Papaz mı?" diye haykırdı cırtlak bir sesle. "Buraya bir papaz mı geldi? Aman ne büyük şeref!"

Tom dışarı fırladı.

"Hey, Jim" diye seslendi. "Jim Casy!"

Papaz bir ağacın altında oturuyordu. Ayağa kalktı ve eve doğru ilerledi.

Tom:

"Orada ne yapıyorsun?" diye sordu. "Saklanıyor musun?"

"Yok canım, yalnız ailenin özel bir anında içine karışıp da si zi rahatsız etmek istemedim."

Tom:

"Haydi gel de bir şeyler ye" dedi. "Ninem bize şeref vereceğini söylüyor."

Casy:

"Ama ben artık papaz değilim ki!" diye söylendi.

"Haydi haydi. Onu bu şereften mahrum etme. Sana bir zararı olmayacak ki! Sadece ihtiyar bir kadını sevindirmiş olacaksın."

Birlikte mutfağa girdiler. Anne sakin bir sesle:

"Hoş geldiniz" dedi.

Baba da:

"Hoş geldiniz" diye tekrarladı. "Kahvaltıyı birlikte yapalım."

Nine:

"Ne şeref" diye söylendi. "Ne şeref!"

Dede, Casy'i tanıyabilmek için gözlerini ona dikti:

"Ha, o papaz!" dedi. "Doğrusu ya onu severdim."

Nineye bakarak göz kırptı.

Nine kızdı.

"Seni gidi günahkâr herif! Kapa çeneni."

Casy sinirli bir hareketle saçlarını karıştırdı.

"Size şunu söylemeliyim ki" diye söze başladı. "Artık papaz değilim. Eğer bana gösterdiğiniz yakınlıktan dolayı sizin dünyanın en konuksever insanları olduğunuzu söylememe izin verirseniz, son derece sevineceğim.

Nine:

"Biliyor musunuz" dedi durup dururken, "Kaliforniya'ya gidiyoruz!"

Casy başını eğdi. Ötekiler de onu taklit ettiler. Papazın yüzünde bir dua ifadesi yoktu, ama düşünen bir adamın ifadesi vardı.

"Uzun bir zaman düşündüm" dedi. "Dağ taş dolaşarak düşündüm. Vahşi yollardan kurtulmak isteyen İsa'nın düşündüğü gibi."

Nine:

"Ey Tanrı!" diye haykırdı.

Ve papaz ona hayretle baktı. Sonra dua etti.

Nine:

"Amin!" dedi.

Yıllardır ilk kez bir adamın söylediklerini kelimesi kelimesine dinliyor ve söylediklerini anlamaya çalışıyordu. Her zaman, biri susunca konuşmayı ilke edinmişti, kendisi de buna alışmıştı. Bu defa da öyle yaptı ama hiç olmazsa samimiydi."

Papaz:

"Söylemeye çalıştığım, İsa'ya benzemek istediğim ya da benzediğim değil. Ama ben de tıpkı onun gibi yoruldum ve düşüncelerimi birbirine karıştırdım. Onun gibi, yanıma hiçbir şey almadan yollara düştüm, dağlarda dolaştım. Gece olunca sırtüstü yatıp ağaçları seyrediyordum. Sabahları da şafağı bekliyordum. Bazen dua ettiğim de oluyordu. Dua etmek elimde olmadan yaptığım bir şeydir. Çok çalıştığımdan olacak. Böylece, bir süre tek başıma, daha doğrusu tabiatla birlikte yaşadım. İkimizin de aynı şey olduğunu bile söyleyebilirim, bu kutsal bir olaydı şüphesiz."

Nine, müthiş etkilenmişti. Oturduğu yerde sallanarak:

"Ne müthiş" diye söylendi.

"Sonra düşünmeye başladım. Hatta bu düşünmekten de derin bir şeydi. Birleşen şeylerin nasıl kutsallaştığını düşünmeye başladım. Zavallı bir yaratığın ağzında bir lokmayla tek başına koşuşunun nasıl kutsallıktan uzak olduğunu hissettim." "Ama insanlar

hep birlikte çalıştıkları zaman, birbirleri için değil, bütün insanlar için çalıştıkları zaman kutsallaşırlar."

Papaz burada biraz durdu. Başlarını eğmiş olanlar, şartlanmış köpekler gibi amin dediler.

"Size söyleyecek fazla bir şeyim yok" diye devam etti. "Kahvaltının kutsallığından memnunum. Biliyorum ki, burada sevgi var. Kahvaltıyı soğuttuğum için özür dilerim."

"Amin."

Nine:

"Amin" diye tekrarladı.

Erkekler yemeklerini bitirdikten sonra dışarı çıktılar. Baba, papaz, dede, Noah ve Tom hep birlikte kamyona doğru yürüyorlardı. Yanına varınca durdular. Hepsi de sözleşmiş gibi, onu hafifçe okşadılar.

Tom motorun kapağını açtı. Babası yanına geldi.

"Kardeşin Al" dedi, "satın almadan önce motoru iyice kontrol etti. İşe yarar olduğunu söyledi."

Tom:

"Nerede şimdi?" diye sordu.

"Ne bileyim nerede" dedi babası. "Tek düşüncesi kamyonlar ve kızlar. Cıva gibi bir çocuk. Ne yaptığını ancak şeytan bilir. Günlerdir eve uğramadı.

Dede:

"Ben Al'den daha beterdim gençken" dedi. "Çok daha beterdim. Sallisaw'daki kampa katıldığımda ondan sadece biraz büyüktüm."

Tom:

"Dede" dedi. "Bana kalırsa hâlâ ondan betersin."

"Eh, söylediğin doğru sayılır. Ama eskisi gibi değilim oğul. Şimdi istediğim tek şey Kaliforniya'ya gidip canım çekince portakal yemek. Ya da üzüm."

Tom:

"John amca nerede?" diye sordu. "Rosasharn, Ruthie, Winfield neredeler? Onlardan hiç söz etmediniz."

Baba:

"Soran olmadı ki!" diye cevap verdi. "John Sallisaw'a gitti. "Tavukları, inekleri ve aletleri satmaya. Ruthie ile Winfield'i de beraber götürdü. Gün ışımadan yola çıktılar."

Tom:

"Ne tuhaf, onlara rastlamadık" dedi.

"Sizin geldiğiniz yoldan gitmediler de ondan. Rosasharn'a gelince, o Connie'nin ailesiyle oturuyor. Ha, olacak iş değil, sen Rosasharn'ın Connie Rivers'le evlendiğini bilmiyorsun. Connie'yi hatırlıyor musun? Rosasharn üç dört ay sonra doğuracak. İyice şişti."

Tom:

"Tanrım!" dedi. "Rosasharn daha çocuk. Dört yıl içinde neler olmuş! Batıya yolculuk ne zaman baba?"

"Bilmem ki! Eğer Al gelirse, yarın ya da öbür gün yola çıkmayı düşünüyordum. Paramız az. Biri Kaliforniya'nın buraya iki bin mil uzakta olduğunu söyledi. Bilmem ne yapacağız. Zamanımızda para ne kadar da önemli. Hiç paran var mı?

"Birkaç dolarım var. Siz nereden para buldunuz?"

"Bir kere her şeyi sattık. Sonra hepimiz, deden bile pamuk topladık. Hepsi iki yüz dolar etti. Kamyonu yetmiş beş dolara aldık ve Al'le birlikte tamir ettik. Bu lastiklerin fazla dayanacağı yok. Yolda masraf etmemiz gerekecek." Baba, şapkasını gözlerinin üzerine indirdi. Tom'un yeni elbiseleriyle ayakkabıları ve bumburuşuk olan kasketi dikkatini çekti.

"Paranı bu elbiselere mi harcadın?" diye sordu. "Onlar senin için yük olmaktan başka bir işe yaramaz."

Tom:

"Hapishaneden çıktığım zaman verdiler" dedi.

Babası:

"Doğrusu ayakkabıların güzel" dedi.

Joad:

"Evet" diye cevap verdi. "Güzel görünüyorlar ama, insan rahat yürüyemiyor onlarla."

Noah:

"İsterseniz biz kamyonu yüklemeye başlayalım" dedi "Belki Al bu gün gelir."

Tom:

"İsterseniz kamyonu ben sürebilirim" dedi. "Mc Alaster'de şoförlük yaptım."

"Bak bu iyi" dedi baba.

Sonra yola doğru baktı.

"Bana kalırsa, genç bir tilki kuyruğunu sürükleyerek, eve doğru geliyor, baksanıza!"

Papazla Tom yola doğru baktılar. Al, görüldüğünü anlayınca dikleşti; ötmek üzere olan bir horoz gibi çalımlanarak onlara doğru gelmeye başladı. Ama Tom'u fark etmemişti. Onu görünce kendisini unuttu. Gözlerinde hayranlık ve sevgi belirdi. Al, ağabeyisi bir adam öldürdü diye, arkadaşları arasında hayranlık uyandırmıştı. Ayağında yepyeni bir blucin vardı. Sallisaw'da herkes onu parmağıyla gösterirdi.

"İşte Al Joad" derlerdi. "Ağabeyi birini öldürdü."

Ama şimdi ona doğru yaklaşırken, ağabeyinin hayal ettiği gi-

bi bir kabadayı olmadığını görüyordu. Tom'un gözleri karanlıktı. Onda insanı korkutacak ya da heyecanlandıracak hiçbir şey yoktu. Birden, farkına varmadan o da ağabeyini taklit etti. Yüzü yumuşadı, omuzları aşağı sarktı."

Tom:

"Merhaba" dedi. "Fasulye gibi büyümüşsün. Seni başka yerde görsem tanımazdım."

Al, ağabeyine elini uzattı. Tom bu eli sevgiyle sıktı.

Tom:

"Kamyonlardan iyi anlıyormuşsun" dedi.

Al, ağabeyi övünmekten hoşlanmaz diye:

"Yok canım" dedi. "Pek bir şey bildiğim yok."

Babası:

"Haylaz" dedi. "Yorgun görünüyorsun ama şu gördüklerini kamyonla Sallisaw'a götürüp satman gerekiyor."

Al ağabeyine baktı.

"Benimle birlikte gelmek ister misin?" diye sordu.

"Yok" dedi Tom, "gelemem. Burada kalıp işe yaramam daha doğru olur. Yolda nasıl olsa beraber olacağız."

Al kendini tutamadı.

"Hapisten kaçtın mı?" diye sordu.

"Hayır" diye cevap verdi Tom. "Kefaletle çıktım."

Al, hayal kırıklığına uğramıştı.

"Yaa!" dedi.

9

Küçük evlerde köylüler, kendilerine, babalarına ve dedeleri-

ne ait olan eşyaları topluyorlardı. Batıya yapılacak büyük yolculukta işlerine yarayacak olanları yanlarına alacaklardı. Geçmişle bütün bağlarının koptuğunu hisseden erkekler kaygılanıyorlardı. Kadınlar ise geçmişle geleceği birbirinden ayırmanın mümkün olmadığını düşünerek rahatlıyorlardı. Erkekler ahırlara, ağıllara girip çıkıyorlardı.

"Aletlerin hepsini arabaya yükle. Arabayla birlikte satmaya bak onları. Ne verseler kârdır. Artık nasıl olsa bir işe yaramazlar."

"Hepsi bahçede yığın yığın duruyor."

"El pulluklarını satmaya imkan yok. Sade demiri için elli sent veriyorlar. Şimdi herkes traktör kullanıyor."

"Pekâlâ, hepsini al da bana beş dolar ver. Yalnız işe yaramaz aletleri değil, birçok insanın hayatını, hatıralarını da satın alıyorsun. Paranı esirgeme. Acılarımızı, kederlerimizi, sevinçlerimizi satın alıyorsun. Ne olur beş dolar ver. Bak karışmam, sonra vicdan azabı çekersin. Peki dört olsun. Peki arabaya ne vereceksin? Sonra atlar genç ve kuvvetlidirler. Bizi tanırlar. Artık efendi diye seni bilecekler. Dişlerine bak bir kere. Hepsi tamamdır. On dolar mı? On dolar mı veriyorsun arabaya atlarıma? Sen bana baksana! Onları on dolara satacağıma vurur da köpeklere yem yaparım. Haydi efendi kararını çabuk ver."

Köylüler elleri ceplerinde, şapkaları öne eğik geri dönüyorlardı. Bazıları gayrete getirsin diye birer içki alıp içtiler. Ama gülmek ya da dans etmek gelmiyordu içlerinden. Kırmızı tozu havalandırarak çiftliklerine döndüler. düşünceli yüzlerle.

"Belki yeniden başlayabiliriz. Meyve yetiştiren bereketli Kaliforniya topraklarında hayata yeniden başlayabiliriz. Bunu deneyeceğiz."

"Ama başlayamazsınız. Yalnız yeni doğmuş bir çocuk hayata başlayabilir. Sen ve ben, biz neysek oyuz. Bir anlık öfke hiçbir şeyi değiştiremez. Böyle çabalar, binlerce defa görüldü. Bu top-

rak, bu kırmızı toprak bizim ruhumuzdur. Yeniden başlayamayız. Acımızı, kederimizi eskiciye sattık ama ondan kurtulamadık. Toprak sahipleri bizi sürdü. İşte biz buyuz. Traktör evimizi temellerinden sarstı. İşte biz, sonuna kadar buyuz. Kaliforniya'ya da başka bir yere, nereye gidersek gidelim, kendi sıkıntılarımızı da birlikte götüreceğiz."

Köylüler, kırmızı tozun içinde çiftliklerine doğru ilerlediler.

Her şey satıldıktan sonra bile birçok şey kaldı geriye. Yataklar, ocaklar kaplar, eski resimler, vazolar, hatta solmuş çiçekler. Kadınlar bunlara yaşlı gözlerle bakıyorlardı.

"Artık neyi götürüp neyi götüremeyeceğimizi iyice biliyorsunuz. Yanınıza mümkün olduğu kadar az şey alınız. Geri kalanı isterseniz yakın. Ne bileyim ben. Ne yaparsanız yapın."

Ve çocuklar vardı.

Kadınlar geride bırakmaya karar verdikleri eşyaları bir kere daha elden geçiriyorlardı. "Şu kitap. Babamındı o. Hep okurdu onu. İçine adını bile yazmış. Şu piposu! Hâlâ tütün kokuyor. Hayır, bunları götüremeyiz. Yer yok."

"Hayatlarımızı burada bırakırsak nasıl yaşarız? Nasıl tanırız kendimizi, geçmişimiz olmadan? Hayır, bunları unut. Hepsini yak en iyisi."

Oturup geçmişlerine baktılar ve hayallerinde yaktılar onu. Kapının önünde tarlanın başladığını hissetmeden nasıl yaşar insan? Gece yarısı uyanıp söğüt ağacının uzakta olduğunu hissetmeye imkân var mı? Hayır hayır imkân yok. Söğüt ağacı hayatımızın bir parçasıdır. Ah, içimizdeki acı varlığımızın ta kendisidir.

"Ya çocuklar, ya çocuklar! Sam okuyla yayını götürürse, ben iki şey götürmeliyim. Yastığını istiyorum. İstiyorum işte!.."

Birden hepsinin sinirleri bozuldu. Artık gitmeliydiler. Daha fazla duramazlardı. Eşyalarını yığıp ateşe verdiler. Onların yanışını seyrettikten sonra, kamyonlarını ya da otomobillerini yükle-

yip yola düştüler. Yüklü arabaların arkasından yoğun bir toz bulutu yükseldi.

10

Yıllardan beri kullanmakta oldukları bir yığın eşya kamyona yüklendikten sonra, kamyon hareket etti. Tom dolaşmaya başladı sıkıntısından. Hatıraları pek değerli olan birkaç yere gitti. Her şeyi görmek, bir daha unutamayacağı şekilde hafızasına yerleştirmek istiyordu. Sonra mutfağa girdi. Annesi, çıplak kollarını dirseklerine kadar sabunlu suya sokmuş, bir leğende çocukların çamaşırlarını yıkıyordu. Tom gidip kapının eşiğine oturdu. Kadın oğlunun oturduğunu görünce bir an durdu. Ona baktı, sonra işine devam etti.

"Tom, inşallah Kaliforniya'da hayat umduğumuz kadar kolay olur" dedi.

Tom dönüp anasına baktı.

"Sence öyle olmayacak mı?" diye sordu.

"Yok canım. İşittiklerime bakılırsa pek kolaymış. Üzüm, portakal ve şeftali toplayabiliriz hiç olmazsa. Eh, ihtiyar Tom'un üzüm toplayışını görmek pek hoş olacak. Şeftali toplamak da fena değil ha. Yemene izin vermeseler bile arada bir, çürük bir şey bulursan yiyebilirsin herhalde. Kim bilir ne hoş olacak ağaçların altında, gölgede çalışmak. Bu kadar güzel olması insanı korkutuyor. İnanamıyorum. Sanki çok kötü bir şeyle karşılaşacakmışım gibi bir korku var içimde."

Tom:

"Fazla ümitlenmemek en iyisi. O zaman insan büyük bir hayal kırıklığına uğramaz."

"Doğru"

Kadın, yine çamaşırlara eğildi. Simsiyah suyun içinde rengi atmış, palazlanmış bir yığın çamaşırı çiteleyerek kirlerini akıtmaya çalışıyordu.

"Tom" dedi başını kaldırmadan. "Gideceğimiz yer iki bin mil uzakmış diyorlar. Haritada gördüm. Ne kadar zamanda varırız dersin?"

Tom:

"Bilmiyorum" diye cevap verdi. İki hafta, şansımız yolunda giderse on gün sürebilir. Bana bak anne, bu konuda düşünmekten vazgeç. Sözümü dinlemezsen aklını oynatırsın. Her gün yeni bir meşgale bul kendine. Ta ki yola çıkana kadar. Herkes böyle yapar. Herkes... Ne diye sen de kendini oyalayacak bir şeyler bulmuyorsun?

Kadın kovayı sıcak suyla doldurup leğene boşalttı.

"Bak bu iyi bir fikir" dedi. "Ben en çok Kaliforniya'nın ne kadar güzel bir yer olduğunu düşünerek oyalanıyorum. Hiç soğuk olmazmış. İstediğin kadar meyve varmış. Meyve toplama işinde çalışanlar küçük beyaz evlerde otururlarmış. Tanrım, belki biz de o beyaz evlerden birine yerleşebiliriz. Çocuklar bu mutluluğa dayanamazlar. Ah, bunların olabileceğine hiç inanmıyorum."

Tom annesinin çamaşır yıkayışını seyrediyordu. Gülümsedi.

"Böyle düşünmek güzel ya" dedi. "Ben Kaliforniya'lı birini tanıdım. O hiç de bizim gibi konuşmuyordu. Bana Kaliforniya'nın eskiden son derece güzel bir yer olduğunu ama şimdi herkes oraya göç ettiği için işsizlerle dolduğunu söyledi. Yemiş toplayanların da pis kamplarda yaşadıklarını, karınlarının güçlükle doyduğunu anlatmıştı. Hem ücretler azmış, hem de iş bulmak güçmüş."

Annenin yüzünde bir gölge belirdi.

"Yok" dedi, "bunun böyle olmadığını biliyorum. Babana, üstünde Kaliforniya'nın çalışanlara ihtiyacı olduğu belirtilen sarı bir kâğıt geldi. Eğer iş bol olmasa, herhalde bu kâğıtları bastırmak zahmetine katlanmazlardı. Böyle ilanlara çok para harcanır."

Tom, başını salladı.

"Bilmiyorum anne. Bunu neden yaptıklarını anlayabilmek biraz güç. Belki..."

"Gökyüzünü kızıllaştırmakta olan güneşe baktı.

"Belki ne?"

"Belki senin dediğin gibi güzeldir orası. Dedem nereye gitti? Ya papaz nerede?"

Anne, kolları ıslak çamaşırlarla dolu olarak dışarı çıktı.

"Papaz biraz dolaşacağını söyledi. Deden de içeride uyuyor. Bazen gündüzleri de uyuyor artık. Ve ahır çok sıcak olduğu için onu buraya yatırıyorum."

Telin yanına varmıştı. Çamaşırları asmaya başladı.

Tom arkasında bir ayak sesi duyarak döndü. Dedesi heladan çıkmıştı ve tıpkı sabahki gibi pantolonunun düğmelerini iliklemeye çalışıyordu.

İhtiyar adam bir kutu bulup üstüne çöktü ve:

"Oraya gitmeyi çok istiyorum. Orada yepyeni bir insan olacağımı hissediyorum. Gidip meyve toplayacağım" dedi.

Anne başını salladı.

"Buna yürekten inanıyor" dedi. "Kaliforniya'ya gidebilmek için üç ay nasıl çalıştığını, nasıl yorulmadan pamuk topladığını görseydin şaşardın."

Dede:

"Doğru" diye ona katıldı.

Tom dışarı baktı.

"İşte papaz geliyor" dedi.

Anne:

"Onun bu sabahki duası gibi bir duaya hiç rastlamamıştım" dedi. "Ama insanı etkilediğini de inkâr edemem."

Tom:

"Garip bir adam" diye mırıldandı. "Garip şeyler söylüyor. Kendi kendine konuşuyormuş gibi bir hali var. Dürüst bir adam olduğundan eminim."

Anne:

"Ona bakın bir kere" diye haykırdı. "Tanrısal bir hali var. Başı önüne eğik. Sadece kutsal şeyler düşündüğünden eminim."

Kadın birden sustu. Çünkü Casy yaklaşmıştı.

Tom:

"Böyle yürümeye devam ederseniz güneş çarpacak" dedi.

Casy:

"Evet, belki" diye cevap verdi.

Sonra anneyle dedeye baktı.

"Ben de batıya gitmek istiyorum" dedi. "Sizinle gelebilir miyim acaba?"

Söylediklerinden utanmış gibi kızardı.

Tom erkek olduğu için anası onun konuşmasını bekledi, ama konuşmadı. Anne oğlunun bu hakkın kendisinin olduğunu hissetmesini istedi. Bekledi. Sonra:

"Bizimle gelmenizden gurur duyarız" dedi. "Ama yine de kesin bir şey söyleyemem. Kocam, bu gece bütün erkeklerin ortak hareket gününü kararlaştıracaklarını söyledi. Ama eğer yerimiz varsa, bizimle gelmenizde hiçbir sakınca olmadığından eminim. Yine de Noah, Al, Connie, Tom, dedeleri ve babaları, ha bir de John, hep birlikte karar verecekler buna."

Papaz içini çekti.

"Nasıl olursa olsun karar verdim" dedi. "Bir şeyler oluyor. Gidip boş evleri, boş ahırları dolaştım. İnsanların olduğu yere gitmek istiyorum. Ben de tarlalarda çalışır ve belki mutluluğu bulurum."

Tom:

"Papazlık da yapmayacak mısın?" diye sordu.

"Hayır, yapmayacağım."

Anne:

"Vaftiz de yapmayacak mısınız?" diye sordu.

"Hayır, vaftiz de yapmayacağım. Tarlalarda, yeşil tarlalarda çalışacağım ve alıştığım insanla yakın olacağım. Hiç kimseye hiçbir şey öğretmeye çalışmayacağım. Aksine, kendim bir şeyler öğrenmeye çalışacağım. Köylülerin şarkılarını, konuşmalarını dinleyeceğim. Beni sevenlerle, beni kabul edenlerle beraber yaşayacağım. İnsani olan, güzel olan bunlardır. Ne yazık ki, bu gerçekleri şimdi anlıyorum."

Papaz, kıpının arkasında yere oturdu.

"Benim kadar yalnız bir adam, kendisini nasıl teselli edebilir, bilmem ki!" dedi.

Tom, öksürdü:

Papazlıktan vazgeçen biri için..." diye söze başladı.

Casy:

Siz bana bakmayın" dedi. "Bol bol konuşurum. Bundan kurtuluş yok. O başka iş!"

Anne, ateşe odun attı.

"Size, fazla değil ama yiyecek bir şeyler hazırlayacağım."

Dede, üstünde oturduğu kutuyu alıp duvarın dibine koydu. Üstüne oturup duvara dayandı. Tom'la Casy de ayakta, duvara dayanmış duruyorlardı.

Akşamüzeri kamyon tozu dumana katarak geldi.

Al, mağrur ve yorgun bir yüzle direksiyonu başında, babayla John amca da onun yanında oturuyorlardı. Arkada da on iki yaşındaki Rithle ile, on yaşındaki Winfield kamyonun yanlarından tutunmuş, ayakta duruyorlardı. Ağızlarının kenarı ve burun delikleri tozdan kararmıştı. Derin bir yorgunluk okunuyordu yüzlerinden. Buna rağmen geçirdikleri hareketli günden ötürü heyecanlı oldukları belliydi. Ruthie, dizlerinin altına kadar gelen pembe bir elbise giymiş, neredeyse küçük bir hanım olmuştu. Ama Winfield henüz tam bir çocuktu. Yaramazlık yapmak için fırsat kolladığı yüzünden anlaşılıyordu. Ruthie belirmekte olan göğüslerinin gururu içindeyken, Winfield alabildiğine çocuktu. Sarı saçlarını örerek bir taç gibi başında toplamış olan Rosasharn'la, on dokuz yaşındaki Connie de yanlarındaydı. Rosasharn'ın vücudu yuvarlaklaşmıştı. Artık o birkaç ay önceki, neşeli, hareketli, ihtiraslı genç kadın değildi. Yüzünde, hamileliğin genel ifadesi belirmişti. Anlayışlı bir tebessüm onunla dünyanın arasında bir duvar meydana getiriyordu. Artık o yalnız doğacak çocuğunu düşünüyor, büyüyen dünyayı gebe görüyordu. Connie, mavi gözlü, ince uzun, Teksas asıllı bir oğlandı. Az konuşur, ağır hareket eder ama kendisini sevip saydırmasını bilirdi. Karısındaki değişikliğe alışamamıştı daha. Rosasharn ona yalnız gülümsüyordu. Connie, her bakımdan dengeli bir insandı. Kavgacı değildi ama hakkını çok iyi korurdu. Övündüğünü duyan olmamıştı. Kısacası iyi bir koca olmak için gereken her şeye sahipti. En önemlisi, çalışkan bir erkekti. John amca ise o kadar yalnız bir adamdı ki bu, onu hem insanlardan hem eğlenceden uzaklaştırıyor, iştahını kesiyordu. O herhangi bir arzusunu tatmin ettikten sonra hep utanç duyar, kendisini her zamankinden daha fazla yalnız hissederdi. Zaman zaman insanlardan saklanır ve onlara kimliğini belli etmeden hediyeler göndererek kendini tatmin etmek isterdi. Gece vakti tanıdıklarının evine sokulup odunlarını kırar, tarlada yapılacak bir iş varsa yapar, misafir gittiği evlerde gizlice çocukların yataklarının altına çikolata bırakırdı. Sahip olduğu şeyleri, kim isterse verirdi. Ondan atını, yeni ayakkabılarını ya da bir domu-

zu almak çok kolaydı. Böyle zamanlarda ona teşekkür etmeye bile kıyamazdınız. Gözlerini bir utanç, bir korku kaplardı ki! Karısının ölümü, onu ebediyen yalnız bırakmış ve geçmek bilmez bir suçluluk duygusu yerleşmişti içine. Ama istediği halde kaçamadığı bazı şeyler vardı. Ailenin büyüğü olduğu için, bazı kararlar vermesi ve örneğin kamyonda önde oturması gerekiyordu. İşte bu yüzden, onu bir türlü bu görevden affetmeyen kardeşi, dünyada tek kızdığı ve sert davrandığı insandı.

Kamyon eve yaklaştıkça, kamyonun önündeki üç adam da rahatlıyordu. Al, direksiyonun üstüne iyice eğilmiş aletleri gözlüyordu. Kafası motorun gücünü ölçüyor, yola ne kadar ve ne şartlar altında dayanabileceğini kestirmeye çalışıyordu. En ufak bir tıkırtıya kulak kabartıyor, sebebini bulmaya çalışıyordu. Frenleri yol boyunca kontrol etmiş, güçlerini denemişti. Daha çocuk sayılırdı ama bu kamyon ve onun işlemesini kendisine ait bir sorumluluk sayıyordu. Eğer kamyon onları rahatça Kaliforniya'ya götürmezse, herkes özellikle kendisi bu suçun onun olduğunu bilecekti. Hiç kimse bir şey söylemezdi, biliyordu ama böyle bir şey olursa o kederinden ölürdü. Bu yüzden onu dinliyor, anlamaya, bilmeye ve tanımaya çalışıyordu. Yüzü ciddiydi. Sorumluluğun gölgelerini taşıyordu.

Erkekler, her şeyi ancak on sekiz dolara satabildikleri için yorgun, öfkeli ve kederliydiler. Atlar, araba, tarım araçları ve evin bütün eşyasını on sekiz dolara satmışlardı. Önce alıcıya numara yapmak istemişler, ama adam kızmış, hiçbir şey almak istemediğini söylemişti. Onlar esnaf değillerdi ki, ne bilsinlerdi. Adam böyle deyince korkup yalvarmışlar, herif de her şeyi ilk söylediğinden iki dolar ucuza almayı kabul etmişti. Şimdi ise üzgün ve öfkeliydiler, zira hiç bilmedikleri ticaret oyununa onlar da katılmak istemiş ve tabii yenilmiştiler. Arabayla atların çok daha fazla edeceğini biliyorlardı ama satmışlardı bir kere. Ticaret onlar için bir sırdı.

Al, gözlerini yoldan ayırmadan:

"Ne zaman yola çıkacağız baba?" diye sordu.

"Bilmem. Konuşup karar vereceğiz. Bu gece. Evet, bu gece karar vermeliyiz. Allah biliyor ya, Tom'un geldiğine çok sevindim. İçim rahatladı. Tom iyi çocuktur."

Al:

"Birileri Tom'dan bahsediyordu baba, Tom'un kefaletle tahliye edildiğin, eyaletin dışına çıkamayacağını, eğer çıkarsa, onu yakalayıp yeniden hapse atacaklarını söylüyorlardı."

Baba irkildi.

"Öyle mi dediler? Bilgili adamlara benziyorlar mıydı? Yoksa kafadan atan cinsten miydiler?"

"Bilmiyorum" dedi Al. Öyle konuşuyorlardı işte. Ben de hiçbir şey söylemedim. Herhangi biri gibi durup dinledim."

Baba:

"Hay Allah" dedi. "İnşallah doğru değildir. Tom'a ihtiyacımız var, kendisine sorayım bakayım. Bir bu eksikti. İnşallah doğru değildir. Bunu açıkça konuşmalıyız."

John amca:

"Tom bilir" dedi.

Kamyon ilerliyordu. Sessizleştiler. Motor susmak bilmiyordu. Hafif tıkırtılar yol boyunca devam etmişti. Fren yayları ise tangırdamaktaydı. İlerleyen kamyon, arkasında kırmızı bir toz bulutu bırakıyordu. Güneşin yarısı ufukta görünürken son tepeyi aştılar. Eve vardıklarında tamamıyla batmıştı. Dururken frenler gıcırdadı. Bu gıcırtı Al'ın yüreğini hoplattı. İç astarları tamamen aşınmış olmalıydı."

Ruthie ile Winfield haykırarak yere atladılar.

"Tom nerede?" diye bağırıyorlardı.

Onu duvarın dibinde görünce utandılar, önlerine baktılar çekinerek ona doğru yürüdüler.

Ağabeyleri:

"Merhaba, nasılsınız çocuklar?" dedi.

İkisi birden:

"Merhaba. İyiyiz" diye cevap verdiler.

Sonra başlarını kaldırıp, bir adam öldürmüş, dört yıl hapiste kalmış olan bu önemli adamı seyrettiler. Kümeste nasıl mahpusçuluk oynadıklarını hatırladılar Mahpus olabilmek için birbirleriyle hep kavga ederlerdi.

Connie Rivers aşağı inip, Rosasharn'ın inmesine yardım etti. Rosasharn bu yardımı, ağzının kenarlarında beliren mağrur bir tebessümle kabul etti.

Tom:

"Rosasharn, senin de onlarla geleceğini bilmiyordum."

Kardeşi:

"Yürüyorduk" diye cevap verdi. "Kamyon geçerken bizi aldı."

Sonra, kocasını işaret etti:

"Kocam Connie"

İki adam el sıkışırken birbirlerini süzdüler. Her ikisi de birbirini değerlendirmeye çalışıyordu. İkisi de bu değerlendirmeden memnun kalmıştı.

Tom:

"Ben yokken boş durmamışsınız" dedi.

Rosasharn önüne baktı.

"Daha bir şey değil" dedi.

"Babam söyledi. Ne zaman doğacak?"

"Daha çok var. Gelecek kış doğacak."

Tom güldü.

"Desene, bebeği Kaliforniya'nın portakal bahçelerinde dünyaya getireceksin. Belki de meyve toplayıcılarının oturdukları beyaz evlerin biride doğar."

Rosasharn ellerini karnının üstüne koydu.

"Daha belli olmuyor" dedi.

Sonra gülümsedi ve eve girdi. Hava sıcaklığını kaybetmemişti. Kızgın tozun kokusu ciğerleri dolduruyordu. Hiçbir şey konuşulmadan bütün aile kamyonun etrafında toplandı.

Bitkiler, akşam ışığında bu saatlerde değişir, insan gibi bir şey olurlardı. Sanki sıcağın biraz olsun hafiflemesi onlara can veriyor, başlarını kaldırmalarına, hatta belki gülümsemelerine sebep oluyordu.

Akşamla beraber insanlar da değişiyor, sessizleşiyorlardı. Böylece, tabiatın ayrılmaz bir parçası olduklarını belli ediyorlardı. Hepsinin gözleri içe çevrilirdi bu saatlerde. Ruh ve zekâ duyumlarını dinler ve seyrederlerdi.

Aile, en önemli yerde, kamyonun yanı başında toplanmıştı. Ev ve tarlalar ölmüştü. Bu kamyon canlı olan tek şey, hayatiyeti olan tek kuraldı. Şimdi onların hayatlarının en önemli şeyi bu eski Hudson'du.

Akşam ışığı gittikçe solgunlaşıyordu. Bir süre öyle sessizce kaldılar. Sonra baba, herkese birden hitap etti:

"Bizi aldattılar" dedi. Kısacası kazıklandık. Adam, bekleyecek zamanımız olmadığını biliyordu. On sekiz dolara hepsini sattık."

Anne yerinde huzursuzca kıpırdandı ama sesini çıkarmadı.

Noah:

"Şimdi topu topu ne kadar paramız var?" diye sordu.

Baba, tozun üstüne şekiller çizmeye devam etti.

"Yüz on dört dolarımız var ama Al, yeni lastik almamız gerektiğini söylüyor. Bunlar dayanmazmış."

Aile içinde Al'ın sözü ilk kez geçiyordu. Şimdiye kadar daima geride kadınların yanında oturmuştu. Heyecanlı bir sesle:

"Kamyon eski" diye izah etti. "Onu alırken satıcının gevezeliklerine hiç kulak asmadım. Motoru açıp iyice kontrol ettim. Bana kalırsa, motor fena değil. Yola dayanır ama lastiklerde iş yok. Bizi yaya bırakırlar."

Sustu ve diğerlerinin birşey söylemelerini bekledi.

Dede, kendisini ailenin lideri sanıyordu hâlâ, ama hiçbir şey dediği yoktu. Durumu, daha çok geleneklerin kendisine sağladığı bir üstünlükten ibaretti. Yine de konuşma sırası onundu. Dediği yapılmasa bile, konuşsun diye beklenirdi. Şimdi herkes onu dinlemeye hazırlanıyordu.

"Aferin Al" dedi. "Ben de senin gibi çapkın ve haylazdım. Ama üstüme düşeni yapardım. İyi yetiştin sen de."

Al, sevinçle kızardı.

Baba:

"Al, işini iyi biliyor" dedi...

Eğer atlı arabayla gidecek olsaydık Al'ın yapacağı bir iş olmayacaktı, ama kamyondan anlayan bir o var içimizde."

Tom:

"Ben de biraz anlarım" dedi. "McAlaster'de kamyon sürücülüğü yaptım. Bana göre de Al işini iyi biliyor."

Bu kez Al, sevinçten daha da kızarmıştı.

Tom, devam etti:

"Papaz da bizimle gelmek istiyor"

Sustu. Kimse bir şey söylemiyordu.

Tom:

"İyi bir adam. Onu uzun zamandır tanıyoruz. Bazen saçma şeyler söylüyor ama genelde akıllıca konuşuyor."

Hava hızla kararıyordu. Anne içeri girdi. Ocağı yaktığı duyuluyordu. Hemen geri döndü.

Dede:

"Düşünmenin iki yolu vardır" dedi. "Bazı kimseler papazın uğur getirdiğine inanırlar."

Tom:

"O artık papaz olmadığını söylüyor" dedi.

Dede, elini havada salladı.

"İnsan bir kere papaz oldu mu daima papazdır. Kaçınılmaz bir şeydir bu. Bana gelince, bir adamı papaz olduğu için değil, iyi bir adamsa severim. Bu adam hoşuma gidiyor."

Baba:

"Adamın papaz olduğu ve bize uğur getireceği bir yana" dedi, "bu işi iyice düşünmeliyiz. Durun bakayım, dede ile nine iki, anamız, ben ve John, etti beş, Noah, Tommy ve Al sekiz. Rosasharn'la Connie on, Ruthie ile Winfield on iki. İki köpeği de götüreceğim. Etti on dört."

Noah:

"Tavuklarla iki domuzu saymadın" dedi.

Baba:

"Yolda yemek için kesip tuzlayacağım onları. Ete ihtiyacımız olacak. Ama papazı da götürebilir miyiz diye düşünüyorum. Bir boğazı daha doyurabilir miyiz?"

Başını çevirip sordu:

"Ne dersin hanım?"

Anne öksürdü.

"Mesele besleyebilmek değil. Şimdiye kadar hiçbir Joad, yiyecek isteyene bunu vermeyi reddetmemiştir. İçimizde, kötülük yapanlar olmuştur ama hiçbirimiz bu kadar kötü olmadık."

Baba, utanarak:

"Ama hepimiz birden kamyona sığabilecek miyiz?" dedi. "Ya sığamazsak?"

Anne:

"Kamyon ancak altı kişi alır" diye cevap verdi. "Ama biz on kişi bineceğiz. Birini daha alabilir. Nasıl olsa kamyona taşıyabileceğinden fazla insan binecek. Sağlıklı bir insan hiçbir zaman yük olmaz. Yüz dolardan fazla paramız ve iki tuzlanmış domuzumuz varken bir kişiyi daha besleyebileceğimizden endişe etmemiz yersiz!"

Nine:

"Papaz gelse iyi olur" dedi. "Bu sabah ne güzel dua etti.

Baba, hepsini süzdükten sonra:

"Çağır onu Tommy" dedi. "Eğer bizimle gelecekse burada olması gerekir."

Tom hızla uzaklaştı.

"Casy Casy" diye sesleniyordu.

Evin arkasından papazın sesi geldi. Tom evin arkasına vardığında, papazı yere oturmuş, sırtını duvara dayamış, akşam yıldızını seyrederken buldu.

Casy:

"Beni mi çağırıyorsun?" diye sordu.

"Evet. Bizimle geleceğine göre, birlikte konuşup karar vermemiz gerektiğini düşündük."

Casy ayağa kalktı. Aile idaresini bildiği için, kendisini aileye aldıklarını anlamıştı. John amca bir adım gerileyerek, ona babanın yanında yer açtı. Papazın ailedeki durumu belli olmuştu.

Baba:

"Ne zaman yola çıkacağımıza karar vermemiz gerekiyor. Ne kadar çabuk hareket edersek o kadar iyi olur. Yapacak tek işimiz, domuzları kesip tuzlamak."

Noah:

"Yarın hazırlanabilirsek, ertesi gün erkenden yola çıkabiliriz" dedi.

Jon amca:

"Domuzu gündüz kesemeyiz. Eti soğutmadan tuzlarsak yumuşar. Gündüz sıcağında da soğumaz."

"Bu gece keselim. Yemekten sonra. Tuz var mı?"

Anne:

"Bol bol var" dedi.

Dede, yerinde kımıldamaya başlamıştı. Acıktığı belliydi.

"Karanlık oluyor" dedi. "Fena halde acıktım. Kaliforniya'ya gitme zamanı geldi. Orada hep elimde bir salkım üzüm bulunduracağım ve canım istediği zaman yiyeceğim."

Ruthie ile Winfield tozun içinde deli gibi zıplayıp sıçrıyorlardı. Ruthie, Winfield'in kulağına:

"Bir domuz kesilecek ve Kaliforniya'ya gideceğiz."

Winfield ise sevinçten çılgına dönmüştü.

"Ben bir domuzum" diye haykırdı. "Buraya bak Ruthie ben boğazlanmak üzere olan zavallı bir domuzum."

Ama Ruthie ondan daha büyüktü. En önemli şeyin, onun hayatının en önemli olayının Kaliforniya'ya gitmek olduğunu biliyordu.

"Kaliforniya'ya gidiyoruz" diye tekrarladı.

Büyükleri, tozun içinde yürüyerek aydınlık mutfağa girdiler. Anne onlara ufak tabaklar içinde et ve zerzevat verdi. Kendisi de yemeye başlamadan önce bulaşık suyunu ateşin üstüne koydu. Hepsi de yemeklerini çabucak yediler ve dışarı çıktılar. Ocak, mutfağı dayanılmayacak kadar ısıtmıştı. Kapının önündeki grup sessizdi. Dede oturuyor, Noah bir çalı parçasıyla dişlerini karıştırıyordu. Anneyle Rosasharn bulaşıkları yıkayıp masanın üstüne yığdılar.

Aniden herkes hareketlendi. Baba kalkıp bir fener yaktı. Noah mutfaktaki bir kutudan büyük bir bıçak çıkartıp bilemeye başladı.

Anne ocağın üstüne koca bir kazan su koymuştu.

Baba iki sopa getirdi.

Noah:

"Suyu oraya mı götürelim, yoksa domuzları mı buraya getireceğiz?" diye sordu.

Baba:

"Domuzlar buraya gelecek" diye cevap verdi. "Su hazır mı?"

Anne:

"Neredeyse hazır olacak" dedi.

"Peki. Noah, Tom, Al, siz benimle gelin. Ben feneri taşıyacağım. Hayvanları orada kesip buraya getiririz."

Noah bıçağı, Al da baltayı aldılar. Dört adam, fenerin solgun ışığında ilerlemeye başlamışlardı. Ruthie ile Winfield sıçrayarak onların peşinden gittiler. Ahıra gelince baba, feneri ileri doğru uzatarak içeri baktı. Uyuklamakta olan genç domuzlar şüpheyle doğruldular. John amcayla papaz da yardıma gelmişlerdi.

"Haydi" dedi baba,"kesin şunları."

Tom'la Noah içeri daldılar. İşlerinin ehli oldukları her hareketlerinden anlaşılıyordu. Biri baltayla hayvanları yaraladı, öteki bıçakla işlerini bitirdi. Sonra domuzları yüklendiler. Papazla John amca da arka ayaklarından tuttular. Küçük grup arkasında bir çift siyah çizgi bırakarak eve doğru ilerlemeye başladı. Baba yine feneri taşıyordu.

Noah, hayvanları evin önünde güzelce yüzdü. Erkekler kaynar suyu getirip domuzların siyah vücutlarının üstüne döktüler. Sonra işkembeler çıkarıldı. Al, evden bir kova getirip bunları kovanın içine doldurdu. Bir yere götürüp gömecekti. Peşine birkaç kediyle, iki aç köpek takıldı. Nihayet, domuzlar ayaklarından ağaca asıldı.

Baba kapının eşiğine oturup ağaçta asılı olan domuzlara baktı. İşin önemli kısmını bitirmişlerdi. Baba domuzların yanına gidip eliyle yokladı. Sonra yine dönüp yerine oturdu. Dedeyle nine yatmak için boş ahıra gittiler. Ailenin geri kalan üyeleri kapının önünde oturuyorlardı. Yalnız anne ile Rosasharn'ın işleri bitmemişti. Ruthie ile Winfield'in uykuları gelmişti, ama belli etmemeye çalışıyorlardı. Baba sinirli sinirli gerindi, şapkasını çıkartıp saçlarını sıvazladı.

"Yarın" dedi, "domuzları tuzlarız ve her şeyi kamyona yükleriz, ertesi gün sabah da erkende yola çıkarız. Artık burada yapacak hiçbir işimiz kalmadı."

Tom:

"Bu gece bütün işleri bitirip, yarın yola çıksak nasıl olur?" diye sordu.

Sesindeki tedirginlik birden herkese geçti. Baba dizini ovuşturdu.

Noah:

"Eti hemen tuzlamanın hiçbir zararı olmaz" diye söylendi. "Kesersek daha çabuk soğur."

John amca.

"Eğer gideceksek bir an önce yola çıkmamamız için hiçbir sebep yok" diye gürledi. "Bu domuzları ne diye böyle astık sanki?"

"Evet evet, gidelim" diye söylendiler, "yolda uyuruz. Bir an önce yola çıkalım."

Anne başını kapıdan dışarı uzatarak:

"Ya karanlıkta bir şey unutursak?" dedi.

Noah:

"Gün ışıyınca aydınlıkta bir daha bakınırız etrafımıza" diye cevap verdi.

Noah ayağa kalkıp bıçağını bilemeye başladı.

"Anne" dedi, "masanın üstünü boşalt."

Sonra domuzlardan birinin yanına yaklaştı. Tuzlamak üzere kesmeye başladı.

Baba da ayağa kalktı.

"Haydi çocuklar" dedi, "toparlanmaya başlayın."

Gitmeye karar verince hepsini bir telaş sarmıştı. Noah kestiği etleri mutfağa taşıyor, anası da onları dikkatle tuzluyordu.

Evin içinde ve bahçede müthiş bir faaliyet başlamıştı. Herkes bir şeyler topluyor, götürülecekleri kamyonun yanına yığıyordu. Rosasharn bütün elbiseleri dışarı çıkarttı. Hepsi de eskicinin bile satın almayacağı kadar eski püskü şeylerdi. Bunları tahta bir sandığa doldurdu. Sonra iyice yerleşsinler diye üstüne çıkıp tepindi.

Çocuklar karanlık gecenin içinde uyuyakalmışlardı. Winfield kapının önünde büzülüp uyumuştu. Ruthie mutfakta oturduğu yerde domuzun tuzlanmasını seyrederken başı yana kaymış, uyuyup kalmıştı. Ağzı aralıktı. Çocuklara has bir rahatlıkla uyuyordu.

Tom aletleri toparlamıştı. Elinde feneriyle mutfağa girdi. Peşinden papaz geldi.

"Şu etin kokusuna bak" dedi Tom. "Bir de çıtırtısını dinle Allah aşkına."

Anne başını kaldırıp oğluna baktı:

"Ne olur, iştahını kahvaltıya sakla"

Papaz:

"Bırakın etleri ben tuzlayayım" dedi. "Sizin başka işleriniz vardır. Bu benim elimden gelir."

Kadın başını kaldırıp papaza baktı. Sanki adam inanılmaz bir şey demişti:

"Bu kadın işidir" diye cevap verdi.

Papaz:

"Kadın ya da erkek işi yoktur" diye ısrar etti. Hepsi iştir. Sizin işiniz çok. Bırakın bunu ben yapayım."

Anne dikkatle ona baktı. Sonra bulaşık tasına sıcak su koyup ellerini yıkadı. Papaz kollarını sıvayıp etleri tuzlamaya başladı. Anne onu seyrediyordu. Becerdiğini görünce içi rahat etti. Ellerini önlüğüne kuruladı.

Tom:

"Anne evden ne götüreceğiz?" diye sordu.

Kadın çabucak etrafına bakındı.

"Kovayı almalıyız bir kere. Sonra yemek takımlarının hepsi. Tabaklar, çatallar, kaşıklar, bıçaklar. Çamaşır leğenini de almak istiyordum ama sanırım yer yok."

Ana eline bir mum alıp yatak odasına gitti. Hızlı yürümesine rağmen çıplak ayakları hiç ses çıkarmıyordu.

Papaz:

"Yorgun görünüyor" dedi.

Tom:

"Kadınlar her zaman yorgundur" dedi.

Papaz:

"Evet ama" dedi, "anan gerçekten yorgun. Neredeyse hasta olacak."

Anne bu sözleri işitmişti. Birden başını dikleştirdi, kendisine çekidüzen verdi. Hasta olmayacaktı. Şöyle bir göz gezdirdi odaya. Kızı her şeyi toparlamıştı. İskemle görevi gören kutulardan birinin yanına gitti. Yere oturdu. Kutuyu açtı. Kutunun içinde eski mektuplar, birkaç fotoğraf, Tom'un mahkemesini yazan bir gazete, bir çift altın küpe, bir altın bilezik ve bir maskot vardı. Bir an düşündü. Gözleri daldı. Sonra kararını vermiş gibi mektuplardan birini zarftan çıkardı. Altın küpelerle altın bileziği zarfa koydu. Zarfı katlayıp koynuna soktu. Kutuyu alıp mutfağa gitti. Onu ocağın içine koydu. Kutu önce alevlendi, sonra için için yanmaya başladı.

Karanlıkta, mum ışığında babayla Al kamyonu yüklüyorlardı. Aletleri en alta koyuyorlardı. Bunların üstüne elbise sandığını, mutfak araçları kutusunu yerleştirdiler. Kova araya sıkıştırıldı. Katlanmış örtü ve çarşaflarla, aradaki boşlukları doldurdular. En üste yatak dengi koyuldu. Hepsinin üstüne de branda gerildi ve sıkıca bağlandı.

Al:

"Eğer yağmur yağarsa, brandayı kaldırıp altına girersiniz. böylece eşyalarla birlikte siz de ıslanmaktan kurtulursunuz" dedi.

Baba bu düşünceyi alkışlarla karşıladı.

"Harika bir fikir" dedi.

Gökyüzünde sabahın ilk belirtileri görünmeye başlamıştı. İş-

ler bitmişti. Tuzlu domuz eti hazırdı. En üste yerleştirilecekti. Ruthie uyanır gibi oldu ve tekrar uyudu. Büyükler kapının önünde durmuş, yarı uykusuzluktan, yarı da yorgunluktan hafifçe ürperiyorlardı.

Tom:

"Dedeyle nineyi uyandırsak mı?" diye sordu. "Sabah oluyor."

Anne:

"Son dakikaya kadar uyandırmayalım" dedi. "Uykuya ihtiyaçları var. Ruthie'yle Winfield de daha uykularını alamadılar."

Baba:

"Hepsi kamyonda uyusunlar" dedi.

Tozun üstünde uyuyan köpekler, aniden uyanıp, karanlığın içinde kulak kabarttılar. Sonra deli gibi havlamaya başladılar.

Baba:

"Bu da ne" dedi. "Ne oluyor?"

O anda hepsi, birinin köpekleri sakinleştirmeye çalıştığını işittiler. Tozun içinden bir adam çıktı. Bu şapkasını iyice önüne eğmiş olan Muley Graves'di.

Sıkılarak onlara yaklaştı.

"Günaydın dostlar" dedi.

Baba:

"Günaydın Muley" diye cevap verdi. "Neredeyse kahvaltı edeceğiz. Gel de bir şeyler ye."

Muley:

"Yok" dedi. "Aç sayılmam."

Baba onu dinlemedi. İçeri girip bir parça domuz eti getirdi.

"Haydi" dedi. "Yemene bak."

"Yemek yemeye gelmedim" dedi Muley. "Buradan geçiyordum. Uyanık olduğunu görünce yola çıkacağınızı anladım ve güle güle demeye geldim."

"Neredeyse yola çıkacağız" dedi. "Gördüğün gibi, herşeyi topladık. Bir saat sonra gelsen bizi bulamayacaktın."

Anne:

"Kaliforniya'dakilerden haber aldın mı?" diye sordu.

Muley:

"Hayır " diye cevap verdi. "Hiçbir haber almadım."

Baba:

"Haydi hep birlikte gidip ninenizle dedenizi uyandırın" dedi. "Söyleyin de gelip bir şeyler yesinler."

Al, ahıra doğru yürüdü.

Baba sözüne devam etti:

"Muley, bizimle gelmek ister misin? Seni de bir yere sıkıştırırız."

Muley, eline verilen domuz kızartmasından bir parça ısırdı.

"Bazen gitmek istiyorum" dedi. "Ama gitmeyeceğimi de biliyorum. Gitmeye karar versem bile, son dakikada kaçıp bir yere saklanır ve sizi boşuna oyalamış olurum."

Noah:

"Açlıktan ölüp gideceksin bir gün Muley" dedi.

"Biliyorum, bunu ben de düşündüm. Bazen korkunç, bazen normal, bazen de güzel görünüyor bu. Ama hiçbirinin önemi yok. Sizden bir ricam var. Eğer Kaliforniya'da bizimkilere rastlayacak olursanız, onlara iyi olduğumu söyleyin. Para kazanınca Kaliforniya'ya gideceğimi söyleyin onlara."

Anne:

"Gerçekten para kazanınca Kaliforniya'ya gidecek misin?" diye sordu.

Muley yumuşak bir sesle:

"Hayır" dedi. "Gitmeyeceğim. Buradan bir yere gidemem. Eskiden olsa belki giderdim. Ama artık gitmem. İnsan bazı şeyleri düşününce daha iyi anlıyor."

"Gün ışığı iyice belirmişti artık. Al, dedeyle birlikte çıktı.

"Uyumuyordu" dedi. "Oturmuş düşünüyordu. Bir şeyi var galiba."

Dedenin gözlerinde bir dalgınlık vardı:

"Bir şeyim yok" dedi. "Sadece sizinle gelmemeye karar verdim."

Baba:

"Gelmemeye mi?" diye sordu hayretle. "Gitmemek ne demek? Her şeyi topladık. Gitmek zorundayız."

Dede:

"Size kalın demiyorum" diye cevap verdi. "Siz gideceksiniz. Ben ise kalıyorum. Sabaha kadar bunu düşündüm. Ben buraya aitim. Ne üzümlere aldırdığım var, ne de portakallara; burada kalacağım. Bu topraklar hiçbir işe yaramaz belki, ama benim ülkem burası."

Hepsi dedenin başına toplandılar. Baba:

"Kalamazsın" dedi. "Biliyorsun, buralardan hep traktör geçecek. Sana kim yemek pişirecek? Nasıl yaşayacaksın?"

Dede:

"İhtiyarım ama başımın çaresine bakabilirim" diye haykırdı. Muley nasıl yaşıyor? Ben de onun gibi yaşarım. Söyledim size, gitmiyorum ben."

Baba çaresizlik içinde:

"Beni dinle" diye söylendi. "Bir dakika beni dinle, ne olur."

"Dinlemem. Sana ne yapacağımı söyledim."

Tom, babasının omzuna dokundu.

"Baba" dedi, "içeri gel. Sana bir şey söyleyeceğim."

Baba oğul içeri girerlerken, Tom:

"Anne" diye seslendi, "sen de gel bir dakika."

Mutfakta bir mum yanıyordu. Domuz kızartmaları bir tabağa yığılmıştı.

Tom:

"Dedem kalmak istemekte haklı, ama kalamaz" dedi. "Bunu hepimiz biliyoruz."

Baba:

"Elbette kalamaz" dedi.

"Bana bakın, onu yakalayıp bağlayacak olsak, belki bir yerini incitiriz. Onu ikna edemeyeceğimizi de biliyorsunuz. Onu sarhoş etmek tek çare. Viskiniz var mı?"

"Hayır" dedi baba. "Bir damla bile içki yok evde. John içmediği zaman içki bulundurmaz. Daha doğrusu evdekinin hepsini içip bitirmeden rahat etmez."

Anne:

"Tom" dedi. "Bir şişe uyuşturucu ilaç var. Winfield'in kulağı ağrıdığı zaman verirdim. Hemen uyurdu. Bir işe yarar mı dersin?"

"Yarayabilir" dedi Tom. "İlacı getir anne. Bir deneyelim."

"Atmıştım ama bulurum" dedi kadın.

Mumu alıp dışarı çıktı. Biraz sonra bir şişe siyah ilaçla geri geldi.

Tom ilacı alıp tadına baktı.

"Fena değil" dedi. "Şimdi koyu bir kahve yap. İki kaşık koy."

Ana ocağı açtı, ateşi karıştırdı. Sonra cezveyi alıp şeker ve su koydu içine.

"Kâsede vereceğiz çaresiz" dedi. "Bardaklarla fincanları kamyona yerleştirdik."

Tom'la babası dışarı çıktılar.

Dede:

"Herkesin istediğini yapmaya hakkı vardır" dedi. "Kahvaltı hazır mı?"

Tom:

"Biz yedik" diye cevap verdi. "Annem size domuz kızartmasıyla kahve hazırlıyor."

Dede içeri girip kızartmasını yedi ve kahvesini içti. Dışardakiler sessizce onu seyrediyorlardı. Dede önce esnedi, sonra kollarını masanın üstüne koyup başını dayadı. Biraz sonra uyumuştu.

Tom:

"Nasıl olsa yorgundu" dedi. "Bırakın uyusun."

Hepsi hazır ve heyecan içindeydiler.

Nine:

"Ne oluyorsunuz? Bu kadar erken yola çıkılır mı?" diye kıkırdayarak geldi.

Neşeli ve tatlıydı. Ruthie ile Winfield de uyandılar, ama daha kendilerine gelememişlerdi. Ufuk hızla aydınlanıyordu. Birden herkes sakinleşti. Son hazırlıkları yaparken, hepsi de tereddüt ediyordu. Hepsi de son anda dedeleri gibi korkuyorlardı.

Ortalıkta dolaşan Muley Graves vardı. Nihayet Tom'un yanına sokuldu.

"Eyalet sınırlarını nasıl aşacaksın?" dedi. "Yakaladıkları gibi içeri atarlar."

Bu sözler Tom'u harekete geçirdi. Silkindi.

"Hay Allah" dedi. "Güneş neredeyse yükselir. Yola çıkmamız gerek."

Diğerleri de silkindiler. Hep birlikte kamyona yöneldiler.

Baba, John amca, Al ve Tom hep birlikte mutfağa girdiler. Dede hâlâ kolları başının üstünde uyuyordu. Onu kollarının altından tutup ayağa kaldırdılar. Tıpkı bir sarhoş gibi küfür etmeye başladı. Al'le Tom el çabukluğuyla kamyona çıkarttılar onu. Brandanın altına, dengin yanına yatırdılar.

Dede kendisini rahatsız ettikleri için öfkelenmişti. Dengin yanına yerleşir yerleşmez, yeniden derin bir uykuya daldı.

Baba:

"Anneyle nine bir süre Al'ın yanına otursunlar. Sonra değiştiririz."

İki kadın ön kısma yerleştiler. Diğerleri de arkaya tırmandı. Connie, Rosasharn, baba, John amca, Ruthie, Winfield, Tom ve ve papaz, kendileri için eşyaların arkasında yer açarak oturdular. Noah, aşağıdan onları izliyordu.

Al, yayları kontrol etmek için kamyonun etrafını dolaştı.

"Hay Allah" dedi. "Yaylar kırılmak üzere. Ama hepimizi Kaliforniya'ya kadar götürecekler hiç merak etmeyin."

Noah:

"Köpekler ne olacak baba?" dedi.

Baba:

"Onları unutmuştum" diyerek ıslık çaldı.

Aynı anda bir köpek koşarak geldi ve yanlarına atladı.

Baba:

"Diğerlerini bırakmak zorundayız. Muley, onlara göz kulak olursun değil mi? Açlıktan ölmesinler.

Muley:

"Tabii" diye seslendi. "Merak etmeyin."

Baba:

"Tavukları da al" dedi.

Al, yerine oturdu. Altı silindir birden uğuldadı. Mavi bir duman çıktı.

Al:

"Hoşça kal Muley" diye seslendi.

Hep birden:

"Hoşça kal Muley" diye bağırdılar.

Kamyon, ağır yükünü güçlükle taşıyarak hareket etti.

Al:

"Şu motor, hiç bu kadar yük çekmemiştir" diye mırıldandı.

Yükün üstünde yolculuk etmekte olanlar arkaya baktılar. Evi, ahırı ve hâlâ dumanı tütmekte olan bacayı gördüler. Pencere camları, güneşin ilk ışıklarıyla kızarmıştı. Arkalarından bakan Muley'i gördüler. Sonra tepe, onların topraklarını daha fazla görmelerine engel oldu. Yol boyunca pamuk tarlaları vardı. Kamyon yavaş yavaş tozlu yol boyunca batıya doğru ilerliyordu.

11

Evler bomboş kalmıştı. Bu yüzden toprak da boştu. Canlı olan tek şey, gıdası benzin ve yağ olan traktördü. Traktörün ışıkları parıldıyordu. Bir traktör için gündüzün geceden farkı yoktu. O, karanlıkta olsun aydınlıkta olsun, toprağı biçer durur. At, işini bitirip ahıra girdiği zaman hayatiyeti devam eder. Gözlerin-

de, kulaklarında, burnunda hâlâ hayat vardır. Nefes alır, kalbi çarpar. Ahırın içinde hayatın sıcaklığı duyulur. Ama traktörün motoru durduğu zaman o koca alet bir ölüden farksız olur. Buz gibi ve cansızdır. Traktörle birlikte artık toprağın esrarlı bir tarafı kalmamıştır. Çiftçilik bir ihtiras işi olmaktan çıkmıştır. Toprak çeşitli elemanlardan meydana gelmiştir. Bunların hiçbiri canlı değildir. Ama toprak bunlardan çok fazla, çok büyük bir şeydir. Toprak canlıdır. Köylülere sorunuz. Köylüler toprağın nelerden meydana geldiğin bilemezler. Onun analizinin yapılabileceği bile akıllarına gelmemiştir. Ne var ki onunla haşır neşir oldukları için, toprak onların adeta bir akrabası olmuştur. Kâh sevilen, kâh nefret edilen, kâh savaşılan, kâh iş birliği yapılan bir akraba.

Ev ilk terk edildiği gün, kediler üşüştüler içine. Arkasından fareler de yerleştiler kendilerine göre birer köşeye. Baykuşlar da bu yeni izbelerde yeni yuvalar kuruyorlardı. Bir içeri bir dışarı sevinçle uçuyor, köylülerin uğursuz saydıkları acı çığlıklarını eksik etmiyorlardı.

Yavaş yavaş, kapı önlerinde vahşi otlar bitmeye başladı. Evler boştu. Boş evler çabuk eskir. Gerçekten de, paslı çiviler gevşemeye yüz tuttu. Odaları toz kapladı.

Rüzgârlı gecelerde kapılar alelade bir gürültüyle çarpıyor, eski pis perdeler uçuşuyordu. Kedilerle fareler ise evlere girip çıkmaktan hiç korkmuyorlardı ardık. Onların boş olduğunu, kendilerinden başka sahibi bulunmadığını biliyorlardı.

12

66. cadde, daha doğrusu dağ yolu, en yaygın göç yoludur. Bu, haritanın üstünde Misisipi'den Bakerfield'e kadar, kıvrıla kıvrıla ilerleyen kırmızı bir çizgidir. Dağların arasından, kurak çölden geçer ve zengin Kaliforniya vadilerine varır.

66. cadde, tozdan ve kuru topraktan, traktörlerin ve toprak sahiplerinin gazabından, Teksas'tan kopan müthiş rüzgârlardan, toprağa hiçbir faydası dokunmadığı gibi bütün mahsulü alıp götü-

ren su baskınlarından kaçan insanların yoludur. 66. cadde bir anayoldur, bir kaçış yoludur. Orada, atlı arabalarla, kamyonlarla, eski püskü arabalarla yeni hayatlar kurmaya giden insanlara rastlarsınız.

"İnsanlar, 66. yoldan bazen tek bir arabayla, bazen de küçük bir kervan halinde geçerler. Gündüz yavaş yavaş ilerleyip gece su kıyılarında mola verirler. Yolcuları en çok düşündüren, kasabalar arasındaki mesafedir. Çünkü, kasabalar arasındaki ıssız dağ yolları korkunçtur. Bu arada arabanın bir şeyi bozulursa Jim kasabaya gidip bozulan parçayı alıp getirene kadar olduğumuz yerde bekleriz. Ne kadar yiyeceğimiz var?"

"Motorun sesini dinleyin. Tekerleklerin sesini dinleyin. Kulaklarınızla, direksiyonu tutan ellerinizle dinleyin. Frene basan ayağınızla dinleyin. Alışılmadık bir ses, bir hafta buracaktı bekletebilir bizi."

"Ya şu korkunç sıcağa ne demeli? Şu haritaya bir bakalım. Bu yol ip gibi uzayıp gidiyor. Kasabaya varana kadar biraz yavaş sürmeli. Ne olur ne olmaz. Fazla yolumuz kalmadı zaten."

"Ah şu eski kamyon parçalanmadan portakal ülkesi Kaliforniya'ya bir varabilseydik!"

"Dün buradan kırk araba geçti. Hepsi de sizin gibi göç eden köylülerdi. Allah aşkına nereden gelip, nereye gidiyorsunuz?"

"Kaliforniya çok büyük bir şehirdir."

"Hayır, sandığınız kadar büyük değildir! Bütün Amerika bile o kadar büyük değildir. Sizin sandığınız kadar demek istiyorum. Herkese yetmez. Bir ülkede, hem sizin gibi hem de benim gibi insanlara yer yoktur. Aslında, fakir ve zengin insanların, şerefli kimselerin ve hırsızların birlikte yaşayabilecekleri bir memleket olduğunu sanmıyorum. Açlar ve toklar için ayrı yerler vardır. Ne diye geldiğiniz yere dönmüyorsunuz?"

"Burası hür bir ülkedir. İnsan nereye isterse oraya gider."

"Siz öyle sanıyorsunuz! Kaliforniya eyaletinin sınır polisi olduğunu bilmiyor musunuz? Los Angeles polisi göçmenleri geri çevirir. Toprak alamayacak olanları kabul etmez. Ehliyetinizi görmek ister. Eline verdiğinizde de yırtıp atar. Ehliyetiniz olmadan eyalete giremeyeceğinizi söyler."

"Burası hür bir ülkedir."

"Öyleyse biraz hürriyet satın alın. Hürriyet satın alacak paranız olduğunda hür olursunuz."

"Geri dönenleri de gördüm. Biri sizi aldatmış olacak."

"Ama, büyük Tanrım, yiyeceğimiz bitiyor ve paramız azalıyor. Benzin alacak paramız kalmazsa ne yaparız?"

"Arka kanepede uyuklayan Danny bir bardak su istiyor. Çocuk susamış."

"Tuh! Lastik patladı! Ne yapalım, tamir edeceğiz."

Arabalar, yolun kenarında durarak dinlenirler. Motor kapakları açılır, lastikler tamir edilir. Arabalar, yaralı hayvanlar gibi inleye inleye, 66. dağ yolu boyunca sürüklenir giderler. Hava sıcaktır. Motorların yağı kötüdür. Arabalar eski ve yorgundur.

"Danny bir bardak su istiyor."

İnsanlar göç ediyorlar 66. yol boyunca. Asfalt yol, güneşin altında pırıl pırıl parlar ve uzaktan orasında burasında su birikintileri varmış gibi görünür.

"Danny bir bardak su istiyor."

"Beklemek zorunda. Zavallı küçük çocuk. Sıcaktan bunalmış. Bundan sonraki durakta ona su alacağım. Bundan sonraki durakta."

"Yolu üstünde iki yüz elli bin insan var. Elli bin eski ve yaralı otomobil. Terk edilmiş hurda arabalar. Onlara ne olmuş? O arabaların sahipleri nerede? Yolu yürüyerek mi kat etmişler? Neredeler? Arabalarını bırakıp gitmek cesaretini nereden bulmuşlar. Bu korkunç güven nereden gelmiş onlara?"

"İşte size inanılmaz bir hikâye. Ama ne kadar inanılmaz olursa olsun, güzel ve güldürücü bir hikâyedir. On iki kişilik bir aile vardı. Bunlar topraklarını terk etmek zorunda bırakıldılar. Arabaları yoktu. Ama eski bir kamyon alıp bütün eşyalarını bu kamyona yüklediler. Sonra işlemez halde olan kamyonlarını 66. caddenin kenarına çekip beklemeye başladılar. Biraz sonra oradan geçen bir Sedan durdu. İçlerinden beş tanesini içine aldı. Kamyonu da arkasına bağladı. Sedanın sahibi, besledi de onları. Böylece iki kafile halinde Kaliforniya'ya vardılar. Bu hikâye gerçektir. Ama insan, kendi hemcinslerine böyle güven duyabilir mi? Çok az şey insanda böyle bir güven oluşturur."

"Yoldaki insanları başlarına çeşitli şeyler gelir. Bunlardan bazıları korkunçtur. Bazıları da o kadar güzeldir ki, yeniden hayatlar, hatta kaderler meydana getirir."

13

Eski ve son derece yüklü Hudson, Sallisaw'dan batıya kıvrıldığı zaman güneş gözleri kör edecek şekilde parlamaktaydı. Asfalt yolda Al, kamyonun hızını arttırdı. Çünkü, yaylar yol düzeldiği için tehlikede değildi. İhtiyar Hudson ise, saatte otuz beş mil hızla gitmekteydi. Gore ile Warner arası on üç mildir. Warner'den Checotah'a on dört mil. Checotah'la Henriatta arası uzuncadır. Otuz dört mil. Ama Henriatta gerçekten güzel bir kasabadır. Sonra, Henriatta'dan Castle'a on dokuz mil. Güneş tam tepelerindeydi artık. Tarlalar kıpkırmızı olmuştu.

Al direksiyonun başında bütün dikkati ile oturuyor, kulaklarını bir çoban köpeği gibi kabartmış, motoru dinliyordu. Yüzünde kararlı bir insanın ifadesi vardı. Motorla bütünleşmişti sanki. Kamyonun ruhu olmuştu.

Al, hiç de rahat olmayan şoför yerinde kımıldandı, iri vücudunu yerleştirmeye çalıştı buraya. Sonra içini çekti.

"Ufak tefek tıkırtılar var ama önemli olmadığını sanıyorum. Bakalım ilk yokuşta ne olacak? Bizim ihtiyar Hudson bu yükle baş edebilecek mi? Anne, burayla Kaliforniya arasında büyük yokuşlar var mıdır?"

Anne başını çevirdi. Gözleri ışıklandı.

"Bana kalırsa birkaç büyük yokuş var" dedi. "Tabii kesin olarak bilmiyorum. Ama işittiğime göre, yamaçlar, hatta büyük dağlar varmış."

Nine uykusunun arasında içini çekti.

Al:

"Yokuşlarda ne yaparız, bilmiyorum. Yükümüzün bir kısmını atmak zorunda kalabiliriz. Şu papazı almasaydık keşke."

Anne:

"Kaliforniya'ya varmadan, papazı aldığımız için sevineceksin" diye cevap verdi. Papaz bize yardımcı olacak."

Sonra yine yolu seyretmeye başladı.

Al, direksiyonu tek eliyle kullanıyordu. Konuşmakta güçlük çekiyordu. Bir şey söylemeden önce bunu kendi kendine tekrarlıyor gibi bir hali vardı.

"Anne" dedi. "Anne korkuyor musun? Yeni bir yere gitmekten korkuyor musun?"

Annenin gözleri yumuşadı.

"Biraz" dedi. "Ama bu pek korkuya da benzemiyor. Oturmuş bekliyorum işte. Bir şey yapmam gerekince yapacağım."

"Orada neyle karşılaşacağımızı merak etmiyor musun? Ya umduğumuzu bulmazsak diye korkmuyor musun?"

Kadın çabucak:

"Hayır" dedi. "Hayır, bunu hiç düşünmüyorum. Bunu düşünmeye hakkım yok. Bu çok fazla bir şey olur. Birçok kimsenin yerine düşünmek olur. Önümüzde binlerce ihtimal var, oraya gidince bunlardan birini bulacağız. Hepsini birden düşünür, hesaplarsak bu çok ileri gitmek olur. Sen çok gençsin, ilerisini düşünmeden yapamazsın, ama ben yalnız yolu seyrediyorum. Ne zaman yemek yiyeceğimizi düşünüyorum."

Yüzü gerildi. Sözüne devam etti:

"Başka bir şey düşünmüyorum. Eğer daha derin şeyler düşünecek olursam herkesin huzurunu kaçırmış olurum. Benim yalnız yemeği düşünmem size huzur veriyor. Bana güveniyorsunuz."

Nine tatlı tatlı esnedi ve gözlerini açtı.

"Dışarı çıkmak istiyorum" dedi. "Mümkünse lütfen."

Al:

"İlk lokantada dururum" diye cevap verdi. "Tuvalet vardır."

"İster tuvalet olsun, ister olmasın, hemen inmeliyim."

Ve yalvarmaya başladı:

"Ne olur indir beni. Ne olur."

Al, kamyonu durdurdu. Anne, ihtiyar kadını kolundan tutarak aşağı indirdi. Kadın çalıların arasına girince kusmaya başladı. Anne, düşmesin diye onu sık sıkı tutuyordu.

Yükün üstündekiler kımıldadılar. Hepsinin de yüzü güneşten yanmıştı. Tom, John amca, Noah ve Casy yorgun hareketlerle aşağı indiler. Ruthie ve Winfield de yere atlayıp ağaçların arasında kayboldular. Connie, Rosasharn'ı elinden tutup yavaşça indirdi. Brandanın altında dede de uyanmıştı. Başını dışarı uzattı. Ama gözleri hâlâ kıpkırmızıydı. Ne olduğunu anlayamadı. Etrafına bakınıyordu, ama gördüklerini pek anlayamıyordu.

Tom ona seslendi:

"Aşağı inmek ister misin?" dedi.

İhtiyar gözler, anlamsız bir bakışla ona çevrildi.

"Hayır" dedi.

Sonra, gözlerini öfke bürüdü.

"Size, gitmiyorum dedim" diye haykırdı. "Ben de Muley gibi ülkemde kalacağım."

Birden sessizleşti, ilgisizleşti.

Anne, ninenin kamyona binmesine yardım etti.

"Tom, brandanın altından domuz kemiklerinin bulunduğu tencereyi getir. Bir şeyler yiyelim."

Tom tencereyi çıkarıp, herkese birer parça verdi.

Baba:

"İyi ki bunları almışız" dedi. "Su nerede? Her yanım öyle bir tutulmuş ki, güç bela hareket ediyorum."

Anne:

"Sende değil mi?" diye sordu. "Koca bir termos hazırlamıştım."

Baba çıkıp brandanın altına baktı.

"Yok" dedi. "Herhalde unuttuk"

Birden herkes susadığını hatırladı.

Winfield:

"Susadım susadım" diye inledi.

Erkekler, susuzluklarını gidermek için dudaklarını yaladılar. Küçük bir panik oldu.

Al:

"İlk benzin istasyonundan su alırız" dedi. "Benzinimiz de azaldı."

Hepsi yerlerine döndüler. Anne de oturup kapıyı kapattı. Al, gaza bastı.

Castle'dan Paden'e kadar yirmi beş mil yol aldılar. Güneş batıya doğru alçalmıştı. Paden yakınlarında bir benzin istasyonu vardı. Al, kamyonu yavaşlatıp benzin istasyonuna girdi. Alçak bir iskemlede oturan iriyarı, kırmızı yüzlü bir adam yerinden kalkarak onlara yaklaştı:

"Almak istediğiniz bir şey mi var?" diye sordu.

Al, çoktan aşağı inip motorun kapağını açmıştı.

"Benzin istiyoruz efendim" dedi terbiyeli bir sesle.

"Paranız var mı?"

"Elbette. Dilenmeye gelmedik ya!"

Adamın yüzü yumuşadı.

"Kusura bakmayın" dedi. İsterseniz su da içebilirsiniz."

Sonra açıkladı:

"Yolda bir yığın insan var. Gelip su içiyor, helayı kirletiyorlar. Fırsatını bulurlarsa da, hırsızlık ediyorlar. Paraları olmadığı için, bedava bir galon benzin isteyenler de çok."

Tom, öfkeyle yere atladı ve şişman adama yaklaştı.

"Biz, paramızla seyahat ediyoruz. Sizden istediğimiz bir şey yok."

Şişman adam, aceleyle:

"Yanlış anladınız" dedi. "İstediğiniz kadar su için. Tuvaleti de kullanabilirsiniz."

Winfield içeri girip musluktan su içti ve yüzünü yıkadı.

Dışarı çıktığında:

"Soğuk değil" diye şikâyet etti.

Şişman adam:

"Ülkenin hali ne olacak bilmem" dedi. "Her gün elli altmış araba geçiyor buradan, hepsi de çoluk çocuk batıya göç ediyorlar. Nereye giderler, bilmem ki!"

"Biz de.öyle" diye cevap verdi. "Biz de yaşayabilmek için batıya göç ediyoruz."

"Halimiz ne olacak bilmem. Ben de yaşayabilmek için uğraşıyorum. O yeni, pırıl pırıl arabaların hiçbiri burada durur mu dersiniz? Hayır efendim. Onlar kasabalardaki sarı boyalı, büyük benzin istasyonlarında dururlar. Böyle yerlerde hiçbir zaman durmazlar. Burada duranların çoğu da parasızdır."

Al, motorun kapağını kapadı. Ortalığı mavi bir dumanla benzin kokusu kapladı. Kamyonun üstündeki çoban köpeği acı acı uludu ve suya özlemle baktı. John amca onu ensesinden yakalayarak aşağı indirdi.

Şişman adam:

"Zenginler gelsinler de bütün paralarını bana versinler demek istemiyorum" dedi. "Ama ben de birazcık iş yapmak istiyorum. Ne diye fakir köylüler burada durup benzin istiyor da zenginler paralarıyla almaya tenezzül etmiyor? Köylüler, genelde bir şeylerin karşılığında benzin almak istiyor. Arka oda böyle şeylerle dolu. Yataklar, bebek arabaları. Bir aile, çocuklarının bebeğini verip, bir galon benzin aldı. Biri de ayakkabılarını vermek istedi."

Adam, anneye bakıp sustu.

Jim Casy yüzünü yıkamıştı. alnı, boynu ve gömleği su içindeydi. Adam Tom'a yaklaştı.

"Bu insanların suçu değil" dedi. "Bir galon benzin için yatağını satmak ister misin?"

İçini çekerek devam etti:

"Onların hiçbir suçu olmadığını biliyorum. Şimdiye kadar konuştuğum bütün köylüler zorunlu olarak yola düşmüşlerdi. Ama ülkenin hali ne olacak. Bunu merak ediyorum. İnsanlar para kazanamaz oldular. Artık kimse çiftçilikle geçinemiyor."

Anne, küçük bir tasa su doldurup dedeyle nineye götürdü. Dede, sadece dudaklarını ıslattı ve daha fazla içimek istemedi. İhtiyar gözleri, isyan ve şaşkınlıkla bir an anneye baktı. Sonra yeniden daldı.

Şişman adam:

"Hayır" dedi. "Ülkenin hali ne olacak bir türlü anlayamıyorum."

Casy:

"Epey dolaştım" dedi. "Herkes bunu merak ediyor. Bana kalırsa hiçbir şey olmayacak. İşler hep böyle sürüp gidecek. İnsanlar, hep böyle yollara düşecek. Bir yerlere gidecekler. İnsanlar bunu niye anlamıyor bilmem ki! İnsanlar hareket halindeler. Bunun sebebini biliyoruz. İhtiyaç insana her şeyi yaptırır. Bazen iyi, bazen kötü sonuçlar doğar. Dolaştığım her yerde, sizin gibi konuşan insanlara rastladım."

Şişman adam:

"İyi ama" dedi "ne olacak? İşte bunu merak ediyorum."

Tom tedirgin bir sesle:

"Hiçbir zaman öğrenemeyeceksin" dedi. "Casy sana söylediği halde yine aynı şeyi soruyorsun. Senin gibi insanlara çok rastladım. Bir şey sormuyorsun. Adeta bir şarkı söylüyorsun. Ülkenin halinin ne olacağını merak ettiğin yok. Memleket hareket halinde. İnsanlar bir yerden bir yere gidiyorlar. Bu arada ölüyorlar. Belki yakında sen de ölürsün, ama yine de bir şey öğrenemezsin."

Tom, adamın eski pantolonuna, eski ayakkabılarına, gülünç şapkasına baktı. Birden ona acıdı.

Paslı çivilerle tamir edilmiş eski iskemleden gözlerini ayırmadan:

"Sizi kırmak istemedim" dedi. "Sıcak başıma vurmuş olmalı. Sizin de bir garantiniz yok. Bana kalırsa pek yakında siz de yollara düşeceksiniz. Sizi yollara düşüren traktörler olmayacak biliyorum. Siz, şehirdeki, kasabalardaki süslü püslü, sarı boyalı benzin istasyonları yüzünden yola düşeceksiniz. Herkes yollarda. Sizin de sonunuz bu."

Adam çaresiz gözlerle Tom'a baktı.

"Nereden biliyorsunuz?" diye sordu. "Batıya göç etmeye niyetli olduğumu nereden anladınız?"

Casy ona cevap verdi:

"Herkes sizin durumunuzda" dedi. "İşte bana bakın. Asıl düşmanımızın şeytan olduğunu anladığım için onunla savaşmaktan vazgeçtim. İşin kötüsü, şeytan bütün ülkeyi ele geçirmiş."

Sustu ve dönüp Tom'a baktı.

Şişman adam başını çevirmeden, yumuşak bir sesle:

"Ne olacak bilmiyorum" diye söylendi.

Çeşmenin başında Rosasharn'la Connie alçak sesle konuşuyorlardı. Connie, su tasını yıkadıktan sonra doldurup Rosasharn'a uzattı.

"Soğuk değil, ama susuzluğunu giderir" dedi.

Rosasharn gelip geçen otomobilleri seyrediyordu.

Kocasına bakıp gülümsedi. Hamile kaldığından bu yana, böyle esrarlı bir gülümsemeyi âdet edinmişti. Sanki kimsenin bilmediği bir şeyi biliyordu. Hiçbir şeye aldırdığı yoktu. Biraz nazlanıyor, ara sıra şikâyet ediyordu o kadar. Her zaman Connie'nin kendisine yardım etmesini istiyor ve ikisi de bunun saçma olduğunu bildikleri halde bundan çok hoşlanıyorlardı. Connie, Rosasharn'ın sırlarını bildiğini sanarak gururlanıyordu. Karısı gülümsediği zaman, o da gülümsüyor ve aralarında gizli bir anlaşma varmış gibi bakışıyorlardı. Sanki dünya çok küçüktü de ikisi onun tam ortasında duruyorlardı.

Rosasharn gözlerini kocasına çevirdi.

"Susamadım" dedi. "Ama belki de içmem iyi olur."

Connie, onun ne demek istediğini çok iyi bildiği için, anlayışla başını salladı.

Genç kadın suyu alıp içti.

"Başka ister misin?"

"Biraz daha ver istersen."

Connie tası yeniden doldurup karısına uzattı.

Gümüş renkli bir Linkoln hızla önlerinden geçti. Rosasharn başını çevirip kamyona baktı. Bütün aile onun etrafındaydı.

Kocasına:

"Şu geçen arabanın içinde olmak ister miydin?" diye sordu.

Connie içini çekti.

"Belki ileride..."

İkisi de bu sözlerin anlamını çok iyi biliyorlardı.

"Kaliforniya'da para kazanmak kolaysa belki bir araba alırız. Ama bu geçen araba çok pahalıdır. Onun yerine bir ev alırım daha iyi."

Rosasharn:

"Hem bir ev, hem de bir araba almak isterim" dedi.

Bu sözleriyle doğacak çocuğunu düşündüğünü belirtiyordu. İkisi de bu konuda heyecanlı ve sabırsızdılar.

Köpek kuyruğunu sallayarak dolaşıyordu. Sonra yolun kenarına geldi. Aptal aptal bakındı. Karşıya geçmek istedi. Caddenin ortasına varmamıştı ki, müthiş bir fren gıcırtısı duyuldu. Rosasharn acı bir çığlık atta. Araba fren yapmakta geciktiği için köpek tekerleklerin altında parçalanmıştı. Araba bir an durduktan sonra hızla uzaklaştı.

Rosasharn gözlerini büyük büyük açtı.

"Acaba bir şey olmuş mudur?" diye sordu kocasına. "Ne dersin olmuş mudur?"

Connie, kolunu onun omzuna dayadı.

"Gel otur" dedi. "Bir şey olmamıştır."

"Ama emin ol ki müthiş bir acı duydum. Haykırdığım zaman içimde bir şey kopar gibi oldu."

"Haydi otur. Bir şey olmamıştır."

Karısını elinden tutup kamyonun yanına götürdü ve oturttu.

Tom'la Jon amca ölü köpeğe doğru yürüdüler. Tom hayvanı bacaklarından tutup yolun kenarına çekti. John amca, sanki suç kendisindeymiş gibi üzülmüştü.

Baba bir an köpeğe baktıktan sonra başını çevirdi.

"Buradan uzaklaşalım haydi. Nasıl olsa onu besleyemezdik. Belki böylesi daha iyi."

Şişman adam, onlara yaklaştı.

"Çok üzüldüm" dedi. "Böyle ana yollarda köpekler çabuk ölür. Bir yıl içinde üç köpeğim çiğnendi. Ben de, artık köpek beslemekten vazgeçtim."

Ana, Rosasharn'ın yanına gitti. Kızcağız hâlâ titriyordu.

"İyisin ya?" dedi. "Bir şeyin yok ya?"

"Köpeğin çiğnendiğini gördüm. Çok heyecanlandım."

Anne:

"Haykırışını duydum" dedi. "Haydi şimdi kendini toparla."

"Bir şey olmuş mudur dersin?"

"Yok" dedi anne. "Ama unut bunu artık. Bebeği de köpeği de. Bebek kendini korumasını çok iyi bilir. Gel de biraz nineni teskin edelim."

Rosasharn:

"Ninem nerede?" diye sordu.

"Bilmiyorum. Belki de tuvalete gitmiştir."

Kız tuvalete doğru yürüdü. Bir an sonra ninesiyle birlikte dışarı çıktı.

"Uyuyakalmış" diyordu gülerek.

Nine:

"Orası çok güzel" dedi. "Su da var. Öyle serin ki! Rosasharn uyandırmasaydı güzel bir uyku çekecektim."

"Uyunacak yer değil orası" dedi.

Nine yerine oturdu. Neşesi yerindeydi.

"Sen beğenmeyebilirsin ama" dedi, "pekâlâ da güzel bir yer."

Tom:

"Haydi gidelim" dedi. "Daha çok yolumuz var."

Baba ıslık çaldı.

"Çocuklar nerede?"

Ruthie ile Winfield, hemen mısır tarlalarının arasından çıkıp geldiler.

Ruthie:

"Hey buraya bakın" diye bağırıyordu. "Yumurta bulduk."

Gerçekten de bir düzine kadar yumurta bulmuşlardı.

Ama birden köpeği gördüler. Ruthie garip bir ses çıkardı. İkisi birden yanına gidip cesedi incelemeye başladılar.

Baba:

"Burada kalmak istemiyorsanız kamyona atlayın" diye seslendi.

İki kardeş sessiz sessiz köpekten ayrılıp kamyona doğru yürüdüler. Ruthie elindeki yumurtalara bir daha baktıktan sonra fırlatıp attı onları. Kamyona tırmandılar.

Kız:

"Gözleri hâlâ açıktı" dedi.

"Ama Winfield daha cesur davranmak istedi. Mağrur bir sesle:

"Bütün bağırsakları dışarı fırlamış" dedi.

Sonra, dayanamadı midesi bulandı. Kamyondan aşağı sarkıp kustu. Doğrulduğunda gözlerinden yaşlar akıyordu.

Al motorun kapağını kapattı. Tom, onun yanına gitti.

"İstersen sen biraz dinlen, ben süreyim" dedi.

Al:

"Daha yorulmadım" diye cevap verdi.

Ağabeyi ısrar etti.

"Dün gece hiç uyumadın. Ben arkada sabahtan beri uyukluyorum. Haydi sen arkaya atla."

Al sevinmişti.

"Pekâlâ" dedi. "Ama yavaş sür Tom. Biliyorsun çok yüklü. Sonra yağa da dikkat et."

Tom güldü:

"Merak etme" dedi. "Dediklerini aynen yapacağım."

Aile tekrar kamyonun tepesinde toplandı. Anne, ninenin yanındaki yerine oturdu. Tom da direksiyonun başına geçti.

Paden'le Meeker arası on üç. Meeker'le Harrah arası on dört mildir. Sonra, büyük şehir Oklahoma gelir. Tom, gözünü kırpmadan sürüyordu kamyonu. Büyük şehirden geçerken anne ile doğrulup etrafına baktı. Arkadakiler de hayretle, dükkânlara, büyük evlere bakıyorlardı. Yavaş yavaş binalar ve dükkânlar küçüldü. Yangın yerleri, küçük büfeler ve şehir dışındaki dans kulüpleri başladı.

İlk defa gördükleri büyük şehir ve onun temiz giyimli insanları Ruthie ile Winfield'i hem şaşırtmış hem de ürkütmüştü. Birbirleriyle bile konuşmuyorlardı. Şehir öylesine büyük ve heybetliydi ki, bu büyüklük ve heybet karşısında duydukları hayranlığı belirtmek cesaretini bile bulamıyorlardı.

Rosasharn, caddede bir adam gördü. Bu adam açık renk bir elbise, şık ayakkabılar ve hasır bir şapka giymişti. Eliyle Connie'yi dürterek adamı gösterdi. İkisi birden gülmeye başladılar. Elleriyle ağızlarını örterek gülüşüyorlardı. Kendilerini o kadar iyi hissettiler ki, sırf alay edip gülebilmek için rastladıkları bütün insanlara dikkatle bakmaya başladılar. Ruthie ile Winfield onları görüp neşelerine imrendiler. Kendileri de öyle yapmak istediler, ama beceremediler. İçlerinden gülmek gelmiyordu bir türlü. Ama Rosasharn'la Connie gülmekten kıpkırmızı kesilmişlerdi. Birbirlerine bakar bakmaz yeniden gülmeye başlıyorlardı.

Şehir içinde trafik çok kalabalıktı. Tom, kamyonu dikkatle sürüyordu. Sonra 66'ya çıktılar. Güneş batmaya yüz tutmuştu.

Tom:

"Kaliforniya'ya kadar bu yolu izleyeceğiz" dedi.

Anne uzun zamandır konuşmamıştı.

"Güneş batmadan mola verecek bir yer bulsak" dedi. "Biraz eklemekle domuz kızartmak istiyorum."

Tom:

"Haklısın" diye cevap verdi. "Hiç durmadan yol almamız mümkün değil. Biraz dinlensek iyi olur."

Oklahoma şehrinden Bethany'ye kadar olan yol, on dört mildir.

Tom:

"Güneş batmadan dursak iyi olacak. Al de kamyonun üstüne o çarşafı gersin. Yoksa arkadakiler güneşten ölecek."

Anne dalmıştı. Doğruldu:

"Hem de yemek yiyeceğiz" dedi. "Tom, baban senin hakkında bir şeyler söyledi. Eyalet sınırını aşmaman gerekiyormuş."

Tom bir süre cevap vermedi. Sonra:

"Öyle" dedi. "Ne olacak yani?"

"Ne bileyim, korkuyorum. Bu, kaçmak gibi bir şey oldu. Ya seni yakalarlarsa?"

Tom:

"Korkacak bir şey yok" dedi. "Kefaletle tahliye olan herkes yapıyor bunu. Eğer gittiğim yerde başımı belaya sokarsam yakalanırım. Yoksa benim Kaliforniya'da olmama kimse aldırmaz."

"Her neyse korkuyorum işte. Bazen insan bir şeyi kötü olduğunu bilmeden de yapabilir. Belki Kaliforniya'da bizim bilmediğimiz yasaklar vardır. Burada, bizim topraklarımızda yasak olmayan bir şey, Kaliforniya'da büyük bir suç olabilir."

"Anne" dedi Tom. "Bu dediğin herkes için böyle. Ne var ki ben bir suç işleyecek olursam, cezam daha ağır olur. Ama şimdi bunları bırak. Düşünecek bir yığın şeyimiz varken, bunlarla kafanı yorma."

Kadın:

"Elimde değil" diye cevap verdi. "Eyalet sınırını aştığın anda büyük bir suç işlemiş oldun."

"Eh, bu Sallisaw'da kalıp açlıktan ölmekten daha iyidir. Şimdi mola verecek bir yer bulalım da karnımızı doyuralım."

Beathany'yı da geçmişlerdi. İleride yolun kenarında bir arabanın durduğunu gördüler. Ateş de yakmışlardı.

Tom:

"Başkaları da var" dedi. "Burada durabiliriz."

Motoru yavaşlatıp, kamyonu yolun kenarına aldı. Öteki ara-

barın motor kapağı açıktı. Orta yaşlı bir adam motoru kontrol ediyordu. Adamın pantolonu pislik içindeydi. Mavi bir gömleği, ucuz bir hasır İspanyol şapkası vardı. Yüzü kemikli ve sertti. Yolun öteki yanında duran kamyona baktı. Bir öfke belirdi yüzünde.

Tom başını pencereden çıkartarak:

"Acaba, burada durup geceyi geçirmek yasak mı?" diye sordu

"Bilmiyorum" diye cevap verdi. "Biz daha fazla gidemediğimiz için durduk."

"Yakınlarda su var mı dersiniz?"

Adam eliyle ilerdeki bir benzin istasyonunu gösterdi.

"Orada vardır" dedi. "Bir kova almanıza izin verirler."

Tom:

"Sanırım geceyi burada geçirebiliriz" diye ısrar etti.

Adam öfkeyle:

"Bilmem" dedi. "Benim malım değil; biz araba bozulduğu için durduk."

Tom, neşeli bir sesle:

"Siz bizden önce gelmişsiniz" dedi. "Komşu istemezseniz gideriz."

Tom'un neşesini görünce adamın yüzü değişti. Gülümsedi.

"Tabii" dedi. "Memnun oluruz. Gelin bizim yanımıza çekin kamyonu."

Sonra karısına seslendi.

"Sairy, bak misafir geldi. Çık da hoş geldiniz de... Karım biraz hastalandı da."

Arabanın camından Sairy'nin başı göründü. Yüzü kuru bir

yaprak kadar çilliydi. Simsiyah, kocaman gözleri vardı. Hasta olduğu belliydi. Sıskalıktan canı çıkmıştı. Titriyordu da...

Konuştuğu zaman her şey değişti. Sesinde, gümüş çıngıraklarını andıran bir yumuşaklık vardı. İnsanın içini ısıtan bir tebessümle:

"Hoş geldiniz" dedi. "Hoş geldiniz dostlar."

Tom motoru çalıştırdı ve kamyonu arabanın yanında durdurdu. Joad'lar birer birer aşağı atladılar. Anne hemen işe koyuldu. Kovayı çıkarıp çocuklara uzattı.

"Gidin şu ışıkları yanan yerden su alın" dedi. "Terbiyeli konuşun. Lütfen deyin. Dönüşte de çalı çırpı bulursanız yakmak için getirin."

Küçük arabanın sahipleri utanmışlardı. Baba neşeli bir sesle:

"Galiba Oklahoma'lı değilsiniz?" dedi.

Al, çabucak arabanın plakasına baktı.

"Kansas" diye cevap verdi babasına.

Adam:

"Glena'dan geliyoruz" diye ekledi. "Adım Wilson. Ivy Wilson."

Baba:

"Biz de Joad'larız" dedi. "Sillisaw yakınlarından geliyoruz."

İvy Wilson:

"Herkesin şivesi başka" diye cevap verdi. "Arkansas'lılar başka, Oklahoma'lılar başka konuşuyor. Ama size bir şey söyleyeyim mi? Massachusets'li bir hanımla karşılaştık. Ne dediğini bile anlayamadık."

Noah, John amaca ve papaz, kamyonu boşaltmaya başlamışlardı. Dedeyi de indirip oturttular.

Noah:

"Hasta mısın dede?" diye sordu.

Dede:

"İyi bildin oğul" dedi. "Çok hastayım."

Sairy Wilson, ihtiyara yaklaştı.

"Bizim çadırı kurarız şimdi. Gelip yatağa yatmak ister misiniz?"

Dede bu tatlı sesten hoşlanarak başını kaldırdı.

"Nazlanmayın" dedi Sairy, "gelin dinlenirsiniz."

Dede, hiçbir şey söylemeden ağlamaya başladı. İhtiyar adam, elini yüzüne kapatmış hıçkırıyordu. Anne, koşup ona sarıldı. Bu arada Wilson'ların çadırı kurulmuştu. İki kadın dedeyi şefkatle çadıra götürdüler.

John amca:

"Gerçekten hasta olacak" dedi. "Onu daha önce hiç böyle görmemiştim. Hayatında bir kere bile ağlamamıştır."

Sonra kamyonun üstüne çıkıp şilteyi aşağı attı.

Anne çadırdan çıkıp papazın yanına gitti.

"Hasta insanlardan anlarsınız" dedi. "Onları teselli etmişsinizdir. Bir kere gidip babaya bakıverin, ne olur."

Casy cevap vermeden çadıra doğru ilerledi ve içeri girdi. Çadırın içinde iki kişilik bir somya, somyanın üstünde de tertemiz çarşaflar vardı. Sairy Wilson, somyanın yanına yere diz çökmüştü. Dede, somyanın üstünde sırtüstü yatıyordu. Yüzü kıpkırmızıydı. Tavana bakıyor, hızlı hızlı ve güçlükle nefes alıyordu.

Casy onun bileğini avucunun içine aldı.

"Kendini yorgun mu hissediyorsun dede?" diye sordu.

Gözler ona çevrildi ama belliydi ki bir şey görmüyorlardı. İhtiyar bir şey söylemek istedi, ama başaramadı. Casy onun nabzını dinledi ve bileğini bırakarak elini alnına koydu. Dedenin vücudu sarsıldı. Elleri ve ayakları titredi. Anlaşılmaz bir şeyler mırıldandı.

Sairy Wilson yumuşak sesiyle:

"Nesi var acaba?" diye sordu Casy'e.

Papaz, ihtiyara iyice baktıktan sonra:

"Siz ne dersiniz?" diye sordu kadına.

"Galiba anlıyorum."

Casy korku içinde:

"Neyi?" dedi.

"Söylemek istemem. Belki yanılıyorum."

Casy:

"Örneğin, kalp krizi mi dersiniz?" diye mırıldandı.

Sairy:

"Sanırım" diye cevap verdi. "Bundan önce aynı şeyi başkalarında üç kez gördüm."

Dışarıdan ateş yakmakta olan insanların sesleri duyuluyordu. Anne, çadırın kapısını araladı.

"Nine gelmek istiyor" dedi. "Gelebilir mi?"

Papaz:

"Bırakmazsak kıyameti koparır" diye cevap verdi.

Anne:

"Bir şeyi yok ya?" dedi.

Casy yavaşça başını salladı. Anne yaklaşıp ihtiyarın yüzüne baktı. Sonra hızla dışarı çıktı.

"Bir şeyi yok ana" dedi. "Dinleniyor biraz."

Nine inatçıydı.

"Onu görmek istiyorum" diye dayattı. "Ne numaracı şeytandır o, hasta olsa bile söylemez."

Anneyi iterek içeri girdi. Somyanın başına dikildi.

"Neyin var?" diye sordu kocasına.

Sonra Sairy ile papaza:

"İnadından" dedi. "Gençken de kızdı mı, kimseyle konuşmazdı. Gelmek istemiyordu ya, şimdi inadından yapıyor."

Casy yumuşak bir sesle:

"İnadından değil nine" dedi. "Bu defa gerçekten hasta."

Kadın korkmuştu. Eğildi.

"Hasta mı? Çok mu hasta dersiniz?"

"Çok hasta nine."

Nine papaza:

"Niye dua etmiyorsun" dedi. "Papaz değil misin, dua etsene."

Casy'nin kuvvetli parmakları dedenin bileğini kavradı.

"Söyledim size nine" dedi. "Artık papaz değilim."

"Olsun" dedi nine, "dua et. Bütün duaları ezbere biliyorsun."

İhtiyar kadın, Sairy'e baktı.

"Anlaşılan dua etmeyecek" dedi. "Ruthie küçükken nasıl dua ederdi biliyor musunuz?"

Ve nine, torunun dua edişini uzun uzun anlattı. Çadır bezine, dışarıda dolaşan birinin gölgesi yaklaştı.

Dede kıvranıyordu. Acı çektiği belliydi. Bir an nefessiz kaldı. Yüzü morardı.

Sairy:

"Dili dili" diye fısıldadı.

Casy, başını salladı.

"Ninenin önüne geçin."

Eğilip ihtiyar adamın ağzını açtı, boğazına tıkanmış olan dilini yukarı çekti. Adam nefes aldı. Yüzüne kan geldi. Casy, yerde küçük bir dal parçası bulup bununla dili bastırdı. Adam düzensiz olarak nefes almakta devam ediyordu.

Nine bir tavuk gibi çırpındı:

"Dua et, dua et diyorum sana."

Sairy onu tutmaya çalışıyordu.

"Allah belanı versin, dua etsene."

Casy başını kaldırıp kadına baktı. Sonra dua etmeye başladı. Çadırın dışındaki gürültü kesilmişti. Yoldan bir araba geçti. Casy yerde, somyanın yanında çömelmiş duruyordu hâlâ. Dışarıdakiler susmuş, ölümün sesini dinliyorlardı. Sairy, ninenin koluna girerek onu dışarı çıkardı... İhtiyar kadın başını dimdik tutuyordu. Sairy onu götürüp, yere yaymış olduğu bir örtünün üzerine oturttu. Nine gösterişe başlamıştı. Kederli, ama dayanıklıydı. Çadır çok sessizdi. Nihayet Casy, çadır bezini kaldırarak dışarı çıktı.

Baba sakin bir sesle:

"Kalp krizi mi?" diye sordu.

Casy:

"Evet" dedi. "Çabuk ve kolay oldu."

Hayat devam ediyordu. Güneş batıyor, ufuk kızıllaşıyordu. Mavi bir duman yayılıyordu kamyonun egzoz borusundan. Kamyonlar, arabalar, yoldan yıldırım hızıyla geçiyor, durmak akıllarına bile gelmiyordu.

Aile toplandı. Babayla John amca, yan yana yere oturdular. Baba artık ailenin mutlak lideriydi. Ana onun arkasında duruyordu. Noah, Tom ve Al çömeldiler. Papaz, onların yanına oturdu ve dirseğine dayandı. Connie ile Rosasharn biraz ileride dolaşıyorlardı. O sırada, Ruthie ile Winfield ellerinde bir kova suyla geri döndüler ve bir değişiklik olduğunu hissederek, suyu bırakıp annelerinin yanına geldiler.

Nine kendisiyle kimsenin ilgilenmediğinden emin olana kadar öylece dimdik oturdu. Sonra yere uzandı ve başını kolları arasına aldı.

Baba:

"Bay Wilson'un çadırında öldü" dedi.

John amca:

"Ona yataklarını verdiler" diye ekledi.

Baba, kederli bir sesle:

"İyi dostlar" dedi.

Wilson, arabasının yanında ayakta duruyordu. Sairy, ninenin yanına gitmişti ama ona dokunmuyordu.

"Bay Wilson" diye seslendi.

Wilson, onlara yaklaştı. Karısı da gelip yanında durdu.

"Size teşekkür ederiz."

Wilson:

"Yardım edebildikse gurur duyarız" diye cevap verdi.

"Size yük olduk."

Wilson:

"Ölüm anında yük olmak diye bir şey yoktur" dedi.

"Arabanızı tamir ederiz" dedi. "Tom'la birlikte arabanızı tamir ederiz."

Ailesinin minnet borcunu ödeyeceği için gurur duyuyordu.

Wilson:

"Buna gerçekten ihtiyacımız var" diye cevap verdi.

Baba:

"Şimdi" dedi, "ne yapacağımıza karar vermeliyiz. Ölüm oldu mu, bunu devlete haber vermek gerekir. Ya haber verirsiniz ya da kırk dolar ceza ödersiniz. Kırk doları da vermezseniz, para yerine birini alıp götürürler."

John amca:

"Bundan önce hiç böyle bir şey gelmedi başımıza" diye homurdandı.

Tom:

"Öğrenmemiz gerek" diye cevap verdi. "İlk olarak da toprağımızdan sürülüyoruz."

Baba:

"Hayatımız boyunca utanacak hiçbir şey yapmadık" dedi. "Hiçbir zaman kimsenin malını almadık, kimseye işkence yapmadık. Tom'un başı belaya girdiği zaman da bundan hiçbirimiz zerre kadar utanmadık. Çünkü onun yerinde kim olsaydı aynı şeyi yapardı."

John amca:

"Peki ama şimdi ne yapacağız?" dedi.

"Gidip haber vermeliyiz. Kanuna göre, haber verince gelip onu götürürler. Ama bu sefer de cenaze masrafları için kırk dolar ödemek gerekir. Bu kırk doları verince Kaliforniya'ya gitmemiz de suya düşer. Çünkü yalnız yüz elli dolarımız var. Verme-

yecek olursak, bir daha hiç kimsenin bulamayacağı bir çukura gömerler dedeyi."

Erkekler huzursuzca kımıldanarak, kararan toprağı seyrettiler.

Baba:

"Bazen kanunun dediğini yapmak imkânsız oluyor" dedi. "Ama tabii başımızı belaya sokmak istemeyiz. Floyd çıldırdığı zaman, kanun onu hemen öldürmemizi emrediyordu, ama hiçbirimiz bunu göze alamadı. Babamı gömmeye hakkım olduğunu sanıyorum. Bir diyeceğiniz var mı?"

Papaz doğruldu:

"Kanun değişebilir" dedi. "Ama insan zorunluklara uyar. Yapmak zorunda olduğunuz şeyi yapmaya hakkınız vardır."

John amca:

"Bir diyeceğim yok ama" dedi. "Babamı böyle karanlıkta bırakmak hoş bir şey değil. O babasını kimsenin basmayacağı bir yere gömmüştü.

Baba utanarak:

"Biz onun yaptığını yapamayız" dedi. "Paramız bitmeden, Kaliforniya'ya varmak zorundayız."

Tom:

"Ama" dedi, "devlet ölülerle dirilerinden fazla ilgilenir. İsimsiz bir ölü buldular mı, hemen onun öldürülmüş olduğunu sanırlar ve bir katil aramaya başlarlar. Bu yüzden, dedenin mezarının üstüne kim olduğuna ve nasıl öldüğüne dair bir şeyler yazıp bıraksak iyi olur."

Baba başını salladı.

"Doğru" dedi. "Okunaklı bir şekilde yazıp bir şişeye koymalı ve mezarın üstüne bırakmalı. Başka bir şey söylemek isteyen var mı?"

Baba, anneye döndü:

"Onu hazırla" dedi.

Hazırlanmasına hazırlarım ama, yemeği kim yapacak."

Sairy Wilson:

"Ben yaparım" dedi. "Büyük kızınızla birlikte yaparız."

Anne:

"Size nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum" dedi. "Noah çıkını aç da, en iyi domuz parçalarını çıkar."

Sairy:

"Bizim de yarım torba patatesimiz var" dedi.

Anne:

"İki buçuk dolar verin," dedi.

Baba cebini karıştırıp, iki buçuk dolar çıkardı ve anneye uzattı. Kadın kovayı alıp çadıra girdi. Çadırın içi karanlıktı. Sairy gelip bir mum yaktı, bir kutunun üstüne koydu ve dışarıya çıktı. Anne, bir an ihtiyar adamın ölüsüne baktı. Sonra önlüğünden bir parça yırtarak onun çenesini bağladı. Adamın ellerini göğsünün üstünde kavuşturdu. Gözlerini kapattı ve her bir gözkapağının üstüne bir dolar koydu. Gömleğini ilikledikten sonra yüzünü yıkadı.

Sairy başını uzattı.

"Yardıma ihtiyacınız var mı?"

Anne:

"Gelin" dedi, "konuşuruz."

Sairy:

"Patatesleri kızınız soyuyor, ben de size yardım edeyim" dedi.

Anne:

"Onu baştan aşağı yıkayacaktım" dedi. "Ama giyecek elbisesi yok. Sizin çarşafa sarabilir miyim? Nasıl olsa artık onu kullanamazsınız. Onun yerine size yeni bir çarşaf veririm. Bir çarşaftan, ölüm kokusu hiç çıkmaz."

Sairy:

"Böyle konuşmayın" dedi. "Bana yeni bir çarşaf vermenize gerek yok. Size yardım edebildiğim için memnunum. Kendimi, çoktandır bu kadar emniyette hissetmemiştim. İnsanın yardım etmeye ihtiyacı var."

Anne, başını salladı.

"Doğru" dedi.

Bir süre dedenin korkunçlaşan yüzüne baktı. Sonra:

"Artık hiç eskisi gibi olmayacak" dedi.

"İhtiyar kadın, kocasının ölümünü iyi karşıladı."

Anne:

"O kadar ihtiyar ki" dedi, "belki de kocasının başına gelenin tamamıyla farkında değildir. Belki hiçbir zaman tamamıyla anlayamayacak. Bir de şu var, biz köylüler acılar karşısında dayanıklı olmaktan gurur duyarız. Üzüldüğümüzü hep saklamak isteriz."

Konuşurken bir yandan da, dedeyi özenle çarşafa sarıyordu. Sairy ona bir düzine çengelliiğne verdi. Anne, ihtiyarı tamamen sarıp sarmaladıktan sonra:

"Fena olmadı" dedi kendi kendine konuşur gibi. "Papaz da var. Küçük bir tören bile yapabiliriz."

Anne bunları söylerken hafifçe sendeledi. Sairy ona doğru atıldı.

"Yok" dedi, "bir şeyim yok. Uyukluyorum. Yol hazırlıkları için o kadar yorulduk ki."

Sairy:

"Dışarı çıkalım da biraz hava alın" dedi.

"Evet, burada işim bitti."

Sairy mumu üfleyerek söndürdü ve iki kadın dışarı çıktı.

Kocaman bir ateş yanıyordu dışarıda. Tom etleri ısıtıyordu.

Erkekler de ateşin başında toplanmışlardı. Babanın elinde bir kürek vardı. Büyükçe bir çukur kazmaya çalışıyordu. John amca kazma ile toprağı kabartıyor, baba da kürekle toprakları alıyordu. Bir süre sonra oğlanlar da yardıma gittiler. Sırayla, Al kazdı, Tom kürekledi. Noah kazdı, Connie kürekledi. Sonunda, Tom çukurun içine girdi. Çukur genç adamın omzuna kadar derinleşmişti.

"Daha ne kadar kazacağız baba?" diye seslendi.

"Biraz daha. Ama Tom sen şimdi gel de, o kâğıdı yaz."

Tom çukurdan çıkınca, Noah onun yerine geçti. Annesinin yanına gitti.

"İşte birinci sayfa boş, ona yazabilirsiniz."

Ve kalemle kitabı Tom'a verdi.

Tom, ateşin dibinde oturdu. Yavaş yavaş ve dikkatle, İncil'in birinci sayfasının üstüne şunları yazdı:

"Burada, ihtiyar, çok ihtiyar bir adam olan William James Joad yatıyor. Kendisi kalp krizinden ölmüştür. Ailesi cenaze mas-

raflarını ödeyecek paraları olmadığı için, onu buraya bizzat kendileri gömdüler. Onu kimse öldürmedi."

Durdu.

"Dinle anne" dedi.

Ve yazdıklarını okudu.

"İyi" dedi kadın. "Ama, İncil'den bir şeyler de ekle istersen. O zaman hiçbir eksiği kalmaz."

Tom:

"Kısa olması gerek" dedi, "görüyorsun ya, hiç yer kalmadı kâğıtta."

Sairy:

"Tanrı ruhuna acısın diye yazsanız nasıl olur" dedi.

"Yok" dedi Tom, "asılmış bir adamdan söz eder gibi olur. İncil'den bir şey yazarım daha iyi."

Oradan buradan bir şey okuyarak İncil'in sayfalarını karıştırdı. Sonunda:

"Hah, tamam" dedi, "işte bunu yazacağım."

Ama annesi onun bulduğunu beğenmedi.

"Bir manası yok" dedi. "Yazacağına göre, bari bir manası olsun."

Sairy:

"Dualara bakın" dedi. "Güzel şeyler bulunur dualarda daima."

Tom yine sayfaları çevirdi. Başka bir şeyi buldu.

Annesi:

"İşte bu güzel" dedi. "Onu yaz."

Tom, onu da dikkatle yazdı. Anne bir reçel kavanozunu iyice silip, parlattı.

Tom:

"Keşke papaz yazsaydı" diye mırıldandı.

Anne:

"Yok" dedi, "papaz onun akrabası değildi."

Sonra kavanozu oğlundan aldı, karanlık çadırın içine girip, onu, ihtiyar adamın kefeninin içine yerleştirdi. Sonra, ateşin yanına gidip öylece durdu.

Erkekler mezarın yanından anneye doğru geldiler. Yüzleri terden parlıyordu.

"Tamam" dedi baba.

John, Noah ve Al'le birlikte çadıra girdiler. Az sonra cesedi taşıyarak dışarı çıktılar. Çukurun yanına götürdüler. Baba çukurun içine girdi. Cesedi alıp yavaşça yere yatırdı.

Baba:

"Anam nerede?" diye sordu.

Anne:

"Uyuyor" dedi. "Belki bunun için bana kızacak ama uyandırmayacağım. Çok yorgun."

Baba:

"Papaz nerede?" dedi. "Birinin dua okuması gerek."

Tom:

"Uzaklara doğru yürüdü" dedi. "Dua etmekten hoşlanmıyor artık."

"Dua etmekten hoşlanmıyor mu?"

Tom:

"Hayır" dedi. "Artık papaz da değil zaten. Papaz olmadığı halde papazmış gibi davranıp insanları aldatmanın doğru olmadığını söylüyor, yani artık kendisini papaz gibi hissetmiyormuş."

Bu sırada Casy yanlarına gelmiş ve Tom'um söylediklerini duymuştu.

"Kaçmadım" dedi. "Size yardım edeceğim ama kimseyi aldatmak istemem."

Baba:

"Birkaç kelime söylemez misiniz?" dedi. "Duasız gömülmeyi istemeyiz hiçbirimiz."

"Söylerim" dedi Casy.

Connie, Rosasharn'ı mezarın yanına getirdi.

"Gelmek zorundasın" diyordu karısına. "Gelmemen doğru olmaz. Zaten uzun sürmeyecek."

Ateş ışığı insanları aydınlatıyordu. Erkeklerin terli yüzleri pırıl pırıldı. Herkes şapkasını çıkartmıştı.

Casy:

"Kısa bir dua okuyacağım" dedi.

Başını eğdi. Aynı şeyi diğerleri de yaptılar.

"Buradaki ihtiyar adam, sade bir hayat yaşadı ve öldü. Onun iyi bir insan mı, yoksa kötü bir insan mı olduğunu bilmiyorum. Ama fazla önemi yok bunun. Önemli olan bir zamanlar yaşadığıdır. Şimdi öldüğüne göre, artık bu da önemini yitirdi. Bir şiir işitmiştim eskiden. Yaşayan her şeyin kutsal olduğu yazılıydı bu şiirde. İnsan, düşününce bu küçük cümlenin göründüğünden daha önemli olduğunu anlıyor. Ölmüş bir ihtiyar için dua etmeye gerek yoktur. O rahata kavuşmuştur. Onun yapabileceği bir tek şey vardır. Biz yaşayanlar içinse, yapılacak binlerce şey var ve biz hangisini yapacağımızı bilmiyoruz. Eğer dua edecek olsaydım, önlerindeki çeşitli yollardan hangisini seçeceğini bilmeyen,

biz yaşayanlar için dua ederdim. Burada yatan dede, tek ve mutlak yolunu seçecektir. Onu örtün ve bırakın yoluna gitsin."

Papaz başını kaldırdı.

Baba:

"Amin" dedi.

Diğerleri de aynı şeyi söylediler.

O zaman baba topakla doldurdu küreğini ve bu toprağı karanlık çukura yavaşça attı. Sonra küreği John amcaya uzattı. O da bir kürek toprak attı çukura. Artık kürek elden ele geçmeye başlamıştı. Herkes görevini yaptıktan sonra çukur doldu. Baba tekrar küreği eline alarak üstünü düzeltti.

Tom:

"Eğer mezarı böyle bırakırsak hemen açarlar" dedi. "Üstüne biraz ot dikmemiz gerek."

Baba:

"Doğru" dedi, "bunu düşünmemiştim. Doğru değil bir mezarı böyle bırakmak."

Tom:

"Mutlaka mutlaka kapatmak gerek" diye tekrarladı. "Eğer bırakırsak hemen açarlar. Açarlarsa, kanunsuz bir iş yaptığımız meydana çıkar ve hemen tutuklanırız. O zaman benim başıma neler gelir biliyorsunuz."

"Evet" dedi baba. "Bunu unutuyorum hep."

Ter içinde olmasına rağmen, tekrar küreği alıp mezarı mümkün olduğu kadar düzeltti.

"Kış gelince meydana çıkar" dedi.

"Doğru" diye cevap verdi Tom. Ama biz uzaklarda olacağız kışın. Hem şimdi üstüne bir şeyler dikmek gerek.

Patatesle domuz kızartması hazır olunca ateşin başına oturup hep birlikte yediler.

Baba:

"İki domuzumuz vardı" diye açıkladı. "Onları satacak kimse de olmadığı için, tuzlayıp yanımıza almayı düşündük. Yollarda domuz eti yiyip köyü hatırlamak, doğrusu hoş oluyor. Siz ne zamandır yoldasınız?"

Wilson, dişlerini diliyle temizledi ve yutkundu.

"Şansımız iyi gitmedi" diye cevap verdi. "Üç haftadır."

"Aman Allah'ım! Biz on günde Kaliforniya'ya varacağımızı umuyorduk."

Al, babasının sözünü kesti:

"Bilmiyorum baba" dedi. "Yolda yokuşlar fazlaysa, bu yükle hiçbir zaman Kaliforniya'ya varamamamız da mümkün."

Ateşin etrafında oturanlar sessizleşti. Başlarını öne eğdiler. Ateş ışığında alınları ve saçları görünüyordu. Ateşin küçük kubbesinin üstünde yaz yıldızları parlıyor, yavaş yavaş ortalık serinliyordu.

Noah:

"Garip ama" dedi, "dedemin ölümü etkilemedi beni. Eskisinden daha mutsuz değilim!"

Casy:

"Aynı şey" diye cevap verdi, "toprağını kaybetmekle dedeyi kaybetmek aynı şey."

Al:

"Ne yazık" dedi. "Hep nasıl üzüm sıkacağını düşünüyordu. Üzüm bile göremeden öldü gitti."

Casy:

"Bunları inanmadan söylüyordu" dedi. "Dede şimdi değil, toprağından ayrılırken öldü."

Baba:

"Emin misin?" diye bağırdı.

"Yok canım" dedi Casy, "o anlamda söylemedim. Nefes alıyordu tabii ama ruhu ölmüştü."

John Amca:

"Biliyor muydun öleceğini?" diye sordu.

Casy:

"Evet" diye cevap verdi, "evet biliyordum."

John'un dehşet dolu bir ifade belirdi yüzünde.

"Niye söylemedin?" dedi.

"Neye yarardı?" diye sordu Casy.

"Bir şey yapardık belki."

"Hayır" dedi Casy, "hayır. Hiçbir şey yapamazdınız. Belirlenmişti sizin yolunuz. Dedenin ise sona ermişti yolu. Yeni bir yolculuğa çıkamazdı. Acı çekmedi hiç. Bu sabah, biraz kederlendi belki, ama o kadar. O toprağıyla kalıyor. Ayrılamazdı ondan."

John amca derinden iç geçirdi.

Wilson:

"Kardeşim Will'i bırakmak zorunda kaldık" dedi.

Başlar ona çevrildi. Adam konuşmasına devam etti.

"O daha büyüktür benden. İkimiz de hayatımızda bir kere olsun otomobil kullanmamıştık. Gidip sattık her şeyimizi. Will bir araba satın aldı. Ona araba kullanmayı öğretmesi için yanına küçük bir çocuk verdiler. Tam yola çıkacağımız akşam, Minnie teyzeyle dolaşmaya çıkmışlar otomobille, birden kendini kaybetmiş Will. 'Yankiler geliyor' diye bağırmaya başlamış. Tel örgülerin üstüne sürmüş arabayı, oradaki bir çukura sokmuş sonra da. Tabii araba mahvolmuş. Arabasız kalıverdi bir anda. Ama Tanrı da biliyor ki bu onun kendi kusuru. Ne vardı böyle delirecek? Herhalde birdenbire keçileri kaçırmış. Kendine geldi sonradan tabii ama iş işten geçmişti. Canını kurtardığı için şükredecek yerde küfür etmeye başladı. Allah'tan, biz ona güvenmeyip bir araba de kendimiz almıştık. Biz de kalacaktık yoksa. Bizimle gelmesi için ne kadar ısrar ettikse de dinletemedik. Küfür ede ede kaldı. Satacak bir şeyi de yok artık. Bilmiyorum ne yapacak."

"Peki ama ne yapacak?"

"Bilmiyorum. Bir şeye karar veremeyecek kadar öfkeli. Seksen beş dolar saklamıştı yolda harcamak için. Başka on parası yok. Bizim halimiz de berbat. Yolda şu Allah kahredesi arabaya dünya kadar para harcadık. Sonra Sairy hastalandı. Mola vermek zorunda kaldık on gün. Şimdi de gördüğünüz gibi bozuldu. Paramız da bitiyor. Bilmiyorum Kaliforniya'ya varabilecek miyiz! İşimiz çok kolaylaşacaktı, araba tamirinden anlasaydım, ama bu konuda bir şeycik bildiğim yok."

Al, önemli bir şey sorarmış gibi:

"Arabanın nesi var?" dedi.

"Ne bileyim. İşlemiyor işte. Motor çalışıyor, bir iki metre gidiyor, sonra yine duruyor."

"Birkaç metre gidip duruyor mu?"

"Evet efendim. Gördüğünüz mü böyle şey? Ne kadar benzin koyarsan koy, bir iki dakika sonra duruyor. Bu yavaş yavaş başladı. Önce birkaç saatten sonra bir, sonra saatte bir duruyordu: Şimdi hiç işlemez oldu."

Al, gururla:

"Benzin kanallarından biri tıkanmış olacak" dedi. "Hemen açarım."

Baba da böbürlenmişti.

"Al, motordan anlar" dedi.

"Size nasıl teşekkür edeceğimi bilmiyorum. Beceriksiz bir çocuk gibiyim. Ne yapacağımı bilmeyen beceriksiz bir çocuk gibi! Kendime hiç bozulmayacak, güzel bir araba alacağım Kaliforniya'ya gidince. O zaman rahat ederim belki."

Baba:

"İş oraya varmakta" dedi. "O günü görsek bir!"

Wilson, ümitle:

"Ama, bu sıkıntılara değer Kaliforniya" diye cevap verdi. "Orada, meyve toplamak için işçiye ihtiyaç varmış. Yüksekmiş ücretleri. Reklamlar gördüm. Gölgeli ağaçların arasında meyve toplamak kimbilir ne kadar hoş olur. Arada bir, bir iki tane de yersin. O kadar bol meyvenin içinde kim fark edecek bir tane yediğini. Para kazanınca da belki kendimize küçük bir tarla alıp, kendi toprağımızda çalışabiliriz. Eminim ki, birkaç yıl içinde birer ev sahibi bile olacağız."

Baba:

"Biz de gördük reklamları" dedi. "Yanıma aldım bir tanesini de."

Para çantasının içinden portakal rengi bir kâğıt çıkardı. Şunlar yazılıydı kağıdın üstünde.

"Kaliforniya'da bütün mevsim boyunca çalıştırılmak üzere 800 fasulye toplayıcısına ihtiyaç vardır. Ücretler yüksektir."

Wilson şüpheyle:

"Ben de bunu gördüm" dedi. "Aynısını... Bütün aradıkları 800 kişi mi, ne dersiniz? Sakın bu 800 kişi çoktan işe başlamış olmasın."

Baba:

"Bu ilanlardan sadece biri" dedi. "Umutmayın, ikinci büyük eyaletimizdir Kaliforniya. Diyelim ki 800 fasulye toplayıcısını buldular. Muhakkak başka işler de vardır. Ben meyve toplamak isterim zaten. Ne yapacağım fasulyeyi. Dediğiniz gibi, gölgeli ağaçların altında..."

Al, birden yerinden kalkıp Wilson'un arabasının yanına gitti. Arabayı gözden geçirdikten sonra geri döndü.

Wilson:

"Bu gece tamir edemezsin" dedi.

"Biliyorum, yarın sabah yapacağım."

Tom, küçük kardeşine baktı dikkatle.

"Ben de senin gibi düşünüyorum" dedi.

Noah:

"Allah aşkına, düşündüğünüz ne?" diye sordu.

Tom ile Al birbirlerine bakarak gülümsediler.

Al:

"Söylesene" dedi.

"Bilmem ki, belki Al böyle düşünmüyordu ama onun da aynı şeyi düşündüğüne sevindim. Bizim yükümüz çok fazla. Bu yükle dağları, tepeleri aşmamıza imkân yok. Eğer aramızdan birkaçı Bay Wilson'un arabasında yolculuk ederse, biz onların yükünü

kamyona alırız ve Al da, ben de motordan anladığımız için Bay Wilson'un arabası bozuldukça onu tamir edebiliriz."

Wilson sıçradı.

"Tabii" dedi, "çok iyi olur. Bundan gurur duyarız. Çok seviniriz. Duydun mu Sairy?"

"Çok güzel olur ama" dedi Sairy, "Size yük olmaz mıyız?"

Baba:

"Ne demek" dedi. "Bu, bize yardım olur. Yük olmak ne demek!"

Wilson, asık bir suratla:

"Bilmem" dedi.

"Nasıl bilmem? Vaz mı geçtiniz?"

"Bizim otuz dolarımız kaldı. Size yük olacağımız besbelli."

"Olmazsınız" dedi. "Birbirimize yardım ederek Kaliforniya'ya varırız."

Al:

"Sizin araba kolayca altı kişi alır" diye bağırdı. "Ben şoförlük yaparım. Arabaya Rosasharn'ı, Connie'yi ve ninemi alırız. Arabadaki yükü de kamyona yükleriz."

Başından beri, kamyonun çok yüklü olması canını sıkıyordu. Bu sıkıntıdan kurtulduğu için bağırarak konuşuyordu.

Hepsi de utanarak gülümsediler ve önlerine baktılar. Baba, parmaklarıyla tozlu toprağı kazıyordu.

"Hanım, etrafında portakal ağaçları olan beyaz bir ev düşünüyor" dedi. Bir takvimin üstünde böyle bir resim görmüş.

Sairy:

"Tekrar hastalanırsam, siz yolunuza devam edersiniz" dedi. "Size engel olmayız."

Anne, dikkatle Sairy'e baktı. Gerçekten hasta olduğu, kadının yüzünden belliydi.

"Sizi de oraya götüreceğiz" dedi. "İnsanların yardım etmeye ihtiyaçları olduğunu kendiniz söylemiştiniz."

Sairy ateşin ışığında çilli ellerine baktı.

"Bu gece biraz uyumalıyız" dedi ve ayağa kalktı.

Anne:

"Dede sanki bir yıl önce ölmüş gibi" dedi.

Herkes uyumak istediğini fark etti. Esnemeye başladı. Herkes uyumuştu artık. Yalnız Sairy Wilson uyumuyor ve sancılara göğüs geriyordu gecenin karanlığında.

14

Batı eyaletleri şimdi, fırtınadan önce atların olduğu gibi sinirliler. Büyük toprak sahipleri de bir değişiklik olacağını sezdikleri, ama bu değişikliğin ne olduğunu bilmedikleri için tedirgindiler. Büyük toprak sahipleri durmadan yeni vergilere, yeni işçi birliklerine, sıkı devlet kontrolüne çatıyorlar. Bu şeylere çatmaları bunların birer sebep değil de sonuç olduğunu bilmemelerinden... Evet bunlar sonuçtur, sebep değil... Sebepler derinde ama basittir. Örneğin, bir midenin yüz kere çoğaltılmış açlığı! Bir ruhun açlığı, emniyet açlığı, bir adalenin büyümek için direnmesi... Bütün bunları yüzlerce kere çoğaltın. İnsan, hareket etmek, çalışmak, yaratmak isteyen bir varlıktır. Bir ev yapmak, bir duvar örmek ve bu yaptığına kendinden, insandan bir şey katmak... Tabii sonra ondan da bir şey almak. Kısacası bir alışveriş. İnsan kendinden bir şeyler vermeyi özler, insan çalışmayı özler. İnsan, insanlığını yitirmedikçe bunları değerlendirir. İnsan bunlara kendinden bir şey kattıkça, kendini bunlara adadıkça insandır. Çünkü insan, dünyadaki organik ya da inorganik hiçbir şeyin sahip olmadığı bir özelliğe sahiptir. İnsan kendi yarattığını, kendi meydana getirdiğini aşar. Dünyada toplumsal değişiklikler, yeni buluşlar, anlayış değişiklikleri oldukça, insan kendi

kendini ve o güne dek yaptıklarını aşmaktadır. Bu değişiklikler, yeni buluşlar, anlayış değişiklikleri oldukça, insan kendi kendini ve o güne dek yaptıklarını aşmaktadır. Bu değişiklikler, bu aşamalar bazen acılıdır, kimi zaman da insan yanılgılara düşer. Ama kendi yaptığını, kendi bulduğunu, kendi kurduğunu aşar ya, siz ona bakın. İşte bunlar olageldikçe siz insanın kendi yaptığını aşmakta olduğuna hükmedebilirsiniz. Eğer, ne pahasına olursa olsun ileri doğru adımlar atılmasaydı, bombalar patlamaz insanların gırtlakları kesilmezdi. Bomba patlatabilecek'insanlar yaşadıkça, bombalar patlamazsa korkmaya başlayınız, çünkü her bomba, insanın ruhunun ölmediğinin bir delilidir. Ve büyük toprak sahipleri yaşadıkça, onlar bir şeye karşı koymazlarsa korkmaya başlayınız, çünkü bu ileri doğru hiçbir adım atılmadığının delilidir. Ne zaman, insan bir düşünce için acı çekmeyi ve ölmeyi göze almazsa, en büyük korkuyu duyabilirsiniz, çünkü bu, dünyanın biricik üstün yaratığı olan insanın başlıca özelliğidir.

Batı eyaletleri yeni değişikliklerin eşiğinde, sinir içinde çırpınmaktaydı. Teksas ve Oklahoma, Kansas ve Arkansas Yeni Meksiko, Arizona, Kaliforniya. Bir aile toprağından sürüldü. Baba bir zamanlar bankadan ödünç para almıştı. Şimdi banka buna karşılık toprağını istiyor. Toprak şirketi -bu bankanın resmi olmayan adıdır- sahip olduğu topraklar üstünde insanları değil, traktörleri çalıştırmak ister. Traktör kötü bir şey midir? Demir tekerlekleri döndüren güç suçlu mu, yanlış bir yolda mı harcanıyor? Eğer bu traktör bizim olmasaydı, benim değil de hepimizin olsaydı, muhakkak ki iyi olurdu. Eğer traktörümüz, demir sabanıyla toprağımızı sürseydi, ne güzel olurdu! Benim toprağımı değil, bizim toprağımızı. Traktörümüzü de, toprağımız bizim olduğu zaman onu sevdiğimiz gibi severdik. Ama bu traktör iki şey yapıyor. Hem toprağımızı sürüyor, hem de bizi toprağımızdan sürüyor. Bu traktörün bir tanktan pek farkı yok. Her ikisi de insanları yurtlarından sürmek ve onlara acı vermek için kullanılıyorlar. Bu konuda düşünmeliyiz.

Bir adam, bir aile toprağından sürüldü, işte batıya doğru iler-

leyen bu eski, bu harap araba. Toprağımı kaybettim. Tek bir traktör onu elimden aldı. Şimdi yalnız ve şaşkınım. İki aile yolda karşılaşıp birbirlerine omuz veriyorlar. İki adam birlikte baltalarını sallarken, kadınlar ve çocuklar onları seyrediyorlar. Size söylüyorum, ihtilallerden korkan ve nefret edenler, işte korktuğunuz şeyin düğümü buradadır. Bu iki adımı birbirinden ayırınız, onların birbirlerinden korkmalarını, şüphe etmelerini, hatta birbirlerinden nefret etmelerini sağlayınız. İşte korktuğunuz şeyin tek çaresi budur. Çünkü artık, 'Toprağımızı kaybettim' diye bir şey kalmamıştır. 'Toprağımızı kaybettik' vardır. Bir hücre bölünmüş ve ondan yeni hücreler doğmuştur. Bu hücreler çoğalmaya devam edecektir. İşte bu çoğalmadan sizin nefret ettiğiniz şey doğacaktır. Tehlike buradadır. İki adam, bir adam kadar yalnız ve şaşkın değildir. Sonra bundan daha tehlikeli bir şey doğar. Biri hiç yiyeceğim yok der, öteki benim biraz yiyeceğim var, der. İşler yolundadır artık. Hareketin yönü belli olmuştur. İki adam, birlikte bir ateş yakıp, onun yanı başında yiyeceklerini paylaşırlar. Kadınlar ve çocuklar onları ruhlarıyla, canlarıyla dinlemektedirler. Gece ilerler. Bebek üşümüştür.

"Bu battaniyeyi alın; yündendir. Annemindi. Hiç üşütmez. Çocuk ısınsın".

Bombalarınızı patlatma sırası geldi işte. Benler biz oldu mu, sizin için tehlike başladı demektir.

Eğer, insanların mutlaka sahip olmak zorunda oldukları şeyleri ellerinde tutanlar, bunu anlar belki kalabilme imkânları olurdu. Eğer, sebepleri sonuçlardan ayrılabilseydiniz. Tomas Paine ile Jefferson'un birer sebep değil de sonuç olduğunu sezebilseydiniz, çok daha iyi olurdu işleriniz. Ama bunu anlamanıza imkân yok. Sahip olmak özelliği sizi ebediyyen biz kelimesinden uzaklaştırmış ve bencilikte dondurmuştur.

Yeni değişikliklerin eşiğinde, huzursuzluk içinde bocalıyordu batı eyaletleri. İhtiyaç düşünceyi, düşünce fikri doğurur. Yarım milyon insan, Amerika'nın bir yanından bir yanına göç etmekte, yarım milyon göç etmeyi düşünmekte ve on milyon insan da gö-

çün ilk gereksinimlerini duyarak huzursuzluk içinde çırpınmaktadır.

Ve boş tarlaları sürüyordu traktörler.

15

66. cadde boyunca birçok küçük gazinomsu yerler vardır. Bunlar sadece sandviç ve hafif içkiler satarlar. Ama başka bir şey aramayın, bulamazsınız. Buralarda jilet, aspirin, elma şekeri gibi yolda lazım olacak şeyler de satılır.

Çeşit çeşit otomobil ve kamyon geçer 66. caddeden. Bunların hepsi de batıya gider.

Bir araba geçiyor işte. İnsan, ilk bakışta onu tekerlekli bir tabut sanır.

Aman Allah'ım, bu yolda ne kadar çok yolcu var.

Her çeşit araba geçer anayoldan. Bunlardan bazılarının içinde, etrafında milyonlar dönen kadınlar vardır. Kendilerini biraz daha güzelleştirmek, fiyatlarını biraz daha yükseltmek için yapmadıklarını bırakmazlar. Pembe, kırmızı, gümüşi, sarı, mavi boyalara, yağlı, vıcık vıcık kremlere, leş gibi kokan losyonlara, kucak dolusu para harcarlar. Haydi elbiselerinden söz etmeyelim. Ne inanılmaz saçmalık!

Ama gözlerini çevreleyen sıkıntı halkaları, ağızlarının etrafındaki aşağı doğru çekilen hat, dudaklarındaki yapma kırmızılık, saçlarındaki itinalı bukleler, onları hiçbir zaman güzel göstermez, aksine olduklarından da ihtiyar görünürler.

Bu kadınların yanlarında hafif göbekli, temiz giyimli, panama şapkalı, pespembe erkekler oturur. Gözleri sıkıntılı, kuşkulu, tedirgindir bu erkeklerin. Hesapları doğru çıkmadığı için sıkılır, emniyet arar ve emniyetin yeryüzünden hızla uzaklaştığını sezdikleri için tedirgin olurlar. İyi kalpli, iyiliksever ve zeki olduklarına inanmak ve herkesi inandırmak isterler. Değerlerinin anlaşılacağı gün yaklaşmaktadır. Ama, her şeye, bütün bunlara

rağmen yine bu adamlar, kötü kalpli, bencil ve böndürler. Yaptıkları her hareket, bu özelliklerini biraz daha açık bir şekilde ortaya çıkarır.

İşte bu çift Kaliforniya'ya gidiyor. Oranın en lüks otelinde kalacak, balkonda oturup, sadece basit insanları seyderecek, belki de onlara gıptayla bakacaklar. Adamın gözlerinde o hiç eksilmeyen ya da kaybolmayan sıkıntı, emniyetsizlik; kadın, güneş cildimi kurutup, buruşuklukları büsbütün belli eder mi diye düşünecek.

Otelin balkonunda oturup Okyanusa bakacak ve büyük deniz üstüne çeşitli şeyler konuşacaklar. Kadın, kumsalda gördüğü genç erkekleri özleyecek. Adam garip bir şaşkınlık içinde. Kaliforniya'ya evlerine dönüp, ahbaplarına orada gördüklerini anlatabilmek için gidiyorlar. Büyük ve sağlam arabaları, yolu yutarcasına kat ediyor. Ama onlar, hiçbir zaman gerçek emniyeti ve rahatı bulamayacaklar. Bana kalırsa, böylece hayatlarını tüketmeye çalışıyorlar.

"Soğuk bir içki istiyorum."

"Şu ileride bir yer görünüyor. Duralım istersen."

"Temiz midir dersin?"

"Sen bu kurak ülkede bulabileceğin en temiz yeri de beğenmezsin."

"Eh, kapalı bir şişe soda bulabiliriz belki."

Gazinomsu yerin önünde durur büyük araba. Şişman adam, karısının arabadan inmesine yardım eder.

İçeri giderlerken, garsonlar onlara dikkatle bakarlar.

Garsonların bu gibileri iyi tanıdıkları bellidir. Beş sentlik bir soda içip, yeter derecede soğuk olmadığını söyleyeceklerdir. Kadın altı kâğıt peçete kullanacak ve bunlardan beşini yere düşürecektir. Adam öksürecek ve burasını beğenmediğini belli edecektir. Sonra karı koca dışarı çıkacak ve batıdaki insanların pis oldu-

ğunu önlerine gelene yayacaklardır. Garsonlar yalnız kaldığı zaman bu çeşit insanlara basarlar küfürü. Onlar, öylelerini sevmezler. Bir soda için gülümsememeye değer mi?

66. caddeden günün her saatinde çeşit çeşit kamyonlar, eski ve yeni arabalar, özel arabalar geçer dururlar. İşte bunlardan, göç eden ailelerden, birinin 1962 model Sedan marka arabası ağır ağır yaklaştı gazinomsu yere. Arabanın üstüne bir denkle bir çadır bağlanmıştı. Bunların üstüne de iki oğlan çocuğu oturuyordu. Araba durunca, içinden siyah saçlı bir adam indi. Çocuklar da aşağı atladılar.

Garson Mea, kapıya doğru ilerleyip onları karşıladı. Adam gri yünlüden bir pantolon ve mavi bir gömlek giymişti. Sırtı ve kollarının altı ter içindeydi. Oğlanların ayaklarında birer blucin vardı. Üst kısımları ise çıplaktı. Bedenleri gibi çıplak olan ayaklarını tozun arasında keyifle oynattılar. Terden yapış yapıştı sarı saçları.

Adam:

"Biraz su içebilir miyiz?" diye sordu.

Hayal kırıklığı bir yanıp bir söndü Mea'nın yüzünde.

"Tabii" dedi. "Rahatınıza bakın."

Arabanın içindeki kadın, kocasına:

"Bana da su getirebilir misin?" diye seslendi.

Adam onun dediğini yaptı.

Sonra Mea'ye döndü.

"Bayan" dedi. "Bize bir somun ekmek satabilir misiniz?"

Mea:

"Burası bakkal değil" diye cevap verdi. "Biz ekmeği sandviç yapmak için alırız."

"Biliyorum ama, ekmeğe ihtiyacımız var."

Mea sert bir sesle:

"Ekmek satmaya kalksak iflas ederdik" dedi.

Adam:

"Açız" dedi.

"Niçin sandviç almıyor sunuz? Sandviçlerimiz güzeldir."

"Biliyorum" dedi adam. "Güzel sandviçlerinizden yemeyi biz de isterdik. Ama o kadar az paramız kaldı ki onunla sandviç almamıza imkân yok."

Mea:

"On beş sentlik ekmeğimiz var" diye homurdandı.

O anda, Mea'nın kocası Al karısına seslendi:

"Mea, ekmek ver onlara."

"Ekmek kamyonu gelmeden ekmeksiz kalınız sonra."

Al, omuzlarını silkti ve yine işine koyuldu.

Mea haklı olduğunu göstermek istermiş gibi kamyon şoförlerine baktı.

Adam, ter kokusuyla içeri girdi. Oğulları da peşinden geldiler. Mea çekmeceyi açtı.

"İşte on beş sentlik ekmek" dedi.

Adam şöyle bir baktıktan sonra, yalvaran bir sesle:

"On sentlik kesemez misiniz?" diye sordu.

"Mea, sıkıntılı bir sesle:

"On sent verin de hepsini alın" dedi.

Adam itiraz etti.

"Ama bu hırsızlık olur."

"Yok" dedi kadın. "Alın. Kocam öyle istiyor."

Adam ekmeği aldı. Sonra birden gözü oğullarına takıldı. İki çocuk şekerlerin karşısında donup kalmışlardı. Donup kalmışlardı ya, babanın yüreği dayanmadı.

"Şu şekerlerin tanesi bir sent mi?" diye sordu.

Mea sarardı.

"Hayır" dedi. "İki tanesi bir sent."

Adam sevindi. Ona çıkarıp bir sent verdi. Mea, oğlanlara şekerleri uzattı. Oğlanlar kendilerine uzatılanları heyecanla kaptılar. Adam teşekkür etti. Hep birlikte dışarı çıktılar. Oğlanlar eski yerlerine tırmandılar. Araba homurdanarak hareket etti. Batıya yöneldi.

Araba hareket ederken, Mea:

"Bir şu göç eden ailelere bak, bir de demin ki kibarlara" diye mırıldandı.

Havada, küçük yaz sinekleri uçuşuyorlardı. Mea bir yandan tabakları, bardakları düzenliyor, bir yandan da hayatın bir sel gibi akıp gittiği 66. caddeyi gözlüyordu.

Al, ellerini önlüğüne sildi.

Mea, kocasına:

"Acaba, Kaliforniya'da ne yapacaklar?" diye sordu.

"Kim?"

"Az önce buraya uğrayan köylüler."

"Kimbilir?" dedi Al.

"İş bulurlar mı acaba, ne dersin?"

Al:

"Ne bileyim canım!" dedi.

Birden Mea:

"İşte bir kamyon daha geliyor" diye bağırdı. "İnşaallah dururlar."

Kamyon, gerçekten de durdu. Birkaç adam itişerek ve şakalaşarak içeri girdiler.

"Merhaba kardeş!"

"Hiçbir erkeğe kardeş olmam ben" dedi.

Hep birden güldüler.

"Ne içeceksiniz?"

"Java! Ne çeşit pastalarınız var?"

"Elmalı, muzlu, çikolatalı ve kremalı."

"Elmalı istiyorum. Yok, dur bakayım. Şu ne?"

Mea, pastayı kaldırıp kokladı.

"Muz" dedi.

"Ondan olsun."

66. caddeden günün her saatinde, çeşit çeşit kamyonlar, eski ve yeni arabalar, özel arabalar geçer dururlar.

16

Joad'lar ve Wilson'lar batıya doğru birlikte yol alıyorlardı. El Reno ve Bridgeport, Clinto. Elk City, Sayre ve Texola. İşte sınır. Oklahoma geride kalmıştı artık. Sonra Shamrock, Groom ve Yarnell'i geçtiler. O gece, Amrilio yakınlarında bir yerde mola verdiler. Hepsi de yorgundular. Üstleri başları baştan aşağı toz olmuştu. Nine yolda sıcaktan baygınlık geçirmişti. Durdukları zaman kendisini son derece zayıf hissediyordu.

Gece Al, bir çift demiri çaldı ve bunu kamyonun üstüne bir güneş tentesi yapmak için kullandı. Kahvaltıdan artakalan katı ve soğuk kurabiyeleri akşam yemeği olarak yediler. Elbiseleriyle uyudular hepsi de. Wilson'ların çadırı bile kurulmadı.

Al Joad, Wilson'ların arabasını sürüyordu. Anasıyla Rosasharn yanında oturmaktaydı. Sıcak havanın içinde, uzakta dağlar titreşiyordu.

Wilson'larla Joad'lar şimdi Teksas'ı geçiyorlardı. Burası Amerika'nın gri topraklarını meydana getirirdi. Gündüzleri, insanı yakıp kavuran güneşin altında kaplumbağalar gerine gerine dolaşıyor, geceleri de hava serinleyince, gökyüzünden kaynağını hiç kimsenin anlayamadığı garip ve güneşe ait olmayan bir sıcak yayılıyordu ortalığa.

İki aile, bu şartlar altında iki gün yılmadan yol aldılar. Ama üçüncü gün, büyük dağ yolu onları yendi ve yeni bir hayat biçimi benimsediler. Yol, sanki onların evi olmuştu. Yavaş yavaş yeni bir hayata uyum sağlıyorlardı. Buna ilk alışan Ruthie ile Winfield oldu. Onları Connie ile Rosasharn izlediler. Daha büyükler de gençleri taklit ettiler ister istemez. Şehirler, kasabalar, memleketler geçiyorlar her an değişik bir düzeni, değişik bir iklimi arkada bırakıyorlardı. Wildorado, Vega, Boise ve Glenrio. İşte Teksas da bitiyordu. Artık önlerinde dağlar vardı. Otomobilin de kamyonun da lastikleri iyice aşınmıştı, motorlar buram buram duman tütüyordu. Nihayet, Santa Risa'da nehri geçtiler.

Rosasharn, yerinde dimdik oturuyor, ayaklarını sımsıkı yere basıyordu. Sanki arabanın hareketlerine karşı geliyor, ayağını böyle yere sımsıkı basarak çocuğunu sarsılmaktan korumak istiyordu. Boyun damarları gerilmişti. Gençliğinden umulmayacak kadar sinirliydi.

"Anne" dedi.

Anne gözlerini dağlardan ayırarak kızına çevirdi. Kızının yorgun, ama iradeli yüzünü görünce gülümsedi.

"Anne" dedi kızı, "oraya varınca, yemiş toplayacak ve yine köydeymiş gibi yaşayacaksın değil mi?"

Anne, biraz da şaka olsun diye gülümsedi.

"Daha Kaliforniya'ya varmadık" dedi. "Oranın ne biçim bir yer olduğunu bilmiyoruz ki! Bir görelim bakalım."

Kız:

"Connie ile ben, artık köy hayatı yaşamak istemiyoruz" dedi. "Ne yapacağımızı kararlaştırdık."

Annenin yüzü kırıştı.

"Bizimle kalmayacak mısınız?" diye sordu.

"Bilmem ki anne, Connie'yle konuştuk. Şehirde yaşamak istiyoruz. Connie bir dükkânda ya da bir fabrikada iş bulacak. Eğer bir sanat olursa, belki kendisine bir dükkân açabilir. Sonra Connie dedi ki, bebek doğarken yanımda bir doktor bulunacakmış. Öyle istiyor. Eğer paramız olursa, belki hastahaneye de yatacağım. Bir sinema dergisinde ilanı gördük. Böyle evde çalışarak ve çok az bir para vererek bitirilen kurslar varmış. İşte Connie onlara katılacak. Radyo tamirciliği öğrenmek istiyor. Şehirde oturacağız, Connie bana küçük bir araba ve bir elektrik ütüsü alacak. Bebeğin de her şeyi tamam olacak. Her şeyi yeni olacak, diyor Connie.

Rosasharn'ın yüzü heyecandan kıpkırmızı olmuştu.

"Anne" dedi, "belki hep birlikte şehirde yaşayabiliriz, ne dersin? Connie dükkân açarsa, Al de onun yanında çalışabilir."

Anne, kızının heyecandan kıpkırmızı olmuş yüzünü seyrediyordu dikkatle.

"Bizden ayrılmanı istemeyiz" dedi. "Bir ailenin dağılması iyi değildir."

Al homardandı:

"Ne diye Connie'nin yanında çalışacakmışım? O gelsin de benim yanımda çalışsın. Ben de gece kurslarına devam edeceğim. Ailedeki tek akıllının Connie olduğunu kim söyledi?"

Anne, bunların hepsini hayal olduğunu fark etti birden. Vücudu tekrar rahatladı. Gülümsedi.

Al tedirgin olmaya başlamıştı. Motorda küçük bir tıkırtı vardı. Hızı artırınca tıkırtı fazlalaştı. Yavaşlatıp dinledi. Sonra yine hızlandı ve yine dinledi. Al, klaksonu çaldı ve arabayı kenara çekip durdu. Arkadaki kamyon da, arabanın arkasında durdu. Üç araba, art arda yanlarından geçtiler. Üçüncüsünün şoförü, başını çıkarıp seslendi.

"Orada durulur mu be!"

Tom, kamyondan inip arabanın yanına geldi. Kamyonun üstündekiler de eğilip arabaya baktılar. Al, hâlâ motoru dinliyordu.

"Ne oldu" dedi Tom.

Al, motoru çalıştırdı.

Tıkırtı şimdi daha çoğalmıştı.

Tom:

"Biraz hızlandır bakayım" dedi.

İyice dinledi. Sonra:

"Galiba haklısın Al" dedi.

"Sürtünme var, değil mi?"

Tom:

"Öyle görünüyor" dedi.

Al:

"Durmadan yağlıyorum" diye şikâyet etti.

"Demek ki tıkırdayan yere yağ gitmiyor. Motoru sökmekten başka çare yok. Ben öne geçeyim de duracak bir yer bulayım. Sen de arkadan gel yavaş yavaş."

Wilson:

"Çok mu kötü?" diye sordu.

Tom:

"Oldukça" diye cevap verdi ve kamyona doğru yürüdü.

Al:

"Bilmem ki neden oldu" diye sızlandı. "Durmadan yağ veriyorum."

Suç kendindeymiş gibi kahırlanıyordu.

"Motoru sökmek zor. Sonra yeni bir parça almamız gerekecek. İyi ki Tom bizimle geldi. Ben şimdiye kadar hiç parça takmadım. Tom takmış."

İleride, yolun kenarında kocaman bir kırmızı kamyon duruyordu. Kendisi gibi heybetli bir gölgesi vardı. Tom, küçük acayip biçimli kamyonunu onun yakınında durdurdu. Sonra aşağı inip Al'e seslendi:

"Yavaş olmazsan yaylardan birini kırarsın"

Al, öfkeden kıpkırmızı oldu.

"Ne demek istiyorsun?" diye haykırdı. "Sanki motoru ben mi bozdum! Yay kırarmışım, ne demek!"

Tom gülümsedi.

"Öfkelenme" dedi. "Bir şey demek istemedim. Yalnız yavaş ol."

Al:

"Herkes de ben yaptım sanacak" diye homurdandı.

Sonra, arabayı kenara çekip durdurdu.

Tom, motorun kapağını açtı.

"Soğusun da öyle sökmeye başlayalım" dedi.

Şimdi herkes Wilson'un arabasının etrafına toplanmıştı.

Baba ellerini kalçalarına dayamıştı.

"Bir şey mi kırıldı?" diye sordu.

Tom, Al'e döndü:

"Hiç parça taktın mı?" diye sordu.

"Hayır, hiç takmadım. Sökmeyi biliyorum ama."

Tom:

"Motoru söküp, parçayı çıkarmak ve Santa Rosa'ya dönüp eşini almak gerek" dedi. "Bir günlük iş. Hay Allah, yarın da pazar. Hiçbir şey alamayız."

Tom yumuşak bir sesle konuşmaya devam etti:

"Yarın pazar olduğuna göre, parçayı ancak pazartesi günü temin edebiliriz. Bu durumda salıdan önce yola çıkamayacağız. İşimizi kolaylaştıracak araçlarımız da yok. Oldukça zor olacak."

O sırada gökten bir kuş sürüsü geçti. Herkes başını kaldırıp kuşlara baktı.

Baba:

"Paramız bitecek de oraya varamayacağız diye korkuyorum" dedi. "Hepimizin karnı doymak ister. En önemlisi benzin ve yağ almak zorundayız. Paramız biterse ne yapacağız bilmem."

Wilson:

"Suç bende galiba" dedi. "bu pis araba yol boyunca bana neler çektirdi bilseniz. Siz bize yeteri kadar iyilik ettiniz. Eşyalarınızı toplayıp gidin artın. Sairy'le ben bir çaresini bulup kendimizi kurtarırız."

Baba, sakin bir sesle:

"Bunu yapamayız. Akraba sayılırız artık. Babam sizin çadırınızda öldü."

Sairy, yorgun bir sesle:

"Size sıkıntıdan başka bir şey vermedik" dedi.

Tom, ağır hareketlerle kendisine bir sigara sardı ve iyice gözden geçirdikten sonra yaktı:

"Bir şey söyleyeceğim" dedi; "belki kimsenin hoşuna gitmeyecek, ama yine de söyleyeceğim. Bu araba, şu bizim kamyondan iki kere daha hızlı gidebilir. Kaliforniya'ya ne kadar çabuk varırsak, bizim için o kadar iyi olur. Şimdi, siz kamyondaki eşyalardan bazılarını bırakın, hepiniz kamyona atlayın ve yola çıkın. Casy'le ben burada kalıp arabayı tamir eder, sonra gece gündüz durmadan yol alarak sizi yakalarız. Eğer güçlükle karşılaşırsanız, kamyonu bir kenara çekip bizi bekleyin. Bizden önce Kaliforniya'ya varırsanız, sizi nasıl olsa buluruz. Haydi, şimdi hemen gidin, Casy bana yardım eder. Biz arabayı tamir edip, sizi yakalarız."

Ana, kederli bir sesle:

"Bizi nasıl bulacaksın?" diye sordu.

Tom:

"Yolumuz aynı değil mi?" diye cevap verdi. Nasıl olsa 66. caddenin üstünde olacağız. Haritada gördüm. Şimdi Bakerfield'e varacaksınız. Oradan dosdoğru devam edin."

"Evet ama Kaliforniya'ya varınca, herkes bir yana dağılacak."

Tom, annesini ikna etmeye çalıştı.

"Merak etme. Sizi buluruz. Kaliforniya, dünya demek değil ya!"

Anne:

"Haritanın üstünde çok büyük bir yer gibi görünüyor" dedi.

Baba, kardeşine danışmak ihtiyacını duydu.

"John" dedi, "sence bunda bir sakınca var mı?"

"Hayır" dedi John.

"Araba sizin bay Wilson. Oğlumun burada kalıp arabanızı tamir ettikten sonra arkamızdan gelmesine razı olur musunuz?"

Wilson:

"Elbette olurum" dedi. "Ama siz bize çok yardım ettiniz. Ben oğlunuzla kalıp, ona yardım etmek istiyorum."

Tom:

"Eğer bizden önce Kaliforniya'ya varırsanız, siz çalışıp para kazanmaya başlayabilirsiniz Bay Wilson" dedi. "Hepimiz burada kalsak ne olacak? Burada su bile yok. Arabayı da işletmek şimdilik imkânsız. Ama siz Kaliforniya'ya varıp çalışmaya başlarsanız, mükemmel bir şey olur. Biz gelene kadar para kazanabilir, bir ev bile tutabilirsiniz. Ne dersin Casy, benimle kalacak mısın?"

Casy:

"Sizler için her şeyi yaparım" dedi. "Beni alıp buraya kadar getirdiniz. Ne derseniz yaparım. Ne olursa olsun."

Tom:

"Önceden söyleyeyim, burada kalırsan, bütün bir gün sırtüstü yatacaksın, yüzün gözün yağ içinde kalacak" dedi.

"Bana göre hava hoş!"

Baba:

"Eh" dedi, "karar verdikse hareket edelim. Hiç durmadan yüz mil kat etmeliyiz."

Anne, bir adım attı.

"Ben" dedi, "gitmeyeceğim."

Baba, onun isyan edişine şaşmıştı.

"Ne demek gitmeyeceksin? Tabii gideceksin. Gitmek zorundasın. Çocuklara kim bakacak?"

Kadın gidip arabanın içinden bir demir kol aldı. Şimdi demir kolu elinde ağır ağır sallıyordu.

"Gitmek zorundasın diyorum sana. Kararımızı verdik."

Annenin ağzı yumulmuştu.

Yumuşak bir sesle:

"Beni ancak zorla götürebilirsiniz" dedi.

Demir kolu, elinde tekrar salladı.

"Ama seni utandırırım. Yalvarıp yakaracak değilim. Kafana indiririm şunu. Benden kuvvetli olmadığını bilirsin. Eğer ilkinde seni yenemesem bile, yol boyunca arkanı dönmeni beklerim. Döndüğün anda da bununla belini kırarım. Tanrı hakkı için söylüyorum ki, yaparım."

Baba çaresizlikle etrafına bakındı.

"Seni hiç böyle görmemiştim" dedi. "Galiba delirdin."

Ruthie neşeyle kıkırdadı. Ananın elindeki demir kol, durmadan sallanıyordu.

"Haydi" dedi, "ne duruyorsun? Kararını verdin, götürsene beni. Bak sana neler yapacağım."

Baba:

"Genç de değil ama çılgın" diye mırıldandı.

Herkes ananın isyanını seyrediyordu. Hepsi de babanın öfkelenip kendini kaybedeceğini sanıyordu. Ama baba öfkelenmedi. O anda herkes annenin bahsi kazandığını anladı. Anne de bunu hissetmişti.

Tom:

"Ana" dedi, "ne oldu sana? Neden böyle yapıyorsun? Her zaman bize yardımcı olurdun, şimdi ne oldu?"

Annenin yüzü yumuşadı ama gözleri hâlâ öfkeliydi.

"Bu kararı düşünmeden verdim" dedi oğluna. "Dünyada birbirimizden başka neyimiz kaldı? Aramızdan ilk önce dede ayrıldı. Şimdi de sen bizi terk etmek istiyorsun."

Tom:

"Ayrılmıyoruz ki anne" diye bağırdı. "Size yetişeceğiz diyorum, anlamıyor musun?"

"Biz yolda bir yerde durursak, siz bizi görmeden geçebilirsiniz. O zaman ne olacak? Birbirimizi bir daha nerede buluruz. Ninen yorgun. Hatta hasta. Fazla yaşayacağını sanmıyorum artık. Uzun ve gür bir yol var önümüzde."

John amca:

"Ama en iyi çare, bir an önce çalışmaya başlamak. Onlar gelene kadar, biz iş bulup çalışmaya başlasak kötü mü olur?" dedi.

Bütün ailenin gözleri yeni baştan anaya çevrildi. Ana kendisini toparlamıştı.

"Kazanacağımız para bir işe yaramaz. Çocuklarımız her şeyimizdir. Sığırlar, fırtınalı günlerde birbirlerinden bir adım bile ayrılmazlar. Biz de öyle yapmalıyız. Hep birlikte olduğumuz sürece hiçbir şeyden korkmam. Ama ayrılıp parçalanırsak buna dayanamam."

Tom onu sakinleştirmek istiyordu.

"Anne" dedi, "hep birlikte burada kalamayız. Burası susuz, gölgesiz bir yer. Ninemin gölgeye ihtiyacı var."

"Peki" dedi ana. "Biz gidelim. Bulduğumuz ilk gölgelikte mola veririz. Kamyon geri gelip sizi kasabaya götürür. Kırık parçayı alırsınız. Sonra tamir edip, bize yetiştirirsiniz. Yola birlikte devam ederiz."

Tom dudaklarını ısırdı.

"Baba" dedi, "anamın dediğini yapmaktan başka çaremiz yok. Dediğine bakılırsa kararını vermiş. Şu demir kolla birini öl-

dürmeden, ona istediğini yapacağını söyle. Aman yarabbi, bir kadın bir sürü insanı idare ediyor. Bu görülmüş şey mi? Haydi anne, şu elindeki silahı bırak. Senin dediğin olacak."

Anne, hayretle elindeki demire baktı. Birden yere attı onu ve Tom silahı hemen kaptı.

"Haydi" dedi "mümkün olduğu kadar çabuk gidin. Al, sen de hemen dön. Belki biz sen gelmeden arabayı tamir edip Santay Rosa'ya gideriz de, parçayı bu gece alırız. Tanrı büyüktür."

Bütün aile bir an içinde kamyona atladı. Kamyon, tozu dumana katarak uzaklaştı. Tom; arabanın altına uzanmıştı bile:

"Casy" diyordu. "Ne oldu sana böyle? Bir suskunluk var üstünde. Sana ilk rastladığım zaman durmadan konuşuyordun. Oysa, şu iki gündür ağzını bile açmadın."

Casy de yüzükoyun yatmış, onun yaptıklarını seyrediyordu. Çenesini eline dayamıştı. Şapkasını arkaya, ta ensesinin üstüne itmişti.

"Papazlık yaparken o kadar çok konuştum ki, bu bana yeter de artar bile" dedi.

"Evet ama birkaç gün önce sana rastladığımda, hâlâ konuşmaktan hoşlanıyordun."

Casy:

"Sıkılıyorum Tom" dedi. "Artık papaz değilim, ama hâlâ bir papaz gibi yaşıyorum. Evlenmem şart. Sözün kısası, bir kadın özlüyorum.

"Ben de" dedi Tom. "Ben de senin gibiyim. McAlaster'den çıktığım gün bir sokak kızına rastladım. Tavşan gibi bir şeydi. Sana, aramızda geçenleri anlatmayacağım. Bunu kimseye anlatamam."

Casy güldü.

"Anlatmasan da ben biliyorum" dedi. "Ben de bir perhiz ayın-

dan sonra, aynı hapisten çıkmış gibiydim. Senin başına gelen benim başıma da geldi.

"Demek öyle!" dedi Tom. "Öyle ya, çok az param vardı. Onu da bir kadına yedirmek istemiyordum. Ama, inanırmısın kız para istemedi. Çok garip! Ha, bak Casy, şimdi bana yardım edebilirsin. Şu vidayı tut bakayım. Tamam, ben onu yavaş yavaş çevireceğim. Sen de düşmemesi için tut."

Vidayı çıkarttılar. Arabanın her yanı pas içindeydi.

"Ne biçim şey" dedi Casy.

Tom:

"Ne sandın?" diye cevap verdi. "O paslanmayacak da ben mi paslanacağım!"

Bunları söyledikten sonra, elini gelişigüzel uzattı ve yine orasını burasını ellemeye başladı eski otomobilin. Yere damlayan yağ birden kırmızılaştı. Tom elini çektiğinde, eli boydan boya kana bulanmıştı.

Casy:

"Ne talihsizlik" dedi. "Dışarı çıkıp elini sil ve bir şeyle sar."

"Yok" dedi Tom. "Ne zaman araba tamir etmeye kalksam mutlaka elimi keserim."

Casy:

"Tom" dedi, "bu yolda ne kadar arabaya rastladıksa hepsi de batıya gidiyordu. Dikkat ettin mi, bir tane bile doğuya giden yoktu."

Tom:

"Farkındayım" diye cevap verdi.

"Askerlerden kaçıyorlar sanki. Bütün memleket göç ediyor gibi!"

"Evet" dedi Tom, "bütün memleket göç ediyor. Biz de göç ediyoruz."

"Peki, bu göç edenler batıda iş bulamazsa ne olacak?"

Tom:

"Ne bileyim ne olacak?" diye haykırdı. "Ne bileyim ben! Ne olacağını düşünmeden, McAlaster'n duvarları arasında dolaştım durdum. Dışarı çıkınca daha güzel ve daha anlamlı bir dünyayla karşılacağımı umuyordum. Nerede!... Bana bak. Bu parça kırılmış. Yenisini almak şart. Tıpkı hayat gibi. O yol boyunca aşınıyordu, ama biz bunun farkında değildik. Farkında olmadığımız için de ne üzülüyor, ne kırıldığı zaman ne yapacağımızı düşünüyorduk. Şimdi kırıldığı için yerine bir yenisini temin etmek zorundayız. İstersek üzülebiliriz de. Şu küçücük demir parçasını görüyorsun ya, şu anda ondan başka bir düşüncem yok. Yalnız onu ve yerine bir yenisini alabilmeyi düşünüyorum. Al, nerede acaba?"

Casy düşündü.

"Tom" dedi, "hayat hakkında fikir yürütmek o kadar güç ki!"

Tom, onun yüzüne dikkatle baktı.

"Anladığıma göre bir söylev hazırlıyorsun" dedi. "Kendini hiç tutma. Ben söylevlerden hoşlanırım. Warden her fırsatta söylev verirdi."

"Bir şey oluyor" dedi Casy. "İnsanlar hareket halinde. Bir yere gidiyorlar. Niçin gittiklerini, hatta nereye gittiklerini bilmiyorlar belki ama bir şeyler olduğu kesin. İşin ilgi çekici yanı da, herkesin aynı yönde ilerlemekte oluşu. Eğer durup dinleyecek olursan, huzursuz bir kıpırdanışın, bir hareketin sesini duyacaksın. Bu kimsesiz kalan toprak, bu yerlerini yurtlarını terk edip batıya giden köylüler bir gün ses verecekler. Ne zaman ve nasıl bilmiyorum, ama bana bütün memleketi değiştirecek bir şey olacak gibi geliyor."

"Ben" dedi Tom, "kendi yolumda ilerliyorum sessizce. Bu yolun nereye gittiğini bile bilmiyorum."

Casy:

"Evet ama" dedi, "karşına bir duvar çıktığı zaman o duvarı aşacaksın şüphesiz."

Tom:

"Yapmam gereken şeyleri elbette yaparım" dedi.

Casy içini çekti.

"En doğrusu da bu" dedi. "Seni taktir etmek zorundayım. Ama unutma ki, dünyada, pek çok çeşit duvar vardır. Başka bir deyişle, engeller çeşit çeşittir."

Tom, onu dinlemiyordu sanki.

"Şu gelen Al değil mi?" diye sordu.

"Evet, galiba o."

Tom ayağa kalktı ve söktüğü parçayı, cebinden çıkardığı bir mendile dikkatle sardı.

"Eşini almalıyım" dedi. "Değişik olursa bir işe yaramaz."

Kamyon yaklaştı ve Al, başını pencereden uzattı:

"Parçayı çıkardın mı?"

"Evet" dedi Tom, mendiline sardığı parçayı havada sallayarak, "kırılmış" dedi.

Al:

"Ben de suç yok" dedi asık bir suratla.

"Tabii yok. Onları nereye götürdün?"

Al:

"Başımıza neler geldi bilsen" diye cevap verdi. "Ninem öğür-

meye başladı. Rosasharn da onu görünce geri kalır mı, o da öğürmeye başladı. Başını bir çarşafın altına sokup, bir süre öğürdü. Ninemi görsen, kimseye aldırmadan, açıkça öğürüyordu. O anda, ay ışığında uluyan bir köpekti sanki. Bana kalırsa, ninem kendine hâkim değil artık. Küçük bir bebek gibi. Kimseyle konuşmuyor. Kimseyi de tanımıyor galiba. Dedemle konuşur gibi bir şeyler söylüyor."

Tom ısrar etti:

"Onları nereye götürdün?"

"Bir kamp yerine rastladım. Hem gölge, hem de suyu var. Ama, orada günde yarım dolar ödeme şartıyla kalınıyor. Ne var ki herkes çok yorgun. Orada kalmak istediler bu yüzden. Annem de, ninemin ne kadar yorgun ve hasta olduğunu bildiği için orada kalmak istedi. Wilson'ların çadırını kurduk. Bana kalırsa ninem bunadı artık."

Tom alçalan güneşe baktı.

"Casy" dedi. "Birinin arabanın yanında kalması gerek. Yoksa onu çalarlar. Kalmak ister misiniz?"

"Tabii isterim."

Al, bir kese kâğıdı uzattı:

"Annem" dedi, "size biraz etle ekmek yolladı. Biraz da su."

Casy:

"Anne, kimseyi unutmaz" diye mırıldandı.

Tom kamyona tırmanıp, Al'ın yanına oturdu.

"Mümkün olduğu kadar çabuk döneceğiz" dedi. "Ama ne zaman geleceğimizi kesin olarak söyleyemem."

"Bekleyeceğim" dedi Casy.

Kamyon, ikindi güneşinin son ışıkları altında hareket etti.

Tom:

"Nineme de ne oldu?" diye sordu.

"Bilmem. Farkında mısın, iki gündür kimseyle konuşmuyordu. Şimdi bağıra bağıra konuşuyor, ama dedemi sağ sanıyor, ona bir şeyler anlatıyor. Onu azarlıyor sanki. Bir şeyden korkar gibi bir hali var. Dedem karşısındaymış da onu tehdit ediyormuş gibi. Bazen yapardı ya hani. Ha, az daha unutuyordum. Babam sana yirmi dolar gönderdi. Parçanın fiyatını bilmediği için, fazla verdi. Yanında bulunsun diye. Anneme ne dersin? Onu hiç bugünkü gibi görmemiştim. Babamın dediğini yapardı her zaman."

"Ben de onu hiç böyle görmemiştim. Doğrusu, hapishaneden çıkacak tam zamanını bulmuşum. Eve geldiğim zaman, sabahları istediğim saatte kalkabileceğimi, bol bol dinleneceğimi ve keyif çatacağımı sanıyordum. Canım dans etmek de istiyordu. Bir de şu hale bak! Bütün bunlardan ne kadar uzağım."

Al:

"Bak unutacaktım" dedi. "Annem sana haber yolladı. İçki içmeyecek, kimseyle kavga etmeyecekmişsin. Yeniden hapise atılmandan korkuyor."

Tom:

"Derdi azmış gibi, bir de beni düşünüyor" dedi.

"Ama Tom, birer bira içeriz değil mi?"

"Bilmem" dedi. "Korkarım ki, babam bira içtiğimizi duysa, para harcadık diye bize sopa çeker."

"Bana bak Tom, altı dolarım var. İstersek, bu altı dolarla baş başa eğlenebiliriz. Bu altı dolardan kimsenin haberi yok. Benim kendi param."

Tom:

"Hele bak" dedi, "senin böyle bir adam olacağın hiç aklıma gelmezdi. Duyduğuma göre, bir sevgilin de yokmuş."

"Yok" dedi Al. "Bir sevgilim olsaydı, onunla evlenmem gerekirdi. Oysa henüz evlenmek istemiyorum. Kaliforniya'ya gidince nasıl eğleneceğim bilsen."

Tom:

"Paranı sakla" dedi. "Onunla Kaliforniya'da alem yaparız. Çalışmaya başladıktan sonra da bol bol gezeriz. Söz."

"Sahi mi Tom?"

Tom birden sakinleşti.

"İnşallah" dedi.

"Artık hiçbir şeyden emin değilsin."

"Hayır, hiçbir şeyden emin değilim."

"O adamı öldürdüğünde hiç rüyana girdi mi? Sonradan hiç pişmanlık duydun mu?"

"Hayır."

"Peki, hiç düşünmedin mi bu konuyu?"

"Tabii düşündüm, bir tanıdığım öldü" diye üzüldüm.

"Kendini hiç suçlu hissetmedin mi?"

"Hayır. Kendimi savundum. Kim olsa öyle yapardı. Yine de yaparım."

Al:

"Annem sana çok bağlı" dedi. "Sen gittiğin zaman çok kederlendi. Kendini yiyip bitirdi. İçinden ağlıyor gibiydi hep. Bir şey söylemiyordu ama biz onun ne düşündüğünü biliyorduk."

Tom, kasketini gözlerinin üstüne indirdi.

"Al" dedi, "başka şeylerden söz etsene."

"Biliyorum. Biliyorum ama anlatmasam daha iyi olur. Ben düşünmeden yaşamak isterim."

Al, utanarak sustu.

Tom ona gülümseyerek baktı.

"Biliyorum Al" dedi. "Ama şimdilik yorgunum. Belki, bütün bunlardan bir gün sana söz ederim. Oldukça ilgi çekici şeyler anlatabilirim. Ama şimdilik, bir süre için olsun, bunları unutmanın daha iyi olacağına inanıyorum. Sana bir şey söyleyeyim mi Al? İnsan hapishanede yavaş yavaş çıldırıyor. Anlıyor musun? Sen de etrafındakileri göre göre, kısa zamanda kendinden şüphe etmeye başlıyorsun. Bazen, gece yarısı bir çığlık duyup uyanırsın. Garip şeyler gelir aklına. Bağıran ben miydim acaba dersin. Bazen de gerçekten sen bağırmışsındır."

Al:

"Ah Tom" dedi. "Bunlardan söz etmeni istemiyorum."

Tom sözünü sürdürdü.

"İnsan otuz gün dayanabilir. Yüz seksen gün de dayanabilir. Ama bir yıldan fazlası için bir şey diyemem. Hapishane korkunç bir şey. Aslına bakarsan insanları bir yere kapatmak korkunç bir şey!"

Bir benzin istasyonuna varmışlardı. Görünürlerde kimse yoktu. Al, kamyonu yavaşlatıp durdurdu. Tom dışarı çıkıp, benzin istasyonunun hemen yanındaki küçük evin karanlık kapısından içeri baktı. Sonra, Al'e dönüp:

"Görünürde kimse yok" dedi.

Ve içeri seslendi:

"Buralarda kimse yok mu?"

"Hay Allah, inşallah bir 25 Dodge'ları vardır.

Karanlık evin içinde bir kapı çarptı. Sıska, çirkin ve pis bir adam göründü. Adamın bir gözü yoktu. Üstü başı yağ içindeydi. Elleri kaba ve simsiyahtı.

Tom:

"Buranın sahibi siz misiniz?" diye sordu.

"Hayır ama burada çalışıyorum. Ne istiyorsunuz?"

"Eski bir 25 Dodge'unuz var mı? Bir parçaya ihtiyacımız var da!"

"Bilmiyorum. Patron burada olsaydı size cevap verebilirdi. Ama eve gitti."

"Biz baksak olur mu? Eğer eski arabalarınız varsa, işimize yarayacak şeyi bulabiliriz belki."

Adam, eliyle burnunu sildi ve:

"Siz de mi göç ediyorsunuz?" diye sordu.

"Evet, doğudan batıya gidiyoruz."

"Peki öyleyse. Garaja girip bakın. Yakıp yıkabilirsiniz burayı. Umurumda değil."

"Galiba, patronla aran iyi değil."

Adamın tek gözü parladı. Yumuşak bir sesle:

"Ondan nefret ediyorum" dedi. "Burada değil şimdi. Evine gitti. Bilemezsiniz, o ne Allah'ın belasıdır. On dokuz yaşında bir sevgilisi var. Bana durmadan onunla evlenmek isteyip istemediğimi sorar. Ben, bu halimle nasıl olur da on dokuz yaşında güzel bir kızla evlenirim! Bu gece balo varmış. Bana gitsene diyor. Düşünün bir kere, şu halime bakın."

Adamın gözünde yaşlar belirdi. Sözüne devam etti.

"Ama bir gün, cebime bir demir parçası koyacağım. O benimle alay etmeye başladığında, hergelenin kafasına indireceğim. O zaman gününü görür."

Güneş dağların arkasında kayboldu. Al, eski hurda arabalar arasında dolaşıyordu.

"Bak Tom" diye bağırdı birden," bu galiba 25 ya da 26."

Tom, tek gözlü adama döndü.

"Bakabilir miyim?" diye sordu.

Adam, umursamaz bir tavırla.

"İstediğinizi alın" diye cevap verdi. "İstediğinizi."

Patlak lastikler üstünde duran ölü arabalar arasından geçerek ilerlediler.

Al:

"Ta kendisi" diye haykırdı. "25 Dodge. Aradığımız parça mutlaka vardır. Sökebilir miyiz?"

Tom çömeldi ve arabanın altına baktı.

"Bazı şeyler sökülmüş" dedi, "ama bir bakalım. Kamyona git de aletleri getir Al."

Tek gözlü adam:

"Burada bir kutu alet var, istediğinizi kullanın" dedi.

Paslı eski arabaların arasından geçerek uzaklaştı ve biraz sonra, elinde teneke bir alet kutusuyla döndü.

Al aletleri alıp, arabanın altına girdi. Tom dışarı çıkmıştı.

"Bana ihtiyacın olursa seslen" dedi.

Tek gözlü adam:

"Ben de yardım etmek isterim" diye mırıldandı.

Sonra, kin dolu bir sesle ekledi.

"O patron olacak domuz yok mu, geçen gün buraya bembeyaz bir pantolonla geldi. Haydi gel yatımla bir gezinti yapalım" dedi. "Ah onu o anda temizlemeliydim. Gözüm kör olalı beri hiçbir kadınla ilişkim olmadı. Bir de gelip bana böyle şeyler söylüyor."

Adamın kirli yüzü gözyaşlarıyla ıslandı.

Tom sinirli bir sesle:

"Neden burada çalışıyorsun?" dedi. "Seni zorlayamaz ya!"

"Söylemesi kolay, ama tek gözlü bir adamın iş bulması çok zor."

Tom ona döndü.

"Bana bak" dedi, "eğer insanlar seni küçük görüyorlarsa, bunda senin de suçun var. Üstün başın pislik içinde. Önce yüzünü yıka. Sonra da o kör gözünün üstüne bir şey kapat. Bu korkunç görünüşünle sana hiçbir kadın yaklaşmaz. Kendine acıdığın için bu yolu tutmuşsun. Ama doğru değil. Kimseyi öldürmene gerek yok aslında."

Adam acı bir sesle:

"Birinin gözüme baktığını hissedince çok üzülüyorum" dedi.

"Hay Allah, şu gözünün üstüne bir şey ört. İnek memesi gibi teşhir etmekten ne fayda bekliyorsun? Kendine çok acıyorsun. Oysa hiç de acınacak bir şeyin yok. Akşamları sarhoş olup yatağında ağladığına eminim... Al bir şeye ihtiyacın var mı?"

"Yok" dedi Al, "işim bitmek üzere."

Adam Tom'a:

"Benden hoşlanan çıkar mı dersiniz?" diye sordu.

Tom:

"Tabii çıkar" diye cevap verdi. "Ama biraz kendine çekidüzen vermelisin."

"Nereye gidiyorsunuz?"

"Kaliforniya'ya. Bütün aile, hep birlikte gidiyoruz. Orada çalışacağız."

"Ben de gözümün üstüne siyah bir bant koysam, orada iş bulur muyum dersiniz?"

"Tabii bulursun, sakat değilsin ki!"

Tek gözlü adam:

"Belki de gerçekten bulurum" dedi.

Madeni bir tıkırtı işitildi.

Al:

"Çıkardım" diye bağırdı.

"Ver de bakalım."

Al, parçayı ağabeyine uzattı.

Tom parçayı gözden geçirdikten sonra:

"Işığımız olsa bu gece takardık" dedi.

Tek gözlü adama döndü:

"Sizde tel bulunur mu" diye sordu.

Adam:

"Bulurum" diye cevap verdi. "Söylesenize, hani o tek gözlü adamların taktıkları siyah şeritler nerede bulunur?"

"Bilmiyorum" dedi Tom, "hele şu teli bulalım bakalım."

Adam gitti, biraz telle, bir el feneri getirdi.

Tom sevindi.

"Kaç para istersin?" diye sordu.

Adam başını kaşıdı.

"Fener eskidir" dedi. "Ama, içine yeni pil koydum. Dur bakayım, otuz beş sent yeter."

"Peki parça için ne vereceğiz?"

"Bilmem ki, Patron burada olsaydı, daha siz onu sökerken kitapları karıştırır, yenisinin fiyatını bulur, sonra sizin ona ne ka-

dar ihtiyacınız olduğunu anlamaya çalışırdı. ihtiyacınız ne kadar fazlaysa, fiyatı o kadar yüksek olurdu."

"Anladım, ama şimdi bu parça için sana ne kadar vereceğiz."

"Bir dolar yeter."

"Pekâlâ, al bakalım. Şu korkunç gözünü de kapa. Yardımına çok teşekkür ederiz."

Tom'la Al kamyona bindiler. Ortalık kararmıştı. Al, motoru çalıştırdı ve ışıkları yaktı.

"Hoşça kal" diye bağırdı Tom. "Kaliforniya'da görüşürüz belki."

Tom:

"Bu gece bir benzin istasyonunda bu parçayı bulacağımızı söyleseydin, seninle alay ederdim" dedi.

Al:

"Şimdi, iş senin parçayı takmana kaldı" dedi. "Ben bunu dünyada yapamam. Elim ayağıma dolaşır ve mutlaka yanlış bir şey yaparım."

Tom:

"Takmaya çalışacağım" dedi.

Kamyonun yeşil ışıklarının altında toz bulutları uçuşuyordu Kamyon gelince, Casy arabanın içinden çıkıp yanına gitti.

"Hiç ummuyordum bu kadar çabuk geleceğinizi doğrusu" dedi.

Tom aşağı atladı.

"Şansımız varmış" dedi. "Bir de el feneri bulduk."

Casy:

"Yemeğinizi almayı unutmuşsunuz" dedi.

"İşimiz bitince yeriz. Al, kamyonu biraz daha kenara al da gel bana ışık tut."

Tom bunları söyledikten sonra, dosdoğru arabanın yanına gitti. Ve sırtüstü yatarak altına girdi. Al de onun yanına sokuldu ve ışığı yaktı.

"Gözüme tutma canım. Yukarı kaldır biraz."

Tom bir yandan motorun orasını burasını karıştırıyor, bir yandan da söyleniyordu kendi kendine.

"Allah belasını versin. Amma da hurda şeymiş! Ne diyeyim bilmem ki! Şaşırmamak elde değil... Ne biçim şey... Böylesini hiç de görmemiştim. Wilson da nasıl satın almış bunu! Ama olacak galiba. Parça mükemmel uyuyor. İyi ki bulduk bunu. Tamam yerine oturuyor."

"İyice sıkıştır. Yarı yolda gevşemesin" dedi Al.

"İşte ona uğraşıyorum ya!"

"Yine aşınır mı dersin?"

"Bilmem, şimdilik yağ geliyor buraya. Ama yolda belki yine bir kanal tıkanır. Casy!"

"Efendim."

"Direksiyona geç de motoru çalıştır."

Casy Tom'un dediğini yaptı.

Al:

"Oldu galiba" diye sevinçle bağırdı.

Tom:

"Öyle görünüyor" diye mırıldandı.

Al:

"Meğer bu işleri adamakıllı biliyormuşsun Tom" dedi.

"Ne sandın ya? Bir tamirci dükkânında bir sene çalıştım. Şimdi, birkaç yüz mil yavaş ve dikkatli sürmek lazım arabayı. Parçanın motora uyum sağlaması için yeterli. Şimdi yemek yiyelim."

Ellerini oradaki otlara sildiler. Sonra, analarının gönderdiği paketi açıp, domuz etini oburca yemeye başladılar. Bir yandan da su içiyorlardı.

Al:

"Açlıktan ölecekmişim neredeyse" diye söylendi. "Şimdi kampa mı gidiyoruz?"

Tom:

"Bilmem" dedi, "belki bizden de yarım dolar alırlar. İstersen gidip onlara işi hallettiğimizi haber verelim. Sonra bakarız, eğer bizi de soymak isterlerse, durmayıp yola çıkarız. Al, fenerle her yanı gözden geçir. Bir şey unutmuş olmayalım."

Al, el fenerini etrafta gezdirdi.

"Görünürlerde hiçbir şey yok" dedi.

"Pekâlâ. Arabayı ben sürerim. Sen kamyonu getir. Tom arabanın motorunu çalıştırdı. Papaz da onun yanına oturdu. Arabayı pek yavaş sürüyordu. Kardeşi de arkadan kamyonla geliyordu."

Tom:

"Bu Dodge'lar" dedi, "yavaş sürülecek olurlarsa, bir evi bile çekebilirler. Bu tabii gücünden epey kaybetmiş. Buna rağmen işe yarar. Hiç de fena değil."

Dağ yolunda araba yavaşça ilerliyordu. On iki voltluk farlar, sarı bir aydınlık meydana getiriyorlardı yolun üzerinde.

Casy, Tom'a döndü:

"Şu arabayı nasıl tamir ettiğine şaştım" dedi. "Ben olsam dünyada yapamam."

"Çocukken öğrenmek en iyisi" dedi Tom. "O zaman öğrenmekten çok alışkanlık oluyor. Alışkanlık ise, bilmenin en iyi biçimi. Küçücük çocuklar var, bir arabayı gözlerini kırpmadan söküp yeniden takıyorlar."

Arabanın farlarının önünde birden bir tavşan belirdi. Hoplaya hoplaya yolun bir yanından bir yanına geçiyordu. Arabayı görünce gözleri mi kamaştı ne, şaşaladı. Ne yapacağını bilmeden, farlara doğru atıldı. Tom frene bastı. Ama geç kalmıştı. Hayvan tekerleklerin altına kaydı.

Casy:

"Öldü herhalde" dedi.

Tom:

"Öyle olacak" diye cevap verdi. "Araba kullanırken hayvanları ezmekten bazı kimseler zevk duyarlar, ama ben her seferinde üzülürüm."

Kamp sahasının başladığını küçük bir tahta kulübe gösteriyordu. Kulübenin avlusunda, etrafına beyaz bir ışık saçan bir gaz lambası yanmaktaydı. Evin etrafında yarım düzine kadar çadır vardı. Çadırların yanlarında arabalar duruyordu. Yemek pişirmek faslı çoktan bitmişti, ama ateşler hâlâ tütüyordu. Bir grup adam kulübenin avlusunda toplanmıştı. Hepsinin yüzleri sert ve adaleliydi. Canları sıkkın gibiydi.

Tom, Dodge'u yolun kenarında durdurdu. Al, kamyonu kampın kapısından içeri soktu. Tom:

"Arabayı içeri sokmaya gerek yok" diye mırıldandı.

Beyaz ışığa doğru yürüdü.

Avluda oturmakta olan adamlardan biri iskemlesinin üstünde doğruldu.

"Çadır kurmak mı istiyorsunuz burada?" dedi.

Tom:

"Yok" diye cevap verdi. "Ailemiz burada. Merhaba baba."

Avluda oturmakta olanlardan biri de Tom'un babasıydı. Onları görünce şaşırmıştı.

"Bir haftadan önce gelemeyeceğinizi sanıyordum" dedi. "Tamir ettiniz mi arabayı?"

"Şansımız varmış" dedi Tom. "Karanlık basmadan parçayı bulduk. Yarın sabah erkenden yola çıkabiliriz."

Baba:

"Mükemmel" dedi. "Ananız üzülüp duruyordu. Nineniz hiç iyi değil."

"Evet, Al söyledi. Biraz düzelmedi mi?"

"Bilmem. Uyuyor."

Kamp sahibi:

"Geceyi burada geçirmek isterseniz yarım dolar ödemeniz gerekir" dedi. "Su da bedava."

Tom ona dik dik baktı.

"Şurada yolun kenarında uyurum" dedi. "Hiç para da vermem."

"Evet ama sokakta uyumak bu eyalette yasaktır. Gayet sert kanunlar vardır serserilere karşı."

"Size yarım dolar verince serseri olmaktan kurtuluyorum öyle mi?"

"Evet öyle."

"Sizin yüksek mevkide bir akrabanız mı var yoksa?"

"Ne yazık ki yok. Eğer olsaydı azar işitmezdim sizin gibi dilencilerden."

"Ya, demek öyle. Sizden bir şey istemedik ki. Bir gece Allah'ın dağında uyumak için bir dolarınızı da çarpmaya kalkmadık. Ne diye dilenci olalım?"

Adam soğukkanlı ve hareketsizdi. Tom ne derse desin kızmayacağa benziyordu.

Baba:

"Boş ver Tom" dedi.

"Korkma baba, bir şey yapacak değilim!"

Bir çocuk ağladı çadırlardan birinde. Sonra bir kadının şefkatli ve yumuşak sesi duyuldu. Ninni söylüyordu kadın.

Sabaha kadar yanacaktı avludaki lamba. Kamp sahibinin gömleğinin yakasından göğsünün beyaz kılları görünüyordu. Sinirlenmişe benziyordu ama her nedense bunu belli etmekten kaçınıyordu. Etrafındaki adamlara endişeli gözlerle baktı. Bir kelime, bir söz beklédi onlardan. Ama hiçbirinde hareket yoktu.

Tom uzun bir süre süstu. Sonra kara gözlerini yavaşça kamp sahibine çevirdi.

"Sizinle kavga edip başımı belaya sokmak istemiyorum" dedi. "Dilenci diye adlandırılmak onur kırıcı. Korktuğum yok. Seni de adamlarını da bir yumrukta yere sererim. Ama hiçbir faydası yok bunun."

Adamlar yerlerinde kımıldandılar. Gözleri kamp sahibinin ağzına dikildi. Adama güven gelmişti. Kazandığını hissediyordu.

"Yarım dolarınız yok mu?" diye sordu.

"Var ama ona ihtiyacım olacak. Bir gece uyuyacağım diye harcayamam onu."

"Evet ama para kazanmak zorundayız hepimiz."

Tom:

"Haklısın" dedi, "ama bu parayı başkalarından alacak yerde keşke kazanmaya çalışsaydınız."

Adamlar tekrar kımıldandılar.

Baba:

"Bakın" dedi, "sabahleyin erkenden gideceğiz. Paramızı verdik nasıl olsa. Bu genç de bizim ailedendir. Kalamaz mı?"

"Yarım dolar alırız araba başına."

"Arama yok ki, arabayı yolda bıraktı."

Kamp sahibi:

"Arabayla geldi ya" dedi. "Öyle olsa, herkes arabasını dışarıda bırakıp, geceyi bedava geçirirdi."

Tom:

"Biz yolumuza devam edip, sabahleyin sizinle buluşuruz" dedi. "Sabah olunca sizi bir yerde bekleriz. Al sizinle kalsın, John amca bizimle gelir."

Kamp sahibine baktı:

"Kabul mü?"

Adam bir an düşündü.

"Kamyonla gelen sayıdan fazla olmaz" dedi.

Tom cebinden tütün kesesini çıkardı. Bir içimlik tütünü kalmıştı artık. Kendine dikkatle bir sigara sardı, sonra boş keseyi cebine soktu.

"Merak etmeyin, biraz sonra yola çıkacağız" dedi.

Baba, oturmakta olan adamlara döndü:

"Topraklarını bırakıp göç etmek bizim gibiler için çok güç" dedi. "Çiftçiyiz biz. Traktörler gelip de bizi yerimizden yurdumuzdan edene kadar, kendi topraklarımızda tarım yapıyorduk."

Kaşlarıyla kirpikleri sapsarı olan bir adam, ilgiyle ona döndü:

"Ortakçı mıydınız?"

"Ortakçıydık ya! Kendi topraklarımız vardı."

Genç adam:

"Bizim gibi" dedi.

Baba:

"Allah'tan" dedi, "bu güç durum devam etmeyecek. Batıda yerleşip, birkaç dönüm verimli toprak satın alacağız."

Üstü başı paramparça bir adam, avlunun hemen yanında oturuyordu. Siyah ceketi yırtık pırtıktı. Pantolonunun dizleri patlamıştı. Yüzü tozdan simsiyah olmuş, açık renk çizgiler belirmişti ter akan yerlerde.

Başını baba Joad'dan yana çevirdi:

"Herhalde epey paranız vardır" dedi.

"Yok" dedi, "paramız yok ama kalabalığız; hepimiz çalışacağız. Sonra, işittiğimize göre Kaliforniya'da ücretler de yüksekmiş."

Adam, baba konuşurken ondan hiç gözlerini ayırmadı. Sonra da güldü. Oturmakta olan adamlar ona döndüler. Adamın gülüşünü boğuk bir öksürük takip etti. Öksürükler kesildiği zaman adamın gözleri kızarmış ve sulanmıştı.

"Demek oraya gidiyorsunuz, Aman Allah'ım!"

Yeniden gülmeye başladı.

"Oraya gideceksiniz ve yüksek ücretli işler bulacaksınız! Ne gibi bir iş olacak bu? Portakal toplamak mı örneğin"

Baba sakin bir sesle:

"Ne iş bulursak yaparız" dedi.

Kılıksız adam tekrar güldü.

Tom tedirgin olmuştu.

"Çok mu komik buluyorsunuz bunu?" diye sordu.

Adam birden ciddileşti:

"Sanırım" dedi, "hepiniz Kaliforniya'ya gidiyorsunuz."

Baba:

"Bu bir keşif değil" diye cevap verdi. "Daha önce söylemiştim."

Adam yavaşça:

"Ben" dedi, "ben Kaliforniya'dan geliyorum."

Bütün başlar birden ona çevrildi. Adamların sinirleri gerilmişti. Lambanın ışığı azalmıştı. Kamp sahibi, ayağa kalkıp onu pompaladı. Işık yine keskinleşmişti. Kılıksız adam birer birer süzdü kendisine bakanları.

"Açlığa dönüyorum" dedi. "Ama kendi memleketinde aç kalmayı tercih ederim."

Baba:

"Neler söylüyorsunuz?" diye bağırdı. "Kaliforniya'da işçiye ihtiyaç olduğunu bildiren bir ilan gördüm. Ücretlerin yüksek olduğu yazılıydı. Yemiş toplamak için işçilere ihtiyaç varmış."

Adam ona döndü:

"Dönecek yeriniz var mı?" diye sordu.

"Hayır" dedi baba. "Artık hiçbir yerimiz yok. Traktör evimizi temellerinden sarstı. Belki yıkılmıştır bile."

Kılıksız adam:

"Şu halde sizin moralinizi bozmayayım" dedi.

"Yani ne demek istiyorsunuz? Benim gördüğüm ilan yalan mıydı? Yoksa onu bir sahtekâr, bir deli mi bastırmıştı? Orada işçiye ihtiyaç olduğu yazılı, sen ise olmadığını söylüyorsun?"

Kılıksız adam, babanın öfkeli gözlerini baktı. Üzülmüş görünüyordu.

"Gördüğünüz ilandakiler gerçeğe uygundur" dedi. "İşçiye ihtiyaçları var."

"Öyleyse ne demeye bizi tedirgin ediyor ve gülüp duruyorsun?"

"Çünkü ne çeşit işçilere ihtiyaç olduğunu bilmiyorsunuz."

"Ne demek istiyorsun?"

Kılıksız adam kararını vermişti.

"Bakın" dedi, "gördüğünüz ilanda kaç adama ihtiyaç olduğu yazılıydı?"

"Sekiz yüz ama bu sadece küçük bir yer."

"Bu portakal rengi bir el ilanı mıydı?"

"Ha, evet..."

Adam:

"Bakın" dedi, "ne saçma bir şey: Bu adamın sekiz yüz işçiye ihtiyacı varsa, ne diye her yıl, beş bin ilan basıyor? Bu beş bin ilanı en aşağı yirmi bin insan görüyor ve belki iki üç bin kişi ilana güvenerek, yerini yurdunu terk edip batıya göç ediyor."

"Bu anlaşılmaz bir şey ama" diye mırıldandı baba.

"Bu ilanı bastıran adamı tanıyana kadar, garip bir şey yok gibi görünür. Onu siz de tanıyacaksınız. Ya kendisini ya da onun yanında çalışanlardan birini. Şartları tıpkı sizin gibi olan, elli aileyle birlikte kamp kurarsınız. O adam ya da yanında çalışanlardan biri, çadırınıza gelip, yiyeceğiniz kalıp kalmadığına bakar. Eğer yiyeceğiniz tükenmişse, 'İş istiyor musun?' diye sorar. 'Tabii istiyorum bayım' diye cevap verirsiniz. 'Bana bir iş verecek olursanız, size minnettar olacağım.' Size, belli bir günün belli bir saatinde, belli bir yere gelmenizi söyledikten sonra çıkıp gi-

der. Aslında adamın iki yüz kişiye ihtiyacı vardır, ama beş yüz kişiyle konuşur. Bunlar da başkalarına haber verirler. Böylece söylendiği yere gittiğiniz zaman, orada bin kişinin toplanmış olduğunu görürsünüz. Adam 'saatine yirmi sent veriyorum' der. Orada bulunanlardan yarısı vazgeçip giderler ama yine de boğaz tokluğuna çalışmaya razı olacak kadar aç, beş yüz adam vardır. Şimdi durumu anlıyor musun? Ne kadar çok adam toplanır ve bu adamlar ne kadar sefalete düşerse, o kadar ucuza işçi çalıştırma imkânını bulacaktır. Çünkü adam, daha çok çocuklu işçileri tercih eder..."

Adamlar ona soğuk soğuk baktılar. Sözlerinin ne dereceye kadar doğru olduğunu anlamak istiyor gibiydiler. Adam utandı.

"Moralinizi bozmayacağımı söylemiştim ama bir kere şu anlattıklarıma bakın" dedi. "Nasıl olsa yolunuza devam edeceksiniz. Geri dönecek değilsiniz ya!"

Büyük bir sessizlik hüküm sürüyordu avluda. Gaz lambasının etrafında pervaneler uçuşuyordu. Sinirli bir sesle kılıksız adam sözüne devam etti.

"Size iş vereceğini söyleyen adamla karşılaşınca ne yapacağınızı söyleyeyim mi?" dedi. "Önce, size ne ücret vereceğini sorun ve onu bir yere yazdırın. İhmal etmeyin sakın. Bir yere yazdırın. Eğer yazdırmazsanız, söylüyorum size aldanırsınız."

Kılıksız adamı daha iyi görmek için kamp sahibi, öne doğru eğildi. Gerindi ve göğsünün beyaz kılları diken diken oldu.

Soğuk bir sesle:

"Kargaşalık çıkartmaya mı geldin buraya?" diye sordu. "Gerçekleri bozan, her gittiği yerde gürültü çıkaran işçilerden misin yoksa?"

Kılıksız adam:

"Yemin ederim ki değil" diye haykırdı.

Kamp sahibi:

"Böylelerine çok rastladım" dedi. "Bir hayli kabarıktır sayıları. Her gittikleri yerde böyle işverenler hakkında uydurma hikâyeler anlatırlar ve onların aleyhine kışkırtırlar herkesi."

Kılıksız adam kendini topladı:

"Arkadaşlar" dedi, "size bir yılda anladığım bir gerçekten söz ettim. İki çocuğum ve karımın ölmesi gerekti bunu anlamam için. Ama belki sizlere söylemeye hakkım yoktu. Bunu düşünmeliydim. Bana da söyleyen çıkmamıştı."

Sonra, sesini yükseltti birden:

"Size, iki çocuğumun şiş karınları, kemiklerine yapışmış etleriyle, nasıl inleye inleye öldüklerini, kudurmuş bir köpek gibi nasıl sağa sola koştuğumu anlatmaya hakkım yok. Evet, bunu bilmeliydim. Size bunları anlatmaya hakkım yok. Bir bardak su için, bir kaşık buğday için çalışmaya razıydım. İşte tam o sırada işveren temsilcisi geldi. Çocukların ikisi de kalp yetersizliğinden öldüler. Bunu bana o söyledi ve olduğu gibi kâğıda yazdı. Çocuklarım kalp yetersizliğinden ölmüşler. Oysa, açlıktan tir tir titriyorlardı."

Avluda oturmakta olan adamlar hâlâ sessizdiler ama ağızları ister istemez açılmıştı. Hepsi de hızlı hızlı nefes alıyor ve kılıksız adamı seyrediyorlardı.

O etrafına bakındı ve sonra hızlı adımlarla karanlığa daldı ve gözden kayboldu. Onu karanlık hemen yutmuştu ama uzun zaman ümitsiz ayak sesleri duyuldu. Yolun üstünde, isimsiz ayak sesleri... O sırada yoldan bir araba geçti ve arabanın ışığında adamın gölgesi bir görünüp bir kayboldu. Başı önüne eğik, elleri cebindeydi.

Adamlar tedirgin olmuşlardı. Biri:

"Geç oluyor" dedi. "Biraz uyumalı."

Kamp sahibi:

"Belki delidir" dedi. "Her çeşit insana rastlanır yollarda."

Tom:

"Gidip annemi göreyim de yola çıkalım" dedi.

Joadlar, kalkıp uzaklaştılar.

Çadıra vardılar. Karanlık ve sessizdi içerisi. Kapının yanında kurşuni bir gölge doğruldu ve anne onlarla konuşmak için dışarı çıktı.

"Herkes uyudu" dedi. "Nine de nihayet daldı."

Sonra Tom'u gördü.

"Nasıl geldiniz?" diye sordu. "Başınıza bir şey gelmedi ya?"

Tom:

"Arabayı tamir ettik" diye cevap verdi. "Yola sabah çıkacağız."

Anne:

"Allah'a şükür" diye cevap verdi. "Öyle istiyordum ki yola çıkmayı. Yeşil ve zengin topraklara bir an önce varalım."

Baba, öksürdü:

"Bir adam" dedi, "az önce..."

Tom, babasının sözünü kesti ve onun kolunu sıktı.

"Garip" dedi, "yolda bizim gibi binlerce insan olduğunu söylüyordu."

Anne, karanlıkta onlara dikkatle baktı.

Çadırın içinde Ruthie, uykusunda öksürdü ve sayıkladı.

"Çocukları yıkadım. Yolda çok kirleniyorlar. Siz de yıkanın diye, kovaların içine su doldurdum" dedi anne.

Baba:

"Herkes içerde mi?" diye sordu.

"Rosasharn'la Connie'den başka herkes içeride. Çadır çok sıcak olduğu için dışarıda uyumayı tercih ettiler."

Baba öfkeyle:

"Şu Rosasharn da pek nazlı oldu" diye söylendi.

Anne:

"İlk çocuğu" dedi. "Connie de ona çok itina ediyor. Sen de öyle yapmıştın."

"Biz şimdi yola çıkıyoruz" dedi Tom. "Sağ tarafı takip ederiz. Sabahleyin bizi bulun."

"Al kalıyor mu?"

"Evet anne. John amca gelsin onun yerine. İyi geceler. Küçük bir ateş yanmaktaydı çadırların birinin önünde. Bu ateşin üstünde, bir kadın fasulye pişirmekteydi.

Tom:

"Gazınız bitiyor galiba" diye seslendi.

"Artık kapatacağız nasıl olsa."

"Yeni yarım dolarlar kazanacaksınız bu gece."

Adam doğruldu.

"Kışkırtma beni" dedi. "Senin ne mal olduğunu anladım zaten."

Tom:

"Anladığının ta kendisiyim" diye seslendi.

"Memleket bu günlerde senin gibilerle doldu."

Kapıdan çıkarken Tom güldü ve Dodge'un kapısını açıp içeri girdi. Sonra bir taş alıp adama doğru fırlattı. Taş küçük eve çarptı. Ayağa kalkıp, karanlığa baktı adam. Tom, arabayı çalıştırdı. Arabanın zayıf ışıklarının önünde yol, bütün sonsuzluğuyla uzanıyordu.

17

Göçmenlerin çeşit çeşit arabaları, köy yollarını aşarak Batıya giden büyük anayolda birleşiyorlardı. Gün ışığında sıkıntıyla yol alıp, karanlık basınca gölge ve su buldukları yerde sabahı bekliyorlardı böcekler gibi büzülüp. Hepsi de yenilmişlikten, kederden, sıkıntıdan geldikleri için çabucak birbirlerini buluyor, birbirleriyle dertleşiyor, hatta beraber yiyip içiyorlardı. Bu arada, yiyecek ve içecekler gibi hayatlarını da paylaşıyorlardı. Önce bir araba, bir kaynağın yanında mola veriyor, sonra başka bir araba, hem kaynak hem de insanlar olduğu için orada duruyor, üçüncüsü de iki aile orayı seçti diye onlara katılmayı uygun buluyordu. Güneş battığında yirmi araba toplanmış oluyordu belki, o kaynağın yanında.

Sonra garip bir şeyler olurdu akşam. Yirmi aile tek bir aile haline gelirdi. Çocuklar da sanki hepsinin çocuklarıydı... Yurdunu kaybetmiş insanlar, altın batının rüyasında birleşirlerdi. Hasta bir çocuk, yirmi ailenin birden neşesini kırar, yüz kişiyi birden kederlendirirdi. Çadırların birinde bir kadın doğuracak olsa, bu yirmi aile sabaha kadar nefessiz bekler, sabah da ta içlerinde duyarlardı doğum neşesini. Bir gece önce bütün ümitlerini yitirmiş olan bir aile, yeni doğan bebeğe verecek bir hediye aramaya koyulurdu. Akşam, yüz kişi ateşin etrafında bir tek kişi olurdu sanki! Çarşafların arkasından çıkarılan bir gitara uyarak hep birden halk şarkıları söylerlerdi. Erkekler sözleri söyler, kadınlar da yavaşça mırıldanırlardı. Bu her zaman böyle olurdu.

Böyle bir dünya her gece kurulurdu. Her şeyi tamam olan bir dünya! Evet, düşmanlıkları, dostlukları, cesur kalpleri, korkak ve sessiz insanları, kötü niyetleri ve iyilikseverliğiyle tam bir dünya. Ve her sabah bu dünya, tıpkı bir sirk gibi dağılırdı.

Herkes çekingendi. Birbirleriyle daha iyi ve daha kolay anlaşmaya başladılar. Batıya yaklaştıkta, önderler, yol göstericiler çıktı ortaya. Artık herkes tecrübe sahibi olmuştu yeni dünyalar kurmakta.

Aileler, ne gibi haklara sahip olduklarını öğrendiler iyice. Herkes, bir kere kendi çadırının hâkimiydi. Geçmişten bahsetmeye kimse zorunlu değildi. Herhangi bir teklifi reddetmek veya kabul etmek serbestti. Erkekler ve kızlar birbirleriyle arkadaşlık edebilirlerdi. Açların karınlarını doyurmak şarttı. Hastalar ve hamileler himaye edilmek hakkına sahiptiler.

Sonra aileler, ne gibi hakların yanlış olduğunu öğrenip bunlardan vazgeçtiler. Kimse kimsenin özel hayatıyla ilgilenmeyecekti. Herkes uyurken gürültü etmeye kimsenin hakkı yoktu. Çalmak, adam öldürmek, bir kadına saldırmak en yasak haklardı.

Dünyalar batıya doğru ilerledikçe bu kurallar birer kanun oldu. Kamp yakınında tuvaletini yapmak kanun dışıydı. İçme suyu da korunmalıydı aynı şekilde. Aç birinin yanında, ona ikram etmeden karın doyurmak da yasaktı.

Bu kanunların dışına çıkanlar ya dayak yer, ya da afaroz edilirdi. Aforoz edilmek daha kötüydü dayak yemekten, çünkü ismi hemen yayılırdı ve artık kimse onu dünyasına kabul etmezdi.

Dünyaların toplumsal davranışları da kurallara bağlanmıştı. Birbirine, herkesin merhaba demesi şarttı. Eğer bir adam, yolda kendisini seven bir kadına rastlarsa, çocuklarına sahip çıkmak ve onu korumak şartıyla onunla yaşayabilirdi. Ama, hiçbir erkek, bir gece bir kızla, başka bir gece başka bir kızla yatamazdı. Aslında bunun pek büyük bir zararı yoktu, ama bazı şeyleri tehlikeye sokacağı için yasak edilmişti.

Batıya yaklaştıkça, aileler bu kanunları iyice benimsediler ve onların kendi yararlarına olduğuna inandılar.

Herkes, yoldaki ihtiyarlara saygı göstermeyi, bir şey yapılacağı zaman onlara danışmayı öğrendi. Genç önderler de vardı ayrıca. Bunlar daha çok okur yazar kimselerdi. Aç birini doyuran kimse, kendisini de açlığa karşı sigorta etmiş oluyordu.

Akşama doğru kurulurdu dünyalar. Onları, yani bu çadırdan dünyaları, insanlar kalpleri ve beyinleriyle kurarlardı.

Sabahleyin çadırlar sökülüp katlanır, yataklar arabalara yüklenirdi. Batıya yaklaştıkça akşam bir yuva kurup sabah bozmaya alıştı herkes. Gündüzleri tarlada, geceleri evlerde yaşamaya alışık olan aileler, vazgeçme zorunda kalmışlardı bu alışkanlıklarından. Gündüzün kızgın sıcağında, batıya doğru ilerleyen arabaların içinde sessizce oturuyor, ama akşamları rastladıkları insanlarla hemen ilgi kuruyorlardı.

Yalnız insanın değişebileceği bir biçimde değişmişlerdi bütün evrende. Göçmendiler artık onlar çiftçi değil.

Şimdiye kadar topraklarını ekmek ve verimli kılmak yolunda gösterdikleri sabrı, artık yolları fethetmekle göstermeye çalışıyorlardı. Küçük arazi ölçülerine alışmış olan beyinler artık milleri hesaplamayı öğrenmişti. Kimsenin tozu ya da yağmuru düşündüğü yoktu. Bunca yıldır bunlarla ilgilenmiş ve sadece bunları düşünmüşlerdi. Oysa şimdi araba lastiklerini, motorları kolluyorlardı. Tozun, yağmurun, ürünün, bereketliliğinin yerini bunlar almıştı. Arabanın bir parçası kırıldı mı, en büyük üzüntüleri bu oluyordu.

Bazı aileler ise, bütün bunların dışında kalmışlardı. Onlar müthiş bir paniğe kapılmış, bir an önce batıya varabilmek için gece gündüz yol alıyorlardı. Yorgunluktan bitkin düştükleri zaman arabalarını yolun tenha bir köşesine çekip birkaç saat dinlendikten sonra, yine yollarına devam ediyorlardı.

Ama çoğu aileler yolda buldukları yeni hayat biçimine kolaylıkla alıştılar. Güneş battığı zaman...

"Önümüzde, yolun üstünde birkaç çadır görünüyor."

Yolun kenarında araba durdu. Daha önce başkaları orada konakladıkları için, bazı formaliteleri yerine getirmek şarttı.

Ailenin reisi pencereden başını uzatarak seslendi:

"Burada durup geceyi geçirebilir miyiz?"

"Tabii. Gurur duyarız bundan. Hangi eyalettensiniz?"

"Arkansas'dan geliyoruz."

"Dördüncü çadırda da Arkansas'lılar var."

"Öyle mi?"

Sonra en önemli soru sorulur.

"Su iyi mi?"

"Eh, tadı o kadar iyi değil ama bol bol var."

"Teşekkür ederiz."

Gerekli konuşmalardı bütün bunlar. En son çadırın önüne varınca araba durdu. İçinden yorgun insanlar çıkıp gerindiler. Yeni bir çadır daha kuruldu. Çocuklar su getirmeye gittiler. Daha büyük olanlar da çalı çırpı toplamaya başladılar. Ateş yakıldı ve yemek pişmeye ya da ısınmaya başlandı. Yeni gelenler kalkıp etrafı dolaşmaya başladılar. Eski dostlara ya da akrabalara rastlandı bu arada.

"Demek Oklahoma'dan geliyorsunuz? Neresindensiniz?"

"Cherokçe."

"A, orada akrabalarım var. Allen'leri tanır mısınız? Cherokee'nin her yerinde Allen'ler vardır. Ya Willis'ler?"

"Tabii tanırız."

İşte yeni bir dostluk kurulmuştu. Hava iyice kararana kadar, yeni aile kampın gediklilerinden biri olmuştu bile. Az çok herkesle ahbaplık etmişlerdi. Pek çok kimsenin tanıdığı iyi bir aileydi zaten.

"Allen'leri doğduğumdan beri tanırım. Simon Allen, ihtiyar Allen, yani ilk karısıyla pek geçinememişti. Tam Cherokee'li sayılmazdı kadın. Ama neme lazım, çok güzel bir kadındı."

"Evet evet. Sonra genç Simon da Rudolph'lardan biriyle evlendi değil mi? Hatırımda öyle kalmış. Enid'e taşındılar. Pek iyi geçiniyorlarmış işittiğime göre."

"Allen'lerden bir o zengin oldu. Garajı varmış."

Çocuklar suyu getirdikten ve çalı çırpı topladıktan sonra, dolaşmaya başladılar. Dostça bakıyorlardı herkese. Bir oğlan çocuğu, başka bir oğlan çocuğunun yanına gidip durdu. Bir taş vardı elinde. Dikkatle bakıyordu ona. Taşın üstüne tükürüp eliyle parlattı. Beriki sordu.

"Elindeki ne?"

"Bir şey değil. Bir taş parçası."

"Ona, ne diye öyle dikkatle bakıyorsun?"

"İçinde altın var gibi geldi de!"

"Nereden anladın? Taşın içindeki altın görünmez ki."

"Evet biliyorum."

"Peki nereden anladın?"

"Babam öğretti. O çok altın bulmuştur."

Kadınlar ise ateş başında yemek hazırlıyorlardı. Pişen yemeklerin hemen hemen hepsi, patates, soğan ve domuz etiydi. Evde yapılmış kurabiyeler de eksik değildi. Simsiyah ve acı çaylar da bir yandan kaynıyordu.

Paraları pek bol ya da akılları pek kıt olan bazı aileler konserve fasulye, şeftali ya da başka bu gibi değerli şeyleri herkesin yanında yemenin doğru olmayacağını bildiklerinden bunları, gizlice yerlerdi çadırlarında. Buna rağmen, çevredeki çocuklar fasulye kokusunu duyarak büyük bir açlık hissediyorlardı.

Yemekten sonra kadınlar bulaşık yıkarken, erkekler konuşmak için toplanırlardı.

Ve arkada bıraktıkları topraklarından söz ederlerdi. Memleketin hali ne olacak bilmiyoruz, derlerdi. Hepsi de inanmıştı eski, mutlu günlerin bir daha gelmeyeceğine.

Sonra yumuşak bir sesle yuvalarından söz ederlerdi.

"Küçük senin bir ev vardı, yel değirmeninin hemen yanında. Bu evde her zaman süt ve tereyağı bulunurdu. Ve kendi yetiştirdiğimiz kavunlar vardı. Güneşin en kızgın zamanında bile evin içi öyle serin olurdu ki! Bir kavun keserdin, dişlerin sızlardı soğukluğundan. Su boldu."

Gelecekten konuşurlardı: "Acana orası nasıl bir yer?"

"Resimlere bakılacak olursa pek güzel bir yer. Bir resim vardı. Güneş parlıyor karlı bir dağın üstünden. Aşağıda bembeyaz evler ve yemişlerle dolu ağaçlar. Bilseniz ne güzeldi."

"İş bulursak eğer, her şey yoluna girer. Hiç soğuk olmuyor kışın. Okula giderken çocuklar üşümezler. Çocukların artık düzenli bir şekilde okula devam etmelerini sağlamaya çalışacağım. Kendim okuma biliyorum, ama Allah için söylemek gerekirse, okumaya alışık bir insan gibi zevk duymuyorum bu işten."

Ve belki erkeklerden biri gitarını çıkarıp çalmak üzere bir kutunun üstüne oturdu. Bir anda herkes onun etrafını çevirirdi. Erkeklerin çoğu genellikle gitar çalmayı bilir ama bu adam her zaman gayet iyi bilirdi. Eski halk şarkıları çalardı durmadan. Çevredekiler ona uyarak şarkı söylerlerdi. Kızılderili şarkıları bile çaldığı olurdu.

Şimdi herkes sanki tek bir kalp olmuştu. Gözleri ve duyguları içe dönüktü ama yine de birlikteydiler. Çünkü aynı şeyi paylaşıyor ve aynı geleceğe doğru güvensizce ilerliyorlardı. İnsanların kederi artık bir dinlenme, bir uyku gibiydi. Ona ne kadar alışmışlardı. Müziğin etkisiyle çocuklar mahmurlaşıp, uyumak için çadırlara çekilirlerdi. Rüyalarını süslerdi dışarıdaki şarkılar.

Gitar çalan bir süre sonra ayağa kalkıp esnedi. İyi geceler arkadaşlar, derdi.

Herkes, iyi geceler diye mırıldanırdı.

O anda herkes gitar çalabilmeyi isterdi. Çünkü bu durumda gitar çalabilmek, dünyada işlerin en gereklisi gibi görünürdü onlara. Sonra herkes yatar ve derin bir sessizliğe gömülürdü kamp.

Yalnız baykuşların ve yemek artıklarını paylaşmaya koşan tarlafarelerinin sesi işitilirdi.

Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte kadınlar çadırlarından çıkıp ateş yakmaya başlarlardı kahve pişirmek için. Sonra erkekler de dışarı çıkar ve yumuşak seslerle çene çalarlardı.

"Colorado nehrini geçince çöl varmış, diyorlar. Dikkat edin. Bir yerde takılıp kalmayın sakın. Yanınıza bol bol su alın her ihtimale karşı."

"Ben çölü gece geçmeyi tasarlıyorum."

"Ben de. Herhalde çölden gündüz geçmek çok güç olur."

Kahvaltı çabucak sona erer ve hızla yıkanırdı bulaşıklar. Sonra sökülüp katlanırdı çadırlar. Yola çıkmak için herkes acele ederdi. Güneş gökyüzünde yükselmeye başladığında geceki dünyadan hiçbir iz kalmazdı kamp yerinde. Daha doğrusu hiçbir canlı iz kalmazdı.

Orası artık, gece kurulacak yeni bir dünya için hazırdır.

Yol boyunca, göçmenlerin eski püskü arabaları ilerler durur, onların önünde büyük yol bitmez tükenmez bir köprü gibi uzanırdı.

18

Joad ailesi, yavaşça New Meksiko dağlarına doğru ilerliyordu. Arizona'nın yamaçlarını tırmanmışlardı. Artık çölü görebiliyorlardı. Sınır bekçisi onları durdurdu.

"Nereye gidiyorsunuz?"

Tom:

"Kaliforniya'ya" diye cevap verdi.

"Ne kadar kalmayı düşünüyorsunuz Arizona'da?"

"Durmadan ilerleyeceğiz."

"Makineniz var mı?"

"Yok."

"Eşyalarını muayene etmek zorundayım."

"Makinemiz yok ki."

Bekçi tebeşirle bir işaret yaptı kamyonun üstüne.

"Peki" dedi. "Yolunuza devam edin. Ama durmasanız iyi olur."

"Tabii. Zaten ilerlemek istiyoruz."

Yine ilerlemeye başladılar. Tek tük ağaçlara rastlanıyordu yol boyunca. Herbrook, Joseph City, Winslow. Sonra büyük ormanlar ve yokuşlar başlamıştı. En tepede Flagstaff vardı. Flagstaff'dan sonra yine büyük bir düzlük başladı. Göz alabildiğine uzanıyordu yol. Su önem kazanmıştı buralarda. Bir büyük şişeyi önce beş, sonra on, sonra da on beş sente alabildiler. Kayalık araziyi kasıp kavuruyordu güneş. İleride Arizona'nın batı duvarı yükseliyordu. Bütün gece boyunca durmadan ilerlediler ve sabaha karşı dağlara vardılar. Gün ışığında önlerinde, daha doğrusu aşağılarında Kolorado nehrini gördüler. Topack'a, kurak bölgeye gelmişlerdi işte. Ölesiye yorgun oldukları için, güneşin bütün yakıcılığına rağmen durdular.

Baba:

"İşte geldik. Artık Kaliforniya'dayız" diye bağırdı.

Hepsi birden güneşin altında pırıl pırıl yanan kayalara ve önlerinde uzanan vahşi doğaya bakakaldılar.

Tom:

"Çöle geldik" dedi. "Su bulmalı ve dinlenmeliyiz."

Yol, nehire paraleldi. Arabaların motorları yan yana Needles'e varıldığında, bir ümit kıvılcımı parlar insanların içinde. Nehir, yeşil ağaçların arasından sakin bir şekilde akar burada.

Wilson'lar ve Joad'lar taşıtlarını nehir kıyısına doğru sürüp orada durdular ve güzelim nehirle, hafif bir esintiyle salınan yemyeşil ağaçları seyre daldılar. Nehrin yanı başında on bir çadırlık bir kamp kurulmuştu. Çimenle kaplıydı yerler.

Tom, kamyonun penceresinden başını uzattı.

"Burada biraz durabilir miyiz?" diye seslendi.

Bir kovanın içinde çamaşır yıkamakta olan iriyarı bir kadın başını kaldırdı.

"Burası kimsenin malı değil" dedi. "İstediğiniz kadar durun. Az sonra bir polis gelip üstünüzü başınızı arar."

Taşıtları yeşil çimenlerin üstüne çekip aşağı indiler. Wilson'ların çadırı kuruldu.

Winfield'le Ruthie, nehir kıyısında dolaşıyorlardı.

Ruthie, rüyalı bir sesle:

"Kaliforniya!" dedi. "İşte Kaliforniya!"

Winfield bir ot koparıp ağzına attı ve çiğnemeye başladı. Suyun içine girdiler yavaşça ve karşı karşıya durdular. Su dizlerine kadar geliyordu.

Ruthie, birden ümitsiz bir sesle:

"Daha çöl var" dedi.

"Çöl nasıl bir şeydir?"

"Bilmiyorum. Altında çöl yazılı resimler gördüm. Kemikler vardı her yerde."

"İnsan kemikleri mi?"

" Aralarında insan kemikleri de vardır herhalde, ama benim gördüklerim inek kemikleriydi."

"Kemikleri, biz de görecek miyiz?"

"Belki. Bilmiyorum. Ama Tom dedi ki, çölden gece geçecekmişiz. Eğer gündüz geçersek perişan oluruz" dedi.

Winfield ayak parmaklarını suyun içinde oynatarak:

"Ne kadar serin. Ne güzel!" diye mırıldandı.

O sırada annelerinin kendilerini çağıran sesini işittiler.

"Ruthie, Winfield artık gelin."

Sudan çıkıp ağaçların yanına, annelerine koştular.

Tom:

"Nehire yüzmeye gidiyorum" dedi. "Uyumadan önce temizlenmek istiyorum. Ninem çadıra girince biraz iyileşti mi?"

Baba:

"Bilmem" dedi. "Tamamen uyanamadı ki!"

Birden başlarını çadırdan yana çevirdiler. İçeriden mırıltılar geliyordu. Ana içeri girdi.

Noah:

"Uyanmış olacak" dedi. "Bütün gece kamyonda uyudu durdu. Tamamen bunadı artık."

Tom:

"Yok canım" diye cevap verdi. "Sadece yorgun. Eğer iyice dinlenmezse daha fazla dayanabileceğini sanmıyorum. Yorgunluktan başka bir şeyi yok bence, ama bu kadar yorgunluğa dayanamayacak kadar yaşlı. Benimle gelen var mı? Önce yüzecek sonra da akşama kadar gölgede uyuyacağım."

Bunları söyledikten sonra nehire doğru yürüdü. Ötekiler de peşinden gittiler. Kıyıdaki söğüt ağaçlarının arasında soyunup suya girdiler ve kumların üstüne oturdular. Uzun bir süre, böylece topuklarını kuma gömüp, sadece başları suyun dışında olarak oturdular.

Al:

"Tanrım" dedi, "ne kadar ihtiyacım varmış buna. Suyun dibinden bir avuç kum alıp bununla vücudunu ovuşturdu. Şimdi hepsi, suyun içinde otururmuş Needles adlı şirin kasabayı ve beyaz Arizona dağlarını seyrediyorlardı.

Baba hayretle:

"Bu dağları geçtik" dedi.

John amca suyun içinde ellerini oynattı.

"İşte nihayet Kaliforniya'dayız" dedi. "Ama görünürlerde pek ümit verici bir şey yok."

Noah:

"Çölü bu gece mi geçmeye çalışacağız?" diye sordu.

Tom, babasına döndü:

"Ne dersin baba?"

"Bilmem. Hepimizin, ama özellikle ninenin dinlenmeye ihtiyacı var. Ama bir yandan da çölü hemen geçip bir iş bulmayı o kadar istiyorum ki! Yalnız kırk dolarımız kaldı. Hepimiz çalışmaya başlasak içim rahat edecek."

Papaz elleriyle, kollarını suyun yüzünde dolaştırıyordu.

Noah tembel tembel:

"Hep burada kalsaydık ne iyi olurdu" dedi. "Hiç acıkmasak ve hiç üzülmesek ne olurdu. Bütün hayatımca suyun içinde tembelce oturmak isterdim."

Tom, nehir kıyısındaki ağaçlara ve dağlara bakıyordu.

"Hiç böyle yüksek dağlar görmemiştim" dedi. "Acaba insanlar burada kavgasız gürültüsüz yaşayabiliyor mu? Kaliforniya'nın resimleri hiç böyle değildir. Annemin dediği gibi hep resimlerde beyaz evler vardır. Bana kalırsa böyle bir yer yok. Onlar, aslı olmayan resimler.

Baba:

"Daha Kaliforniya'ya gelmedik" dedi. "Biraz bekle. Ümit ettiğini bulacaksın."

"Amma yaptın baba. İşte burası Kaliforniya!"

Söğütlerin arasında, mavi pantolonlar ve terli gömlekler giymiş iki adam belirdi. Çıplak adamlara bakıyorlardı.

"Su nasıl?" diye seslendiler.

"Bilmem" dedi Tom. "Hiçbirimiz yüzme bilmiyoruz. Ama burada oturmak çok keyifli."

"Biz de gelip otursak, sizce bir sakıncası var mı?"

"Nehir bizim değil ya! Size de yer açarız."

Adamlar pantolonlarını ve gömleklerini çıkarıp suya girdiler. Baba oğuldular besbelli. Bacakları dize kadar toz içinde kalmıştı. Ayakları ise kapkaraydı.

Baba nezaketle sordu:

"Batıya mı gidiyorsunuz?"

"Hayır. Geri dönüyoruz. Orada iş bulamadık."

Tom:

"Memleketiniz neresi?" diye sordu.

"Pampa yakınlarında Penhandle."

Baba:

"Orada hayatınızı kazanabiliyor musunuz?" diye sordu.

"Hayır ama hiç olmazsa tanıdıklarımızın yanında aç kalırız. Bizi sevmeyen, bizden nefret eden kimselerin yanında açlıktan ölmek kötü bir şey."

Baba:

"Sizin gibi konuşan birine daha rastladık" dedi. "Sizden niye nefret ediyorlar?"

Adam:

"Bilmem" diye cevap verdi.

Tom:

"Ben de merak ediyorum" diye söze karıştı. "Batılılar, sizden niye nefret etsinler?"

Adam, Tom'a dikkatle baktı.

"Siz" dedi, "batıya mı gidiyorsunuz?"

"Evet."

"Kaliforniya'ya daha önce hiç gitmediniz mi?"

"Hayır, gitmedik."

"Benim sözüme bakmayın. En iyisi, gidip kendi gözünüzle görmeniz."

Tom:

"Doğru" dedi, "ama insan merak ediyor."

"Eh, eğer gerçekten merak ediyorsanız, size bazı şeyler söyleyebilirim. Güzel bir memlekettir Kaliforniya. Ama onu uzun zaman önce başkaları kapmış. Çölü geçince Bakercfield yakınlarında gerçek Kaliforniya'ya varacaksınız. Daha önce bu kadar güzel bir yer görmemiştim. Her yerde dağlar, bahçeler, meyve ağaçları var. Kaliforniya'nın suyu ve toprağı boldur. Ama bu topraklar size ait değildir. Burası, toprak ve hayvan şirketine aittir. İsterlerse ekerler, isterlerse ekmezler. Eğer bu topraklarda yerleşip biraz mısır ekmeye kalkacak olursanız, hapise atılmanız işten bile değildir."

"Yani, bu verimli toprakları ekmiyorlar mı?"

"Evet efendim. Bu verimli toprakların bir kısmını ekmiyor-

lar. Bu sizi kızdırabilir ama daha neler göreceksiniz. Size bakanların yüzünde, sizden hoşlanmadıklarını, sizi aşağı gördüklerini okuyacaksınız. Hiç merak etmeyin, her zaman onları koruyan bir polis bulunur. Böylece kendinize kamp kurarsanız, sizi oradan hemen sürerler."

Tom, suya baktı.

"İnsan çalışsa ve para biriktirse, biraz toprak satın alamaz mı?" diye mırıldandı.

Yaşlı adam gülerek oğluna baktı. Oğlu sesini çıkarmıyordu. Adam:

"Devamlı iş bulamazsınız ki" dedi. "Her gün kazandığınızı harcayacaksınız. Üstelik bunu, insanların sizden nefret ettiklerini bilerek yapacaksınız. Pamuk topluyorsunuz diyelim. Ücretlerin haksız olduğunu bile bile çalışacaksınız. Belki size hakkınızı veren de çıkacaktır, ama siz yine hakkınız yendiğini sanacaksınız. Ama bütün bunları değiştirmenize imkân yoktur."

Baba yavaşça:

"Orada güzel olan hiçbir şey yok mu?" diye sordu.

"Tabii var. Dedim ya, manzara çok güzel, ama gördüklerinizin hiçbiri size ait değil. Sapsarı portakallar var ağaçlarda ama bunların bir de silahlı bekçisi var. Bir gazeteci, bir milyon dönüm araziye sahip."

Casy başını kaldırdı:

"Bir milyon dönüm mü?" dedi. "Bu kadar toprağı ne yapıyorlar?"

"Bilmem. Bildiğim onun bir milyon dönüm araziye sahip olduğudur. Birkaç hayvanı, bir yığın da bekçisi var. Kurşun geçirmez bir arabayla dolaşır. Bir sürü resmini gördüm. Şişkon, bodur bir herif. Küçük, hırslı gözleri var. Ölümden çok korktuğu belli. Bir milyon dönüm toprağı var ama ölümden korkuyor."

Casy yine sordu:

"Bir milyon dönümü ne yapacak? Niye satmıyor?"

"Bilmem" dedi adam. "Belki de delidir. Herhalde delidir canım. Zaten deli olduğu resminden de belliydi. Onda kötü kalpli bir deli hali vardı."

Casy:

"Ölmekten mi korkuyor?" diye sordu.

"Öyle işittim."

"Tanrı canını alır diye mi korkuyor?"

"Bilmem. Korkuyor işte."

Baba:

"Neşeli bir hayatı yok bana kalırsa" dedi.

Tom:

"Dedem korkmazdı" dedi. "En çok eğlendiği zamanlar ölüme en yakın olduğu zamanlardı. Tehlikeyle oynamayı severdi."

Casy:

"Tabii, bu dediğin hoş bir şey" diye mırıldandı. "Ama şunu unutma ki, mutlu ve aydınlık bir hayat yaşamış olanlar ölümden zerre kadar korkmazken, yalnız ve hayal kırıklığına uğramış olanların ödü kopar."

Baba:

"Bir milyon dönüm toprağı olan bir adam niye hayal kırıklığına uğrasın?" diye sordu hayretle.

Papaz gülümsedi. Düşünceli görünüyordu. Suyun yüzeyinde yüzen bir böceği eliyle iterek:

"Canım" dedi "eğer insanın kendisini zengin hissetmesi için bir milyon dönüm toprağa ihtiyacı varsa, bu insan içinden çok fa-

kir ve yoksul demektir. İç dünyası yoksul ve fakir olan bir adamı değil bir milyon, on milyon dönüm toprak bile zengin edemez. Hatırlıyor musunuz, dede öldüğünde Bayan Wilson ne kadar cömertçe davranmıştı. İşte bu insanın içinden gelen bir zenginliktir. Ama, galiba yine vaaz vermeye başladım. Ama inanın bana, çok şeylere sahip olmak isteyenlerin hepsi de, iç dünyaları çok kısır insanlardır."

Casy homurdanarak sustu ve önüne baktı.

Şimdi olanca kızgınlığıyla parlıyordu güneş.

Baba:

"Suya iyice girin" dedi. "Ölesiye yanarsınız yoksa."

Bunların söyledikten sonra da boğazına kadar suya gömüldü. Yeni gelen adama döndü:

"İnsan çok çalışsa, bu şartları değiştiremez mi?" diye sordu.

Adam başını bir o yana bir bu yana salladı.

"Bakın" dedi. "Takdir edersiniz ki, her şeyi bilmeme imkân yoktur. Oraya gider gitmez devamlı bir iş bulursunuz da ben yalancı çıkarım."

Baba başını çevirip John amcaya baktı.

"Fazla konuşmayı sevmediğini hepimiz biliyoruz" dedi. "Ama ne olur o mübarek ağzını bir aç da bu konuda ne düşündüğünü söyle."

John amca:

"Hiçbir şey düşünmüyorum" diye cevap verdi. "Oraya gidiyoruz, değil mi?" Fikrinizi değiştirdiniz mi yoksa? Bana kalırsa burada konuşulanlar bizi yolumuzdan alıkoyamaz. Hele bir kere oraya varalım, bunları sonra düşünürüz. Bir iş bulacak olursak ne âlâ. Yok bulamazsak o zaman başımızın çaresine bakarız. Bu konuşmaların hiçbir faydası yok."

Tom ağzına su alıp püskürttü. Neşelenmişti.

"John amca az konuşur ama doğru şeyler söyler" dedi. "Tanrı hakkı için, amcam gerçeğe uygun şeyler söyler. Baba, bu gece yola çıkıyor muyuz?"

"Eh, çıksak iyi olur. Bir an önce yolu bitirmek her bakımdan faydalı."

"Öyleyse, çalıların arasına uzanıp uyuyayım."

Tom ayağa kalkıp kumsala doğru ilerledi. Oraya varınca da çamaşırlarını ıslak vücuduna geçiriverdi. Elbiseleri güneşin altında kızmıştı. Ötekiler de onun yaptığını yaptılar.

Suyun içinde oturmakta olan baba oğul, dalgın gözlerle Joad'ların arkasından baktılar. Oğlan:

"Onları altı ay sonra görmek isterdim" dedi.

Baba, gözlerini ovuşturdu.

"Doğru hareket etmedim" dedi. "Söylemeyecektim. Ama insanoğlu her zaman bilgiçlik taslamaktan hoşlanıyor. Başkalarına akıl öğretmek hoşumuza gidiyor."

"Ama baba, ille de öğrenmek istediler!"

"Evet, biliyorum. Ama o yaşlı adamın dediği gibi, nasıl olsa yola düşmüşler bir kere. Onlara söylediklerimin bir şeyi değiştireceği yok. Zamanından önce kederlenmelerine sebep oldum sadece. O kadar.

Tom, söğüt ağaçlarının arasında ilerliyordu. Nihayet koyu bir gölge bularak altına uzanmaya niyetlendi. Noah peşinden geliyordu.

"Burada uyuyacağım" dedi Tom.

"Tom!"

"Ne var?"

"Tom, ben sizinle gelmeyeceğim."

Tom irkildi.

"Ne demek istiyorsun?"

"Tom, bu su kenarını terk etmeyi düşünmüyorum. Kendime bir eş bulana kadar nehir kenarında ilerleyeceğim."

Tom:

"Delirmişsin sen!" diye cevap verdi.

"Oltam var. Balık tutarım. İnsan, böyle güzel bir nehrin kıyısına açlıktan ölmez."

Tom:

"Ya ailen ne olacak?" dedi. "Ya annem ne olacak?"

"Elimde değil. Bu nehir kıyısını bırakamam."

Noah'ın koskocaman gözleri yarı yarıya kapalıydı.

"Biliyorsun Tom" dedi. "Sen de biliyorsun. Ailede herkes bana iyi davranır ama gerçekten aldırdıkları yoktur bana."

"Delirmişsin."

"Hiç de değil. Ben kendimi pekâlâ biliyorum. Bana acıdıklarını, benim için zaman zaman üzüldüklerini biliyorum ama... ne diyeyim, gitmeyeceğim işte. Sen anneme söylersin."

Tom:

"Bana bak" diye söze başladı.

"Hayır hayır. Bana hiç kimsenin ihtiyacı yok. Şu nehir yok mu. Öldürsen de ondan ayrılmam. Şimdi gidiyorum Tom. Nehir boyunca ilerleyeceğim. Balık tutmak istiyorum. Ondan dünyada ayrılmam."

"Sen anneme söylersin Tom."

Sonra gözden kayboldu.

Tom arkasından koştu.

"Beni dinle çılgın!"

Noah:

"Ne söylersen boş" diye cevap verdi. "Ben de üzülüyorum ama elinde değil."

Bunları söyledikten sonra arkasını döndü ve nehir boyunca hızla koşarak uzaklaştı. Tom önce peşinden gitmeye kalktı ama sonra birden durdu. Noah, nehir boyunca söğütler arasında bir kayboluyor, bir görünüyordu. Her görünüşünde biraz daha küçülüyordu. Tom, kasketini çıkartıp parmaklarıyla saçlarını karıştırdı. Gidip söğütlerin gölgesine uzandı ve uyumak üzere gözlerini kapattı.

Nine, yere serili şiltenin üstünde yatıyor, başucunda da ana oturuyordu. Hava bunaltıcı derecede sıcaktı. Pembe bir örtü örtmüşlerdi ninenin üstüne. İhtiyar vücudu çırılçıplaktı. Sıkıntı içinde yorgun başını oynatıp duruyordu. Arada bir anlaşılmaz şeyler mırıldanıyor ve öğürüyordu. Ana onun yanına yere oturmuştu. Elinde tutmakta olduğu bir karton parçasıyla sinekleri kovuyor ve ihtiyar kadını rüzgârlandırıyordu. Rosasharn şiltenin öteki başında oturmuş anasını seyrediyordu.

Nine, sinirli bir sesle:

"Wil... Wil... Wil..." diye tekrarladı. "Çabuk buraya gel."

Sonra gözlerini açıp etrafına şaşkın şaşkın bakındı.

"Söyleyin ona, hemen buraya gelsin" dedi. "Onu bir yakalarsam yapacağımı bilirim."

Gözlerini kapadı ve yine başını oynatmaya başladı. Kalın bir sesle sayıklıyordu. Ana sabırla kartonu sallıyordu.

"Rosasharn" dedi, "insan gençken başkadır. Duyguları garip ve değişiktir. Ben de öyleydim. İyice hatırlıyorum. Gençler her şeyi başlı başına, tek ve yalnız olarak görür."

Kızının adına bayılıyordu ana.

"Rosasharn" diye devam etti, "yakında bir bebeğin olacak. Bu senin için tek ve yalnız bir olaydır. Bebeğini doğururken acı duyacaksın. Bu acıyı da tek ve yalnız sanacaksın. Rosasharn, sen şimdi bir tentenin altında olanları dünyada biricik sanıyorsun."

Ana sözünü sürdürdü.

"Ama öyle bir zaman gelecek ki, ölüm bile, senin için dünyada her zaman var olan ölümün bir parçası, acı ve sefalet de büyük, genel acı ve sefaletin bölümleri olarak görünecek. O zaman artık hiçbir şey yalnız ve tek değildir. Artık acı insana eskisi kadar ıstırap vermez, çünkü insan yalnız olmadığını hisseder. Ah, iyice anlatabilseydim belki anlardın ama anlatamayacağımı biliyorum Rosasharn."

Anasının sesi öyle tatlı ve sevgi doluydu ki, Rosasharn'ın gözleri doldu.

Ana elindeki kartonu kızına uzattı.

"Birazcık yelpazele nineni" dedi. "Biliyorsun çok hasta."

Nine, gözkapaklarını kırpıştırarak:

"Ne kötü kalplisin Will. Ne kötü kalplisin!" diye inledi. "Doğrusu seni hiç sevmiyorum. Pisliğine de diyecek yok. Sana hiçbir zaman temizlik öğretemeyeceğim."

Rosasharn, elindeki kartonu durmadan sallıyordu.

Nine:

"Ayakkabılarını sil! Seni gidi pis domuz!" diye haykırdı.

Anne:

"Bilmem" dedi. "Belki serin bir yere götürsek iyileşir. Bilmem ki! Ama sen üzülme Rosasharn, daha neler görececksin."

Sırtında yırtık siyah bir elbise olan iriyarı bir kadın eğilip tentenin altına baktı. Güçlü kuvvetli olduğu belliydi. İhtiyarlamış,

çökmüş yüzünde garip bir neşe vardı. Buna rağmen çok çirkindi. Dişlek ve sarkık yanaklıydı.

"Günaydın bayan" dedi.

Ana ona baktı.

"Günaydın" diye cevap verdi.

Kadın onlara yaklaşıp ninenin üstüne eğildi.

"Tanrısı'na kavuşmaya hazırlanan bir ihtiyarınız varmış diye duyduk" dedi.

Ananın yüzü gerildi. Gözleri kıvılcımlandı..

"Sadece yorgun" dedi. "Hepsi bu, yol ve sıcak onu yordu. Biraz dinlenirse iyileşir."

Kadın ninenin üstüne eğilmişti. Neredeyse, onu kokluyor denebilirdi. Sonra başını kaldırıp anaya baktı.

"Tanrı'sına kavuşacak" dedi.

Ana öfkeyle:

"Doğru değil" diye haykırdı.

Kadın:

"Evet kardeşim" dedi. "Dediğim doğru. Bizim çadırda altı Cizvit var. Onları gidip çağırayım da bir ayin yapalım."

"Yok yok" dedi ana. "Nine yorgun. Ayine dayanamaz."

Kadın anaya şüpheyle baktı:

"Yoksa dinsiz misiniz?" diye sordu.

Ana:

"Dindar insanlar olarak tanınmışızdır hep" diye cevap verdi. "Ama nine çok yorgun. Bütün gece yol aldık. Size boşuna rahatsızlık vermeyelim."

"Bizim için rahatsızlık olmaz ki. Böyle şeylere bayılırız."

Ana doğruldu.

"Size içten teşekkür ederim" dedi. "Ama bu tentenin altında ayin yapılmasını istemiyorum."

Kadın ona uzun bir süre baktı.

"Zavallı bir kardeşimizin duasız ölmesine izin veremeyiz" dedi.

Ana yerine oturdu ve nineye baktı. Yüzü hâlâ sert ve kararlıydı.

"Yorgun" dedi. "Sadece yorgun."

Nine ağzının içinde bir şeyler mırıldanarak başını oynattı.

Tombul kadın, tentenin altından dimdik çıktı. Ana hâlâ ihtiyar kadına bakıyordu.

Rosasharn, hiç durmadan ninesini rüzgârlandırıyordu.

"Anne" dedi.

"Ne var?"

"Ayin yapmalarına niye izin vermedin?"

"Bilmiyorum ama galiba ayine dayanamayacağımı hissettim. Ninenin öleceğine inanmıyorum."

Uzaktan ayinin başladığını gösteren bir ilahi sesi duyuldu. Sözler iyice anlaşılmıyordu ama şarkı işitiliyordu. Ses bir yükselip bir alçalıyordu. Anne titredi. Rosasharn sık sık ve kesik kesik nefes alıyordu.

"Bana bir şey oldu, her şeye sinirleniyorum" dedi.

Rosasharn sessizce ağlıyordu. Nine üstündeki örtüyü tekmeledi. Bacakları bir çift benekli kurşuni sopayı andırıyordu. Uzaktan gelen ilahi sesine kulak kabarttı. Onlarla beraber bir şeyler mırıldanmaya başladı. Anne onun üstünü örttü yine. Nine içini

çekti ve biraz sakinleşti. Gözkapakları eskisi gibi çırpınmıyordu. Derin bir uykuya daldı ve horlamaya başladı. Ağzı yarı açıktı. İlahi sesi iyice yumuşamıştı.

Rosasharn anasına baktı. Gözleri yaşlarla doluydu.

"İyi geldi" dedi. "Ayin nineme iyi geldi. Uykuya daldı."

Anne başını öne eğmişti. Utanç içindeydi.

"Belki de o iyi insanlara haksızlık ettim" dedi. "Ninen gerçekten uykuya daldı."

Kız:

"Papaza sormalı" dedi. "Günah mı işledin acaba?"

"Sorarım ama o acayip bir adam. Belki de onun etkisiyle onların buraya gelmelerine mani oldum. Papaz, insanların yaptıkları hiçbir şeyin günah olmadığına inanıyor."

Ana ellerine baktı ve kızına:

"Rosasharn" dedi. "Eğer bu gece yola çıkılacaksa uyumamız lazım."

Bunları söyledikten sonra yere, şiltenin yanına uzandı.

Rosasharn:

"Ninemi yelpazelemek gerek miyor mu?" diye sordu.

"Artık uyudu. Sen de yat ve dinlen."

Kız:

"Connie'yi merak ediyorum" diye şikâyet etti. "Uzun zamandır ortada yok."

Ana:

"Bunları bırak da biraz dinlen" dedi.

"Anne, Connie gece kurslarına devam edecek ve..."

"Biliyorum. Daha önce söylemiştin. Şimdi biraz dinlen."

Kız da oraya, yatağın yanına uzandı.

"Anne" dedi. "Connie geceleri kursa devam edip elektrikçi olduktan sonra bir dükkân açacak. O zaman ne alacağız biliyor musun? Bil bakalım ne alacağız?"

"Ne alacaksınız?"

"Buzdolabı! İçine istediğimi alıp koyarım o zaman. Buzdolabı olunca yemekler hiç bozulmaz."

Ana:

"Connie de hep böyle şeyler düşünüyor" dedi. "Haydi şimdi biraz dinlen kızım."

Rosasharn, gözlerini kapadı. Ana da içini çekip esnedikten sonra gözlerini kapattı, uykuya henüz dalmıştı ki, onlara yaklaşan ayak seslerini işiterek uyandı. Bir erkek sesiyle irkildi.

"Kim var burada?"

Kadın çabucak doğrulup oturdu. Güneş yanığı tenli bir adam eğilmiş onlara bakıyordu. Ayaklarında deri botlar, sırtında da haki bir pantolonla, haki bir gömlek vardı. Belindeki kalın kayışın bir yanında bir polis tabancası sarkmaktaydı. Gümüş bir yıldız parlıyordu sol göğsünde. Besbelli askerdi. Alçak tentenin üstünde eliyle trampet çalarak bezi dalgalandırıyordu.

Tekrar sordu.

"Burada kim var?"

Ana terbiyeli bir sesle:

"Ne istiyorsunuz efendim?" dedi.

"Ne istediğimi sanıyorsun? Buradakilerin kim olduğunu öğrenmek istiyorum."

"İşte gördüğünüz gibi burada üç kişiyiz. Ben, kızım ve ninesi."

"Erkekleriniz nerede?"

"Nehirde yıkanmaya gittiler. Hiç durmaksızın bütün gece yol aldık."

"Nereden geliyorsunuz?"

"Oklahoma'dan, Sallisaw yakınlarından geliyoruz."

"Burada kalamazsınız."

"Bu gece yola çıkıp çölü geçmek istiyoruz efendim."

"Bu sizin için iyi olur. Eğer yarın bu saatte sizi burada bulursam, hepinizi deliğe tıktırırım. Burada yerleşmenize izin yok."

Annenin yüzü öfkeden karardı. Yavaşça ayağa kalktı. Yanı başında duran demir kolu kavradı. Adamın eli tabancasına uzandı.

"Bana bak" dedi ana, "senin gibi ukalaları, benim memleketimde çabuk susturdular. Eğer erkekler burada olsalardı seni parçalarlardı. Dua et ki yoklar. Benim memleketimde, senin gibilere çenesini tutması anında öğretilir. Sen ancak kadınları korkutursun, ama ben o korkutulacak kadınlardan değilim."

Adam iki adım geriledi.

"Artık memleketinizde değilsiniz" dedi. "Kaliforniya'dasınız. Burada da, sizin gibi pis Oklahoma'lılara yer yok."

Ana birden durdu. Sesi yumuşamıştı.

"Pis Oklahoma'lılar mı?" dedi. "O da ne demek?"

"Evet, pis Oklahoma'lılar. Eğer yarın bu saatte burada olursanız, hepinizi deliğe tıktırırım."

Arkasını dönüp uzaklaştı ve bitişikteki çadırın kapısından başını uzatıp:

"Burada kim var?" dedi.

Ana yavaşça yerine oturdu. Demir kolu elinden bıraktı. Ro-

sasharn gizlice onu seyrediyordu. Anasının ağlamamak için büyük bir gayret sarfettiğini görünce, onu görmemezlikten geldi ve uyuyormuş gibi yaptı.

İkindi olmuştu. Güneşin batışı yaklaşıyordu ama hava serinlemiyordu. Tom, söğüt ağacının altında, vücudu ter içinde ve müthiş yorgun olarak uyandı. Çabucak soyundu, suya girdi. Dipteki kumun üstüne sırtüstü uzandı.

Tom, o anda birinin kendisini acı acı çağırdığını işitti.

"Tom Tom!"

Tom doğrulup, dişlerinin arasından keskin bir ıslık çıkardı. Ruthie söğüt ağaçlarının arasında belirdi.

"Annem seni istiyor" dedi.

"Peki" dedi Tom ve ıslak vücudunu kurulamadan elbiselerini giyindi. Yavaşça, söğüt ağaçlarının arasından, anasının altında beklediği tenteye doğru ilerledi.

Ana bir ateş yakıp üstüne su koymuştu. Tom'u görünce yüzü parladı.

Oğlu:

"Ne var ana?" diye sordu.

"Korktum" dedi. "Bir polis geldi. Burada daha fazla kalamayacağımızı söyledi. Seninle de konuştuğunu sanarak korktum. Seninle konuşursa onunla kavga edersin diye düşündüm de!"

Tom:

"Polisi ne diye dövecek mişim?" dedi.

Anne gülümsedi.

"Öyle kötü konuşuyordu ki neredeyse onu ben dövecektim" dedi.

Tom anasının kolunu tuttu. Şefkatle kolunu sıkarak güldü. Gülmeye devam ederek yere oturdu.

"Hay Allah, ana" dedi. "Bildiğime göre yumuşak bir kadındın. Sana ne oldu?"

Anne ciddi bir sesle:

"Bilmiyorum Tom" dedi.

"Kol demiriyle önce bizim karşımıza çıktın. Şimdi de polisi dövmeye kalkıyorsun."

Anasına şefkatle baktı ve uzanıp onun çıplak ayağını okşadı.

"Seni gidi vahşi kedi!"

"Tom!"

"Ne var?"

Kadın bir süre, uzun bir süre tereddüt etti.

"Tom" dedi, "polis bize pis Oklahoma'lılar dedi. Bizi burada istemediklerini söyledi. Anlıyor musun?"

Tom anasına bakıyordu.

"Biri bana bundan söz etmişti" dedi. "Anne, sana göre ben böyle hapise atılmaya layık bir insan mıydım? Bu yaptıkları haklı bir şey miydi?"

"Hayır" dedi kadın. "Hayır, sana haksızlık ettiler. Bunu niye sordun?"

Bilmem. O polis elime geçse, onu da öldürürdüm de!"

Anne neşeyle gülümsedi.

"Senin bana sorduğunu ben sana sormalıydım" dedi. "Çünkü onu, neredeyse kol demiriyle öldürecektim."

"Anne, burada niye duramaz mışız?"

"Ne bileyim. Sadece, pis Oklahoma'lıları istemediklerini söyledi. O kadar. Yarın bu saatte burada olursak, hepimizi hapise attıracakmış."

"Ama biz böyle polislerin her şeye karışmalarına alışık değiliz ki!"

Ana:

"Ona bunu söylemedim" dedi. "Ama artık memleketimizde olmadığımızı söyledi. Kaliforniya'nın âdetleri başkaymış. Burada istediklerini yaparlarmış."

Tom, sıkıntıyla:

"Ana, sana bir şey söyleyeceğim. Noah, nehir boyunca yürüyüp gitti. Bizimle beraber gelmeyecek."

Bir an, anne oğlunun ne demek istediğini anlayamadı. Sonra yumuşak bir sesle:

"Neden?" diye sordu.

"Bilmiyorum. Burada kalmak zorunda olduğunu söyledi. Benden sana söylememi istedi."

Ana:

"Karnını nasıl doyuracak?" diye sordu.

"Bilmem. Balık tutacağını söyledi."

Kadın, bir süre sustu.

"Aile dağılıyor" diye mırıldandı sonra. "Bilmiyorum. Artık hiçbir şey düşünemiyorum. Başıma gelenler beni serseme çevirdi."

Tom, yumuşak bir sesle:

"Üzülme ana" dedi. "Böyle daha mutlu olacak. Bilirsin, garip çocuktur."

Ana başını nehirden yana çevirdi.

"Bilmem" dedi. "Artık bir şey anlamıyorum."

Tom, birden, bir çadırın önünde durmuş içeridekilerle heye-

canlı heyecanlı konuşan Ruthie ile Winfield'i gördü. Ruthie eteğinin kıvrımlarıyla oynuyor, Winfield de çıplak ayağının parmaklarıyla yerde bir çukur kazmaya çalışıyordu.

Tom:

"Ruthie!" diye seslendi.

Küçük kız, koşarak geldi.

"Haydi" dedi ağabey. "Haydi koş, bizimkileri çağır. Söğütlerin altında uyuyorlar. Sen de Winfield, git Wilson'lara haber ver. Olabildiğince çabuk yola çıkmamız gerekiyormuş de."

Çocuklar koşarak uzaklaştılar.

Tom:

"Ninem nasıl?" diye sordu.

"Eh, işte biraz uyudu. Belki uyanınca kendini daha iyi hisseder. Hâlâ uyuyor."

"Bak bu iyi. Ne kadar domuz etimiz kaldı?"

"Fazla değil. Ancak birkaç gün yeter."

"Yanımıza epeyce su almalıyız."

Söğüt ağaçlarının arasından, Ruthie'nin çığlıkları işitiliyordu.

Ana, elindeki sopayla ateşi karıştırdı.

"Allah'a dua ediyorum" dedi. "Biraz dinleneceğimiz güzel ve sakin bir yere varalım diye."

Anne, bir kucak patates getirip kaynamakta olan suyun içine attı.

"Çamaşır yıkayabileceğim bir yere varabilmek için Allah'a dua ediyorum. Hiç bu kadar kirlenmemiştik. Artık patatesleri bile yıkamadan kaynatıyorum. Neden böyle yaptığımı bilmiyorum. Artık gayretim tükendi."

Öteki erkekler, ağaçların arasından çıktılar. Hepsinin de gözleri doyamadıkları uykunun tesiriyle kıpkırmızıydı.

Baba:

"Ne oldu?" diye sordu.

"Gidiyoruz" diye cevap verdi Tom. "Polis geldi. Burada kalmamız yasakmış. Zaten gitmemiz bizim için de daha iyi olacak. Cesaretle yola çıkarsak, belki çölü bir gecede aşarız. Gideceğimiz yere aşağı yukarı üç yüz mil kaldı."

Baba:

"Biraz dinleneceğiz sanıyordum" dedi.

"Dinlenemeyeceğiz" dedi. Tom. "Gitmek zorundayız. Noah, bizimle gelmiyor. Nehir boyunca yürüyüp gitti."

"Bizimle gelmiyor mu? Neden?"

Baba birden durdu. Yüzünü kederli bir anlam bürüdü.

"Ah" dedi. "Suç benim. O çocuğun her şeyinden ben sorumluyum."

"Yok canım."

Baba:

"Bu konuda daha fazla konuşmayalım" dedi. "Suçun bende olduğunu o kadar iyi biliyorum ki!"

Tom:

"Yola çıkmamız şart" dedi.

O sırada Wilson yanlarına geldi.

"Biz, sizinle gelmeyeceğiz" dedi. "Sairy'nin daha fazla dayanmasına imkân yok. Biraz dinlenmesi şart. Yoksa yaşayamayacak."

Bu sözler üstüne hep birden sustular.

Tom:

"Polis gelmiş" dedi. "Yarın bu saatte burada olursak hepimizi hapise atacağını söylemiş."

Wilson başını salladı. Gözlerinden keder taşıyordu.

"İstediğini yapsın" dedi. "Sairy gidemez. İsterlerse hapise atsınlar. Sairy dinlenmeden bir yere gidemeyiz."

Baba:

"Biz de sizi bekler, Bayan Wilson iyileşince hep birlikte yola çıkarız" dedi.

"Hayır" dedi. "Bize çok iyi davrandınız ama burada kalıp bizi beklemenize izin veremem. Bizden önce gidip kendinize iş bulun."

Baba heyecanla:

"Ama meteliksizsiniz" dedi.

"Bize rastladığınız zaman da meteliksizdik. Üstelik bu sizi ilgilendirmez. Beni zor kullanmaya mecbur etmeyin. Ya gidersiniz, ya da yapmak istemediğim şeyleri yapmaya mecbur olurum."

Anne, babaya işaret etti ve kocası yanına gittiğinde ona yumuşak bir sesle, bir şeyler söyledi.

Wilson, Casy'e döndü.

"Sairy sizi görmek istiyor" dedi.

"Tabii" dedi papaz ve adeta koşarak genç kadının çadırına gitti. Çadırın içi sıcak ve loştu. Sairy Wilson, yere serili şiltenin üstünde yatıyordu. Genç kadının gözleri açıktı. Casy, onun başucunda durdu. Şapkasını çıkartıp eline aldı ve ona baktı.

Kadın:

"Kocam sizinle gelemeyeceğimizi söyledi mi?" dedi.

"Evet söyledi" dedi.

Kadın o tatlı sesiyle sözlerine devam etti.

"Ben gitmek istiyordum" dedi. "Nasıl olsa yaşayamayacağımı biliyorum. Ama o bunu anlamak istemiyor. Dinlenirsem iyileşeceğimi sanıyor."

"Gitmeyeceğini söyledi."

"Biliyorum" dedi kadın. "Ama akılsızlık ediyor. Sizi dua etmeniz için çağırdım."

Papaz yumuşak bir sesle:

"Papaz değilim artık" dedi. "Duam bir işe yaramaz."

Kadın dudaklarını yaladı.

"İhtiyar adam öldüğünde dua etmiştiniz" dedi. "Ben o zaman yanınızdaydım."

"O dua değil ki!"

"Duaydı" dedi.

"Hiç olmazsa bir papazın duası değildi."

"Güzel bir duaydı. Benim için de dua etmenizi istiyorum."

"Ne diyeceğimi bilemiyorum."

Kadın bir an gözlerini kapatıp sonra yine açtı.

"İsterseniz içinizden bir dua okuyun" dedi. "Benim için hepsi bir."

"Papaz başını eğdi. Kadın onu dikkatle seyrediyordu. Adam tekrar başını kaldırınca kadın neşeli bir sesle ona teşekkür etti.

"İşte yalnız buna ihtiyacım vardı" dedi. "Yakınlık hissettiğim birinin, benim için dua etmesini istiyordum."

Papaz uykudan uyanmak istermiş gibi silkindi.

"Hiçbir şey anlamıyorum" dedi.

Kadın cevap verdi.

"Pekâlâ da anlıyorsunuz" dedi.

Casy:

"Anlar gibiyim ama" dedi, "bilmem ki. Birkaç gün dinlendikten sonra yola devam edersiniz belki."

Kadın ağır ağır başını salladı.

"Deriyle kaplı bir sancı hayal ediniz" dedi. "İşte ben oyum. Hastalığımın ne olduğunu biliyorum ama kocama söylemeyeceğim. Çok üzülür. Elinden bir şey gelmez zaten. Belki gece o uyurken... Uyanıkken başkadır tabii. Uyanıp da görünce, belki o kadar üzülmez diye düşünüyorum."

"Sizinle kalabilirim isterseniz. İster misiniz?"

"Yok" dedi kadın. "Hayır istemem. Küçükken öyle güzel şarkı söylerdim ki. Herkes şarkılarımı dinlemeye gelirdi. Tiyatrolarda şarkı söylememi tavsiye eden çok oldu. Ama bir an bile bunu aklımdan geçirmedim. Beni tanımayan, beni sevmeyen insanların arasında neden şarkı söyleyecektim. İşte bu yüzden benim için dua etmenizi istedim. Beni tanıyan ve seven bir insan olduğunuzu sanıyorum. Benim için dua etmek size güç gelmez diye düşündüm."

Casyo onun gözlerinin içine baktı.

"Hoşça kalın" dedi.

Kadın yavaşça başını salladı. Ağzı sıkıca yumulmuştu. Papaz çadırdan çıktı.

Erkekler kamyonu yüklemeye çalışıyorlardı. John amca kamyonun üstüne çıkmış, diğerlerinin ona uzattıklarını yerleştiriyor-

du. Tom'la Al ellerine geçeni suyla doldurup, kamyonun orasına burasına sıkıştırıyorlardı. Kamyona yerleştirilmeyen sadece tenteyle ninenin yatağı kalmıştı.

Tom:

"Öyle ağır yükümüz var ki" diye söylendi, "yanımıza yeteri kadar su almazsak motor yarı yolda durur."

Ana haşlanmış patatesleri herkese dağıttı. Herkes yemeğini ayakta atıştırıyordu. Anne on dakika kadar Wilson'ların çadırına gitti ve dışarı çıkar çıkmaz:

"Yola çıkma zamanı geldi artık" dedi bezgince.

Erkekler birlikte tentenin altına girdiler. Nine hâlâ, ağzı yarı açık uyuyordu. Yatağı kaldırıp sarsmadan kamyonun üstüne koyuverdiler. Nine uykusunun içinde incecik bacaklarını kımıldatarak homurdandı ama uyanmadı.

Babayla John amca, tenteyi kamyonun üstüne gerdiler. Her şey hazırdı artık. Baba cüzdanını çıkardı. İçindeki iki buruşuk kâğıt parayı Wilson'a uzattı. Bu patateslerle domuz etini de almanızı istiyoruz" dedi.

Wilson'un suratı asıldı.

"Böyle bir şey yapamam" dedi. "Sizin de fazla bir şeyiniz yok ki!"

"Oraya varacak kadar paramız var. Hemen çalışmaya başlayacağız."

Wilson:

"Böyle bir şey yapamam" diye tekrarladı. "Eğer bunları bana

zorla vermeye kalkışacak olursanız, size kötü davranmak zorunda kalacağım."

Anne, babanın elindeki kâğıt paraları alıp yere koydu. Patates ve domuz eti torbasını da üstüne bıraktı.

"Onları oraya bırakacağız" dedi. "Eğer siz almazsanız, bir başkası alır."

Wilson, başını kaldırmadan çadırına gitti. Arkasına bakmıyordu bile.

Birkaç dakika beklediler.

Tom:

"Yola çıkmalıyız artık" dedi.

Hep birden kamyona tırmandılar. Ana, yine ninenin yanına gitti. Tom, Al ve baba öndeydiler. Connie ile Rosasharn, ön kısmın tam arkasında kendilerine bir yuva yapmışlardı. Casy, John amca, Winfield ve Ruthie eşyaların üstüne oturdular.

Baba:

"Hoşça kalın Bay ve Bayan Wilson" diye seslendi.

Çadırdan cevap gelmedi. Tom motoru çalıştırdı ve kamyon hareket etti. Ana arkasına baktığında Wilson'un şapkası elinde onları seyretmekte olduğunu gördü. Ona elini salladı ama adam cevap vermedi.

Tom, yayları elinden geldiği kadar korumak için arabayı ikinci viteste çalıştırıyordu. İlk rastladıkları benzin istasyonunda durarak lastikleri şişirdi, benzin aldı. Sonra bir harita isteyip iyice inceledi.

Benzin istasyonunda çalışan beyaz üniformalı çocuk parayı alana kadar sıkıntılı sıkıntılı bekledi. Sonra, rahatlamış gibi:

"Çok cesursunuz doğrusu" dedi.

"Neden?"

"Böyle hurda bir arabayla çölü geçmeye kalktığınız için."

"Sen hiç geçtin mi?"

"Oh, birçok kereler geçtim ama böyle bir arabayla değil."

Tom:

"Eğer kamyon bozulursa belki biri bize yardım eder" dedi.

"Eh, belki. Ama, yolcular geceleyin durmaktan korkarlar. Ben de olsam korkarım. O kadar cesur değilim."

Tom homurdandı.

"İnsan çaresiz kalınca ister istemez cesur olur" dedi. "Her neyse. Teşekkür ederiz. Yolumuza devam edeceğiz."

Beyaz üniformalı oğlan, demir kulübeye girdi.

"Of" dedi. "Amma güç iş!"

Arkadaşı:

"Pis Oklahoma'lılar" diye cevap verdi. "Hiçbir şeyden korkmazlar."

"Ama böyle hurda bir arabayla çölü geçmeyi düşünsene bir kere!"

"Eh, onlar senin benim gibi kafalarını çalıştırmayı bilmezler ki! Hepsi de salak oluyor. Akıllarına bir şey koydular mı mutla-

ka yapacaklar. Sanki duygusuz yaratıklar. Onlar, adeta insandan ayrı bir şey. Bir insan, onlar gibi yaşayamaz. Bu kadar pisliğe ve rahatsızlığa bir insan dayanamaz. Bana kalırsa, onlar gorilden farksızlar."

"Ne olursa olsun, onların yerinde olmadığıma memnunum. Bu arabayla çölü geçmek hiç de akıllıca değil."

Beyaz üniformalının arkadaşı, elindeki kitaptan bir kere daha başını kaldırdı. Kitabın üstüne alnından bir ter damlası düştü.

"Onlar böyle şeylerden anlamazlar" dedi. "Öyle salaklar ki, ne büyük bir tehlikeye atıldıklarını bile fark etemiyorlar. Allah aşkına, onlar için niye üzülüyorsun."

"Üzülmüyorum, ama bir an kendimi onların yerine koydum da."

"İşte sen biraz bilgilisin de ondan korkuyorsun. Onların ise hiçbir şey bildikleri yok."

Kamyon, yavaş yavaş kayalık bir yamacı tırmanıyordu. Kısa bir süre sonra motor ısınmıştı. Tom arabayı durdurup aşağı indi. Motor biraz soğuyana kadar bekledi. Sonra kamyonu tekrar hareket ettirdi. Tepeye varmışlardı şimdi. Aşağıda çöl kurşuni gölgelerle uzanıyordu.

Al:

"Aman Allah'ım, ne biçim yer" dedi. "Acaba burayı yürüyerek geçmek nasıl olur?"

Tom:

"Buna yapan var" diye cevap verdi. "Birçok kimse çölü yürüyerek geçmiş. Onlar gibi biz de geçebiliriz."

Al:

"Herhalde içlerinden çoğu ölmüştür" dedi.

"Tabii ölmüştür. Biz, yürümediğimiz halde, başımıza gelenleri düşünsene."

Al sustu. Sonra:

"Acaba Wilson'ları bir daha görecek miyiz dersiniz? diye sordu.

Tom:

"Bana öyle geliyor ki, Bayan Wilson çok yaşamayacak" diye cevap verdi. "Sebebini bilmiyorum ama içimde öyle bir his var."

"Baba" dedi, "dışarı çıkmak istiyorum."

Tom, ona baktı.

"Bir duralım isterseniz, herkes ihtiyacını görsün" dedi.

Kamyon akşamın içine doğru hareket etti. Güneş batmıştı artık. Gökyüzünde, sadece morumsu bir kırmızılık kalmıştı. Tentenin altı şimdi iyice karanlıktı.

Connie ile Rosasharn arkalarını şoför kabinesine dayamış hiç konuşmadan oturuyorlardı. Tente tepelerinde durmadan sallanıyordu.

Tentenin altına koyu bir karanlık çökmüştü. John amcayla, papaz eşyaların tam ortasına oturup dirseklerine dayanmış, karanlığı seyrediyorlardı. Anayla nine, hiç konuşmadan koyu birer gölge halinde oturmaktaydılar.

"Casy" dedi, "içimizde en bilgili sensin. Acaba ne yapmalıyız?"

"Ne bakımdan?"

John amca:

"Bilmiyorum" dedi.

Casy:

"Amma laf" dedi. "Sen sorduğunu bilemeyince ben cevabını nereden bileyim?"

"Eh, papaz değil misin?"

"Bana bak John, papazlık yaptım diye, hepiniz benden insanüstü şeyler bekliyorsunuz. Oysa, ben de senin gibi bir insandan başka bir şey değilim. Aslında bakarsan, bütün papazlar insandır."

"Evet ama herkesten başka bir çeşit insandır. Yoksa papaz olmaz. Sana bir şey sormak istiyorum. Herhangi bir insan, bir aileye şansızlık getirebilir mi?"

"Bilmem" dedi Casy.

"Sana anlatayım bak. Çok tatlı ve iyi bir kızla evliydim. Bir gece sancılandı. Benden bir doktor istedi. Ben inat ettim. Doktor getirmedim. Çok yemekten olmuştur diye tutturdum."

John amca elini papazın dizine koydu ve karanlığın içinde onun gözlerini aradı.

"Sadece bana şöyle bir baktı. Bir şeycik demedi. Sonra bütün gece kıvrında ve ertesi gün öldü."

Papaz bir şeyler mırıldandı.

John amca sözüne devam etti:

"Görüyorsun ya" dedi, "onu ben öldürdüm. İşte o zamandan beri bu günahımı affettirmek için uğraşıyorum. Özellikle çocuklara karşı büyük bir sevgi duyarım. Bu sevgi beni birazcık olsun teselli eder. Her zaman iyi bir insan olmaya çalışırım ama bu her zaman elimden gelmiyor. İnsanları incittiğim zamanlar aklım başımdan gidiyor."

Casy:

"Herkes öyle olur" dedi. "Ben de öyle olurum."

"Evet ama, senin ruhun benimki kadar günahkâr değil ki!"

Casy yumuşak ve sevgi dolu bir sesle:

"Benim de günahlarım var muhakkak" dedi. "Herkesin günahları vardır."

John amca:

"Bana öyle geliyor ki" dedi, "kendi aileme uğursuzluk getiriyorum. Galiba, onları yalnız bırakıp sıvışmam gerekiyor. Bu düşünce beni yiyip bitiriyor."

Casy çabucak:

"Benim bildiğim" dedi, "insanın içinden geleni yapmasının doğru olduğudur. Size, belki daha açık, daha fazla anlatamam. Bir şeyin uğur ya da uğursuzluk getirebileceğine inanmam. Bildiğim tek şey, kimsenin bir başkasının hayatına karışmaya hakkı olmadığıdır. Herkes kendi hayatını düzenlemekte serbest olmalıdır. Yardım etmek, bir dereceye kadar affedilir ama şunu ya da bunu yap demek asla bağışlanamaz."

John amca hayal kırıklığına uğramıştı.

"Öyleyse" dedi, "bana yardım etmeyeceksin."

"Bir şey bilmediğim için, sana bir yardımda bulunamam."

Casy:

"Bilmem" dedi, "senin yerinde kim olsa, bunu bir hata sayar ve unuturdu. Ama madem ki sen bunu bir günah sayıyorsun, öyle olsun. İnsan kendi günahlarını yaratır."

John amca sırtüstü uzandı.

"Bu söylediklerini düşünmeliyim" dedi.

Kamyon sıcak asfaltın üstünde ilerliyordu. Saatler geçiyordu Ruthie ile Winfield derin bir uykuya dalmışlardı.

Anayla nine, kamyonun en kenarında helalleşiyorlardı. İhtiyar kadın hıçkıra hıçkıra ağlıyor ve ana onu sakinleştirmeye çalışıyordu.

"Göreceksin" diyordu, "her şey düzelecek. Her şey, her şey! Biliyorsun ki çölü geçmemiz şart. Hiçbir şey değişmez yoksa. Perişanlığımız devam edip gider."

John amca onlara seslendi:

"İyi misiniz?"

Ana biraz sonra cevap verdi:

"İyiyiz iyiyiz. Uyudum bile."

Biraz sonra iki kadın da tekrar uyudular.

Gecenin saatleri durmadan geçiyor, kamyon karanlığın içinde ilerliyordu. Arada bir, batıya doğru giden arabalar geçiyordu onları. Bazen de, batıdan doğuya giden koskoca kamyonlara rastlıyordu. Kontrol istasyonu olan Daggatt'e aşağı yukarı gece yarısı vardılar. Yıldızlar batı ufkunu süslüyordu. Yolun kenarında, büyük ışıklı harflerle: "SAĞI TAKİP EDİN VE DURUN" yazılıydı. Memurlar içerideydiler ama Tom kontrol kulübesinin önünde durunca dışarı çıktılar. Biri plaka numarasını yazdı.

"Tarım kontrolü yapacağız," dedi. "Eşyalarınızı taramak zorundayız. Yanınızda, herhangi bir sebze ya da tohum var mı?"

"Yok" dedi Tom.

Ana, birden kamyondan aşağı atladı.

"Bana bakın" dedi. "Aramızda hasta bir ihtiyar kadın var. Bir

an önce onu bir doktora yetiştirmeliyiz. Bekleyemeyiz. Bizi bekletmeyin ne olur."

Neredeyse ağlayacaktı.

"Haklısınız" dedi adam "Ama eşyalarınızı aramak zorundayız."

Ana:

"Yemin ederim ki, hiçbir şeyimiz yok" diye haykırdı. "Yemin ederim. Kaynanam da çok hasta."

Memur:

"Siz de pek iyi görünmüyorsunuz" dedi.

Ana kamyona tırmandı:

"Bakın" dedi.

Memur, el fenerini ihtiyar kadının üstüne tuttu.

"Gerçekten çok hasta" diye mırıldandı. "Peki, hiçbir sebzeniz ve tohumunuz olmadığına yemin ediyor musunuz?"

"Yok, yok, yemin ederim."

"Geçin öyleyse. Barstow'da doktor bulabilirsiniz. Sekiz mil uzaktadır. Haydi geçin."

Tom yerine geçip, motoru çalıştırdı.

Memur, arkadaşına döndü:

"Onları bekletemezdim" dedi.

Beriki:

"Belki de numaraydı" diye cevap verdi, kuşkulu bir sesle.

"Yok yok, değildi. İhtiyar kadının yüzünü görseydin böyle söylemezdin. Korkunçtu. Numara olmasına imkân yok."

Tom kamyonun hızını artırdı. Brastow'a varınca durdu ve inip kamyonun etrafında şöyle bir dolaştı. Ana, başını uzatıp ona seslendi.

"İyiyiz" dedi. "Belki çölü geçemeyiz diye orada durmak istemedim."

"Anladım. Ninem nasıl?"

"İyi iyi! Yola devam et. Şu çölü bu gece geçebilsek!"

Tom, kardeşine:

"Al" dedi, "benzin alayım da biraz sen sür."

Yolun üzerinde, bütün gece açık olan bir benzin istasyonu buldular. Tom benzin aldıktan sonra, babasının yanına geçti. Kardeşi şoför yerine oturdu.

Tom:

"Anama ne oldu bir türlü anlayamıyorum" dedi. "Birden kulağı yaralı bir köpek gibi kavgacı oldu. Adamların eşyaları aramaları hiç de uzun sürmeyecekti. Onlara ninemin hasta olduğunu söyledi. Şimdi de iyi diyor. Bir türlü anlayamıyorum. Bana kalırsa, bu yolculukta anamın aklına bir şeyler oldu."

Baba:

"Anamız kızlığında da böyleydi" dedi. "Saldırgandı. Hiçbir şeyden korkmazdı. Doğurduktan sonra değiştiğini sanıyordum ama meğer değişmemiş. İşte görüyorsunuz. Hani yolda o kol demirini aldı ya, o zaman onun elinden kapmaya kalkışsaydım, mutlaka beni öldürürdü."

Tom:

"Ona ne oldu bilmiyorum" dedi. "Belki de yorgunluktan."

Al:

"Bana kalırsa" dedi, "çölü hiç arızasız geçeceğiz."

Tom:

"Mükemmel bir motor seçmişsin" diye cevap verdi. "Yolda hiç güçlük çekmedik diyebilirim."

Bu sıcak karanlığın içinde bütün gece ilerlediler. Mojave'nin ışıkları uzaktan yeni görünmüştü ki, arkalarında şafak söktü. Mojave'de su ve benzin aldılar. Şimdi artık gün iyice ısınmıştı.

Tom:

"Tanrım" diye haykırdı, "çölü geçtik. Al, Baba, çölü geçtik!"

Al:

"O kadar yoruldum ki, buna bile aldırmıyorum" diye mırıldandı.

"İstersen biraz ben süreyim."

"Yok, biraz sonra yerime geçersin."

Sabah ışığında, Tehachapi'yi geçtiler ve birdenbire önlerinde aşağıda yemyeşil, büyük bir vadiyi gördüler. Al, frene basıp yolun ortasında durdu.

"Tanrım, şuraya bakın!" diye haykırdı.

Aşağıda uzak bir hayal gibi, çiftlik evleri, üzüm bağları, meyve bahçeleri, sebze tarlaları, rengârenk görünüyordu.

Baba:

"Büyük Tanrım" dedi.

Sıra sıra okaliptüs ağaçları, salkımsöğütler, tarlalar, Tanrı'nın hiçbir verimi esirgememiş olduğu bu bolluk ülkesi Kaliforniya'ydı.

Baba içini çekti:

"Böyle bir yer görmemiştim hiç" dedi.

Al, dışarı çıkıp gerindi. Şeftali ağaçlarının, portakal bahçelerinin arasından, mutlu insanların evlerinin kırmızı damları görünüyordu.

Baba karısına seslendi:

"Gel de bak" dedi. "Artık geldik."

Ruthie ile Winfield heyecanla aşağı atladılar ve büyük vadiyi görünce bir şaşkınlığa kapıldılar ki, dilleri tutuldu adeta. Bir şeycik söylemeden, öylece kalakaldılar. Uzakta bir yel değirmeninin kanatları parlıyordu.

Ruthie:

"İşte Kaliforniya!" diye fısıldadı.

Winfield dikkatle ağzını açtı ve:

"Orada meyve vardır" diye bağırdı.

Casy, John amca, Connie ve Rosasharn kayıtsız bir tavırla saçlarını fırçalamaya başlamıştı ki, gözleri birden vadiye takıldı. Eli ister istemez yanına düştü. Bakakaldı.

Tom:

"Anam nerede?" dedi. "O da görsün istiyorum. Anne buraya gelsene."

Ana, dimdik, kamyondan aşağı iniyordu. Tom ona baktı.

"Ana" dedi, "hasta mısın?"

Kadının gözleri, sanki iki siyah çukurdu. İçeri batmıştı. Yüzü şiş ve kırmızıydı. Ayakları yere değince kamyonun kenarına tutunarak dengesini buldu.

"Ana, hasta mısın?"

"Yok, sadece yorgunum."

"Hiç uyumadın mı?"

"Hayır."

"Ninem çok mu hastaydı?"

Ana önüne baktı. Elleri iki yorgun hayvan pençesini andırıyordu.

"Size söylemek istemiyordum" dedi. "Her şeyin hayal ettiğiniz gibi güzel olmasını istiyordum. Anladın mı?"

Baba:

"Öyleyse anam çok hasta" dedi.

Ana gözlerini kaldırıp vadiye baktı.

"Anan öldü" dedi.

Hep birden ona baktılar.

Baba:

"Ne zaman öldü?" diye sordu.

"Dün gece kontrol istasyonunda durduğumuzda ölmüştü."

"Geçirmezler diye korktum. Anaya, ona yardım etmenin elimizden gelemeyeceğini, çölü geçmek zorunda olduğumuzu söyledim. Ölürken ona bunları söyledim. Ona çocuklardan ve Rosasharn'ın bebeğinden söz ettim."

Bir an elleriyle yüzünü örttü. Sonra:

"Onu, yemyeşil bir yere gömelim" dedi. "Güzel bir yere. Etrafında ağaçlar olan, gölgelik bir yere. Kaliforniya'nın verimli topraklarında sonsuza dek uyusun."

Bütün aile, onun gücünden biraz da korkarak anaya baktılar.

Tom:

"Hay Allah" dedi. "Desene bütün gece onun yanında öylece yattın."

Ana sıkıntı içerisinde:

"Çölü geçemeyeceğiz diye korkuyordum" dedi.

Tom, anasının yanına gitti ve elini onun omzuna koydu.

"Bana dokunma" dedi anası. "Eğer bana dokunmazsanız kendime hakim olabilirim, ama şefkat göstermeye kalkışacak olursanız, işim bitti demektir."

Baba:

"Yolumuza devam edelim" dedi. "Vadiye bir an önce varmalıyız."

Ana ona baktı:

"Ben" dedi "ben, biraz önde oturmak istiyorum. Orada oturmam artık. Çok yorgunum. Çok!"

Hep birden kamyona tırmandılar. Ölünün üstü örtüldü. Kimse o yana bakmak istemiyordu. Ruthie ile Winfield cesetten mümkün olduğu kadar uzakta bir köşe seçerek birbirlerine sokuldular.

"İşte ninem öldü" diye fısıldadı.

Winfield başını salladı:

"Hiç nefes almıyor" dedi. "Tamamen ölmüş olacak."

Al, anasının yerine arkaya gelmişti. Ninesinin ölümüne üzüldüğü besbelliydi. John amcayla Casy'nin yanına yerleşti.

Onlara:

"İhtiyardı" dedi. "Zamanı gelmişti. Sırası gelince hepimiz öleceğiz."

İkisi de ona sevgiyle baktılar. Bunları kendisini teselli etmek için söylediği besbelliydi. Sonra başlarını çevirdiler. Genç erkeğin ağladığını görmemek için.

Casy, hayretle:

"Bütün gece ölüyle yalnız başına oturmuş" dedi. "Çocuklarına ve ailesine karşı bu kadar büyük sevgi duyan bir kadın beni her zaman korkutur. John bu müthiş bir şey!"

John:

"Bu bir günah mı dersin?" diye sordu.

Casy, şaşkınlık içinde ona döndü.

"Yok" dedi kesin bir sesle. "Hiçbir günah yok bunda. Bunda günaha benzer tek şey bile yok."

John anasının cesedine baktı ve:

"Benim bugüne kadar yaptıklarımın çoğu günahla karışık" diye söylendi.

Tom, babası ve anası öne geçmişlerdi. Kamyon ilerliyordu. Güneş arkalarından geliyor, altın ve yeşil renklerin karıştığı vadi önlerinde ışıldıyordu. Ana yavaşça başını salladı.

"Ne güzel" dedi. "Onlar da görebilseler di keşke."

Baba:

"Keşke" diye tekrarladı.

Tom, elinin altındaki direksiyonu okşadı.

"Çok ihtiyardılar" dedi. "Bu güzel şeyleri görebilmelerine imkân yoktu. Dedem de ninem de burada ancak gençliklerine ait hatıraları görebileceklerdi. Bana kalırsa, yalnız Winfield ile Ruthie bu güzelliği görebiliyor."

Baba:

"Hele bakın" dedi. "Bizim küçük Tom, büyük bir adam gibi konuşuyor. Neredeyse papaz olmuş diyeceğim."

Ama acı acı gülümsedi.

"Öyle" dedi. "Tommy o kadar, o kadar büyümüş ki, ona yetişemiyorum, bazen."

Döne döne dağlardan, yamaçlardan iniyorlardı. Vadi, bazen görünmez oluyor, sonra yine ortaya çıkıyordu. Her şeye rağmen, vadinin nefesi onlara ulaşıyordu. Bu sıcak, yeşil bir soluktu.

"Bana kalırsa" dedi, "belediyeye haber verip ninemi gömdürtmeliyiz. Ne kadar paramız var baba?"

Baba:

"Kırk dolar kadar" diye cevap verdi.

Tom güldü.

"Hay Allah" dedi. "Onu da ninemin gömülmesine harcarsak, beş parasız kalacağız."

Ama birden ciddileşti. Kasketini gözlerinin üstüne çekti. Kamyon, vadiye doğru yol alıyordu.

19

Bir zamanlar, Kaliforniya Meksika'ya, verimli toprakları da Meksikalı'lara aitti. Bir gün bu yemyeşil vadiyi, aç ve kudurgan Amerika'lılar bastı. Bu adamlar toprağa karşı o kadar büyük bir ihtiras duyuyorlardı ki, bu verimli topraklara sahip olabilmek

için birbirine kattılar ortalığı, onun bunun toprağını elinden aldılar, tapu senetlerini yırtıp attılar ve hiç de hak etmedikleri arazilere sahip oldular. Bu aç köpekler, başkalarının elinden zor kullanarak aldıkları, daha doğrusu gasp ettikleri bu toprakları silahlı adamlar tutarak korudular. Evler, çiftlikler yaptılar, toprağı sürdüler ve ektiler. Bu şeyler onlara ait olduğundan, toprakları da kendi malları saydılar.

Meksika'lılar hem zayıftılar hem de karınları toktu, onlara karşı koyamadılar, çünkü Amerika'lıların toprağa karşı duydukları ihtirası hiçbir şeye karşı duymamışlardı.

Bu hırsızların hırsızlığı zamanla unutuldu ve onlara sahipleri adı verildi. Onların çocukları da bu topraklarda büyüdüler ve kendi çocuklarını buraların kendi malları olduğuna inandırdılar. Artık açlıkları susmuştu. Artık, toprağa, onun verimine, suyuna, güneşine karşı ihtiras duymuyorlardı. Bir şeylere tamamen sahip oldukları için artık onların ne olduğunu bile bilmiyorlardı. Kanatlarıyla rüzgârı döven bir yel değirmeni, pırıl pırıl bir pulluk ve bir dönüm verimli toprak onlar için hiçbir şey ifade etmiyordu. Oysa dedeleri bu şeyler için dövüşmüş, canlarını vermişlerdi. Ürünün değeri dolarla ölçülüyordu. Toprak ve verimi de kâr hadlerine göre aranan şeylerdi. Artık su baskınları, kuraklık ya da ürünün mahvolması hayat içinde ölüm değil, her zaman olan para kayıplarından ibaretti. Artık bütün sevgileri paraya dönmüştü. Zaten çiftçi de değildiler, bu kimseler şimdi tüccardılar. İyi tüccar olmayan çiftçiler, topraklarını iyi tüccar olan eski çiftçilere kaptırdılar. Bir adam istediği kadar toprağını sevsin ve istediği kadar iyi bir çiftçi olsun, iyi bir tüccar olmadıkça toprağını koruyabilmesine imkân yoktu. Zamanla, toprak sahiplerinin arazileri genişlemeye, çiftlikler büyümeye ve sayıları azalmaya başladı.

Artık çiftlik bir endüstri haline gelmişti. Toprak sahipleri, farkında olmadan Roma'nın yolundan gidiyorlardı. Esir adını vermeden bir yığın esir ithal ediyorlardı. Bu işçiler, Çin'li, Japonya'lı, Meksika'lı ve Filipin'liydi. İş adamları onların fasulye

ve pirinç yiyerek beslendiklerini söylüyorlardı. Fazla gıdaya ihtiyaçları yoktu. Yüksek ücretler ödeyecek olsanız, adamcağızlar şaşırıp kalır, ne yapacaklarını bilemeyecekleri için paralarını çarçur ederlerdi. Nasıl yaşadıklarına, ne yediklerine bakın bir kere! Eğer sapıtacak olurlarsa, onları, hemen geldikleri yere yollamak güç değildi."

Çiftlikler, durmadan büyüyordu ve sayıları azalıyordu. Koskoca vadide, kala kala birkaç çiftlik sahibi kalmıştı. İthal edilen ortakçılar, dövülüyor, korkutuluyor, aç bırakılıyordu. Böylece bir kısmı kendiliklerinden memleketlerine dönüyorlar, bir kısmı da başkaldırdıkları için geri gönderiliyorlardı.

Toprak sahipleri, artık kendi toprakları üstünde çalışamaz olmuşlardı. Çiftliklerini yalnız kâğıt üstünde yürütür oldular. Toprağın kokusunu ve tadını unuttular. Toprak onlar için kendilerine sadece bol para kazandıran ve kaybettiren bir şeydi. Bazı çiftlikler öylesine büyüdü ki, bunların hesabını tek bir adam tutamaz oldu. Bu çiftliklerde kazanılan ve kaybedilenlerin hesaplanabilmesi için büyük bürolar kurulması gerekti. Toprağın verimini artırabilmek için de, kimyagerler ve labaratuvarlar var güçleriyle çalışıyorlardı. Bu çeşit çiftliklerin sahipleri tam anlamıyla birer tüccardılar. Yanlarında adamlar çalıştırıyorlar, bu adamlara para veriyor ve onlara yiyecek satarak verdikleri parayı geri alıyorlardı. Bir süre sonra hiç para vermemeye başlıyor, onun yerine yiyecek şeyler veriyordu. Öyle ya, dışarıda pahalıya satabilirdi ürünlerini ama yanında çalıştırdıklarının hayat seviyesini yükseltmek için bunları, onlara veriyorlardı. Ama bazen işlerin ters gittiği de olurdu. O zaman işçiler, iş sürelerinin sonunda, çiftlikten yiyip içmiş oldukları için patrona borçlandıklarını öğrenir ve buna çok şaşarlardı. Toprak sahiplerine gelince, sahip oldukları topraklarda çalışmak şöyle dursun, bazıları bu toprakları görmemişti bile.

Ve toprağı olmayan işsiz köylüler, Kansas'tan, Oklahoma'dan, Teksas'dan, New Meksiko'dan, Nevada'dan ve Arkansas'dan batıya doğru göç ediyorlardı. Bunlar, topraklarını kaybetmiş

insanlardı. Toz, kuraklık, su baskını ya da traktörler onları topraklarından sürmüştü. Aileler, akın akın batıya göç ediyorlardı. Sayıları on binleri, yirmi binleri, elli binleri geçiyor, yüz, iki yüz bini buluyordu. Bu adamlar, iş bulmak, yaşayabilmek, karınlarını doyurmak için dağlar aşıyorlardı.

Yuvaları dağılmış karıncalar gibi, büyük bir akın halinde, durmaksızın batıya göçüyorlardı. Onların asıl özlediği topraktı. Evet, ekilip biçilecek bir karış verimli toprak.

Biz yabancı değiliz ki! Amerikalılığımız yedi kuşak geriye gidiyor. Dedelerim ondan önce de, İrlanda'lı, İskoçya'lı, İngiliz ve Alman'dı. Dedelerimizden biri büyük ihtilalde savaşmıştı, birçoklarımızın dedesi de iç savaşta öldü.

Bu adamlar hem aç hem de öfkeliydiler. Bir yuva bulmayı ummuş ve nefretle karşılaşmışlardı. Toprak sahipleri pis Oklahoma'lılardan nefret ediyorlardı. Çünkü biliyorlardı ki, kendileri zayıf oldukları halde Oklahoma'lılar güçlüydüler, kendiler tok oldukları halde Oklahoma'lıların karınları açtı. Üstelik aç, öfkeli ve silahlı adamların tokların topraklarını ne kadar kolaylıkla gasp edeceklerini dedelerinden işitmişlerdi.

Bütün bu sebeplerden ötürü, toprak sahipleri onlardan nefret ediyorlardı. Kasabalardaki, şehirlerdeki esnaf da onlardan nefret ediyordu, çünkü sarfedecek paraları yoktu. Bir esnafın nefretini kazanmak için en kısa yol, ona fakir olduğunuzu belli etmektir. Bankacılar da Oklahoma'lılardan nefret ederdi, çünkü onların üstünden para kazanmak imkânsızdı. Onlardan işçiler bile nefret ediyordu, çünkü açtılar. Aç bir adam çalışmak zorundadır. Çalışmak zorunda olan adama daima daha az ücret ödenir. O zaman, hiç kimse yüksek ücretle iş bulamaz.

Kaliforniya'lılar rahatlık, konfor, garip bir emniyet duygusu peşinde koşarlarken, yeni barbarlar yalnız toprak ve yiyecek istiyorlardı. Onlar için bu iki şey birbirine çok yakındı, adeta tek bir şeydi. Kaliforniya'lıların istekleri ve ihtirasları, artık garip

ve maneviydi. Oysa Oklahoma'lılarınki ortadaydı, apaçıktı. Bundan daha nesnel bir şey olamazdı. Bir adam toprağa baktığı zaman insan elinin bu toprağa neler yapabileceğini anlar, ama bu adamın toprağa alışık ve toprağı seven bir kimse olması ve elinin maharetine güvenmesi şarttır. Verimli topraklar, sulak topraklar, boyunları bükük ekilmeyi bekliyordu. Ekilecek bir karış toprağı özleyen yüz binlerce insan vardı yollarda.

Yuvasız ve aç bir adam düşünün. Karısı yanında, sıska çocukları arkada. hurda bir arabayla yola düşmüş. Bu adam ekilmemiş topraklara bakıp, onların, sıska çocuklarına ve aç kursağına karşı işlenen en büyük günah olduğunu düşünecektir. Bu adam, gördüğü her ekilmemiş tarlaya ihtirasla bakacak, onu gasp edip üstünde çocukları ve karısını besleyebilmek için bir şeyler yetiştirmek isteyecektir. Bu duyu onun peşini hiçbir zaman bırakmaz.

Ve o, güneyde portakal bahçelerini görecektir. Koyu yeşil portakal ağaçlarının üstündeki altın renkli portakallar! Portakal toplayan adamların başında silahlı bir adam bekler. İşçilerden biri, bu portakallardan birini yemek ya da sıska çocuğuna götürmek için cebine koymaya kalkacak olsa, bu silahlı muhafız silahını çekip onu vurabilirdi. O portakallar ki, fiyatları düşmesin diye bazen olduğu gibi dökülürdü çukurlara...

Kaliforniya'da üç yüz bin göçmen vardı ve bunlara her gün yenileri eklenmekteydi. Yollar, bir iş bulmak ümidiyle büyük eyalete koşanlarla doluydu. Her lokma ekmeğin karşısında yüzlerce açık ağız ve boş mide vardı.

Büyük toprak sahipleri ise topraklarını kaybetmek üzere olduklarını kesin olarak bilmiyorlardı ama bir şeyler sezdikleri de muhakkaktı. Gözlerini açıp tarihi okusalar, tarihten ders alsalar, belki o zaman kendilerini kurtarabilirlerdi. Tarihteki şu büyük gerçekten ise hiçbirinin haberi yoktu.

Mülk birkaç kişinin elinde toplandığı zaman kaybedilir. Sonra bir tarihsel gerçek daha vardır. O da şuydu ki, insanların çoğu aç oldukları zaman, istediklerini güç kullanarak da olsa elde

ederler. Büyük toprak sahipleri bu tarihsel gerçekleri görmemezlikten geliyor, yine tarihte hiç işe yaramadığı açıkça belli olan bir yola başvuruyor, açları kuvvet kullanarak susturmaya çalışıyorlardı. Oysa bu yöntem, denenmiş ve başarısızlığı belli olmuş bir yöntemdi. Ne yazık ki büyük toprak sahipleri bunları düşünemeyecek kadar cahildiler. Yeni sanayinin doğurduğu sonuçları, bir plan içinde incelemek düşünülmüyor, açları doyurmanın çareleri aranacağına, isyan edenleri bastırmanın yolları araştırılıyordu. Bu arada isyanın sebepleri devam edip gidiyordu.

İnsanları topraklarından eden aç ve sefil, ölümle karşı karşıya bırakan traktörlerin sayısı gün geçtikçe artıyordu. Evet onlar yararlıydılar, bir diyecek yok, ama insanlardan daha mı değerliydiler sanki?

Onların sayısı arttıkça, dağ yollarına dökülen, kendilerine yeni ümitler, yeni yuvalar arayan ailelerin sayısı da artmaya başladı. Büyük toprak sahipleri ise bu artan sayıdan müthiş bir korku duymaktaydılar. Üç yüz bin lafı onları fazlasıyla ürkütüyordu. Üç yüz bin işsizi, topraksız köylüyü ne yapacak, nereye sığdıracaklardı. Bütün bunlardan ötürü Hooverville ve benzeri kamplar her fırsatta yok ediliyor, göçmenler ölsünler, azalsınlar diye büyük güçlüklerle karşı karşıya bırakılıyorlardı.

Adamların yüzleri açlıktan keskin birer bıçak gibi olmuştu. Aç gözlerle süzüyorlardı çevrelerini. Etraflarında ekilmemiş verimli topraklar uzanıyordu.

"Şu dördüncü çadırdaki çocuğu biliyor musun?"

"Yok, daha şimdi geldim."

"İşte o çocuk var ya, geceleri uykusunda bağırıp çağırıyormuş. Annesiyle babası da solucan var sanıp müshil verdiler ona. Bunun üstüne çocukcağız öldü. Meğer o gece bağırıp çağırması gıdasızlıktanmış."

"Zavallı küçük çocuk."

"Evet, ama anasıyla babası gömemiyorlar onu. Paraları yok."

"Hay Allah kahretsin."

Herkesin eli cebine gitti. Hepsi de birkaç kuruş çıkarıp, bunları söyleyene uzattılar. Sonra götürüp toplanan paraları ölen çocuğun çadırının önüne bıraktılar.

Bizim insanlarımız iyi ve yüce gönüllüdür. Ama Tanrı da bilir ki, bir gün, iyi insanlar aç kalmaktan kurtulacaklar. Bir gün, bizim çocuklarımızın da karnı doyacak.

Büyük toprak sahipleri birliği biliyordu ki, bir gün insanlar dua etmekten bıkacaklardı.

O zaman her şeyin sonu gelecekti.

20

Eşyaların üstünde oturanların sesi çıkmıyordu. Connie, Rosasharn ve papaz yerlerinde dimdik oturuyorlardı. Ana, baba ve John amca karakolun önünden aşağı inip binaya girmişlerdi. Sonra binadan bir sedye çıkarılıp ölü içine kondu. Muayenesi uzun sürmüş olacak ki, üçü de uzun bir süre geri dönmediler. Bu sırada, onlar güneşin altındaydılar ve bütün kızgınlığıyla parlıyordu güneş. Nihayet ölümün sebebi tespit edilmiş, kâğıtlar imzalanmıştı.

Al'le Tom durmadan dolaşıyor, dükkan camekânlarına, alışık olmadıkları insanlara bakıyorlardı.

Sonunda ana, baba ve John amca sessiz ve mahzun bir tavırla dışarı çıktılar. John arkaya, eşyaların üstüne tırmandı. Anayla baba oğullarının yanına geçtiler. Artık kamyonu oğullardan Tom sürecekti. Al, arkaya tırmandı. Tom, sesini çıkarmadan babasının hareket emrini vermesini bekliyordu. Baba hiç sesini çıkarmadan uzaklara bakıyordu... Siyah kasketini iyice öne eğmişti. Ana elleriyle ağzının kenarlarını ovuşturuyordu. Yüzünün rengi endişe, korku ve yorgunluktan koyulaşmıştı.

Baba içini çekti.

"Elimizden başka bir şey gelmezdi" dedi.

Ana:

"Biliyorum" dedi, "ama her zaman kendisine güzel bir cenaze töreni yapılmasını isterdi. Böyle şeylerden çok hoşlandığını bilirsin."

Tom, başını çevirip onlara baktı:

"Hareket edelim mi?" diye sordu.

Baba hızla başını salladı. Bir rüyadan uyanmış gibiydi.

"Tabii" dedi.

Ana sonra yeniden anaya döndü:

"Başka ne yapabilirdik ki" dedi. "Ne kadar paramız olduğunu biliyorsun. Ama bunun için üzülme. Elimizden hiçbir şey gelmezdi. Eğer onun istediği gibi bir cenaze yapmaya kalkışsaydık, elimizdekinin üç mislini harcamamız gerekirdi."

Ana:

"Biliyorum" dedi. "Ama yine de her zaman iyi bir cenaze töreni yapmamızı tembihlediğini unutamıyorum. Zamanla unuturum herhalde."

İçini çekti:

"Karakoldaki adam, biraz fiyakalıydı" dedi, "ama iyi kalpli bir adamdı. Bunu hemen anladım."

"Evet" dedi baba. "Her şeyi kısaca halletti. Bize elinden gelen kolaylığı göstermek istediği belliydi."

Ana eliyle saçlarını arkaya doğru itti.

"Yerleşecek bir yer bulmalıyız" dedi. "Artık iş bulup bir yere yerleşmeliyiz. Çocukları boş yere aç bırakmayalım. Anan olsa bile yapmazdı. Fakirler ölse, akrabalarını yemeğe çağırıp doyururdu."

Tom:

"Burada dursak iyi olacak" dedi. "Nerede iş bulacağımızı, ne yapmamız gerektiğini öğrenirdik hiç olmazsa."

Kampa yaklaşarak durdurdu.

İlk bakışta, kampın bir düzeni olmadığı anlaşılıyordu. Arabalar, çadırların arasına gelişigüzel bırakılmıştı. Kampın en kenarındaki ilk ev, insanı son derece şaşırtacak, acayip bir şeydi. Duvarların ikisi mukavvadandı. Bu iki duvarın arasına da üçüncü ve dördüncü duvar olarak birer keçe gerilmiş, dam diye bir tente konulmuştu. Kampın her yanından ümitsizlik ve sefalet akıyordu.

Bu evin yanındaki çadır daha düzgündü. Önünde eski, hurda bir araba duruyordu.

Onun yanında, yırtıkları telle tutturulmuş koskocaman bir çadır yer almıştı. Giriş üstüne birkaç elbise asmışlardı. Pembe bir kadın elbisesi ile birkaç erkek pantolonu göze çarpıyordu. İyice bakılınca, kırk kadar çadır saymak mümkün oluyordu. Her birinin önünde, eski püskü bir otomobil vardı. Uzakta, çıplak ayaklı, saçları tozdan ağarmış, üç beş çocuk, merakla yeni gelen kamyona bakıyorlardı.

Tom, babasına baktı:

"Pek hoş değil" dedi. "Başka bir kampa gidelim istersen."

"Nereye gideceğiz?" dedi babası. "Önce nerede iş bulacağımızı öğrenelim."

Tom, kapıyı açıp dışarı atladı. Bu sırada, herkes kamyondan inmiş, şaşkın şaşkın kampa bakıyorlardı. Ruthie ile Winfield buna yolda çok alıştıkları için, kovayı alıp su aramaya koştular, çocuklar hemen onlara yaklaştı. Konuşmaya başladılar.

Başlangıçtaki evin kapısı aralandı ve bir kadın başını uzattı. Ak saçlarını tepesine toplamış, pis bir entari giymişti. Yüzü hasta gibiydi. Gözleri içeri çökmüştü.

Baba:

"Biz de kampa katılabilir miyiz?" diye sordu.

Kadın hiçbir şey söylemeden geri çekildi. Kısa bir süre sonra, dışarı sakallı bir adam çıktı. Kadın onun arkasından baktı ama dışarı çıkmadı.

Sakalla adam:

"Nasılsınız?" dedi.

"Yeni gelenleri sıkıntılı bakışlarla bir bir süzüyordu. Sonra, kamyona ve eşyalarına baktı.

Baba:

"Karınıza" dedi, "burada kalıp kalmayacağımızı sormuştum."

Sakallı adam, dikkatle babaya baktı. Ağır ağır:

"Burada kalmak mı istiyordunuz?" dedi.

"Evet, buranın sahibi var mı? Birinden izin almak gerekir mi?"

Sakallı adam babaya bakmaya devam ediyordu.

Baba tedirgin olmuştu. Ak saçlı kadın kapının aralığından bakıyordu.

"Ne söylediğimi sanıyorsunuz?" dedi baba.

"Eğer burada kalmak istiyorsanız, size kim engel olabilir?"

Tom güldü.

"Şimdi anladı?" dedi.

Baba kendini topladı.

"Sahibi var mı diye merak etmiştim" dedi. "Yani, birinden izin almak gerekiyor mu?"

Sakallı adam, öfkeli bir sesle:

"Sahibi kimmiş?" diye bağırdı.

Baba başını çevirdi.

"Deli mi ne?" dedi kendi kendine.

Tom, sakallı adama doğru ilerledi.

"İsterseniz" dedi, "gidip biraz uyuyun. Yorgun görünüyorsunuz."

Adam bir an Tom'a baktı. Sonra garip bir şekilde gülümsedi ve topuklarının üstünde dönerek eve girdi.

Tom babasına döndü:

"Bu da ne demek?" dedi.

Baba omuzlarını silkti. Kampa bakıyordu. Bir çadırın önünde, eski bir Buick duruyordu. Onu tamir etmeye çalışan genç adam, başını kaldırıp yeni gelen kamyona baktı. Besbelli sakallının haline o da gülüyordu. Sakallı içeri girince, işini bırakıp onlara doğru yürüdü.

Mavi gözleri neşeyle parlıyordu.

"Hoş geldiniz" dedi. "Belediye reisimizle tanıştığınızı gördüm."

"Allah aşkına onun nesi var?" diye sordu.

Genç adam güldü.

"Nesi olacak" dedi, "o da bizim gibi aptal ama belki bizden biraz daha aptaldır. Orasını bilmem."

Baba:

"Onu burada kalıp kalamayacağımızı sorduk" dedi.

Genç adam yağlı ellerini pantolonuna sildi.

"Tabii kalırsınız" dedi. "Siz de göçmen misiniz?"

Tom:

"Evet" diye cevap verdi. "Daha bu sabah geldik."

"Demek daha önce Hooverville'e hiç gelmemiştiniz?"

"Hooverville neresi?"

"İşte burası."

"Öyle mi?" dedi Tom.

Winfield'le Ruthie, bir kova suyla geldiler.

Ana:

"Haydi" dedi yerleşmeye başlayalım. "Yorgunluktan ölüyorum. Belki hepimiz biraz dinlenebiliriz."

Babayla John amca kamyonun üstüne tırmanıp yataklarla tenteyi indirdiler.

Tom, genç yabancıyla birlikte onun arabasına doğru ilerledi.

"O sakallı ihtiyarın nesi var?" diye sordu ona.

Genç adam, hemen işine başladı.

"Ha onun mu" dedi. "Bilmem, budala işte. Polisler ona o kadar eziyet etmişler ki böyle sersemlemiş."

Tom:

"Polisler, ona neden eziyet etmiş" diye sordu.

Genç adam durup Tom'un gözlerine baktı.

"Tanrı bilir" dedi. "Siz daha yeni geldiniz. Bir süre sonra bunun sebebini belki siz de öğrenirsiniz. Herkes başka bir şey söylüyor. Ama, benim bildiğim şu. Gelip böyle bir yerde kamp kurdunuz mu, kısa bir süre sonra jandarmalar gelip sizi kovar?"

"Ama bunu niye yapıyorlar?"

"Bilmiyorum. Bazıları oy vermeyelim diye yaptıklarını söylüyor. Eğer böyle durmadan bir yerden bir yere göç edip yerleşemezsek, oy vermeye hakkımız olmazmış. Sonra bazıları da, bir yerde toplanırsak, düzenli bir organizasyon karmamızdan kork-

tukları için böyle yaptıklarını iddia ediyorlar. Bana kalırsa, ben hiçbir şey bilmiyorum. Bildiğim tek şey, bir yerde uzun müddet yaşamamıza kesin olarak engel oldukları. Bunu siz de göreceksiniz."

Tom:

"Biz dilince değiliz ki" dedi. "İş arıyoruz. Nasıl bir iş olursa olsun yapmaya hazırız."

Genç adam, adeta hayretle Tom'a baktı.

"İş mi arıyorsunuz?" dedi. "Demek siz de iş arıyorsunuz? Buradakilerin ne aradığını sanıyorsunuz? Mücevher mi?"

Tom etrafına, sefalet akan çadırlara baktı.

"İş yok mu?" diye sordu sakin bir sesle.

"Bilmiyorum. Olması lazım. Şimdilik burada iş yok. Bir süre sonra üzümler toplanıp, pamuklar biçilecek. Şu arabayı tamir eder etmez, karımla çocuklarımı alıp gideceğim. Kuzeyde, Salinas civarında iş varmış diye duydum."

Tom, amcası, babası ve papazın tenteyi germeye çalıştıklarını gördü. Anası yere diz çökmüş, yatakları seriyordu.

Tom:

"Memlekette el ilanları görmüştük" dedi. "Turuncu renkli el ilanları. Bu ilanlarda, burada işçiye ihtiyaç olduğu yazılıydı."

Genç adam güldü:

"Burada" dedi, "üç yüz bin insan var ve size yemin ederim ki, her biri buraya bu el ilanlarını görüp gelmiş."

"Evet ama eğer işçiye ihtiyaçları yoksa ne diye bu ilanları bastırma zahmetine katlanıyorlar?"

"Kafanı kullan. Bunun sebebini bulmak zor değil."

"Evet ama bunu gerçekten merak ediyorum."

"Genç adam:

"Düşün ki" dedi, "on kuruşa bu çocuklara bir şey alınır. On kuruşa bu çocuklar hiç değilse aç kalmaktan kurtulur. Bu yüz adam, işte on zaman on kuruş çalışmaya razı olacaklardır. Son çalıştığım işten on saatte bir buçuk dolar alıyordum. Bir de orada kalmama izin vermiyorlardı. Yani oraya gidebilmek için benzin harcamam gerekiyordu. İşte, o el ilanlarını bastırma zahmetine bundan katlanıyorlar. Şimdi anladın mı?"

Adam sözünü bitirdiği zaman gözleri öfke ve nefretle parlıyordu.

Tom:

"Ama bu sahtekârlık" dedi.

Genç adam yine güldü.

Arabanın yanındaki çadırın içinde bir çocuk ağladı. Genç adam içeri girdi ve yumuşak bir sesle konuştuğu duyuldu.

Tom, adamın işini yapmak istedi. Arabanın başına geçti. Onun yarı bıraktığı şeye devam etti.

Genç adam dışarı çıktığında onu gördü.

"Ne iyi" dedi, "demek elinizden geliyor. Bir türlü yapamıyordum."

Tom sözlerini tekrarladı:

"Burada işsizlik olamaz" dedi. "İnsanlar nasıl aç kalır bu kadar verimli bir yerde?"

Adam sakin bir sesle:

"Size söyledim ya" diye cevap verdi. "Allah kahredesi bir şeftali bahçesinde çalıştım. Bütün yıl boyunca, orada ancak dokuz adam çalışıyordu. Ama yalnız iki hafta üç bin adamın birden, tam kıvamında olan şeftalileri toplaması gerekiyordu. Şeftaliler oldukları yerde çürürler yoksa. Bahçenin sahibi ne yapsın. Bu el

ilanlarını hazırlatıp, kurak topraklar bölgesine gönderiyordu. Üç bin adama mı ihtiyacı var, altıbinden fazla işçi gel' or ve adam bunlardan üç binini istediği kadar para vererek çalıştırıyordu. Eğer onun verdiği paraya çalışmayı kabul etmezseniz umurunda mı, binlerce adam aynı işi elde etmek için can atıyor. Böylece onun şeftalilerini toplama.. razı olursunuz. İki hafta sonra memleketin bütün şeftalileri toplanmış oluyor. Hepsi de olgun ve mükemmel durumda. Bir de şu var, iş bittince toprak sahipleri orada bir an bile kalmanızı istemez. Sarhoş olup, başlarını belaya sokmanızdan korkarlar. Zaten, sizin eski püskü çadırlarınızla memleketlerinin manzarasını bozduğunuza inanıyorlar..."

Tom anasına, kardeşlerine doğru baktı. Hepsi de ümitlenemeyecek ya da ümitlerini kaybedemeyecek kadar yorgundular.

"İki hafta içinde şeftalilerin mutlaka toplanması şart değil mi?" dedi.

"Evet, tabii."

"Peki, üç bin işçi birleşip, toplamamakta direnseler, ücretler yükselmez mi?"

Genç adam güldü.

"Yeni bir şey bulduğunu mu sanıyorsun?" dedi.

Tom:

"Bilmiyorum" diye cevap verdi. "Yorgunum. Benimle uğraşma. Sinirlerim hemen kavgaya tutuşacak kadar bozuk."

Genç adam:

"Yok" dedi, "beni yanlış anladın. Şaka yapmak istedim sadece. Bu dediğini senden önce de düşünenler oldu. Üstelik bunu, şeftali bahçelerinde çalışanlar yapmaya kalktı. Ama biliyor musun böyle durumlarda biri daima lider olur, konuşur. İşte böyle biri çıkmıştı. Ağzını açar açmaz, onu yakalayıp hapise attılar. Yerine biri daha çıktı. Ona da aynı şeyi yaptılar."

Tom:

"İnsanın hapishanede hiç olmazsa karnı doyar" dedi.

"Ama çocukların karnı doymaz ki. Sen, çocukların aç olduğunu bile bile, hapiste karnını doyurabilir misin?"

Tom:

"Evet" dedi, "evet haklısın."

"Sonra başka birşey daha var. Hiç kara listeden söz edildiğini duydun mu?"

"O da neymiş?"

"İstersen, işçiler arasında bir birlik kurmak için ağzını açıp bir şeyler söylemeye kalkış da gör. Hemen bir resmini çekip her tarafa dağıtırlar. Artık hiçbir yerde iş bulmana imkân yoktur. Eh, eğer çocukların varsa."

Tom, şapkasını eline aldı ve evirip çevirmeye başladı.

"Bize ne verirlerse onunla yetinmek zorundayız demek" dedi. "Yoksa açlık tehlikesiyle karşı karşıyayız? Bir de şu var, hakkımızı korumak için ağzımızı açacak olursak da aç kalmaya mahkûm edileceğiz."

Adam kolunu ileri doğru uzattı. Yırtık pırtık çadırları, eski hurda arabaları gösteriyordu.

Tom, başını çevirip anasına baktı. Annesi patatesleri soyuyordu. Çocuklar, anasının etrafındaydılar.

"Yok" dedi, "yok ben böyle şeylere dayanamam. Ben de ailem de bir koyun sürüsüymüşüz gibi davranılmasını istemeyiz."

"Polisler gibi konuşuyorsun" dedi genç adam.

Tom onun demek istediğini anlamadı.

"Kendini korumak isteyen herhangi biri gibi konuşuyorum" dedi.

Genç adam:

"Boş konuşuyorsun" dedi. "Hakkını istersen, seni hemen yakalarlar. Burada ne adını bilen var, ne de bir karış toprağa sahipsin. Neyine güvenip de onlara çatacaksın. Sana ne yaparlar biliyor musun? Onların hepsinin fedaileri var. Bunlardan biri, seni, ağzın burnun birbirine geçene kadar dövüp bir çukura atar. Hatta öldürürler bile. Polis de bir şeycik yapamaz. Hiçbir şey yapamaz. 'Ölü bulunmuş bir serseri' diye geçersin kayıtlara. Anladın mı? Böyle şeylere şimdiye kadar çok rastlandı."

Tom:

"Öyle mi sanırsın?" dedi. "Beni öldürmeye kalkacak adamın alnını karışlarım. Belki ölürüm ama yanımda başka bir ölü daha bulurlar."

Genç adam:

"Delisin" dedi. "Bunun sana bir faydası olmaz ki!"

"Peki, bütün bunlara karşı sen ne yapıyorsun?"

Tom bu soruyu sorduktan sonra, başını kaldırıp genç adamın yağlı yüzüne baktı.

Adam:

"Hiç" dedi, "hiçbir şey yaptığım yok. Siz nerelisiniz?"

"Biz mi? Biz, Oklahoma'dan, Sallisaw yakınlarından geldik."

Tom:

"Gidip uyumalıyım artık" dedi. "Yarın iş aramaya başlayacağız."

"Deneyin bakalım."

Tom arkasını döndü ve ailesinin toplandığı yere doğru ilerlemeye başladı.

Genç adam arkasından seslendi;

"Hey!"

Tom döndü:

"Ne var?" diye sordu.

"Bana bak, sakın başını boş yere belaya sokma. Hani ilk konuştuğun adamı hatırlıyorsun ya, belediye reisimizi..."

"Şu birinci çadırdakini mi diyorsun?"

"Ta kendisi, sana salak gibi göründü değil mi?"

"E, ne olmuş ona?"

"Polisler gelince, onlara karşı gelmeye kalkışırsan senin de sonun onun gibi olur. Hiçbir şey anlamayacak hale gelirsin. Şunu unutma, buraya sık sık polisler gelir. İşte onların da istediği, bizi de onun gibi yapmak. Bunun için fırsat arıyorlar. Sakın bir polise el kaldırayım deme. Bu intihardan farksız bir harekettir."

"Peki polisler bana hücum ederlerse de onlara hiçbir şey yapmaya hakkım yok mu?"

"Bilmem" dedi adam, "bu kadarına aklım ermez ama bana kalırsa, en iyisi başını belaya sokma. Yine buluşup konuşuruz bu gece. Polisler Oklahoma'lılardan hoşlanmaz. Onlara pis Oklahoma'lılar derler. Benim küçücük bir çocuğum olduğu için hiçbir şeye sesimi çıkartamıyorum. Dünyada, bir çocuğun açlıktan ölmesi kadar kolay şey yok. Bebeklerin ne kadar hassas ve narin olduklarını anlatamam."

Tom:

"İyi ama" dedi, "bize suç işlemeyince de çatamazlar ya."

"Ah anlamıyorsun ki, onlara göre buraya gelmiş olmamız da bir suç. Bizi istemiyorlar, anlamıyor musun?"

Genç adam sustu ve işine devam etti:

Tom oradan uzaklaşırken, dişlerinin arasından:

"Birinci çadırdaki adam, gerçekten de aptal gibi olmuş" diye mırıldandı.

John amcayla baba kolları çalı çırpı dolu olarak geldiler ve bunları yeni yakılmış olan ateşin yanına bıraktıktan sonra oracığa çöktüler. İki adamın da çok yorgun oldukları yüzlerinden belliydi.

Al ise arabanın ön kapağını açmış, yağlı motora bakıyordu. O sırada yaklaşan Tom'u gördü.

"Mutlu görünüyorsun" dedi ağabeyine.

Tom:

"Bahar yağmuruna kavuşmuş bir kurbağadan farksızım" diye cevap verdi.

Al, eliyle motoru göstererek:

"Şuna bak" dedi. "Hiç de fena değilmiş, değil mi?"

Tom, başını uzatarak motora baktı.

"Bana da öyle geliyor" dedi.

"Gayet iyi durumda. Uzunca bir süre daha tamire ihtiyacı olacağını sanmıyorum."

"Onu alırken aldanmadığın meydanda" dedi Tom. "Aferin sana."

"Yol boyunca bozulacak da benim yüzümden herkes yolda kalacak diye korkudan mahvoldum" dedi. "Neyse korktuğum başıma gelmedi."

Tom:

"Yok" dedi "mükemmel bir kamyon aldın Al. İstersen, şimdi onu iyice kontrol et. Çünkü yarın sabah, iş aramak üzere yola çıkmak zorundayız."

"İşleyeceğinden emin olabilirsin" dedi delikanlı.

Tom, kardeşinin yanından uzaklaştı ve çadırın arkasında yere oturmuş çıplak ayaklarını seyreden Casy'nın yanına gitti.

"Bir işe yarar mı dersin?"

"Neden söz ediyorsun?" diye sordu Casy.

"Ayaklarından."

Adam gülümsedi.

"Kendi kendime düşünüyorum" dedi.

Tom da gülümsedi.

"Düşünmek için daima rahatını ararsın" dedi. "Önce rahat bir yere oturursun, sonra düşünmeye başlarsın."

Casy, ayaklarını oynattı.

"Düşünmek kolay iş değil" dedi.

Tom:

"Konuştuğunu duymadım uzun zamandır" dedi. "Hep düşünüyor muydun?"

"Evet, hep düşünüyordum."

Tom, buruş buruş olmuş kasketini çıkarıp papazın yanına oturdu. "Biraz düşünmeyi bırak da beni dinle" dedi ona.

Casy:

"Dinlemeyi severim" dedi. "Bu yüzden düşünüyorum ya zaten. Önce insanları dinliyorum. Sonra onların duyguları hakkında düşünmeye başlıyorum. Aksini yapmak elimde değil. Zavallılar. Onları çoğu kez, dört yanı kapalı bir çatı arasında boş yere kanat çırpan kuşlara benzetiyorum. Tozlu pencere camlarında kanat çırparak, sonunda kanatlarını kırmalarından korkuyorum."

Tom, onu dikkatle dinledi. Yumuşak bir sesle:

"Ben de sana bundan söz edecektim" dedi. "Ama sen söyleyeceğimi anladın."

"Biliyorum" dedi Casy. "Bir ordu kadar kalabalığız ama bir gücümüz yok."

Elini kaldırıp saçlarını sıvazladı.

"Biliyorum" dedi. "Bunu ve bununla ilgili birçok şeyi hissediyorum. Zaten hiçbir gücümüz ve ümidimiz olmadığını biliyordum. Bütün yol boyunca bunu fark etmek imkânsızdı. İnsanlar öyle aç ki, yemek buldukları zaman da doymuyorlar. Dayanamayacakları kadar aciktıkları zaman benden dua etmemi istediler hep. Ne kimseye, ne de kendime bir faydam var. Sizlerden ayrılıp kendi başımın çaresine baksam diye düşünüyorum. Hem sizin hakkınızı yiyorum hem de yer işgal ediyorum. Şimdiye kadar hiçbir yardımım dokunmadı size. Devamlı bir iş bulursam belki size olan borcumun bir kısmını ödeyebilirim."

Tom ağzını açtı. Sonra hiçbir şey söylemeden kapadı. Bir süre düşündü. Mahzun gözleriyle, kampı şöyle bir süzdü.

"Keşke biraz tütünüm olsaydı" dedi. "Günlerdir sigara içmiyorum. McAlaster'de tütün bulmak kolaydı. Neredeyse orayı özlediğimi söyleyeceğim."

Birden papaza döndü:

"Hiç hapiste yattın mı?" diye sordu.

Casy:

"Hayır" diye cevap verdi. "Hiç yatmadım."

Tom:

"Şimdilik bizi bırakıp gitme" dedi. "Biraz daha kal."

"İyi ama ne kadar çabuk iş aramaya başlarsam o kadar çabuk bulurum."

Tom ona dikkatle baktı. Gözleri kapanıyordu yorgunluktan. Kasketini başına geçirdi.

"Bak" dedi, "papazların dediği hep yalan. Dünya süt ve balın

bol olduğu bir yer değil. Burası kötü bir yer aslında. Buradaki insanlar bizim batıya göç edişimizden ürktükleri için polisleri üstümüze saldırtmaya çalışıyorlar."

Casy:

"Evet" dedi. "Bunu ben de tahmin ediyorum. Hiç hapise girip girmediğimi niye sordun?"

Tom alçak sesle:

"İnsan" dedi, "hapishanede uzun bir süre kalırsa, sezgileri kuvvetleniyor. Orada mahkûmların toplu bir halde konuşmalarına izin verilmez. İki kişi oturup konuşabilir ama toplanmak hoş karşılanmaz. Bu yüzden sezgilerine göre davranmak zorunda kalırsın. Bir şey olacağına yakın, örneğin, diyelim ki bir mahkûm gardiyanı haklamaya karar verdi, diğer mahkûmlar bunu önceden hisseder. İsyan mı çıkacak, kimsenin haber vermesine lüzum kalmadan anlarsın. Her şeyi önceden hissedersin. Zamanla, bu bir alışkanlık haline gelir."

Tentenin içinde, Rosasharn yere yayılmış olan şiltenin üstüne uzanmış, Connie de onun yanına oturmuştu.

Rosasharn:

"Gidip anama yardım edeyim" dedi. "Başım dönüyor ama belki kalkınca geçer."

Connie'nin gözleri doluydu.

"Böyle olacağını bilseydim, gelmezdim" diyordu. "Evde oturup geceleri traktörler hakkında bir şeyler öğrenir ve kendime günde üç dolarlık bir iş bulurdum. İnsan günde üç dolarla pekâlâ geçinebilir."

Rosasharn:

"Burada da geceleri çalışıp radyoculuk öğrenirsin" dedi.

Connie cevap vermedi.

Kız ısrar etti:

"Öyle yapacaksın değil mi?"

"Tabii, biraz para kazanayım da bak. Nasıl çalışmaya başlayacağım."

Kız dirseğinin üstünde doğruldu.

"Sakın vazgeçme!"

"Yok canım vazgeçtiğim falan yok, ama böyle bir yerde yaşamak zorunda kalacağımızı hiç düşünmemiştim doğrusunu istersen."

Kızın gözleri daldı.

"Buna mecburuz" dedi.

"Evet, mecburuz tabii. Bir iş bulup biraz para kazansam! Memlekette kalıp traktör şoförlüğü yapmak daha iyi olacakti. Günde üç dolar fena para mı sanki!"

Connie bunları söylerken, Rosasharn'ın gözlerini gördü. Bu gözler ona dikkatle bakıyor, sanki onu yeniden değerlendiriyordu.

"Ama" dedi, "biraz para kazanır kazanmaz geceleri çalışmaya başlayacağım."

Kız, öfkeli bir sesle:

"Bebek doğmadan bir ev tutmalıyız" dedi. "Bebeği bu çadırda doğuracak değilim ya!"

"Tabii" dedi kocası. "Haklısın."

Dışarı çıktı ve yanmakta olan ateşin başında oturan anayı gördü. Rosasharn, arka üstü yatıp tenteyi seyretmeye başladı. Midesi bulandı. Elini ağzına götürerek sessizce ağlamaya başladı.

Ruthie ile Winfield çocukların önünde, analarının yanında

duruyor, bu yeni rastladıkları çocuklara henüz ısınamadıklarından pek yüz vermiyorlardı, Sanki çocukların analarıyla ahbap olmasından korkar gibi bir halleri vardı. Ruthie, yabancı kıza soğuk ve öfkeli gözlerle baktı. Sonra yere çömelip anasına yardım etmeye başladı.

Ana tencereyi ateşin üstünden kaldırdı.

"Bazılarınızın karnının tok olduğuna sevindim" dedi ve küçük kıza dönerek:

"Ne kadar zamandır Kaliforniya'dasınız?" diye sordu.

"Altı ay kadar oluyor. İlk önce bir devlet kampına yerleşmiştik. Orası ne kadar güzeldi size anlatamam. Ama iş bulamadığımız için kuzeye gitmek zorunda kaldık. Döndüğümüzde de devlet kampında hiç yer kalmamıştı."

Ana:

"O devlet kampı nerede?" diye sordu.

Bir yandan da Ruthue'nin elinden çalı çırpı alıp ateşe atıyordu. Ruthie, küçük kıza nefret dolu gözlerle baktı.

"Weedpatch yakınlarında. Bilseniz ne kadar temiz tuvaletler var. Sonra çamaşır da yıkayabilirsiniz. Su hazır. İçme suyu da çok güzel. Büyükler, gece şarkı söyleyip eğlenirler. Cumartesi geceleri danslı toplantılar düzenlenir. Hiç bu kadar güzel bir yer görmediğinize eminim. Tuvaletlerde kâğıt var. Sonra çocuklar için de bir oyun yeri yapmışlar. Tuvalette bir tokmak var, onu basturdınız mı tertemiz sular akıyor. Kampı yönetcn adam da öyle kibar ki, size anlatamam. Arada bir çadıra gelip bizim hatırımızı sorardı. Ah keşke yine oraya gidebilsek."

Ana:

"Daha önce oradan bahsedildiğini hiç duymamıştım" dedi. "Çamaşırlarımı yıkayacak su bulsam doğrusu ben de çok sevinirdim."

Kız heyecanla sözüne devam etti:

"Ah, diyorum ya size, hiç böyle bir yer görmediğinize eminim. Kampa, borularla sıcak su veriyorlar. Bir de duşlar var ki sormayın. İstediğiniz zaman yıkanabilirsiniz."

Ana:

"Orada hiç yer yok muymuş" diye sordu.

"Evet, biz ikinci kez gidip sorduğumuzda yoktu."

"Herhalde çok pahalı bir yerdir."

"Evet, orada parayla kalınıyor. Ama, eğer paranız yoksa, borcunuzu çalışarak ödersiniz. Haftada birkaç saat çalışmak yetiyor. Temizlik işleri falan yaptırıyorlar. Geceleri müzik var. Büyükler toplanıp konuşurken, gençler de eğleniyorlar. Sonra sıcak su."

Ana:

"Oraya gidebilmeyi çok isterdim" dedi.

Ruthie, kıza dik dik baktı. Eliyle kamyonu gösterdi.

"Ninem orada öldü" dedi. "Onu yolda bıraktık."

Winfield ablasının bu sözlerini çok beğenmişti.

"Doğru" dedi, "ninem orada öldü". "Tam kamyonun üstünde. Sonra onu bir sedyeye koyup götürdüler."

Ana:

"Susun bakayım" dedi. "İkiniz de çenenizi kapayın. Beri yanda Al, az önce ağabeyinin konuştuğu adama doğru ilerledi.

"İşiniz bitmek üzere galiba" dedi.

Adam:

"Daha bitmedi. Ama artık kolaylaştı" dedi ve ilave etti:

"Az önce konuştuğum genç adam sizinle birlikte geldi, değil mi?"

"Evet kardeşimdir. Adı Tom. Sakın onunla alay etmeye kalkma. Dört yıl önce bir adam öldürdü."

"Ya demek öyle! Niye öldürdü?"

"Kavgada adam Tom'a bıçak saplamış. Tom da bir kürekle onun işini bitirmiş."

"Demek öyle yapmış. Peki kanun ona ne ceza verdi?"

"Kavga sırasında yaptığı için suçlu bulmadılar."

"Hiç de kavgacı bir adama benzemiyor."

"Hiç değildir. Hiçbir şeyin altında kalmaz. Tom sessiz bir adamdır ama onanla arkadaşlık ederken dikkatli olmak gerekir."

Al'in sesi gururla titriyordu. Beriki:

"Onunla konuştum" dedi. "Hiç de kötü bir adama benzemiyordu."

"Değildir. Ama onu kızdırmamaya dikkat etmeli."

Birden adamın, hiç de işinin ehli olmadığını fark etti.

"Yardıma ihtiyacınız var mı?"

Genç adam:

"Çok sevinirim ama başka işiniz yok mu?" diye cevap verdi.

"Aslında uyuyup dinlenmem lazım, ama bozuk bir araba görünce ona elimi sürmeden edemem."

Genç adam:

"Teşekkür ederim" dedi. "Adım Floyd Knowles."

"Ben de Al Joad."

"Sizinle tanıştığıma sevindim."

"Ben de" dedi Al. "Şimdi şu motoru tamir edelim. En çok sevdiğim şeylerden biri de otomobil tamiridir."

Tam o sırada önlerinden, bulanık suyla dolu bir kovayı taşıyan iki kadın geçti. Kadınlar kovanın ağırlığından iki büklüm olmuşlardı. Güneş, gördüklerinden utanır gibi sessizce batıyordu.

Al:

"Burada devamlı iş yok mu?" diye sordu.

Adam başını kaldırmadan cevap verdi.

"Hayır, devamlı iş yoktur."

Kampa eski ve paslı bir araba yaklaştı. İçinde dört yanık tenli adam vardı. Floyd onlara seslendi:

"Şansınız iyi gitti mi bari?"

Araba durdu. Direksiyondaki adam dışarı çıktı.

"Gezmediğimiz yer kalmadı" dedi. "Bize göre iş yok bu Allah'ın belası yerde. Göç etmemiz gerekiyor."

Al:

"Nereye gideceksiniz?" diye sordu.

"Bilmiyorum. Orasını Tanrı bilir. Talih, burada bize hiç gülmedi."

Al, onların arkasından baktı.

"Böyle hep birlikte iş arayacaklarına, birer birer iş arasalar daha iyi olmaz mı?" dedi.

Floyd:

"Henüz bilmediğin şeyler var daha" diye cevapladı. "Benzin çok pahalı. Bu adamlar, tek başlarına o kadar benzin parasını veremeyecekleri için hep birlikte gidiyorlar."

Birden yanı başlarında bir ses duyuldu.

"Al!"

Winfield ağabeyini çağırmaya gelmişti.

"Annem yemek hazırladı. Gelip yesin diyor."

Al, ellerini pantolonuna sildi.

"Hiçbir şey yemedik bugün" dedi. "Yemekten sonra gelip size yardım ederim."

"Dinlenmek istiyorsan boş ver."

"Yok yok, geleceğim."

Winfield'le Al, Joad'ların tentesine doğru uzaklaştılar.

Ananın etrafı çok kalabalıklaşmıştı. Çocuklar ananın ayaklarının dibine toplanmışlardı. Tom'la John amca da onun yanındaydılar.

Ana çaresiz bir sesle:

"Ne yapacağımı şaşırdım" dedi. "Burada herkes aç. Sizi mi doyuracağım, bu zavallı çocukları mı?"

Çocuklar burunları çekerek ona baktılar. Hepsinin de gözü teneke kaptaydı. Ana bir tabağa yemek koyup John amcaya uzattı. Çocuklar tabağı gözleriyle takip ettiler. John amca yemekten bir lokma aldı. Çocuklar dikkatlice ona bakıyorlardı. Yemeğin tadı nasıldı acaba? Bu nefis kokulu yemeği, beğenecek miydi bu ihtiyar adam?

O sırada John amca bunu fark etti. Tabağını Tom'a uzattı:

"Bu yemeği beğenmedim" dedi. "Benim yerime sen ye."

"Biliyorum ama aç değilim. Midem ağrıyor."

Tom, alçak sesle:

"Tabağını al da çadırın içinde ye" dedi.

John direndi:

"Sanki çocuklar çadırın içinden görünmüyor mu? Sana aç değilim dedim."

Tom çocuklara döndü:

"Haydi" dedi herkes yerine. "Burada ne duruyorsunuz? Bir işe yaradığınız yok. Size göre yemeğimiz de yok. Bir kap yemek herkese yetişmez ki."

Ana başını salladı:

"Böyle aç açına gönderemem onları" dedi. "Herkes tabağını alıp tentenin altına çekilsin. Onlara vereceğim geri kalanı. Rosasharn'a da şu tabağı verin."

Bunları söyledikten sonra gülümseyerek çocuklara baktı.

"Kavga yok" dedi, "hepinize birer parça vereceğim. Anlaşıldı mı? Şimdi gidip birer kaşık ya da çatal getirin bakalım."

Çocukların hepsi koşarak uzaklaştılar. Biraz sonra hepsi geri dönmüştü. Hepsinin de ellerinde birer çatal ya da kaşık vardı. Anaya aç kurtlar gibi bakıyorlardı.

Kadın şaşkın şaşkın:

"Ne yapacağımı şaşırdım" diye söylendi. "Ruthie, Winfield, Al, tabaklarınızı alıp tentenin altına girin bakayım. Şimdi çocuklar siz şu tencerenin içindekileri alın. Ama biraz durun, çok sıcak. Ağzınızı burnunuzu yakarsınız."

Çocuklar bir anda, hep birden tencereye saldırdılar. Kadın durumu görmemek için arkasını döndü. Tekrar döndüğünde yemek bitmişti.

Ana tabakları topladı ve yıkamak üzere dışarı götürdü.

"Ruthie, Winfield" diye seslendi, "bir kova su getirin bana."

Çocuklar kovayı kaptıkları gibi nehire doğru ilerlediler.

O sırada iriyarı, güçlü kuvvetli bir kadın anaya yaklaştı. Elbisesi toz içinde ve yağlıydı. Çenesi gururla havaya kalkmıştı. Biraz uzakta durup dikkatle anaya baktı.

"Hayırlı akşamlar" dedi soğuk bir sesle.

Ana dizlerinin üstünde doğruldu ve:

"Hayırlı akşamlar" diye cevap verdi. "Otursanıza."

Kadın ona yaklaştı.

"Oturmaya niyetim yok" dedi.

Ana ona baktı.

"Size yardım edebilir miyiz?" diye sordu.

Kadın ellerini kalçalarının üstüne koydu.

"Yardım mı?" dedi. "Sadece kendi çocuklarınızla ilgilenip, benimkilere karışmazsanız en büyük yardımı yapmış olursunuz."

Ana şaşırdı. Gözlerini büyük büyük açtı.

"Bir şey yapmadım ki" diye söze başladı.

Kadın birden öfkelendi:

"Oğluma yemek vermişsiniz" diye bağırdı. "O, alışık değil öyle şeylere. Geldi, niçin biz de öyle yemekler yemiyoruz diye sızlandı. Ne kadar üzüldüğümü bilemezsiniz. Herkes sizin gibi zengin değil ki! Yemeğinizden çocuklara niye verdiniz?"

Ana ona yaklaştı.

"Oturun" dedi. "Oturun da konuşalım."

"Yok canım, niye oturacak mışım. Ben burada çocuklarımı beslemeye çalışıyorum. Siz gelip nefis kokulu yemeklerinizle onların açlıklarını kışkırtıyorsunuz."

"Oturun" dedi ana. "Biliyor musunuz, iş bulamazsak bir daha biz de böyle bir yemek yiyemeyeceğiz. Siz kendinizi benim yerime koyun. Yemek pişirirken bir yığın küçük çocuk ağızları sulanarak sizi seyretseler ne yaparsınız? Bizim de kendimize bile yetecek yemeğimiz yoktu ama onlar öyle bakarken vermeden yapamazdık."

Al, ağabeyini eski arabanın yanına götürdü.

"Bu, Floyd Konwles" dedi.

"Evet, onunla konuştum. Nasılsınız?"

"Arabayı tamire çalışıyoruz" dedi Floyd.

Al ağabeyine döndü:

"Floyd bana bir şeyler anlattı. Ona da söylesene Floyd."

Floyd:

"Size bundan söz etmem belki doğru değil ama" dedi, "yine de söylüyorum işte. Kuzeyde iş olduğunu söyledi birisi."

"Kuzeyde mi?"

"Evet, Santa Clara adlı bir yerde. Oldukça uzak bir yer."

"Demek öyle? Acaba nasıl bir iş?"

"Galiba, meyve toplama."

Tom:

"Bu söylediğin yer ne kadar uzak?" diye sordu.

"Tanrı bilir. Belki de iki yüz mil."

Tom:

"Çok uzak" diye cevap verdi. "Oraya gidip de iş bulacağımız nereden belli?"

Floyd:

"Tabii hiç belli olmaz" dedi. "Bana da biri söyledi. Kimseye söylememem için de uyardı. Çünkü ne kadar çok kişi duyarsa, iş olan yerde o kadar kalabalık toplanıyormuş. Biliyorsunuz, kalabalık ne kadar fazla olursa ücretler o kadar düşük oluyor. Bu gece yola çıkmamız gerek. O adam da kardeşinden mektup almış. Bunlar mektupta yazılıymış."

"Neden kimseye söylenmeyecekmiş?" diye sordu.

"O zaman çok kalabalık olur da ondan."

"Çok uzak" dedi Tom.

Bu söz Floyd'un gücüne gitmişti.

"İsterseniz gelmeyin" dedi. "Kardeşiniz bana yardım ettiği için ona bunu söylemeyi borç bildim. İsterseniz oraya gitmeyin."

"Burada iş olmadığından emin misiniz?"

"Bana bakın, üç haftadır başımı vurmadığım taş kalmadı. Bir kişilik bile iş yok buralarda. Eğer benzin harcayıp iş aramak istiyorsanız size engel olmam. Bana göre hava hoş."

Tom:

"Size bir şey söylemiyorum" dedi. "Ama çok uzak olduğunu inkâr edemezsiniz ya! Biz buralarda iş bulup, içinde yaşayabileceğimiz bir ev kiralamak niyetindeydik."

Floyd sabırsızlıkla:

"Biliyorum" dedi, "yeni geldiniz buraya. Çok şeyler öğreneceksiniz daha. İsterseniz size bildiklerimi söyleyebilirim. Belki size biraz yardımım olur. Eğer benim sözlerime kulak asmazsanız, siz de benim gibi sıkıntı çekersiniz. Bir yere yerleşmenize imkân yok, devamlı iş bulamazsınız çünkü. Karnınızı doyurmak zorunda olduğunuz için bir yere yerleşemezsiniz. Bunu unutun."

Tom:

"İlkönce buralarda iş aramak isterdim" dedi.

Bu sırada kampın girişinde bir araba durdu. İçinden mavi keten pantolonlu bir adam indi.

Floyd ona seslendi.

"Şansın iyi gitti mi?"

Adam paramparça bir çadıra girerken:

"Pamuk toplama zamanına kadar buralarda iş yok" dedi.

Al:

"Gitsek iyi olacak artık" dedi.

Tom:

"Burada ne zaman iş olur?" diye sordu.

"Eh, bir aya kadar pamuklar toplanmaya başlar. Eğer paranız varsa o zamana kadar bekleyebilirsiniz."

Kederli adamlarla dolu olan iki araba daha kampa yaklaştı. Floyd başını kaldırıp onlara baktı ama hiçbir şey sormadı. Tozlu yüzleri kederli ve yorgundu. Güneş iyice batmıştı artık. Çocuklar birer birer çadırlardan çıkıp kampın içinde dolaşmaya başladılar. Sonra onların arkalarından kadınlar da çıktılar ve küçük ateşler yakmaya koyuldular. Erkekler, grup grup toplaşıp konuşuyor, dertleşiyorlardı.

O anda yolun öteki ucunda yeni bir Chevrolet belirdi ve yavaşça kampa yaklaştı.

Tom:

"Bu da kim" dedi. "Bunların ne işleri var burada. Arabanın kapısı açıldı. İçinden bir adam çıktı ve arabanın yanında dimdik durarak etrafına bakındı.

Floyd:

"Bilmem" dedi, "belki de polistir."

Floyd, elindeki aleti bıraktı. Tom da durduğu yerde dikildi. Al pantolonuna ellerini sildi. Üçü birden yeni gelen arabaya doğru ilerlediler. Arabanın yanında duran adam haki bir pantolonla kurşuni bir gömlek giymişti. Başında iyi cinsten bir şapka vardı. Gömleğinin üst cebinde bir demet kâğıt, bir dolmakalem ve sarı renkli iki kurşunkalem duruyordu. Pantolonunun arka cebinin kenarından ise, plastik kapaklı bir not defteri görünüyordu. Konuşmakta olan gruplardan birine yaklaştı. Adamlar ona şüpheyle baktılar. Onun her hareketini izliyor ve yerlerinden kı-

mıldamıyorlardı. Başlarını kaldırıp onunla açıkça göz göze gelmek bile istemediler. Tom, Al ve Floyd, ona hiçbir şey yokmuş gibi yaklaştılar.

Adam:

"Çalışmak istiyor musunuz?" diye sordu.

Adamlar hâlâ ona kuşkuyla bakıyordu. Ama yavaş yavaş hepsi de etrafına toplandılar.

Biri:

"Tabii istiyoruz" dedi. "Ama iş nerede?"

"Tulare'da meyve toplama mevsimi artık geldi. Çok işçiye ihtiyacımız var."

Floyd, yüksek sesle:

"Meyveleri toplatmayı siz mi üstlendiniz?" diye sordu.

Adam:

"Ben araziyi kiralıyorum" diye anlaşılmaz bir cevap verdi.

Biri:

"Ne kadar ücret vereceksiniz?" diye sordu.

"Şimdilik kesin bir şey söyleyemem. Sanırım otuz sent kadar bir şey olacak."

"Niçin kesin olarak söylemiyorsunuz? Parayı siz vermeyecek misiniz?"

Haki pantolonla adam:

"Doğru" dedi, "ben vereceğim ama sizin ücretleriniz meyve fiyatına göre belirlenecek. Belki biraz daha fazla olur, belki biraz daha az."

Floyd, ileri doğru bir adım attı.

"Siz" dedi, "yöneticisiniz. Önce kimliğinizi göstereceksiniz.

Sonra da bir kâğıda işin nerede olduğunu, ne zaman başlayacağını ve bize ne kadar gündelik vereceğinizi yazıp imzalayacaksınız. O zaman hepimiz sizin için seve seve çalışırız."

Adam, küçümseyen gözlerle baktı ona.

"İşimi nasıl yürüteceğimi bana mı öğretiyorsun?"

Floyd:

"Yanınızda çalışmaya başladığımızdan itibaren, sizin işiniz bizim de işimiz sayılır" dedi.

"Fazla konuşma, ben işimi bilirim. İşçilere ihtiyacım olduğunu söyledim size."

Haki pantolonlu adam, arabaya doğru yürüdü ve:

"Joe" diye seslendi.

Arkadaşı etrafına baktı, sonra arabanın kapısını hızla açarak dışarı çıktı. Tertemiz bir pantolonu ve binici çizmeleri vardı. Belinde ağır bir tabanca asılıydı. Kahverengi gömleğinde bir polis rütbesi vardı. Ağır ağır kalabalığa doğru ilerledi. Yüzünde hafif bir gülümseme vardı.

"Bir şey mi istiyorsunuz?" diye sordu.

"Joe, bu adamı gördün mü daha önce?"

Polis:

"Hangisini?" diye sordu.

Adam işaretparmağıyla Floyd'u gösterdi.

"Bunu."

Polis, Floyd'a bakarak gülümsedi:

"Ne yaptı?"

"Ne yapacak, arkadaşlarını isyana kışkırtan şeyler söyledi."

"Hım!" Adam bir şeyler mırıldanarak Floyd'a doğru ilerledi. Ona dikkatle baktı.

"Evet" dedi sonra. "Evet, onu daha önce gördüğümü hatırlıyorum."

Floyd, iyice cesaretlenmişti.

"Bakın" dedi, "dürüst bir adam olsa, yaptığı işlerde bir dalavere olmasa, yanında hiç Polis taşır mı?"

Polis'in gülümsemesi silinmişti.

"Seni daha önce de böyle işleri karıştırırken görmüştüm" dedi. "Haydi yürü, arabaya geç."

Tom ileri atıldı:

"Ona bir şey yapmaya hakkınız yok" dedi.

Polis ona doğru döndü.

"Eğer sen de onunla birlikte gitmek istiyorsan, çeneni bir kere daha aç. Çeneni aç da göreyim seni. Bu herif, orada yalnız değil ki zaten, sen de onunlaydın."

"Yalan" dedi Tom. "Kaliforniya'ya dün geldim."

"Ne olursa olsun, çeneni kapalı tutman senin için hayırlı olur."

Haki pantolonlu işveren:

"Size işçiye ihtiyacım olduğunu söyledim" dedi. "Çalışmak istiyorsanız gelirsiniz."

Polis:

"Bu ülkede, çalışmak istemeyenlere yer yok" dedi. "Çalışmak istemediklerini anlayacak olursak onları hemen dışarı atarız."

Floyd, polisin yanında dimdik duruyordu. Elleri belindeydi. Tom başını kaldırıp ona baktı sonra gözlerini dikti.

İşveren:

"Şimdilik bu kadar" dedi. "Birçok kişiye ihtiyacımız olacak Tulare'da."

Tom, başını kaldırıp arkadaşına baktı. Şimdi onun elleri de belindeydi.

"Evet, bu günlük bu kadar. Yarın sabah hiçbirinizi burada görmek istemiyorum."

Haki pantolonlu adam Chevrolet'e bindi.

Polis, Floyd'a:

"Haydi" dedi, "bin arabaya, ne duruyorsun?"

Sonra elini uzatıp, Floyd'u sol kolundan tuttu. Floyd, onu ani bir hareketle savurup attı. Sonra yumruğunu suratına patlatıp, koşarak çadırların arasında kayboldu. Adam kendini toparlar toparlamaz onun arkasından koşmak istedi ama Tom'un çelmesiyle yere yuvarlandı. Adam o anda tabancasını belinden çıkartıp bir el ateş etti. Floyd, yol boyunca hâlâ koşuyordu. Arada bir görünüyor, sonra yine gözden kayboluyordu. Tabanca sesinin arkasından bir kadın çığlığı işitildi. Yakındaki çadırlardan birinin önünde bir kadın duruyordu. Kadının parmakları kopmuştu. Kurşunun kopardığı parmaklar elden, cansız cesetler gibi sallanıyordu. Ne bir damla kan vardı ne de bir kırmızılık. Floyd, çok uzaklardan, söğütlerin arasından göründü. Polis yattığı yerden doğruldu ve tabancasını havaya kaldırdı. Tam o anda, kalabalığın arasından sıyrılan Casy, adamın ensesine bir tekme indirdi. Adam, ayaklarının dibine hareketsiz yuvarlandı.

Chevrolet'nin motoru çalışmış, yepyeni araba, polisi orada bırakarak uzaklaşmıştı. Elinin parmakları kopan kadın hâlâ çadırın önünde durmuş eline bakıyordu. Yaradan, yavaş yavaş kan damlaları akmaya başlamıştı. Kadın birden yüksek sesle gülmeye başladı. Delice bir şeydi bu. Boğazında düğümlenen kahkahalar, birbirini kovalıyordu.

Polis yan dönmüş yerde yatıyordu. Ağzı yarı açıktı.

Tom, onun tabancasını aldı ve kurşunlarını boşaltıp söğütlerin arasına fırlattı. Sonra tabancayı yere attı.

"Böyle bir adamın tabanca taşımaya hakkı yok" diye söylendi.

Küçük bir kalabalık toplanmıştı parmakları kopan kadının etrafında. O, hâlâ gülüyordu. Evet, neye uğradığını şaşırmış gülüyordu.

Casy, Tom'un yanına gitti:

"Haydi" dedi, "haydi buradan uzaklaş. Uzaklaş da git söğütlerin arasına saklan. Senin çelme taktığını gördü."

Tom yavaşça uzaklaştı ama kalabalığın arasından sıyrılınca, hızla nehir boyunca uzayıp giden söğütlere doğru ilerlemeye başladı.

Al, yerde yatan polisin yanına gidip ona yakından baktı.

Topluluk, adamı seyrediyordu hareketsizce. Bir cankurtaran düdüğü işitildi uzaklardan. Bir daha duyulduğunda, daha yakındaydı. Adamlar tedirgin oldular. Birer birer çadırlarına dağıldılar. Polisin başında, sadece Al ve Papaz kalmıştı.

Casy, Al'e döndü:

"Buradan uzaklaş" dedi. "Çadırına git çabuk. Soran olursa, hiçbir şey bilmediğini söylersin."

"Peki ama sen ne yapacaksın?"

Casy homurdandı:

"Birinin suçu üstüne alması lazım. Benim çocuklarım yok. Olsa olsa beni hapise atarlar. Bir işe yaramıyordum zaten. Hiç olmazsa karnım doyar."

Al horozlandı:

"Senden emir alacak değilim"

Casy yumuşak bir sesle:

"Bana bak" dedi, "bu işe burnunu sokacak olursan, bütün ailenin başı belaya girecek. Açık söyleyeyim, seni düşündüğüm yok. Genç ve kuvvetlisin. Ama ananla babanın başını da belaya sokarsın. Belki de Tom'u McAlaster'e geri gönderirler."

Canavar düdüğü gittikçe yaklaşıyordu. Casy, polisin yanına diz çöktü ve onu sırtüstü yatırdı. Adam homurdandı ve gözlerini kırpıştırdı. Sonra başını kaldırıp etrafına bakındı. Casy, elinin tersiyle onun yüzünü sildi. Şimdi herkes çadırına çekilmişti.

Üstü açık bir araba, süzülerek kampa girdi. Av tüfekleri taşıyan dört adam arabadan indiler. Casy, doğrulup onlara doğru yürüdü.

"Burada ne oluyor?"

"Adamınızı bir yumrukta yere serdim."

Silahlı adamlardan biri polisin yanına gitti. O hâlâ kendine gelmeye çalışıyordu.

"Burada ne oldu?"

Casy:

"Ne olacak" dedi, "cart curt etmeye başlayınca ona bir yumruk attım. O da buna çok kızarak havaya ateş etti ve bir kadının parmaklarını kopardı. Bu yüzden onu tekrar tepelemek zorunda kaldım."

İki adam, ilk gelen polisi kollarından tutup ayağa kaldırdılar.

Casy:

"Çadırlardan birinde, arkadaşınızın parmaklarını kopardığı bir kadın var. O kadın kanamadan ölebilir. Kendisine yardım etmeyecek misiniz?"

"Nerede?"

"Şu çadırlardan birinde."

Komiser, tüfeğini elinden bırakmadan çadırlara doğru yürüdü. Yaralı kadının nerede olduğunu öğrenip, çadırına girdi. Biraz sonra tekrar dışarı çıktı ve arkadaşlarının yanına geldi.

Biraz da gururlu bir sesle:

"Hay Allah" dedi, "şu kırkbeşliğin de yapmayacağı yok. Kadına bir doktor yollamalıyız."

İki polis, Casy'nin iki yanına oturdular. Casy başını gururla havada tutuyordu. Etrafına bakındı. Araba hareket etti ve sessiz kampın içinden hızla geçerek uzaklaştı.

Polisler gidince herkes çadırından dışarı çıktı. Hava iyice kararmıştı artık. Kadınlar, sönmüş ateşlerini tekrar yakmaya çalışıyorlardı. Erkekler toplanıp, yumuşak seslerle konuşmaya başladılar."

John amca:

"Keşke her şeyi unutabilseydim" dedi. "Ama imkân var mı? Hiç unutabilir miyim?"

Rosasharn, John amcanın arkası da duruyordu.

"Connie nerede?" diye sızlandı. "Ne zamandır görmedim onu. Acaba nereye gitti."

Ana:

"Görmedim" dedi. "Görürsem, senin kendisini aradığını söylerim."

Rosasharn:

"Kendimi iyi hissetmiyorum" dedi. "Connie neden beni bırakıp gitti."

Ana, kızının şiş yüzüne baktı.

"Ağlamışsın" dedi.

Rosasharn'ın gözlerinde yeniden yaşlar belirdi.

Ana, sert bir sesle:

"Kendini düşünmekten vazgeç" dedi. "Kendine acıyıp durdun yol boyunca. Oysa burada yalnız değilsin. Biraz gel de, bana yardım et."

Kız, yine çadırın içine girecekti ama, anasının sert bakışlarından kaçamadı ve onun yanına geldi.

"Beni bırakıp gitmemeliydi" dedi, ama artık ağlamıyordu.

Kız yere diz çöktü ve anasının dediğini yapmaya başladı.

"Bak ben ona ne yapacağım" diye söylendi dişlerinin arasından.

Ana yavaş sesle:

"Seni bir temiz döverdim onun yerinde olsam. Senin aklın başından gitmiş. Şımarık, nazlı bir şey olmuşsun. Seni adamakıllı bir dövse ona dua ederim."

Kızın gözleri öfkeyle parladı ama anasına sesini çıkarmadı.

Al ve Tom da karanlığın içinde sessizce yürüyorlardı.

Tom:

"Şu Casy'nin yaptığına bak" dedi. "Ama bunu tahmin etmeliydim. Bize hiçbir iyilik yapamadığından söz edip duruyordu. Ne garip adam. Bütün vaktini düşünerek geçiriyor."

Al:

"Papazlar böyledir" dedi. "Düşünmeye alışıktırlar."

"Connie nereye gidiyordu dersin?"

"Bilmem."

"Uzak bir yere gidiyordu sanırım."

Floyd'un çadırına geldiklerinde Floyd başını uzatıp, onları durdurdu.

"Buradan gidiyor musunuz?"

"Bilmem! Gitsek mi dersin?"

Floyd güldü:

"Herifin ne dediğini duydunuz" dedi. "Eğer gitmezsek kampı ateşe verirler. O polisin bu yediği yumrukları karşılıksız bırakacağını mı sanıyorsunuz? Bu gece, kampı yakmaya gelirler."

Tom:

"O halde gitmeliyiz" dedi. "Sen nerede gideceksin?"

"Dediğim gibi kuzeye gideceğim."

Al:

"Bana bak" dedi, "biri bana devlet kampından söz etti. Nerede olduğunu biliyor musun?"

"Ağzına kadar dolu orası bana kalırsa."

"Nerede olduğunu biliyor musun?"

"99 üzerinden on iki on üç mil kadar güneye gittikten sonra doğuya, Weedpatcah'a döneceksin. Kamp, tam oralarda. Ama beni dinlersen, sana onun ağzına kadar dolu olduğunu söyleyebilirim."

Al:

"Adam orayı çok övdü" dedi.

"Tabii ki güzel bir yer. Orada insana köpek değil insan gibi davranıyorlar. Ama ne yazık ki çoktan doldu."

Tom:

"Ama o polis neden o kadar kötü kalpliydi, bir türlü anlayamadım" dedi. "Gürültü çıkarmak istiyordu sanki. Ne tuhaf!"

Floyd:

"Orasını bilmem ama" dedi, "kuzeyde bir polisle tanıştım. Çok iyi bir adamdı."

Kuzeyde suçlu getiren polis havadan yevmiye alırmış. Ne garip değil mi? Bu usül, suçlulardan rüşvet almasınlar diye konmuş. Böylece birini yakalayıp tutuklamak polislerin işine geliyor. Bu benim arkadaşlık ettiğim polis hiç kimseyi tutuklamadığı için oldukça fakirdi. Doğrusu, bugün gelen polis de menfaatini bilen birine benziyordu."

Tom:

"Gitmeliyiz" dedi. "Hoşça kal Floyd."

"Güle güle. Yine görüşürüz belki."

"Hoşça kal" dedi Al.

İki kardeş, karanlık kampın içinde kendi çadırlarına doğru yürüdüler.

Patatesler ateşte kızarıyordu. Ana, onları bir kaşıkla karıştırıyordu. Baba, onun yanında yere çömelmiş, öylece duruyordu. Rosasharn, tentenin altındaydı.

Ana:

"Tom geldi" diye bağırdı. "Tanrı'ya şükürler olsun."

Tom:

"Burayı terk etmeliyiz" dedi.

"Niçin?"

"Floyd, bu gece kampı yakacaklarını söyledi."

Baba:

"Ne diye yakacaklarmış?" dedi. "Biz onlara bir şey yapmadık."

Tom:

"Evet" diye cevap verdi, "polisi dövmekten başka bir şey yapmadık."

"Polisi, burada bulunanlar birlikte dövmediler ki."

"Bu zaten bahane. Polisin söylediklerinden de anlaşılıyordu ya, buradan uzaklaştırmak istiyorlar bizi."

Ana, ateşin araladığı karanlığın içinden ona baktı.

"Nereye gideceğiz?" diye sordu. "Buraya yeni geldik daha."

Tom, anasına, kelimelerin üstünde dikkatle durarak anlattı.

"Ana" dedi, "eğer gitmezsek bu gece kampı ateşe verecekler. Eşyalarımızın yakılmasına, ne babam dayanır ne de ben. Başımız belaya girmesin diye buradan uzaklaşmak zorundayız. Bugün, papaz önüme geçip durumu hatırlatmasaydı, delice bir şey yapacaktım az kalsın."

Ana, oğlunu dinlerken bir yandan da patatesleri kızartmaya devam ediyordu. Oğlu sözlerini bitirince:

"Haydi" diye bağırdı, "öyleyse ne duruyorsunuz, gelip karnınızı doyursanıza. Sonra toparlanıp yola çıkarız."

Patatesleri teneke tabaklara koydu.

Baba:

"Peki John ne olacak?" diye sordu.

Tom:

"John amca nerede?" dedi.

Babayla ana bir an susup birbirlerine baktılar. Sonra baba:

"Sarhoş olmaya gitti" diye cevap verdi.

"Hay Allah" dedi Tom. "Tam zamanını bulmuş. Nereye gitti?"

Baba:

"Bilmiyorum."

Tom ayağa kalktı.

"Bana bakın" dedi. "Siz yemeğinizi yiyedurun. Sonra da eşyaları kamyona yüklersiniz. Ben gidip John amcayı bulayım. Herhalde şu yolun karşısındaki bakkala gitmiş olacak."

Bunları söyledikten sonra, hızla uzaklaştı. Çadırların önünde ölü gözü gibi solgun ateşler yanıyordu. Bu ateşler bütün ümit ve sevinçlerini kaybetmiş insanların yüzlerini aydınlatıyordu. Bazı çadırların içinde ise gaz lambası yanıyordu.

Kamyon hazırdı. John amca da sızmıştı. Winfield kamyonun arkasında öğürtü taklidi yaparken, Tom'la Al onu tuttukları gibi kamyonun üstüne koyuverdiler.

Baba:

"Hazır mıyız?" diye sordu.

Tom:

"Rosasharn nerede?" dedi.

Ana:

"Burada" diye cevap verdi. "Haydi Rosasharn, gidiyoruz."

Kız suratını asmış, sessizce oturuyordu. Tom onun yanına gitti.

"Haydi" dedi.

Kız başını kaldırmadan:

"Ben gitmiyorum" diye cevap verdi.

"Gitmek zorundasın."

"Connie'yi bekleyeceğim. O gelene kadar bir yere gitmem."

O sırada üç araba kampı terk ediyordu. Ağzına kadar dolu olan arabaların üçü de anayola çıktıktan sonra, hızla uzaklaştılar.

Tom:

"Haydi Rosasharn" dedi. "Haydi şekerim."

"Beklemek istiyorum."

Ana eğildi ve kızın kolundan tutup ayağa kaldırdı.

"Onu bekleyemeyiz" dedi.

Ana oğul kızın iki yanında yürüyorlardı.

Rosasharn:

"Belki de çalışmak için kitap almaya gitmiştir" dedi. "Belki bize sürpriz yapmak istiyordu."

Ana:

"Belki de öyle yapmak istemiştir, diye kızını doğruladı.

İkisi birlikte, kızı kamyonun üstüne çıkardılar. Rosasharn, kendine tentenin altında kuytu bir köşe buldu ve oraya büzüldü.

Küçük bir kervan onların yanından geçerek anayola vardı ve tıpkı birincisi gibi, hızla uzaklaştı.

"Haydi baba, artık gidelim. Bak baba, sen, Al ve ben önde otururuz. Anam arkada oturup çocuklarla ilgilenir. Yok yok anam önde otursun daha iyi" dedi Tom. Al, sen arkada oturur, çocuklara sahip çıkarsın.

Demir kolu kardeşine uzattı:

"Belki gerekir" dedi. "Biri kamyona tırmanmaya kalkışacak olursa, kafasına bir kere indirirsin.

Al, ağabeyinin verdiği ilkel silahı alarak, arkaya tırmandı. Eşyaların tam ortasına bağdaş kurarak oturdu.

Kamyon ilerliyordu. Birdenbire dönemeçten sonra, yolun kırmızı lambalarla kesilmiş olduğunu gördüler.

"Bu da ne?" dedi Tom.

Kamyonu yavaşlatıp durdurdu. Kamyon durur durmaz etrafı-

na silahlı adamlar sardı. Başlarında miğferler vardı. Adamlardan biri pencereye yaklaştı. Ağzı leş gibi içki kokuyordu.

"Nereye gitmeyi düşünüyorsunuz?"

Kırmızı suratını Tom'unkine yaklaştırdı.

Tom burnunu çekti. Eğilip eliyle, demir kolu aradı. Ana onun kolunu yakaladı ve sıkıca tuttu.

Tom:

"Eh" dedi.

Sesi titriyordu. Sonra birden kendini topladı.

"Burada yabancıyız. Tulare diye bir yerde iş varmış diye duyduk" dedi.

"Hay Allah belanızı versin. Yalnış yola sapmışsınız. Pis Oklahoma'lılara ihtiyacımız yok bu kasabada."

Tom ürperdi. Kamyonun önünde silahlı adamlar vardı. Bazıları asker hissini vermek için, ordu şapkaları giymişlerdi.

Tom:

"Ne taraftan gideceğiz efendim?" diye sordu.

"Dönüp kuzeye doğru gideceksiniz. Pamuklar toplanıncaya kadar da gelmeyin."

Tom, bir daha ürperdi.

"Peki efendim" dedi.

Arabayı geri çevirdi ve geldiği yere doğru gitmeye başladı. Ana onun kolunu bırakıp yavaşça okşadı. Tom, hıçkırıklarını tutmaya çalışıyordu.

Az önceki kırmızı ışıklar, hızla gelip yanlarından geçtiler. Hoovervill'e varınca durdular ve bağırıp çağırışmalar işitildi. Sonra, kamptan hafif bir ışık yükseldi. Işık bir an içinde büyüdü, yayıldı, çıtırtılar duyulmaya başladı. Hooverville'i ateşe vermiş-

lerdi. Tom, sessizce kamyona geldi. Geri döndü ve ışıklarını yakmadan ilerledi. Onları gözden kaybedince ışıklarını yaktı.

Anası ürkek bir sesle:

"Nereye gidiyoruz?" diye sordu.

Tom:

"Devlet kampını arayacağız" diye cevap verdi. "Biri oraya polislerin sokulmadığını söyledi. Onlardan uzaklaşmak zorundayım. Birini öldüreceğimden korkuyorum."

Anası onu yumuşatmaya çalıştı.

"Kentini tut Tom" diye fısıldadı. "Bak demin ne güzel idare ettin. Bunu yine yapabilirsin."

"Evet, bir süre sonra da şerefsiz bir adam olup çıkarım."

"Kendini tut Tom. Biz dünyada kalacağız ama onların hepsi kaybolup gidecekler. Bir gün, dünyada yalnız iyi insanlar, bizim gibiler kalacak. Onlar yok olmaya, ortadan kalkmaya mahkûm."

Kasabaya girdiler. Tom, sokak ışıklarının aydınlığında anasına baktı. Bir heykelin ebedi gözlerini andırıyordu anasının gözleri. Yüzünde garip bir ifade vardı. Tom sağ eliyle anasının omzuna dokundu.

"Hiç işitmemiştim böyle konuştuğunu" dedi.

"Hiçbir zaman böyle konuşmam için sebep olmadı ki."

Tom yan sokaklardan geçerek, kasabayı aştı. Birden, üzerinde 99 yazan bir tabelayla karşılaştılar. Tom burada güneye döndü.

"İstedikleri yere gönderemediler bizi" dedi. "Kendi özlediğimiz yere gidiyoruz, gizli gizli de olsa."

Toprak yolu kamyon ışıkları aydınlatıyordu.

21

Hepsi de göçmendiler. Bütün ömürlerini bir karış toprak üs-

tünde geçiren, bu toprak üstünde doğup bu toprak üstünde ölen köylüler şimdi batıya gelmiştiler. Karınlarını doyurmak için hepsi de iş arıyorlardı. Biri onlara bedava yiyecek de verse yine iş ararlardı. Çünkü bir çiftçi için, çalışmadan yaşamak diye bir kavram yoktur. Arkalarından daha bir yığın insan gelecekti batıya. Göç eden insanlarla doluydu anayollar. Onlar, makineden ve endüstriden, makinenin gücünden ve tehlikelerinden tamamen habersiz, saf köylülerdi. Makine endüstrisine karşı derin bir nefret hissediyorlardı.

Makineler birdenbire onları topraklarından atmıştı. Beklenmedik bir anda böyle, yollara dökülmek zorunda kalmışlardı. Ama yollara dökülmek, açlık korkusu ve açlığın kendisi, değiştirmişti onları. Onlar göçmendiler. Bu onları birbirlerine yakınlaştırmış, hatta hepsini birleştirmişti.

Göçmen sayısının gittikçe artması büyük bir panik yaratıyordu batıda. Mülk sahipleri mülklerini ellerinden kaçırmaktan korkuyorlardı. Hayatları boyunca hiçbir şeyin yokluğunu hissetmemiş olanlar, göçmenlerin gözlerinde yokluğun kendisini görüyorlardı. Şehirliler, kasabalılar onlara karşı kendilerini korumak üzere birleşiyorlardı. Kendilerinin iyi, gelenlerin kötü olduğuna bütün kalpleriyle inanmıştılar. Bu Allah'ın belası Oklahoma'lılar, cahil ve pistiler. Önlerine geleni çalarlardı. Haberleri bile yoktu mülkiyet haklarından.

Bu sonuncusu doğruydu tabii. Hiçbir mülkü olmayan insan, mülkiyet hakkını ne bilir? Bir de onların hastalık getirdiklerini ve bu hastalıkları yaydıklarını söylüyorlardı. Bu sebeple çocuklarını, okullarına almıyorlardı. Onlar yabancıydılar. Onlardan biriyle kız kardeşiniz evlense hoşunuza gider mi? diyorlardı.

Bütün bunlardan dolayı, onlara karşı yerliler son derece kaba davranıyorlardı. Onlara karşı birlikler meydana getirerek bu birlikleri silahlandırdılar. Bu ülke bizimdir. Bu pis Oklahoma'lıların onu elimizden almalarına izin veremeyiz. Bu zavallı adamlar da aslında bu toprakların sahibi değillerdi ama, kendilerini öyle sanıyorlardı.

Yine de göçmenler yolları kat etmeye devam ediyorlardı. Açlıkları ve ihtiyaçları gözlerinden okunuyordu. Arabalarının plaka numaralarının ve açlıktan başka hiçbir şeyleri yoktu. Bir iş bulunduğu zaman her biri onu daha ucuza yapmak istiyordu. Sırf birkaç kuruş kazanabilsin diye...

"Eğer o yirmi sente yapacaksa bu işi ben on beş sente seve seve yaparım."

"Hayır, ben yaparım. Açım ben. On sente de çalışırım. Boğaz tokluğuna çalışırım. Çocukların halini bir görseniz. Zavallılar, açlıktan yürüyemeyecek hale geldiler. Biraz yiyecek. Evet, tek istediğim biraz yiyecek. Biraz et için akşama kadar çalışırım."

Bu birçok bakımlardan ve birçok kimse için iyi bir şeydi. Ücretler düşüyor, fiyatlar aynı kalıyordu. Bundan iyi ne olabilir? Toprak sahipleri bu durumdan fazlasıyla memnundular. Daha fazla insan toplayabilmek ve ücretleri daha düşürebilmek için, durmadan el ilanları gönderiyorlardı ülkenin her yanına.

Ve büyük toprak sahipleriyle şirketler yeni bir yol bulmuşlardı. Büyük toprak sahiplerinden biri bir konserve fabrikası kuruyor ve kendi yetiştirdiği meyveleri yok pahasına satıyordu. Böylece satın aldığı meyvelerin fiyatı çok düşük oluyordu. Ama konserve fiyatı aynı kalıyor ve mülk sahibi aradaki farkı cebine atıyordu. Böylece konserve imalathaneleri olmayan küçük çiftlik sahipleri zarar ede ede çiftliklerini ayakta tutamaz hale geliyor, onları büyük toprak sahiplerine, şirketlere, bankalara satmak zorunda kalıyorlardı. Çiftliklerin sayıları zaman geçtikçe azalıyordu. Küçük çiftlik sahipleri topraklarını bırakıp kasabalara gittiler ve buralarda bir süre, sermayelerini yiyerek yaşadılar. Sonra onlar da düştüler yollara. Yollar iş arayan, bir lokma ekmeğe katık arayan insanlarla doluydu.

Bankalar ve şirketler kendi sonlarını hazırlıyorlardı ama bunun kesinlikle farkında değillerdi. Tarlalar verimli ve genişti ama yollar aç adamlarla doluydu. Fakirlerin çocukları büyük bir

ihtiras ve nefret duyarak yetişiyorlardı. Büyük şirketler, açlıkla öfkenin arasındaki çizginin gayet ince bir çizgi olduğunu bilmiyorlardı. İşçilerin ücreti olarak pekâlâ onları doyurabilecek olan para, polislere, silahlara, kara listelere harcanıyordu. Yollarda insanlar karınca gibi kaynıyor, iş arıyorlardı. Öfkeleri yavaş yavaş büyümekte ve önüne geçilmez bir hal almaktaydı.

22

Tom Joad, Weedpatch kampını ararken saat iyice ilerlemişti. Kasaba dışında tek tük ışıklar görülüyordu. İleride, Bakersfield yönünü gösteren ışıklı bir işaret vardı. Ağır ağır ilerliyordu kamyon. Arkasında yiyecek arayan kediler bağırışıyorlardı. Bir dört yol ağzında bir grup beyaz tahta ev gördüler.

Ana oturduğu yerde uyuyor, babanın sesi çıkmıyordu.

Tom:

"Kampı bulamadık" dedi. "Sabahı bekleyip birine sormak en iyisi."

Sonra dört yol ağzında durup etrafa bakındı. Bir araba daha durmuştu yanında. Başını pencereden uzatıp sordu.

"Hey arkadaş, büyük kampın nerede olduğunu biliyor musun?"

"Dümdüz git. İleride."

Tom, yeniden motoru çalıştırdı. Birkaç mil gittikten sonra durdu. Yol kenarında yüksek bir tel örgü uzanıyor, tel örgüyü geniş bir kapı bölüyordu. Kapının yanında, penceresinde ışık olan küçük bir kulübe vardı. Tom kamyonu kapıya yaklaştırdı. Kulübeden biri çıkıp kapıyı açtı. Tom gaza bastı ama gaza basmasıyla kamyonun neredeyse havaya sıçraması bir oldu.

"Hay Allah" dedi Tom. "Tümseğin hiç farkına varmadım."

Bekçi güldü.

"Tabii" dedi, "bir dahaki sefere dikkatli olursunuz. Burada

çocuklar oynuyor. Biz de arabaları hep yavaş sürün diye uyarıyoruz, ama unutuyorlar. Son çare olarak bu tümseği bulduk. Şimdi kimse unutmuyor artık."

"Şimdi anladım! İnşallah kamyonun bir yeri kırılmamıştır. Bizi alacak yeriniz var mı?"

"Ne yazık ki bir tek kampımız var. Kaç kişisiniz?"

Tom, parmaklarıyla saydı.

"Ben, babam, anam, Al ve Rosasharn, John amca, Ruthie ve Winfield. Son ikisi çocuktur."

"Sizi bir yerde sıkıştırabiliriz sanırım. Çadırınız var mı?"

"Büyük bir tentemiz ve yataklarımız var."

Bekçi, kamyonun üstüne atladı.

"Sür" dedi. "Ben sana nerede duracağını söylerim. Dört numaralı temizlik bölgesinde duracaksınız."

"O da ne?"

"Tuvaletler, duşlar ve çamaşırlıklar."

Ana:

"Çamaşırlık var mı?" diye sordu.

"Tabii."

"Tanrı'ya şükürler olsun. Pislik içinde kalmıştık."

Birkaç çadırı geçtiler. Bekçi:

"Dur burada" dedi. "Güzel bir yerdir. Buradakiler yeni gittiler."

Tom kamyonu durdurdu.

"Tam burası mı?" dedi.

"Evet, şimdi ben senden isimleri öğrenirken, diğerleri kam-

yonu yerleştirsinler. Bir an önce uyumaya bakın. Yarın sabah kamp komitesi sizi ziyarete gelir ve her şeyinizle ilgilenir."

Tom, başını korkuyla kaldırdı:

"Polisler mi?" dedi.

Bekçi güldü.

"Burada polis yok" dedi. "Bizim kendi bekçilerimiz var. Kamp sakinleri onları da kendi aralarından seçerler."

Al kamyondan aşağı atladı:

"Evet" dedi Tom. "Sen babamla kamyonu boşaltmaya başlat. Ben gidip hepimizi kaydettireyim."

Bekçi:

"Mümkün olduğu kadar yavaş olmaya çalışın" dedi. "Herkes uyuyor."

Tom karanlığın içinde onu takip ederek ilerledi. İdare odasına girince hayretle etrafına bakındı. Küçücük, gösterişsiz bir yerdi burası. Bütün eşyası eski bir masayla eski bir sandalyeden ibaretti. Bekçi masaya oturdu ve bir kâğıt kalem aldı eline.

"Adınız?"

"Tom Joad."

"O yaşlı bey babanız mıydı?"

"Evet."

"Onun adı neydi?"

"O da Tom Joad."

Uzayıp gidiyordu sorular.

"Kamp ücreti haftada bir dolardır. Ama burada çalışarak bu parayı karşılayabilirsiniz. Yapacağımız iş, şunu bunu taşımak ve temizlik işlerine yardım etmektir."

Tom:

"Çalışarak karşılarız" dedi.

"Komiteyle yarın görüşürsünüz. Onlar kampta sağlanan kolaylıkları ve uyulması gereken kuralları size anlatırlar."

Tom:

"Komite ne demek?" dedi. "Ne komitesi bu?"

Bekçi arkasına dayandı.

"Mükemmel yönetiyorlar kampı" dedi. "Beş temizlik bölgesi var. Her bölge, kendi içinden bir merkez komitesi üyesi seçer. O komite de kuralları koyar. Onların her dediği olur."

Tom:

"Ya caka satmaya kalkışırlarsa?" dedi.

"O zaman aşağı indirirsiniz onları. Seçmek istemek de kamp sakinlerinin elinde. Şimdiye kadar seçilenler pekâlâ iş gördüler."

Tom güldü ve:

"Yani kamp, sakinleri tarafından mı yönetiliyor?" diye sordu.

"Tabii ve bu sistem mükemmel işliyor."

"Ya polisler?.."

"Yok efendim. Hiçbir polis çağrılmadan giremez buraya."

"Peki bir adam sarhoş olur ya da hiç sebepsiz kavga çıkartırsa ne olacak?"

"İlk seferinde merkez komitesi onu uyarır. İkinci seferinde daha sert bir şekilde uyarırlar. Üçüncüsünde de kamptan atarlar."

"Hay Allah, inanasım gelmiyor. Az önce polisler ve kim olduğunu bilmediğim birtakım silahlı adamlar birkaç mil ilerideki kampı yaktılar."

Bekçi:

"Buraya giremezler" dedi ve ekledi.

"Her cumartesi bu çevrenin en eğlenceli dans partileri burada yapılır."

"Hay Allah! Ne diye bunun gibi yüzlerce kamp daha yapmıyorlar?"

Bekçi gülümsedi:

"Bunun sebebini kendiniz bulmak zorundasınız" dedi. "Şimdi biraz uyuyun."

Tom:

"İyi geceler" dedi, "Anam buradan hoşlanacak. İnsanca davranış görmemişti uzun zamandır."

Bekçi:

"İyi geceler" diye cevap verdi. "Uyuyun biraz. Herkes burada erken uyanır."

Tom çadırların önünden geçerek ailesinin yanına gitti. Yıldız ışığında da etrafı görmeye gözleri alışmıştı artık. Kampın tertemiz olduğunu görebiliyordu. Çadırlardan horultular geliyordu. Bütün kamp uykudaydı. Bir gölge ona doğru geldi.

Anası yumuşak bir sesle:

"Sen misin Tom?" dedi.

"Evet."

"Yavaş ol... Hepsi uyudular. O kadar yorulmuştular ki!"

Tom da kamyona atladı. Boylu boyunca tahtanın üstüne uzandı. Kollarını başının altında kavuşturup yıldızları seyre başladı. Ortalık serinlemişti. Bir ara doğrulup ceketinin düğmelerini ilikledi. Sonra yine yattı. Pırıl pırıl parlıyorlardı yıldızlar. Çok geçmeden uyuyakaldı.

Ortalık hala karanlıktı uyandığında. Onu garip bir gürültü uyandırmıştı. Tom doğrulup dinledi ve yine madeni sesler işitti. Ayağa kalktı ve serin sabah meltemi ürpertti onu. Herkes uyuyordu. Etrafına bakındı. Doğudaki dağların tepelerinde hafif bir mavilik vardı... Yavaş yavaş bu mavilik, açık kurşuni ve kırmızı oldu.

Garip madeni ses yine duyuldu. Tom çadırlara baktı. Birinin yanında eski bir demir ocak içinde ateş yakılmıştı. Portakal rengi ateş belli oluyordu. Herhalde ses de, ocağın ısınmasından oluyordu. Ocağın alçak bacasından koyu kurşuni duman çıkıyordu.

Tom yere atladı ve ocağa doğru yavaşça ilerledi. Ocağın yanında, kucağında küçük bir bebek olan bir kız iş yapıyordu. Bebek, başını kızın elbisesinin altına sokmuş, meme emiyordu. Kızın hareket etmesini engellemiyordu bu. Yalnız arada bir bebeği tutan kolunu değiştiriyor, sonra yine devam ediyordu işine.

Tom iyece yaklaştı ona. Kızarmış ekmek ve domuz sucuğu kokusu geldi burnuna. Hızla aydınlanmaktaydı doğu ufku. Tom durup ocağın başında ellerini ısıttı. Kız başını kaldırıp ona selam verdi.

"Günaydın."

Tavanın içindeki sucuğu çevirdi.

O anda çadırın kapısı aralandı ve bir genç adamla bir ihtiyar dışarı çıktılar. Yepyeni mavi keten elbiseler giymişlerdi. Yüzlerinin sert çizgileri birbirlerine çok benziyordu. Siyah bir sakalı vardı gencin. İhtiyarın aynı biçimde olan sakalı beyazdı. Yüzlerini yeni yıkadıkları belli oluyordu. Sakallarından sular damlıyordu. Yanakları pırıl pırıldı. İkisi de aydınlanmakta olan ufka durup baktılar. İkisi birden esnedi. Sonra dönüp Tom'u gördüler.

İhtiyar adam:

"Günaydın" dedi.

Yüzünde ne dostluk, ne de düşmanlık vardı.

Tom:

"Günaydın" diye cevap verdi.

Genç adam da:

"Günaydın!" dedi.

Yüzlerinin ıslaklığı geçmişti. Ocağın yanına gelip, ellerini ısıttılar."

Kız sabah işini görmekte devam ediyordu. Bir ara çocuğunu yere bırakıp saçlarını ördü. Sonra yine onu kucağına aldı. Sessizce, tahta bir sandığın üstüne küçük bir kahvaltı sofrası hazırladı. Tavanın içindeki domuz sucuğunu çıkarıp teneke bir tabağa koydu. Ocağın içinden de kızarmış ekmekleri aldı.

Herkes tabağına sucuğunu aldı ve kahvesine şeker koydu.

İhtiyar adam ağzına bir lokma aldıktan sonra:

"Tanrım" dedi, "sana şükürler olsun. Bizi aç bırakmadın."

Sonra bir lokma daha attı ağzına.

Genç adam:

"On iki gündür karnımız doyuyor" dedi. "Hiçbir akşam aç yattığımız olmadı. Çalışıyoruz, paramızı alıyoruz ve karnımızı doyuruyoruz."

Hepsi de oburca yiyorlardı. Tekrar doldurdular tabaklarını. Birer bardak daha kahve aldılar.

Şimdi gökyüzü iyice renklenmişti. Baba oğul yemeklerini yiyip Tanrı'ya şükrettiler. İkisi de doğuya doğru oturdukları için şafak ışığı yüzlerini aydınlatıyordu. Dağların tepelerinden doğru yükselen ışık, gözlerine vurmaktaydı. İkisi birden ayağa kalktılar.

"Yola çakmamız gerek" dedi.

Genç olanı Tom'a döndü:

"Bakın" dedi, "boru döşüyoruz biz. Bizimle birlikte gelirseniz, size de bir iş bulunur belki."

"Ne kadar iyisiniz" dedi. "Kahvaltınız için de teşekkür ederim."

İhtiyar:

"Önemi yok" diye cevap verdi. "Eğer istersen seni işe koymaya da çalışırız."

"Tabii isterim" dedi Tom. "Ne olur biraz bekleyin. Bizimkilere haber vereyim."

Hızlı hızlı Joad'ların çadırına gitti ve eğilip içeriye baktı. Herkes uyuyordu içerde. Bu sırada biri hareket etti. Ruthie, sürünerek diğerlerinin arasından çıktı. Saçları gözlerine düşmüş, üstü başı buruş buruş olmuştu. Yavaşça ayağa kalktı. Kurşuni rengi gözleri pırıl pırıldı. Çocukça değildi artık bu gözler. Tom ona kendisini takip etmesi için işaret etti.

Biraz uzaklaştıkları zaman durdu, kız kardeşine baktı.

"Hay Allah" dedi, "sen de büyüdün."

Kız utanarak önüne baktı.

Ağabeyi:

"Bana bak" dedi, "kimseyi uyandırayım deme emi? Ben gidiyorum. Uyandıkları zaman söylersin. Galiba kendime bir iş buldum. Söyle anama, komşularda kahvaltı ettim. Merak etmesin. Akşama gelirim."

Ruthie başını salladı. Gözlerinde şimdi çocuksu bir anlam vardı.

Kampta hayat başlamıştı. Kadınlar yeni yaktıkları ateşlerinin üstünde ekmek kızartıyorlardı. Erkekler otomobilleri kurcalıyor, çadırların etrafında dolaşıyordular. Gökyüzü şimdi garip bir kırmızıya bürünmüştü. İdare kulübesinin önünde, zayıf bir adam dikkatle yeri süpürüyordu. Genç adam:

"Erken kalkmışsın baba" dedi.

Süpürge süpüren adam:

"Ne yaparsın, cezalıyız" diye cevap verdi.

Genç adam Tom'a döndü:

"Geçen cumartesi akşamı çok sarhoş oldu ve sabaha kadar şarkı söyledi çadırında" dedi. "Bu yüzden komite ona ceza olarak bu işi verdi.

Artık güneş yüzünü göstermişti. Yol boyunca yürümeye başladılar.

Tom:

"Ne garip" dedi, "hem yemeğinizi yedim, hem de size ismimi bile söylemedim. Sizinkini de bilmiyorum. Ben Tom Joad."

İhtiyar adam ona baktı ve hafifçe gülümsedi.

"Buraya yeni geldiniz değil mi?"

"Evet evet, birkaç saat oluyor."

"Anlamıştım zaten. İnsan burada kendini tanıtmak alışkanlığını tamamen unutuyor. O kadar kalabalığız ki. Herkes sadece insan burada. Adı önemli değil. Evet efendim, ben Timothy Wallace, bu da oğlum Wilkie."

Tom:

"Sizi tanıdığıma memnun oldum" dedi. "Ne zamandan beri buradasınız?"

Wilkie:

"On aydır" dedi. "Geçen yıl senenin tam sonunda gelmiştik. Aman Allah'ım! Çektiklerimizi bir bilseniz! Neredeyse ölecektik açlıktan."

O sırada ağzına kadar dolu bir kamyon yanlarından geçti. Kamyonun içindekilerin hepsi de kendi içlerine çekilmiş, uykuyla uyanıklık arasında dalgındılar.

Timothy:

"Bu yaptığımız bir petrol şirketinin işi" dedi. "Ama bu da devamlı bir iş değil. Patronumuz iyi bir adam. Ufak bir işi var. Bir petrol şirketinin borularını döşüyor. Bizimle birlikte o da çalışır. Ama devamlı bir iş değil" dedi...

Tom:

"İyi ama" dedi. "beni ne diye götürüyorsunuz? Ben gidince iş daha çabuk bitecek. Kendi boğazımızdan ne diye kesiyorsunuz?"

Timothy başını salladı.

"Bilmem" dedi. "Muhakkak ki saçma bir şey. Kendimize birer şapka alacaktık. Vazgeçeriz olur biter. Bakın, çalıştığımız yer şurada sağda. Patron da iyi bir adam. Saatte otuz sent."

Yoldan ayrılıp bir patikaya saptılar. Patikanın sonunda küçük bir mutfak bahçesi ve onun sonunda da ağaçlar vardı. Ağaçlar eski bir çiftlik evini saklıyorlardı. Çiftlik evinin her bir yanında bir pamuk tarlası, bir yanında da bir bağ uzanıyordu. Üç adam çiftlik evinin yanından geçerken, tel kapı açıldı ve içeriden yanık tenli, iriyarı bir adam çıktı. Başında kâğıttan bir şapka vardı. Onlara doğru gelirken, bir yandan da gömleğinin kollarını sıvıyordu. Yanakları adeta güneşten koyu kahverengi olmuştu.

"Günaydın Mr. Thomas" dedi. Timothy.

Adam sıkıntılı bir sesle:

"Günaydın" diye cevap verdi.

Timothy:

"Bu arkadaş, Tom Joad" dedi. "Ona da bir iş verebilir misiniz acaba?"

Thomas, Tom'a baktı. Sonra kendi kendine güldü.

"Tabii" dedi. "İş veririm ona da, herkese de. Belki yüz kişiyi bile işe alabilirim."

Timothy, özür diler gibi:

"Belki..." diye söze başladı.

Thomas onun sözünü kesti:

"Ben" dedi, "düşünüp duruyorum dünden beri. Size söyleyeceklerim var. Size şimdiye kadar saatte otuz sent veriyordum, değil mi?"

"Tabii Mr. Thomas. Ama..."

"Ve sizden otuz sentlik iş aldığımı açıkça söylemekten çekinmiyorum."

İri ellerini ovuşturdu.

Timothy:

"Hiç durmadan çalışıp sizi memnun etmeye uğraşıyoruz" dedi.

"Anladım, ben biliyorum zaten bu sabahtan itibaren saatte yirmi beş sente çalışacaksınız. Ya bunu kabul edersiniz ya da çekip gidersiniz."

Adamın kahverengi teni, öfkeden kızardı.

Timothy:

"Ama" dedi, "hiç aksatmadık ki sizin işinizi. Bunu siz kendiniz söylediniz."

"Biliyorum ama bana öyle geliyor ki, artık kendi işimi de kendim yönetmiyorum. Bana bakın, altmış dönümlük toprağım var benim. Siz Çiftçiler Birliği'nin adını hiç işittiniz mi?"

"Tabii işittik."

"İşte ben de orada üyeyim. Dün gece toplantımız vardı. Çiftçiler Birliği'ni kimin yönettiğini biliyor musunuz? Bilmiyorsanız ben size söyleyeyim. Batı Bankası. Banka bu vadinin büyük bir kısmına sahiptir ve sahip olmadığı toprakların işletilmesine de

arsızca karışır. Dün gece banka temsilcisi bana, saatte otuz sent ödeyerek ücretleri yükselttiğimi, yirmi beş sent ödemek zorunda olduğunu söyledi. Ben de ona, adamlarımdan memnun olduğumu söyledim. 'Senin adamların bizi ilgilendirmez' dedi. 'Bu günkü ücret saatte yirmi beş senttir. Sen otuz verecek olursan huzursuzluğa yol açarsın.' Sonra beni garip sorular sorarak tehdit etti."

Thomas sustu. Nefes nefese kalmıştı.

"Görüyorsunuz ya" dedi. "Mecburum bunu yapmaya."

Timothy, ümitsiz bir sesle:

"Bütün gücümüzle çalışıyorduk" dedi.

"Anlamıyor musunuz? Bankanın iki bin adama ihtiyacı var. Ben sadece üç kişi çalıştırabilirim. Bankaya kıskıvrak bağlıyım. Aklınıza bir çıkar yol geliyorsa eğer, dinlemeye hazırım."

Timothy başını salladı.

"Ne diyeceğimi bilmiyorum."

Thomas:

"Durun bir dakika" deyip içeri girdi.

Birkaç dakika sonra geri döndüğünde bir gazete vardı elinde.

"Şuna bakın" dedi. "Kızıl tahrikçilere kızan vatandaşlar bir göçmen kampını yaktılar. Dün gece, göçmen kamplarından birinde sürüp giden kızıl tahriklere sinirlenen vatandaşlar, kampı ateşe verip tamamen yakmışlar. Tahrikçiler de eyaleti terk etmeleri için uyarılmıştır."

Tom:

"Ama..." diye söze başladı. Sonra birden sustu.

Thomas, dikkatle katladı gazeteyi cebine koydu. Kendini toplayıp öfkesine hâkim olmayı başarmıştı.

Sakin bir sesle:

"Kampı yakan adamları Çiftçiler Birliği göndermişti" dedi. "Ama bunu size söylememem lazımdı. Söylemekle onları ele vermiş oluyorum. Bu duyulursa, gelecek yıl, ürünümün kilosunu bile satamam."

Timothy:

"Ne diyeceğimi bilemiyorum" dedi. "Eğer gerçekten tahripler varsa, kızmış olmaları doğaldır."

Thomas:

"Ben onları iyi bilirim" dedi. "Ne zaman ücretleri düşürecek olsalar, hemen kızıl tahrikçilerden söz ederler. Ne yapayım ki kıskıvrak bağlıyom onlara. Yoksa hepsinin canı cehenneme. Şimdi ne yapacaksınız, çalışacak mısınız yirmi beş sente?"

Timothy, yere baktı:

"Ben çalışırım" dedi.

Wilkie:

"Ben de" dedi.

Tom:

"Ne garip" dedi. "Sanki bu benim şansım. Tabii çalışırım. Çalışmak zorundayım."

Thomas, arka cebinden bir mendil çıkardı ve bununla ağzını ve çenesini sildi.

"Bilmiyorum, bu ne kadar sürecek? diye mırıldandı. "Bu kazandığımız parayla ailelerinizi nasıl geçindireceksiniz?"

Wilkie:

"Çalışırken geçindirebiliyoruz" dedi. "Asıl zorluk çalışmadığımız zaman ortaya çıkıyor."

Thomas saatine baktı.

"Dışarı çıkıp biraz kazı yapalım haydi" dedi.

Sonra durdu, düşündü.

"Size bir diyeceğim var" dedi. "Siz o devlet kampında kalıyorsunuz değil mi?"

Timothy:

"Evet efendim" diye cevap verdi.

"Danslı toplantılar yapıyormuşsunuz her cumartesi akşamı."

Wilkie gülümsedi.

"Tabii yapıyoruz" dedi.

"Eh gelecek cumartesi dikkatli olun."

Birden şaşırdı Timothy. Thomas'a yaklaştı.

"Ne demek istiyorsunuz?" dedi. "Ben merkez komitesindenim. Sözlerinizin anlamını bilmek isterim."

Thomas etrafına bakındı.

"Benim söylediğimi kimseler duymasın" dedi.

Timothy:

"Nedir söyleyeceğiniz?" diye ısrar etti.

"Eh, şunu söyleyebilirim ki, Çiftçiler Birliği devlet kamplarını sevmiyor. Oralara polis sokmak imkânsız. Orada insanlar kendi kurallarını kendileri yapıyorlar ve kamp merkez komitesinin izni ya da isteği olmaksızın kimseyi tutuklamaya imkân yok. Ha, şimdi kamp içinde büyük bir kavga olsa belki birkaç polis içeri girip kampın köküne kibrit suyu ekmek fırsatını bulabilirlerdi."

Timothy değişmişti. Gözleri soğuk soğuk bakıyordu.

"Ne demek istiyorsunuz?" dedi.

"Kimseye söylemeyin benden işittiğinizi. Gelecek cumartesi kampta bir kavga çıkacak. Polisler de kapıda hazır bekledikleri için hemen içeri girecekler?"

Tom:

"Ama niçin?" diye sordu. "Tanrı hakkı için söyler misiniz, niçin? Kamptakilerin kimseye zararları yok ki!"

Thomas:

"Bakın" dedi, "size sebebini söyleyeyim. Devlet kamplarında yaşayanlar insani davranış görmeye alışıyorlar. Onları göçmen kamplarında yönetmek güçleşiyor. Haydi gidip çalışmaya başlayın şimdi. Bu size söylediklerimi bir duyan olursa yandım demektir. Ama ne yapayım, sizleri seviyorum."

Timothy onun yanına gitti. İri kemikli elini ona uzattı. Thomas bu eli sıktı.

"Bunu kimin söylediğini hiç kimse bilmeyecek" dedi. "Teşekkür ederiz. Cumartesi gecesi kavga falan olmayacak."

Thomas:

"Haydi işinizin başına" dedi. "Unutmayın, saatte yirmi beş sent."

Wilkie:

"İşte burada çalışıyoruz" dedi.

Babası eski bir kulübenin kapısını açarak, üç kürekle iki kazma çıkardı.

Tom'a:

"İşte sevgilin" dedi.

"Hiç de ağır değilmiş" dedi neşeyle.

Wilkie gözünü kırptı:

"Saat on bire gelince görürsün. Bakalım ağır mı hafif mi?"

Tom şapkasını çıkarıp toprak yığınının üstüne koydu. Sonra ellerine tükürüp, kazmaya başladı. Kazma, durmadan kalkıp iniyordu. Tom yavaşça inledi. Buna inilti değil de gayret desek daha doğru olur.

Bir süre sonra, Tom:

"Şu söz ettiği kavga ne oluyor?" dedi. "Bunun kime faydası dokunacak anlayamadım. Ne diye kavga çıkarsınlar yani?"

Baba oğul, boruya mükemmel bir yatak hazırlıyorlardı. Timothy, başını kaldırdı.

"Anladığıma göre, buradan bizi atmak istiyorlar" dedi. "Kendi aramızda teşkilat kuracağız diye korkuyorlar. Kimbilir belki de haklılar. Bu kamp örneğin, bir teşkilattır. Buradaki insanlar rahatlarını aramayı öğrendiler. Örneğin, bu civarın en iyi dans orkestrası bizim kampımızdadır. Açlıkla karşı karşıya kalanlara yardım etmek için bir yardım sandığı bile kurduk. Beş dolara kadar yardım yapabiliyoruz. Kanun bakımından da şimdiye kadar başımızın derde girdiği olmadı. Bana kalırsa çiftçileri asıl bu durum korkutuyor. Bizi diledikleri gibi hapise atamadıkları için çileden çıkıyorlar. Diyorlar ki, böyle mükemmel bir yönetim kurabildiklerine göre, daha çok şey yapar bunlar.

Tom, durdu. Gözlerinden aşağı akan terleri sildi.

"Gazetede, Bakarsfield'deki tahrikçiler hakkında yazılanları işittiniz mi?" diye sordu.

Wilkie:

"Tabii" dedi. "Ama böyle şeylere alışığız."

"Ben oradaydım. Tahrikçi falan yoktu. Bir kızıldır tutturmuşlar. Nedir bu kızıl Allah aşkınıza?"

Kazmasını durmadan sallıyor, kazmanın altında kuru toprak yarılıyor, taze topak un gibi ufalanıyordu. Ter alnından ve yanaklarından akıyor, ensesinden süzülüyordu.

"Allah belasını versin" dedi. "Kazma güzel bir alet ama onunla birlikte çalışmak lazım. Ona karşı değil."

Üç adam düzgün bir sıra halinde çalışıyor ve borulara düzeni bir yatak hazırlıyorlardı.

Tom, Ruthie'yi bırakıp gittikten sonra küçük kız, bir süre tuvaletin kapısından içeri baktı. Yanında Winfield olmayınca cesareti azalıyordu. Çıplak ayağını fayansa uzatmasıyla geri çekmesi bir oldu. Yandaki çadırlardan birinden bir kadın çıkıp ateş yakmaya başladı. Ruthie, ona doğru birkaç adım attı ama tuvaletten de ayrılamıyordu. Joad'ların çadırının üstünde John amca yatıyordu. Müthiş horultular yükselmekteydi açık duran ağzından. Anayla baba üstlerine bir battaniye örtmüş, başlarını bile içeri sokmuşlardı. Al'in kolu gözlerinin üzerindeydi. Besbelli uyanmış, ışıktan rahatsız olmamak için gözlerini kapayıp tekrar uyumuştu. En kenarda Rosasharn'la Winfield yatıyorlardı. Winfield'in yanında Ruthie'nin yatmış olduğu boş yer vardı. Kız, Winfield'a o kadar uzun süre dikkatle baktı ki, çocuk aniden gözlerini açtı. Ruthie bir eliyle sus işareti yaparak öteki eliyle onu çağırdı. Winfield yan gözle Rosasharn'a baktı. Yan duruyordu kızın pembe yüzü. Ağzı biraz açıktı. Winfield kimseyi uyandırmamak için büyük bir gayret sarfederek aradan sıyrıldı. Ruthie'nin yanına geldi.

"Ne kadar zamandır uyanıksın?" diye fısıldadı.

Kız onu elinden tutup çadırdan uzaklaştırdı. Kendilerini kimsenin duyamayacağı bir yere gelince:

"Hiç yatmadım" dedi. "Bütün gece ayaktaydım."

Winfield:

"Hiç de değil" dedi. "Ne pis yalancısın!"

Kız:

"Peki" diye cevap verdi. "Madem ki yalancıyım, olanların hiçbirini sana anlatmayacağım. Bir adamı nasıl bıçakladıklarını benden hiçbir zaman öğrenemeyeceksin. Bir de siz uyurken ayı geldi buraya."

Winfield heyecanla:

"Ayı falan gelmedi!" dedi.

Bir yandan da saçlarını düzeltiyordu.

Kız alaycı alaycı:

"Peki" dedi, "ayı falan gelmedi. Resimlerdeki gibi tuvaletlerde mi yok burada?"

Winfield büyük bir heyecana kapıldı. Tuvaleti eliyle göstererek:

"Orada mı? Orada mı?" diye sordu.

Ruthie:

"Ben çoktan baktım" diye cevap verdi. "Hatta birine kakamı da yaptım."

"Hiç de değil, hiç de değil" diye tepindi Winfield.

Birlikte tuvaletin bulunduğu binaya gittiler. Bu sefer Ruthie korkmuyordu. Kardeşini elinden tutarak içeri soktu. Tuvaletler büyük bir odanın içine, küçük kabinler halinde sıralanmışlardı. Fayanslar bembeyaz parlıyordu. Odanın bir yanından da lavabolar vardı. Kabinler içinde, dört tane de duş görünüyordu.

Şimdi kampı güneş kasıp kavuruyordu. Herkes uyanıyordu yavaş yavaş. Kadınlar ateş yakmakta meşguldüler. Havada duman kokusu vardı. Joad'ların çadırının önünde ana durmuş, telaşla sağa sola bakmaktaydı. Çocuklarını görünce, onlara doğru yürüdü.

"Merak ettim" dedi. "Neredeydiniz?"

Ruthie:

"Şuralarda dolaşıyorduk" diye cevap verdi.

"Tom nerede? Onu gördünüz mü?"

Ruthie, önemli bir tavır takındı.

"Evet efendim gördüm. Benim yanıma gelip size haber bıraktı."

Küçük kız, sözlerinin önemini artırmak için, hafifçe durakladı.

Ana:

"Ne söyledi?" diye sordu heyecanla.

Kız:

"Dedi ki..." dedi.

Sonra kardeşine baktı onun hayranlığını görebilmek için.

Ana elini kaldırarak Ruthie'ye doğru yürüdü.

"Ne söyledi, söylesene."

Ruthue, aceleyle:

"İş bulmuş" diye söyledi. "İşe gitti."

Başını kaldırıp dikkatle anasına baktı. Ana kızını kucaklayıp bağrına bastı. Sonra aceleyle arkasını dönüp yürüdü.

John amca yorgun ve hasta görünüyordu. Çenesinde mor bir çürük vardı.

Baba:

"Ne var?" diye sordu.

Ana:

"Komite" diye bağırdı. "Bir kadınlar komitesi bizi ziyarete gelecek. Kalk artık. Kalk da yüzünü yıka. Biz horul horul uyurken, Tom gidip kendine iş bulmuş. Haydi kalkın artık."

Çadırdan uyuklayarak çıktılar. John amca topallıyordu adeta. Bir yerinin ağrıdığı yüzünden belliydi.

Ana:

"Şu binaya gidip yıkanın" diye emretti. "Kahvaltımızı yiyip komiteyi beklemeye başlayalım."

Eline geçirdiği çalı çırpılarla ateş yaktı ve üstüne bir şeyler koydu. Kendi kendine:

"Çabuk yemeliyiz" diye mırıldanıyordu. "Çabuk yemeliyiz ve ortalığı toplamalıyım."

Kampın her yanından sabah ateşlerinin dumanları tütüyordu. Ortalığa neşeli bir hava veriyordu, konuşan, tartışan sesler, mırıltılar.

Rosasharn, çadırdan uykulu gözlerle çıktı. Ana, başını çevirip kızına baktı. Elbisesi buruşuk, gözleri çapaklı, saçları dağınıktı.

"Elbiseni yıkadım" dedi. "Önce gidip yıkan, saçını tara, gözlerini temizle. Sonra elbiseni değiştirirsin."

Rosasharn, neşesiz bir sesle:

"Kendimi hiç iyi hissetmiyorum" dedi. "Keşke Connie gelse. Connie olmadan hiçbir şey yapmak istemiyorum."

Ana, ona sert sert baktı.

"Rosasharn" dedi, "topla kendini. Yeter artık. Mızmızlıklarınla herkesi rahatsız etme. Biraz sonra bir kadınlar komitesi bizi ziyarete gelecek. Onların karşısına böyle çıkamazsın."

"Ama kendimi iyi hissetmiyorum."

Ana ona doğru ilerledi.

"Bana bak" dedi. "Bazen insanın kendini tutması gerekir. Kendini iyi hissetmesen bile bunu saklamayı bilmelisin."

Rosasharn:

"Kusacağım" diye inledi.

"Git de kus öyleyse. Tabii kusacaksın. Herkes kusar. Kustuktan sonra yıkan. Ayaklarını da yıka ve ayakkabı giy. Şu karmakarışık saçlarını da ör."

Ana şimdi ateşin üstünde bir şeyler kızartıyordu. Kahve kokusu da tütmeye başlamıştı.

Baba tuvaletten gelirken anaya sordu:

"Tom iş mi bulmuş dedin?"

"Evet efendim. Daha biz uyanmadan kalkmış. Şimdi şu kutuya bak da kendine temiz bir pantolonla gömlek seç. Bana bak, çok işim var. Winfield'le Ruthie'nin kulaklarını temizler misin? Sıcak su var. Ne olur bunu bana yapar mısın? Kulaklarını da boyunlarını da iyice temizle."

Baba:

"Hiç de böyle emirler verdiğini görmemiştim" dedi.

Ana:

"Aile şerefimizle ilgili" diye haykırdı. "Yolda hiç kimsenin bize bir diyeceği olamazdı çünkü durmadan hareket ediyorduk. Ama artık, böyle bir yerde pis olmamız için hiçbir sebep yok. Kirli elbiseleri çadırın içine bırak. Onları zamanım olur olmaz yıkarım."

Baba çadıra girdi, kısa bir süre sonra tertemiz bir pantolon ve gömlekle dışarı çıktı ve başlarına gelecekten fena halde korkmuş olan çocukları temizlemek üzere tuvalete götürdü.

Ana arkalarından seslendi:

"Enselerini iyice ov."

John amca erkekler tuvaletinin kapısına gelip dışarı baktı. Sonra, geri dönüp başını elleri arasına aldı ve bir tuvaletin üzerine oturdu.

Ana kahvaltıyı hazırlamıştı bile. Birden bir çıtırdı duyarak arkasına baktı. Orada, bembeyaz elbiseli, kısa boylu, gözleri neşeyle parlayan bir adam gördü. Adam tatlı bir sesle:

"Günaydın" dedi.

Ana onun beyaz elbiselerine kuşkuyla baktı ve sert bir yüzle:

"Günaydın" diye cevap verdi.

"Siz bayan Joad'mısınız?"

"Evet."

"Ben de Jim Rawley'im. Kamp başkanı sayılırım. Bir şeye ihtiyacınız olup olmadığını anlamak için uğradım. İstediğiniz bir şey var mı?"

Ana yine kuşkulu bir sesle:

"Yok" diye cevap verdi.

Rawley:

"Dün gece geldiğinizde uyuyordum" dedi. "İyi ki hoş bir yerimiz vardı."

Sesi sıcak ve şefkatliydi.

Ananın yüzündeki kuşku ifadesi yavaş yavaş kayboluyordu.

"Hoş bir şey olmalı" dedi. "Siz patron musunuz?"

"Yok" dedi Rawley. Buradaki insanlar beni işimden ettiler. Benden her şeyi devraldılar. Bir araya gelip de yapmadıkları yok. Elbise dikmekten tutun da oyuncak yapmaya kadar, her şeyi yapıyorlar. Hiç böyle insanlar görmedim."

Ana eğilip kirli elbisesine baktı.

"Seyahatte" dedi, "insanın temiz kalmasına imkan yok."

"Biliyorum" dedi adam.

Sonra, havayı kokladı.

"Pişirdiğiniz kahve mi, bu kadar güzel kokan?"

Ana gülümsedi.

"Güzel kokuyor değil mi?" dedi. "Açık havada pişen şeyler daima güzel kokar. Bizimle birlikte kahvaltı eder misiniz? Bundan şeref duyarız."

Adam ateşe yaklaşıp anaya baktı. Kadının bütün kuşkusu erimişti.

"Bizimle kahvaltı edin" dedi. "Size ikram edecek güzel bir şeyimiz yok ama konuşup anlaşırız."

Adam gülümsedi.

"Kahvaltı ettim" dedi, "ama sizinle bir fincan kahve içerim."

"Tabii tabii."

Ana onun için bir fincana kahve koydu.

Adam kahvesini içtikten sonra kahve fincanını kenara koydu ve yürüyüp gitti. Ana onun çadırların önünden geçerken başkalarıyla da konuştuğunu işitti.

Ana ağlamamak için kendini güç tutuyordu.

Baba çocuklarla birlikte geldi. İkisinin de yüzleri kıpkırmızı ve pırıl pırıldı. Winfield'in burnunun ucundaki güneş yanığı deri soyulmuştu.

Baba:

"İşte" dedi. "Temiz olsunlar diye derilerini bile soydum."

Ana sevinmişti.

"Çok güzel olmuşlar" dedi. "Gelin kahvaltı edelim. Sonra, çadırın içini hep birlikte toplarız."

Baba çocuklara yiyecek verdi.

"Tom nerede iş bulmuş acaba?" diye söylendi.

"Bilmiyorum."

"Eğer o bulduysa biz de bulabiliriz."

Al heyecanla çadırın yanına geldi.

"Ne güzel yer" dedi sevinçle.

Sonra, fincanına kahve doldurdu ve bir kenara oturdu. Sağ tarafı işaret etti eliyle.

"Şu adam ne yapıyor, haberiniz var mı? Ne yapacak bir ev arıyor kendisine. İçinde yataklar ve mutfak var. İnsan işte böyle yaşamalı!"

Ana:

"Ben de küçük bir evde yaşamak isterdim" dedi. "Biz de iş bulur bulmaz küçük bir ev kiralayalım."

Al:

"Tabii" dedi. "Eğer imkân bulursak, bir garajda çalışmak istiyorum. Asıl istediğim bu, ama imkân bulursam tabii. Kendime küçük ve eski bir Ford almak isterim. Onu sarıya boyayıp dünyayı fethe çıkarım. Güzel bir kız gördüm aşağıda. Ne kadar güzeldi bilemezsiniz. Ona göz kırptım."

Baba sert bir sesle:

"Haylazlıkla zaman geçireceğine kendine bir iş ara" dedi.

John amca tuvaletten çıktı ve yavaş yavaş yanlarına geldi. Ana ona baktı.

"Yıkanmamışsın" dedi sert bir sesle. Ama sonra onun ne kadar sıhhatsiz olduğunu fark etti. "Haydi git yat" dedi. "İyi değilsin sen."

John amca başını salladı.

"Yok" dedi. "Günahkâr olduğum için cezamı çekiyorum."

Bir fincan kahve koydu kendine ve yere çöktü.

Ana sakin ve rahat bir sesle:

"Kamp başkanı geldi ve bir bardak kahve içip gitti" dedi.

Baba başını kaldırdı.

"Öyle mi?" diye sordu. "Ne istiyormuş?"

Ana:

"Zaman geçirmek için gelmiş" dedi. "Oturup kahve içti. Bu kadar güzel kahve her zaman içmediğini söyledi."

Baba, tekrar:

"Ne istiyormuş?" diye sordu.

"Hiçbir şey istemiyormuş. Yerleşip yerleşmediğimizi görmek için geldi."

Baba:

"İnanmam" dedi. "Bir amacı vardır mutlaka."

Ana öfkeyle:

"Yoktu" diye haykırdı. "Bir insanın kötü bir amacı olup olmadığını hemen anlarım."

Baba kahvesinin son yudumunu içti. Sonra yere tükürdü.

Ana:

"Bundan vazgeçmelisin" dedi. "Temiz bir yer burası."

Baba:

"Aman dikkat et, insanların içinde yaşayamayacağı kadar temiz olmasın" dedi. "Haydi Al, kalk iş aramaya gidelim."

Al, eliyle ağzını sildi.

"Hazırım" dedi ve kamyonun içine atladı ve motoru çalıştırdı. John amcayla baba onun yanına oturdular. Kamyon yavaşça ilerledi yola doğru.

Ana arkalarından bakıyordu. Sonra kovayı alıp tuvalete gitti. Onu suyla doldurdu. Çadırın önüne getirdi. Rosasharn tuvaletten döndüğü zaman bulaşık yıkamaya başlamıştı bile.

"Senin kahvaltını sakladım" dedi.

Sonra dikkatle kızına baktı. Saçları taranmış ve örülmüştü. Teni pespembeydi. Küçük beyaz çiçekli mavi elbisesini giymişti.

Ayağında düğününde giydiği topuklu ayakkabıları vardı. Anası yüzüne bakınca kızardı.

"Yıkandın mı Rosasharn?"

Rosasharn, heyecanla:

"Ben oradayken bir kadın geldi" dedi. "Kadın ne yaptı biliyor musun? Bir sopanın altına girdi ve duvardaki bir tokmağı çevirdi. O zaman kadının başından aşağı sıcak sular aktı. Onun gibi yaptım ben de."

Ana:

"Ben de istiyorum" diye bağırdı. "İşim biter bitmez yapacağım bunu. Bana gösterir misin?"

Kız:

"Her gün yıkanacağım bundan sonra," dedi. "Orada kadın beni görünce gebe olduğumu anladı ve ne dedi biliyor musun? Dedi ki, buraya her gün bir hemşire geliyormuş. Gidip o hemşireyle konuşursam, bana bebeğin kuvvetli olması için ne yapmam gerektiğini söylermiş. Bütün kadınlar öyle yapar, dedi. Ben de yapacağım. Sonra biliyor musun, geçen hafta bir bebek doğmuş burada. Buna herkes sevinmiş. Bebeğe yepyeni, tertemiz elbiseler dikmişler. Bir de sepet almışlar. Kullanılmış bir sepetmiş, ama yeniden farkı yokmuş. Sonra bebeğe isim koymuşlar ve bu sebeple büyük bir pasta yapıp neşeyle eğlenmişler."

Ana:

"İyi ki hemşehrilerimizin yanına geldik" dedi. "Ben de yıkanacağım."

Kızı:

"Ah, bilsen ne güzel" diye cevap verdi.

Ana bulaşıkları yıkadı, kuruladı.

"Biz Joad ailesiyiz" dedi. "Hiç kimseden küçük görmeyiz kendimizi. Dedenin dedesi ihtilalde savaşmıştı. Borçlarımız yüzünden topraklarımızı bankaya devredene kadar da saygıdeğer bir çiftçi ailesiydik. Sonra sonra insanlar bir şey yaptılar bize... Her gelişlerinde bizden bir şeyler alıp götürdüler o bankanın adamları. Sonra bir de Needsless'daki polis var. Onun söyledikleri yüzünden utanç duymuştum. Ama şimdi, hiç kimseden artık utandığım yok. Bu duruma düşmemiz kendi suçumuz değil ki! Ama buradakiler bize çok benziyor. Nasıl da belli onlarla aynı memleketten olduğumuz. Şu kamp yöneticisi bile buraya geldi, oturup kahve içti. Söylediklerini duysan şaşardın. Bir bayan Joad'dır tutturmuştu. Bayan Joad aşağı, bayan Joad yukarı. Öyle iyi bir adam ki."

Ana, durup içini çekti.

"Ah" dedi, "kendimi yeniden insan gibi hissediyorum."

Çadırın içine girdi ve bir kutuyu karıştırdı. Oradan temiz bir elbiseyle bir çift ayakkabı çıkardı. Küçük bir kâğıt torbanın içinde küpeleri vardı. Rosasharn'ın yanından geçerken:

"Eğer hanımlar gelirse, onlara kısa bir süre sonra döneceğimi söyle" dedi.

Bunları söyledikten sonra tuvaletin arkasında kayboldu.

Rosasharn, bir kutunun üstüne oturarak ayakkabılarını incelemeye başladı. Siyah yumuşak deriden yapılmışlardı. Birer kurdele vardı üstlerinde. Ayakkabısının üstünü parmaklarıyla sildikten sonra, elini eteğinin içine sildi. Dimdik oturup karnını elledi. Bunu yaparken bir yandan da gülümsüyordu.

İri yapılı bir kadın yol boyunca ilerlemekteydi. Kucağında bir kutu, kutunun içinde de kirli çamaşırlar vardı. Güneşten yanmıştı yüzü. Simsiyah gözleri derin ve manalıydı. Elbisesinin üstüne geniş bir önlük takmıştı ve ayakları bir erkeğinki kadar kuvvetliydi. Rosasharn'ın gülümseyerek karnını okşadığını gördü.

Zevkle güldü.

"Demek bir bebeğin olacak!" diye haykırdı. "Ne olmasını istiyorsun, kız mı erkek mi?"

Rosasharn, utanarak önüne baktı. Onun pırıl pırıl gözlerini, başını kaldırınca yine gördü.

"Kısık bir sesle, bilmem" diye cevap verdi.

Kadın kirli çamaşır kutusunu yere bıraktı ve gevrek gevrek güldü.

"Kalacak mısınız?"

"Bilmiyorum, iş bulursak kalacağız herhalde."

Kadının yüzünden bir gölge geçti. Simsiyah gözleri küçülür gibi oldu.

"Eğer iş bulursanız! Hepimiz bunu söyleyip duruyoruz."

"Kardeşim bu sabah bir iş buldu."

"Ya, demek buldu. Kimbilir, belki siz şanslısınızdır."

"Ama şansa da fazla güvenmeyin ha. Zaten insanın ancak bir çeşit şansı vardır. Bütün bakımlardan şanslı bir insan düşünülemez. İyi bir kız olmaya çalış. Günah işlersen, bebeğini kaybedersin."

Gelip, Rosasharn'ın önünde durdu.

"Bu kampta çok kötü şeyler oluyor" dedi. "Her cumartesi gecesi dans edip eğleniyorlar. Her cumartesi gecesi. Halk dansları yapıyorlar sanma. Birbirlerine sarılıp dans ediyorlar. Gözümle gördüm."

Rosasharn korkmuştu:

"Ben halk danslarını severim" dedi.

Sonra gururla ekledi.

"Hiçbir zaman öteki türlü dans etmedim."

Esmer kadın başını takdirle salladı.

"Bazıları ediyorlar ama, Allah onların yanına bırakmıyor."

Kız yumuşak bir sesle:

"Hayır efendim, bırakmıyor" dedi.

Kadın buruşmuş elini Rosasharn'ın dizine koydu. Rosasharn bu elin temasıyla titredi.

"Sana bir şey söyleyeyim mi, şu son zamanlarda birkaç dindar kaldı, o kadar. Burada her cumartesi akşamı çılgınca şeyler oluyor. Ben onlara hiçbir zaman yaklaşmam, ailemden birinin yaklaşmasına da izin vermem. Birbirlerine sarılıp duruyorlar, söylüyorum size."

Kadın başını sallayarak devam etti.

"Ama Tanrı'nın onları cezalandırmadığını sanma" dedi. "Bilmez gibi görünür o, ama her şeyi görür. Birer birer hepsinin cezasını veriyor. Bir tanesine pek yakında tanık oldum."

Rosasharn:

"Ya, demek öyle?" dedi.

"Öyle ya! Senin gibi gebe bir kız vardı. Çok utanmaz bir şeyde. Hem sarmaş dolaş dans ediyor hem de piyeslerde oynuyordu. Bir gün ölü olarak düşürdü bebeğini."

Kızın yüzü bembeyaz oldu.

"Aman Allah'ım" dedi.

"Kan içindeydi bebek. O günden sonra onunla kimse konuşmadı. O da buradan çıkıp gitmek zorunda kaldı. Allah'ın parmağı yok ki insanın gözüne soksun. Sonra hamile olan bir başka kız daha vardı. İki gün için kamptan, bir akrabasını ziyarete gideceğini söyleyerek ayrıldı. Döndüğünde bebeğini düşürmüştü. Bana kalırsa kamp başkanı kızın çocuğunu düşürdüğünü herkesten sakladı. Çünkü o günaha inanmaz. Bunu bana kendi ağzıyla söyle-

di. Açlık en büyük günahtır, dedi. Diyorum sana, bunları bana kendi söyledi. Diyor ki 'bu kızların çocuklarını düşürmeleriyle Allah'ın bir ilgisi yok' diyor, 'gıdasızlıktan düşürdüler' diyor. Ama onu ben, sanma ki cevapsız bıraktım. Elimi uzatıp dedim ki ona. 'Bu kampta bir şeytan olduğunu biliyordum' dedim. 'Şimdi o şeytanın kim olduğunu biliyorum. Def ol karşımdan, gözüm görmesin seni. Seni gidi şeytan...' O bu sözler üstüne titremeye başladı. Geri geri çekildi. 'Buradakilerin huzurunu ne olur kaçırmayın' dedi. 'Huzur mu?' diye cevap verdim. 'Ya ruhları ne olacak? Ölü çocuklara yazık değil mi? Piyeslerde oynamak yüzünden bu zavallı masumları öldürmeleri doğru mu?'Hiçbir şeycik söylemedi. İçini çekti ve uzaklaşıp gitti. Gerçek bir dindarla karşılaştığını anlamıştı sanırım. 'Ben İsa'nın yardımcısıyım' dedim ona. 'Sen ve diğer günahkârlar ise ona karşı geliyorsunuz.'"

Çamaşır kutusunu aldı.

"Sana peşin söylüyorum" dedi. "Karnındaki günahsız çocuğu düşün ve gayret et günah işlememeye."

Rosasharn onun arkasından baktı. Sonra başını ellerine gömerek hıçkırıklara boğuldu. Birden yumuşak bir ses duydu yanında. Başını utanarak kaldırdı. Beyaz elbiseli başkan yanı başında duruyordu.

"Üzülmeyin" dedi. "Üzülmeyin."

Kızın gözleri yaşlardan kör olmuştu.

"Onun dediklerini ben de yaptım" dedi. "Ben de Connie'ye sarılarak dans ettim."

"Üzülmeyin" dedi.

"Bebeğimi düşüreceğimi söylüyor."

"Biliyorum öyle dediğini. Onu daima göz hapsinde tutarım. İyi bir kadındır ama başkalarının huzurunu kaçırır."

Rosasharn, burnunu çekti.

"İki kız da bu yüzden bebeklerini düşürmüşler bu kampta."

Adam onun önünde diz çöktü.

"Dinleyin beni" dedi. "Ben onları da tanıyordum. Her ikisi de son derece yorgun ve gıdasızdılar. Çok çalışıyorlardı. Düzensiz bir yolu, her gün iki kere kamyonla kat ediyorlardı. Sonunda hastalandılar. Bu onların kendi suçu değildi."

"Ama o dedi ki!"

"Üzülmeyin. O kadın başkalarının rahatını kaçırmaktan hoşlanır."

"Sizin şeytan olduğunuzu söyledi bana..."

"Öyle dediğini biliyorum. Bunun sebebi ise, onun insanların rahatını kaçırmasına engel olmam."

Kızın omzunu okşadı.

"Üzülmeyin" dedi. "O bir şey bilmez."

Rosasharn onun arkasından bakıyordu. Anası geldi o sırada. Yıkanmış temizlenmişti. Saçlarını tarayıp ensesine topuz yapmıştı. Üstüne temiz bir elbise giymiş küpelerini takmıştı.

"Ben de yaptım senin yaptığını" dedi. "Orada öylece kaldım ve üzerimden sıcak su aktı durdu. Oradaki bir kadın da bunu istersem her gün yapabileceğimi söyledi. Kadınlar komitesi geldi mi?"

Kız:

"Hayır" dedi.

"Sen deminden beri öylece oturuyor musun Allah aşkına? Haydi kalk da biraz toparlanalım. Kendini ne diye bu kadar bıraktın Rosasharn?"

Yıkanmış bulaşık tabaklarını toplarken, bir yandan da kızına:

"Sen de yatakları düzelt" diye emretti.

Rosasharn, sesini çıkartmadan onun dediğini yapmaya başladı.

"Ana dans etmek ve piyeste oynamak, sana göre günah mıdır? Bunlar insanın çocuğunu düşürmesine sebep olur mu?"

Ana işini bıraktı ve ellerini kalçalarına koyarak kızına baktı.

"Ne diyorsun sen Allah aşkına?" dedi. "Hayatında piyeste oynamadın ki!"

"Eh, ben oynamadım ama buradaki bir kız oynamış ve kanlı bir et parçası gibi çocuğunu düşürmüş. Bu ona sanki bir ceza gibi olmuş."

Ana kızına baktı.

"Sana bunları kim söyledi?"

"Bir kadın geldi. Çamaşır yıkamaya gidiyordu. Sonra o beyaz elbiseli adam gelip, kızın çocuğunu bu yüzden düşürmediğini söyledi."

Ana suratını astı.

"Rosasharn" dedi, "artık kendini düşünmekten vazgeç. Elinden gelen her şeyi yapıyorsun kendini ağlatabilmek için. Sana ne oldu bilmiyorum. Bizim ailede böyle şey yoktur. Başlarına gelen her şeyi cesaretle karşılamayı bilmişlerdir. Bütün bunları Connie'den öğrendin bana kalırsa. Korkağın biriydi o."

Sonra sert bir sesle ekledi:

"Rosasharn, sen bir tek kişisin. Daha bir sürü insan var. Kendi yerini bilmen gerekir."

"Ama anne..."

"Hayır. İşini bitirmeye bak. Tanrı'yı fazla meşgul edemeyecek kadar küçük ve iyi yüreklisin. Kendini bu kadar fazla düşünmeye devam edecek olursan, elimin tersiyle bir tane yapıştırırım suratına."

Ateşin son kalıntılarını temizlerken, kadınların kendilerine doğru gelmekte olduklarını gördü.

"Haydi" dedi kızına, "işine bak. İşte hanımlar geliyor. Çalış ki seninle övüneyim."

Dönüp arkasına bakmadı ama kadınların yaklaştıklarını hissediyordu.

Bunun komite olduğundan şüphe etmek saçmaydı. En iyi elbiselerini giymiş ve tertemiz yıkanmış üç kadın onlara doğru geliyordu. Bunlardan biri uzun boylu zayıf bir kadındı. Siyah çerçeveli eski biçim gözlükleri vardı. İkincisi, tombul kısa boylu, tatlı bir kadın, üçüncüsü de iri kalçalı, iri göğüslü, iri yapılı bir kadındı. Nazik bir şekilde Joad'ların çadırına doğru ilerliyorlardı.

Ana onları sırtı dönük olarak karşıladı. Kadınlar durdular. İriyarı kadın anaya seslendi.

"Günaydın, siz Bayan Joad'sınız değil mi?"

Ana onların geldiğinin farkında değilmiş gibi hayretle arkasına döndü.

"Evet" dedi, "Bayan Joad benim. Ama siz nereden biliyorsunuz benim ismimi?"

İriyarı kadın:

"Biz komiteyiz" dedi. "Dört numaralı sağlık bölgesinin kadınlar komitesiyiz. Adınızı yönetimden öğrendik."

Ana:

"Daha yerleşemedik" dedi. "Ama gurur duyarım birer bardak kahvemizi içerseniz."

Tombul kadın gülümseyerek:

"Jessie, Bayan Joad'a adlarımızı söylesene" dedi. "Jessie başkanımızdır."

"Bayan Joad" dedi, "arkadaşlarımı size takdim edeyim. Annie Littlefield ve Elsa Summers. Ben de Jessie Bullitt."

Ana:

"Sizinle tanıştığıma sevindim" dedi. "Oturmaz mısınız? Üstünde oturacak bir şeyimiz de yok ya! Ama durun size kahve yapayım."

Annie:

"Yok yok" dedi, "işlerinizin arasında bir de kahveyle uğraşmayın. Biz sadece bir şeye ihtiyacınız olup olmadığını öğrenmeye ve kamp kuralları hakkında bilgi vermeye geldik."

Ana:

"Size kızım Rosasharn'ı tanıştırayım" dedi.

"Nasılsınız" dediler kadınlar hep birden.

"Yanımıza sen de gelsene."

Jessie'nin sesi şefkat ve sevgi doluydu.

"Bayan Joad" dedi, "sizin işlerinize karıştığımızı sanmayın. Bu kampta sakinlerin yararlanabileceği birçok şey vardır. Kendi kurallarımızı kendimiz yaparız. Şimdi sizi tuvalete götüreceğiz. Orayı herkes kullanır ve herkes temizliğinden sorumludur."

Hep birlikte, çamaşırlıkların bulunduğu kısma gittiler. Yirmi taneydi çamaşırlıklar. Kadınlar tarafından sekiz tanesi kullanılmaktaydı.

Jessie:

"Bunları istediğiniz zaman kullanmakta serbestsiniz" dedi. "Yalnız onları temiz bırakmak şarttır."

Çamaşır yıkamakta olan kadınlar başlarını kaldırıp, onlara ilgiyle baktılar.

Jessie, yüksek sesle:

"Bunlar Rosasharn ve Bayan Joad" dedi.

Hep bir ağızdan selamladılar anayı. Ana da başını eğip karşılık verdi onlara.

"Sizinle tanıştığıma memnun oldum" dedi.

Jessie, arkadaşlarının önünden tuvalete girdi.

Ana:

"Buraya geldim sabahleyin" dedi. "Yıkandım bile."

Jessie:

"Onlardan istediğiniz zaman yararlanabilirsiniz" dedi. "Aynı kural burası için de var. Kullandığınız şeyleri temiz bırakmak zorundasınız. Her hafta bir kadınlar komitesi burayı temizlemekle görevlendirilir. Burasını günde bir kez temizlerler. Sabunu kendileri getirirler."

Ana:

"Sabun almamız gerek" dedi. "Hiç kalmadı."

Jessie'nin sesi, iriyarı vücudundan umulmayacak kadar yumuşaklaştı.

"Bu çeşit tuvalet daha önce kullanmış mıydınız?" diye sordu.

"Evet efendim. Bu sabah kullandım."

"Bakın bu iyi" dedi.

Ella, dayanamayıp söze karıştı.

"Geçen hafta bir kadın istediği kadar çok çamaşırı bir arada yıkayamamaktan şikâyet etti" dedi.

Jessie, ona sert sert baktı. Küçük kadın başını eğdi.

Jessie:

"Tuvalet kâğıdı bakımından sıkıntı çekiyoruz" diye açıklamasına devam etti. "Kurula göre, kimsenin buradan tuvalet kâğıdı

alıp çadırına götürmemesi gerek. Ama dört numaralı tuvalette hepsinden fazla tuvalet kâğıdı kullanılıyor. Bana kalırsa biri çalıyor kâğıtları. Bundan, kadınlar kulübünün son toplantısında da söz edildi."

Ana:

"Tuvalet kâğıdını ne diye çalsınlar?" diye sordu.

Jessie:

"Bu konuda daha önce de sıkıntı çektik" diye cevap verdi ve ekledi. "Bu tuvaletten, biri tuvalet kâğıdı çalıyor."

Kapıdan titrek bir ses geldi.

"Bayan Bullitt" diyordu.

Hep birlikte o yana döndüler.

"Bayan Bullitt, söylediklerinizi işittim."

Kapıda yüzü kırmızı, ter içinde bir kadın duruyordu.

"Bayan Bullitt" dedi, "size bir şey söyleyeyim mi, toplantıda utancımdan söyleyemedim. Benimle alay etmelerinden korkuyordum."

Jessie, ona doğru ilerledi:

"Neden söz ediyorsunuz?" diye sordu.

"Bayan Bullitt, belki de bizim yüzümüzden ama bana inanın çalmıyoruz."

Jessie:

"Söyleyin öyleyse ne yaptığınızı" dedi. "Mahcup duruma düştük sizin yüzünüzden."

"Bütün hafta boyunca Bayan Bullitt. Elimden hiçbir şey gelmedi. Beş kızım var."

Jessie:

"Tuvalet kâğıdını ne yapıyorlar?" diye sordu.

"Kullanıyorlar. İnanın bana, kullanıyorlar."

"Ama bu kadar fazla kullanmaya hakları yok ki!"

Kadın, nefes nefese:

"İshal oldular" dedi. "Beşi birden. Paramız yoktu. Bir süre hep yeşil üzüm yediler. Beşi birden ishal oldular sonunda. On dakikada bir tuvalete gidiyorlar. Ama, inanın bana çalmazlar."

Jessie:

"Paranız yok mu bayan Joyce?" diye sordu.

Kadın utanarak önüne baktı.

"Yok ama bu günlerde iş bulabiliriz" dedi.

"Kaldırın başınızı. Parasız olmak bir suç değil. Hemen Weedpatch bakkal dükkânına gidin ve istediğinizi alın oradan. Kampın orada hesabı var. Beş dolarlık yiyecek alabilirsiniz. Merkez komitesine borcunuzu iş bulduğunuz zaman ödersiniz. Bayan Joyce bundan haberiniz varken, nasıl oldu da kızlarınızı aç bıraktınız?"

"Hiçbir zaman kimseden yardım istemedik" dedi Bayan Joyce.

Jessie:

"Bunun yardım olmadığını siz de biliyorsunuz" diye azarladı onu. "Bütün bunlar toplantılarda konuşuldu. Bu kampta yardım diye bir şey yok. İçinde bulunduğumuz olumsuz şartlar dolayısıyla birbirimize destek oluyoruz o kadar. Şimdi dükkâna gidip çocuklarınıza bir şeyler alın ve makbuzu bana getirin."

Bayan Joyce, çekingen bir sesle:

"Ya borcumuzu hiç ödeyemezsek?" dedi. "İşsiziz çok zamandır."

"Mümkün olursa ödersiniz. Ödeyemezseniz, bu ne sizin suçunuz ne de bizim. Bir adam borcunu ödemeden gitmişti. İki ay sonra parayı gönderdi. Bu kampta kızlarınızın aç kalmasına izin vermeyiz."

"Buraya geleli çok olmadı" dedi Annie Littlefield. "Belki de bilmiyordur."

"Anaya döndü:

"İnsanı, birinden yardım almak öyle bir yaralar ki" dedi, "bir daha unutamaz. Belki bu kadın da bizim bu dayanışmamızı yardım sanıyordu. Bana kalırsa, Jessie şimdiye kadar kimseden yardım almadığı için bunun ne kadar acı bir şey olduğunu bilmiyor."

Jessie:

"Hayır almadım" diye mırıldandı ve kendine gelerek:

"Haydi şimdi bayan Joad'u dolaştırmaya devam edelim" dedi.

Ana:

Burası çok güzel bir yer" dedi.

Annie:

"Haydi, gidip dikiş odasını görelim" dedi. "Orada iki makine var. Elbise dikmeyi de öğrendik. Belki orada çalışmak isterdiniz."

Kadınlar komitesi analarıyla görüşmeye geldiği zaman Ruthie ile Winfield, birdenbire ortadan kayboldular.

Ruthie, Winfield'e:

"Gel biraz dolaşalım" dedi.

İki kardeş çadırların arasında gezinmeye başladılar. Her bir çadırın önünden geçtikçe içeri bir göz atıyor, sonra korkuyla başlarını çeviriyorlardı. Çocuklar için bir oyun yeri yapılmıştı, orta-

da kalan boş sahada. Burada birkaç çocuk ciddiyetle oynamaktaydı. Bir çadırın önündeki bir sırada oturmakta olan yaşlıca bir kadın onları seyrediyordu.

Ruthie ile Winfield de onlara katıldılar.

Ruthie:

"Bizi de aranıza alın ne olur" diye yalvardı.

Winfield de:

"Biz de oynamak istiyoruz" diye bağırdı.

"Hayır oynayamazsınız. Bu oyun bitsin, sonra sizi de alırız."

Ruthie, saçlarının örgülerini şımarık şımarık sallayarak:

"Ben oynamak istiyorum" diye diretti.

Kıvırcık saçlı bir kız:

"Bir dahaki oyunda mutlaka oynarsınız" dedi.

Ruthie, birden koşup küçük kızı saçlarından yakaladı.

Ayağını yere vurarak:

Sana şimdi oynamak istediğimi söyledim!" diye haykırdı.

Sırada oturmakta olan yaşlı kadın ayağa kalktı.

"Aranıza onu da alın" dedi. "Geçen hafta Ralph da yeni gelmişti. Ona alıştığınız gibi bu yeni arkadaşlarınıza da alışacaksınız. Bırakın onlar da oynasın."

Çocuklar ellerindeki bilyaları bırakarak bahçeden sessizce uzaklaştılar. Biraz uzakta durup yeni arkadaşlarını seyre başladılar. Yenilmeyi sevmezdi Ruthie. Winfield'e seslendi:

"Haydi gel Winfield, bak buralar bombaş kaldı. Gel biz seninle oynayalım."

Ama bu anda gördüğü bir şey, onu müthiş hayrete düşürdü. Winfield onun yanına geleceğine, diğer çocuklara katılmış, on-

larla birlikte kendisini seyrediyordu. Birden öfkelendi. Çocuklara doğru yürüdü:

"Ne duruyorsunuz orada?" diye bağırdı. "Gelip benimle oynasanıza."

Çocuklar ondan çekinerek geriledilər. Kız onlara aptal aptal baktı. Sonra acı içinde topu yere atarak ağlaya ağlaya çadırına doğru koşmaya başladı. Winfield öteki çocuklarla kalmıştı. Kıvırcık saçlı kız ona:

"İstersen bir dahaki oyunda oynayabilirsin" dedi.

Yaşlı kadın:

"Tekrar gelip size iyi davranırsa, mutlaka oynatın onu" dedi. "Ama, sen de hiç nazik davranmadın yeni arkadaşına."

Çocuklar neşe içinde oynarlarken, Ruthie hıçkıra hıçkıra ağlıyordu çadırda.

Güzellikte benzeri olmayan yollardan geçiyordu kamyon. Meyveleri yeni renklenmeye başlamış şeftali bahçeleri, yemyeşil mosmor üzüm bağları vardı yol boyunca. Her çiftliğin kapısında: "İşçiye ihtiyaç yoktur" diye bir yazı vardı.

"Baba" dedi, "meyveler olunca buralarda mutlaka iş olacak. Öyle ya, bu meyvaları kim toplayacak. Ne garip yer, daha biz sormadan bize iş olmadığını bildiriyorlar."

Baba:

"Belki bu çiftliklerden birine girip, iş olan bir yerin adresini sorabiliriz" dedi. "Bak belki bunu yapabiliriz."

Mavi elbiseli bir adam yol boyunca ilerlemekteydi. Al, ona yaklaşıp kamyonu yavaşlattı.

"Biraz bakar mısınız arkadaş" dedi. "Bu civarda iş olan bir yer biliyor musunuz?"

Adam durup onlara baktı. Ağzında bir tek diş yoktu.

"Yok" dedi. "Siz biliyor musunuz? Ben bütün hafta boyunca yaya olarak iş aradım, Daha da bir şey bulamadım."

Al:

"Hey arkadaş, bana bak kampa geri dönüyoruz. Nerede iş olduğunu soracağız. Ne dersin."

Adam:

"Bana göre hava hoş" dedi. "Zaten o kadar yorgunum ki yatmaktan başka bir isteğim yok."

Al, yolun ortasından dönüş yaptı ve geldikleri yönde ilerlemeye başladı.

Baba:

"Ananın canı sıkılacak" dedi. "Hele Tom bu kadar kolaylıkla iş bulduktan sonra."

Al:

"Belki de bulmamıştır" dedi. "Belki o da iş aramaya gitti. Ah, bir garajda iş bulabilseydim keşke. Bu gibi şeyleri çok çabuk öğrendiğim gibi, pek de severim."

Baba içini çekti ve kampa sessizlik içinde döndüler.

Kadınlar komitesi gittikten sonra, ana çadırın önündeki bir kutunun üstüne oturdu ve kızına:

"Böyle kibar insanlarla yıllardır tanışmamıştım" dedi. "Senin de hoşuna gitmedi mi onlar?"

Rosasharn:

"Ben kreşte çalışacağım" dedi. "Orada çocuk bakımını iyice öğrenirim de bebek doğunca güçlük çekmem."

Ana:

"Ne iyi olur erkeklerin hepsi iş bulsalar" dedi. "Onlar dışarıda, biz burada çalışırız. Biraz paramız da olacağı için rahatça

yaşarız, burası pek güzel bir yer. İlk param olur olmaz ne alacağım biliyor musun? Söyleyeyim sana bak! Bir ocak. Evet, bir ocak. O kadar pahalı bir şey değil ki. Sonra büyük bir çadır alırız. Ne olacak, elden düşme de olsa olur. Doğrusu karyola da almak isterim. Bu tenteyi de altında yemek yemek için kullanırız. Cumartesi geceleri hep beraber danslı toplantılara gideriz. İsteyenler dışarıdan ahbaplarını çağırabiliyorlarmış. Keşke çağıracak ahbaplarımız olsaydı. Belki erkekler arkadaş bulur da davet ederler."

Rosasharn, yola doğru baktı.

"Şu kadın bebeğimi düşüreceğimi söylüyor" diye söze başladı.

Ana:

"Kes bakalım zırıltıyı" diye azarladı onu.

Rosasharn, yumuşak bir sesle:

"Onu gördüm" dedi. "Galiba buraya geliyor. Ana, ne olur öyle konuşmasına izin verme."

Ana başını kaldırıp onlara yaklaşmakta olan kadına baktı.

Kadın:

"Nasılsınız?" dedi. "Ben Bayan Sandry'im. Lisabeth Sandry. Bu sabah kızınızla konuştum."

"Tanrınıza tapar mısınız?"

Ana gözlerini kapadı.

"Evet" dedi.

Lisabeth:

"Buna sevindim" dedi. "Bir yığın günahkâr var burada. Herkesin içine işlemiş kötülük. Bir Hıristiyan'ın bunları görüp de sesini çıkartmamasına imkân yok."

Ana biraz kızardı ve ağzını sıkıca yumdu.

"Bana kalırsa gayet hoş insanlar yaşıyor burada" dedi kısaca.

Bayan Sandry, yerinden fırladı.

"Hoş mu?" dedi. "Böyle dans edip piyeslerde oynayan insanlara siz hoş mu dersiniz? Söylüyorum size, İsa'nın mukaddes ruhu bu kampın semtine uğramıyor. İçim öyle rahat ki, günahkâr gibi ne piyeslerde oynadım ne de dans ettim."

Ananın yüzü kızarmıştı. Kalkıp bayan Sandry'nin karşısına durdu.

"Haydi" dedi. "gidin buradan. Sizi kovmak zorunda bırakmayın beni. Gidin de halinize oturup ağlayın."

Bayan Sandry'nin ağzı açık kaldı. Birkaç adım geriledi.

"Sizi Hıristiyan sanmıştım" dedi.

"Doğru bilmişsiniz" diye cevap verdi.

Sandry:

"Hayır, hiç de değilsiniz. Hepiniz cehennemde yanacaksınız. Sizden bir ayinde söz edeceğim. Şu kızın karnındaki masum çocuk da yanacak cehennemde."

Rosmasharn'ın ağzından küçük bir çığlık çıktı.

Ana eğilip yerden bir odun aldı.

"Çekilin" diye bağırdı. "Bir daha geliyim demeyin. Daha önce rastladım sizin gibilerine. Çok sevinirsiniz değil mi, biri üzülünce."

Ana kararlı adımlarla kadına doğru ilerliyordu.

Kadın geriledi ve birden başını arkaya atarak haykırmaya başladı. Gözleri kaymış, kolları ve bacakları ani bir çırpınmayla sarsılmış, salyalar akmaya başlamıştı ağzından. Bir hayvan gibi derin derin soluyordu. Diğer çadırlardan birkaç erkek ve kadın

koşarak onun yanına geldiler ve onu korkuyla seyretmeye başladılar. Yavaş yavaş, kadın yere diz çöktü ve inlemeye başladı. Sonra, toprağın üstüne yanlamasına düştü ve dizleri büküldü. Açık gözkapaklarının altında, yalnız gözlerinin akları görünüyordu.

Bir erkek:

"Sarası var" diye mırıldandı. "Sara nöbeti bu."

Ana, yerde kıvrılmış olan kadını dehşet içinde seyrediyordu.

Yönetici yaklaştı.

"Bir şey mi oldu?" diye sordu.

Kalabalık açılarak ona yol verdi. Başkan kadını görünce:

"Ne kötü" dedi. "Ona yardım etseniz de çadırına yatırsanız ne iyi olurdu."

Sessiz insanlar hafifçe kıpırdandılar. İki adam kadına yaklaştılar, biri ayaklarından diğeri de kollarının altından tutarak kaldırdılar. Kadın çadırına götürülürken, kalabalık da ağır ağır onu takip ediyordu. Rosasharn, tentenin altına girerek bir yatağa uzandı ve yorganı başına çekti.

Başkan elinde odunla hâlâ ayakta durmakta olan anaya baktı:

"Onu dövdünüz mü?" diye sordu.

Ana başını kaldırdı.

"Dövmedim ama az kalsın dövecektim. Kızıma söylemediğini bırakmamış."

Başkan:

"Ona vurmamaya çalışın" dedi. "Sıhhati iyi değildir. Buradan bütün ailesiyle birlikte ayrılsa ne kadar memnun olurduk. Bütün kamp sakinlerinin hepsi birden onun kadar sorun çıkarmıyorlar."

Ana:

"Geri gelecek olursa, belki vururum ona" dedi. "Emin değilim. Kendime güvenemem. Kızıma saçma sapan şeyleri anlatıp onu korkutmasına göz yumacak değilim."

Adam:

"Üzülmeyin Bayan Joad" dedi. "Onu bir daha görecek değilsiniz. O yeni gelenlerle uğraşır sadece, onların maneviyatlarını bozmaya çalışır. Şimdi sizin günahkâr olduğunuzdan emin olduğu için bir daha yanınıza uğramaz."

Ana:

"Tabii günahkârım" dedi.

Başkan:

"Tabii" diye başını salladı. "Herkes günahkârdır. Ama onun anladığı manada değil. Onu affedin. Sıhhati iyi değildir Bayan Joad."

Ana, ona minnetle baktı ve kızına seslendi:

"İşittin mi Rosasharn?" dedi. "Sıhhati iyi değilmiş bu kadının. Açıkçası deli."

Ama kız başını kaldırmadı.

Ana:

"Peşin söylüyorum size" dedi. "Bir daha benim ya da kızımın yanına gelecek olursa, ona dayak atarım."

Başkan kederli kederli gülümsedi:

"Bunu yapmamaya çalışın" dedi. "Sizden rica ediyorum. Kendinizi tutun."

Bunların söyledikten sonra, Bayan Sandry'nin taşındığı çadıra doğru hızlı adımlarla ilerledi.

Ana, tentenin altına girdi ve Rosasharn'ın yanına oturdu.

"Bana bak" dedi.

Kız hareketsiz duruyordu.

Ana yumuşak bir hareketle, yorganı kızının yüzünden çekti.

"O kadın deliymiş" dedi. "Saçma olur onun söylediklerine inanman."

Rosasharn korku içinde fısıldadı.

"Yanmaktan söz ettiği zaman vücudumun yandığını hissettim."

Ana:

"Söylediklerinin hepsi yalan" dedi.

Kız:

"Çok yorgunum" diye fısıldadı. "Bütün bu olanlar beni çok yoruyor, uyumak istiyorum. Sadece uyumak istiyorum."

"Eh uyu öyleyse, uyku için mükemmel yer burası."

"Ama ya yine gelirse."

Ana:

"Gelmez" dedi. "Ben seni kapının önünde oturup beklerim. Kimseyi yanına yaklaştırmam. Şimdi biraz dinlen, çünkü yakında kreşte çalışmaya başlayacaksın."

Ana ayağa kalktı ve dışarı çıkıp oturdu. Bir kutunun üstüne oturmuştu. Ellerini çenesine, dirseklerini de dizlerine dayadı. Kampın kıpırdanışını görüyor, oynamakta olan çocukların seslerini işitiyordu. Ama bunların çok ötesinde dalgındı gözleri.

Baba ona doğru ağır adımlarla geldi ve yanında diz çöktü.

Ana başını kaldırıp sordu ona:

"İş buldun mu?"

Adam utanarak:

"Hayır" dedi. "Aradık."

Ana ona baktı ve gözlerini yavaşça kapattı.

"Ne garip değil mi" dedi, "durmadan hareket halindeydik yollarda. O zaman hiç düşünmüyorduk. Şimdi buraya geldik, insanlar bize iyi davranıyor. Ama ben mutlu değilim. Çünkü babanın ölümünü ve onu gömüşünü düşünüyorum. Yolda hep hareket ettiğimiz için fırsat kalmıyordu düşünmeye."

Baba:

"Bugün" dedi "ördekleri gördüm. Büyük bir ordu halinde güneye doğru uçuyorlardı."

Ana gülümsedi: "Hatırlıyor musun?" dedi. "Memlekette ördekler uçmaya başladı mı, kış erken geliyor, derdik. Ne garip, her zaman doğru çıkardı bu tahminimiz de."

Baba:

"Başka kuşlar da vardı" diye devam etti sözüne. "Hep telgraf tellerinin üstünde oturuyorlardı."

Ana:

"Keşke artık memleketi düşünmesem" dedi. "Orası artık bizim memleketimiz değil ki. Ve Noah'u da düşünmemek isterdim."

"Noah, tam aklı başında bir insan sayılmazdı. Eh, bu da benim kusurum."

"Seni, böyle söylememen için uyarmıştım. Hiç yaşayamayacaktı belki, sen olmasan."

"İyi ama ben de biraz daha dikkatli hareket edebilirdim."

Ana:

"Sus artık" dedi. "Noah garip bir çocuktu zaten. Belki nehir kıyısında daha mutlu olur. Belki böylesi daha iyidir onun için. Üzülecek zamanımız yok. Güzel bir yer burası. Belki siz de hemen iş bulabilirsiniz."

Baba gökyüzünü gösterdi.

"Bana kalırsa daha ördekler gelecek" dedi. "Sana bir şey diyeyim mi, kış erken gelecek bu yıl."

Kadın:

"Bazı şeylerin öyle olduğunu biliriz ama sebebini bilmeyiz" dedi. "Bu da onlardan biri."

Baba:

"John geliyor işte" dedi. "Otursana John."

John amca onlara katıldı. Ananın önünde diz çöktü.

"Görüyorsun ya" dedi, "iş bulamadık. "Al seni görmek istiyor. Lastik alması şartmış."

Baba ayağa kalktı."

"İnşallah ucuz bir şey bulur" dedi. "Fazla param kalmadı. Nerede Al?"

"Orada, şu dönemecin sağında. Yeni lastik almazsak bir şeyler olacakmış. Pek iyi anlamadım ne dediğini."

John amca, anaya bakmadan:

"İş yok "dedi.

Ana:

"Her yeri aramadınız ki!" diye cevap verdi.

"Aramadık ama kapılara yazılar koymuşlar."

"Bana kalırsa Tom iş buldu. Bulmamış olsa, mutlaka geri dönerdi şimdiye kadar."

John amca:

"Belki o da Connie ve Noah gibi bizi bırakıp gitmiştir" dedi.

Ana ona dikkatle baktı ve gözleri yumuşadı.

"Yok" dedi. "İnsan, bazı şeyleri kesin olarak hisseder. Tom iş buldu ve akşama dönecek."

23

"İş arayan, yaşamak için canlarını dişine takan göçmenler her zaman eğlence arıyor, eğlence peşinde koşuyor, eğlence yaratıyorlardı. Küçük bir mutluluğun açlığını duyuyorlardı. Bu mutluluk ara sıra konuşmalarda ortaya çıkıyor, şakalarla yaşamlarını dolduruyordu. Yol boylarında, akarsu kıyılarında, çınar ağaçları altındaki kamplarda insanlar ölgün ateş ışıkları altında yetenekli öykü anlatacılarını dinlemek için toplanıyorlardı. Büyük bir ilgiyle anlatılanları dinliyor, onların varlığı öyküleri daha da ilginçleştiriyordu.

Bir zamanlar Geronimo'ya karşı savaşan acemi bir erdim...

Ve insanlar dinliyor, sessiz gözleri sönen ateşi yansıtıyordu.

Kızılderililer bayağı becerikliydiler... istedikleri zaman yılan kadar sinsi ve sessiz olabiliyorlardı. Hiç ses çıkarmadan kuru yaprakların arasından geçebiliyorlardı. Bunu bir kez siz de deneyin.

Ve insanlar dinliyor, ayaklarının altında kuru yaprakların çıkardıkları çıtırtıları anımsıyorlardı.

Mevsim değişti ve bulutlar yükseldi. Kötü bir zamandı. Hiç ordunun bir işi doğru dürüst yaptığını işittiniz mi? Yürümesini bile bilmezler. Yüz kahraman insanı öldürmek için üç tümen harcarlar.

Ve insanlar dinliyorlar, hiç seslerini çıkarmıyorlardı. Tüm dikkatleri öykülerine çeken konuşmacılar büyük bir uyum içinde konuşuyorlar, büyük sözler söylüyorlardı. Çünkü öyküleri büyüktü ve insanlar onları dinleyerek yüceliyorlardı.

Gözü pek bir adam vardı bayırın üstünde, güneşe karşı duruyordu. İşinin bitik olduğunun farkındaydı. Kollarını iki yana açmış öylece duruyordu. Güneşin karşısında sabah kadar çıplaktı. Belki de deliydi. Bilmiyorum. Kollarını açmış duruyordu; bir haçı andırıyordu. Yüz elli metre ötedeydi. Adamlar başlarını kaldı-

rıp parmaklarıyla rüzgârı hissettiler. Yere yatmışlardı ama bir türlü ateş edemiyorlardı. Belki de Kızılderili bir şey biliyordu. Biliyordu ki, biz ateş edemiyorduk. Silahlarımızı ona çevirmiş yatıyorduk ama nişan bile almamıştık. Ona bakıyorduk. Başındaki banda tek bir tüy takılmıştı. Güneş kadar çıplak duruyordu karşımızda. Uzun bir süre ona baktık. Hiç kımıldamıyordu. Sonunda yüzbaşı öfkelendi. "Ulan kaçık herifler, ateş etsenize, ateş edin!" diye haykırdı. Ama biz kıpırdamadık. "Beşe kadar sayacağım. Nişan alın" dedi yüzbaşı. Evet efendim... ağır ağır tüfeklerimizi omuzlarımıza yasladık. Herkes önce bir başkasının ateş edeceğini umuyordu. Ömrümde hiç o kadar üzülmemiştim. Gözlerimi karnına diktim. Bir Kızılderili'yi başka hiçbir yerinden vuramazsın. Ve sonra... Yere düşüp yuvarlandı. Biz de ayağa kalktık. İriyarı değildi... ama öyle yüce görünüyordu ki... bayırın üstünde. Delik deşik olmuştu. Her bir tüyü bir başka renk olan, dimdik güzel bir horoz gördünüz mü hiç? Ve ateş! Onu yerden kaldırırsınız... kanlar içindeki boynu büküktür. Kendinizden daha iyi olan bir şeyi mahvetmişsinizdir. Üzülmek onu geri getirmez. Çünkü onu öldürmekle kendi içinizde bir şeyi öldürmüşsünüzdür ve onu bir daha diriltemezsiniz.

Ve insanlar başlarını salladılar ve belki bir an parıldayan ateş onların kendi dünyalarına bakan gözlerini aydınlattı.

Güneşin karşısında kolları açık. Kocamandı... Tanrı gibi.

Ve yirmi senti, yemeğe mi yoksa eğlenceye mi harcayayım diye düşünen bir adam bir anda karar verip Marysville ya da Tulare'daki bir sinemaya, ya da Ceres'e gidiyor. Ve bir sürü anılarla yol kıyısındaki kampa dönüyor. Bütün anlattığı da şu:

Zengin bir adam var ama yoksul numarası yapıyor. Bir de zengin kız var. O da yoksul gibi davranıyor. Bir hamburgercide tanışıyorlar.

Neden?

Ne bileyim ben... işte öyleydi.

Neden yoksul numarası yapıyorlardı?

Zengin olmaktan bıktıkları için.

Salaklar!

Dinleyecek misin dinlemeyecek misin?

Peki, anlat anlat. Elbette dinlemek istiyorum ama ben zengin olsaydım öyle çok domuz eti alırdım ki, çevremde domuz etlerinden bir duvar ördürür, onu yiye yiye kendime yol açartım. Sen anlatmana bak.

Neyse, ikisi de ötekini yoksul sanıyor. Tutuklanıp hapse giriyorlar ama zengin olduklarını birbirlerine belli etmemek için çıkmıyorlar. Gardiyan da onları yoksul sandığı için kötü davranıyor. Öğrendiği zaman yüzünü görmeliydin. Neredeyse bayılacaktı. İşte hepsi bu kadar.

Neden hapse giriyorlar?

Solcuların gittiği bir toplantıda yakalanıyorlar ama aslında solcu molcu değiller. Rasgele gidiyorlar o taplantıya. Kimsenin paraları yüzünden onlarla evlenmesini istemiyorlar anlayacağın.

Demek, orospu çocukları hemen birbirlerine yalan söylüyorlar.

Evet ama filmde sanki iyi bir şey yapıyor gibiydiler. Anlayacağın, ikisi de iyi insandı.

Bir gün bir film görmüştüm, sanki beni anlatıyordu; hatta benden de ötesini, yaşamımı, onun da ötesini. Her şey daha büyüktü.

Eh benim yeterince derdim var. Kimi zaman unutmak hoşuma gidiyor.

Öyle... Eğer inanabilirsen.

Böylece evleniyorlar ve onlara kötü davranan herkes ne kadar zengin olduklarını öğreniyor. Adam silindir şapkayla gelince bunlardan biri neredeyse bayılacak gibi oluyor. Ha bir de Alman askerleriyle ilgili bir haber filmi vardı... çok gülünçtü.

Ve biraz parası olanlar, çoğunlukla kafayı çekmeyi yeğliyorlardı. Dünya yumuşuyor, içleri ılınıyordu. Yalnızlık diye bir şey kalmıyordu. Çünkü o zaman insan kafasını dostlarla doldurabiliyor, düşmanlar yaratıp, bir bir canlarına okuyabiliyordu. Bir çukurun içinde otururken altındaki toprak yumuşamaya başlıyordu. Başarısızlıklar unutuluyor, gelecek korkunçluğunu yitiriyordu. Açlık peşini bırakıyor,dünya yumuşayıp kolaylaşıyor, insan istediği yere erişebiliyordu. Yıldızlar eşsiz bir biçimde yağmaya başlıyor, gök kadifemsi bir yumuşaklığa bürünüyordu. Ölüm bir dost; uyku, ölümün kardeşiydi. Eski zamanlar akla geliyordu... bir zamanlar evde dans etmiş olan güzel ayaklı bir kız... bir at... çok eskiden. Bir at ve eyer. Deri işlenmiş. Ne zamandı? Konuşacak bir kız bulmalı. İşte bu güzel. Belki onunla yatarım da. Ama burası sıcak. Yıldızlar öyle yakın ki. Acı ve sevinç birbirlerine öylesine benziyorlar ki sanki ikisi de aynı duygu. Keşke hep sarhoş olsam. Kim demiş kötü diye! Kim içmenin kötü olduğunu söylemeye cesaret edebiliyor? Papazlar... ama onların da kendilerine özgü bir sarhoşlukları var. İnce, kısır kadınlar: onlar bunu anlamayacak kadar dertli. Reformcular: ama onlar bunu anlayacak kadar derin yaşamıyorlar. Hayır... yıldızlar öylesine güzel ve yakın ki dünyaların kardeşliğine katıldım ben. Ve her şey kutsal... her şey, hatta ben bile.

Armonikayı taşıması kolaydır. Arka cebinden çıkartıp içindeki tozu atmak için avucunun içine vurursun. Tozlardan ve tütün artıklarından arınır. Artık hazırdır. Armonika ile ne istersen yapabilirsin: ince, tiz bir nota ya da uyumlu bir melodi. Kıvrak ellerinle müziği yoğurur, onu gayda gibi ağlatabilir, org gibi yuvarlatır, dağlardaki sazlar gibi inceltebilirsin. İstediğin gibi çalar, sonra cebinize koyarsın. Her zaman seninledir, her zaman cebindedir. Armonikanı çalar, yeni numaralar öğrenir, ellerinle melodiye biçim verebilir, dilinle tonu ayarlarsın. Kimse sana öğretmez. Ortalıkta dolaşırsın... kimi zaman öğle üzeri gölgelik bir yerde yalnız; kimi zaman akşam yemeğinden sonra kadınlar bulaşık yıkarken çadırda. Ayağına hafifçe tempo tutarsın. Tempoyla birlikte kaşların kalkıp iner. Yitirirsen ya da kırılırsa büyük

bir kayıp sayılmaz. Yirmi beş senti bastırdın mı yenisini alabilirsin.

Gitar daha değerlidir. Sol elin parmakları nasırlı olmalı. Sağ elin başparmağı da nasır tutmalı. Perdelere basabilmek için sol elin parmakları örümcek ayakları gibi gerilmeli.

Bu babamın gitarıydı. Bana notaları öğrettiğinde parmak kadar çocuktum. Onun kadar iyi çalmasını öğrenince, bir daha gitarı eline almadı. Kapının önünde oturup beni dinler, ayağıyla tempo tutardı. Bir parçayı çıkarmaya çalışırken becerene dek kaşlarını çatar, sonra arkasına yaslanıp başını sallardı. "Çal" derdi. "Güzel çal." İyi bir gitardır. Bakın ucu nasıl yıpranmış. Milyonlarca şarkı eskitti onu. Günün birinde yumurta gibi şişecek. Bir şey olursa onaramazsın, sesi bozulur. Akşamları çalarsın, yandaki çadırda biri de armonika çalar. İkisi birlikte çok güzel olur.

Keman hem az bulunur, hem de öğenmesi zordur. Ne perde var, ne de öğretmen.

Şu yaşlı adamı dinleyin de, öğrenmeye çalışın. Nasıl akort tutulacağını söylemez. Sırdır der. Ama ben adamakıllı izledim onu. Bak şöyle yapıyor.

Rüzgâr kadar tiz, hızlı ve sinirlidir keman.

İyi bir keman değil. İki dolar verdim. Adamın biri dört yüz yıllık kemanlar olduğunu söylüyor. Viski gibi eskidikçe güzelleşiyorlarmış. Elli, altmış bin dolar olduklarını söylüyor. Bilmem. Bana atıyor gibi geldi. Sesi biraz kötü çıkıyor galiba. Dans etmek ister misin? Yaya bol bol balmumu sürerim. O zaman sesi düzelir. İki kilometre öteden işitilir!

İşte akşamları bu üçünün sesi işitiliyor: armonika, gitar ve keman. Oynak bir İskoç dansı çalıp, ayakla tempo tutarken, gitarın kalın telleri yürek gibi atıyor, armonikanın tiz sesi ile keman gıcırtısı ona katılıyor. İnsanlar yakına geliyor. Uzakta durmaya dayanamıyorlar. Ayaklar yere vuruyor, bir delikanlı ortaya fırla-

yıp dans etmeye başlıyor. Çember daralıyor, dans başlıyor, topuklar toprağa vuruyor. Eller sallanıyor. Saçlar dökülüyor, soluk soluğa kalınıyor.

Şu Teksas'lı delikanlıya bakın. Uzun bacakları gevşek. Her adımda dört kez yere vuruyor. Hiç onun gibi dönen birini görmemiştim. Şu kırmızı yanaklı Kızılderili kızı nasıl da döndürüyor. Kız soluk soluğa kaldı. Yoruldu mu dersin? Acaba başı mı döndü.? Yok canım. Teksas'lı delikanlının perçemi gözüne düşüyor, ağzı iyice açılmış, ama yine de her adımda dörk kez yere vuruyor. Kızılderili kızla dans etmekten geri durmuyor.

Keman gıcırdıyor, gitar tempo tutuyor. Armonika çalan adamın yüzü kıpkırmızı. Teksas'lı delikanlı ile Kızılderili kız, köpekler gibi solumaya başlıyor. Yaşlılar kenarda durmuş el çırpıyorlar. Gülümseyip, ayakları ile yere vuruyorlar.

Eve dönüyoruz... okul binasındaydık. Ay batıya doğru kayıyor. Ve onunla birlikte yürüyorduk. Konuşmuyorduk, çünkü soluğumuz kesiliyordu. Hiç konuşmuyorduk. Birden karşımıza bir saman yığını çıkıyor. İçine girip yatıyoruz. Teksas'lı delikanlı ile kızın dans ede ede karanlığa dalışlarını gördüm de aklıma geldi. Sanki kimsenin kendilerini görmediğini sanıyorlar. Aman Tanrım! Keşke ben de o Teksas'lı delikanlı ile dolaşsaydım. Az sonra ay doğacak. Kızın babası gidip onları durdurmaya kalkacak ama, görürsün durduramayacak. Bunu, o da biliyor zaten. Mevsimleri durdursana, ağaçlara su yürümesini durdursana. İnsan doğaya engel olabilir mi? Biraz sonra ay doğacak.

Biraz daha çal... öyküsü olan şarkılar... 'Laredo Sokaklarında Gezerken'i çal.

Ateş söndü artık. Yeniden yakmak ayıp olur. Az sonra ay doğacak.

Su kanalının yanında bir papaz konuşuyor, insanlar ağlıyordu. Papaz bir kaplan gibi saldırıyor, sesiyle insanları kırbaçlıyor, onlar da kendilerini yere atıp sızlanıyorlardı. Onları tartıyor, ölçüyor, onlarla oynuyor, onlar yerde kıvranırken büyük bir güçle

her birini tek tek kolundan tutup kaldırarak, onları al Tanrım! diye haykırarak suya atıyordu. Hepsi bellerine dek suya girip dehşet dolu gözlerle efendilerine bakınca kıyıda diz çöküp onlar için dua etti; bütün insanların yerlerde kıvranıp ağlamaları için Tanrı'ya yalvardı. Sırılsıklam olmuş kadınlar ve erkekler papaza baktılar; sonra üstlerinden sular aka aka kampa, çadırlarına dönüp, fısıldadılar:

Kurtulduk, dediler. Kar gibi tertemiz olduk. bir daha günaha girmeyeceğiz.

Ve sırılsıklam olan korkmuş çocuklar fısıldadılar:

Kurtulduk. Artık günah işlemeyeceğiz.

Keşke neyin günah olduğunu bilseydim. Hiç durmaz yapardım.

Göçmenler yollarda eğlence arıyorlardı.

24

Cumartesi sabahı banyolar kalabalıktı. Kadınlar kendilerinin ve aile fertlerinin o gün giyecekleri elbiseleri yıkayıp güneşe astılar. Bütün kampta, akşamüzeri bir heyecandır başladı. Her zamankinden daha fazla patırtı etmeye başladı çocuklar. Öğleden sonra herkes, çocuğunu yıkamaya başladı. Saat beşten önce bütün çocuklar yıkanıp, en temiz elbiselerini giymiş durumdaydılar. Hepsi de annelerinden azar işitmemek için dikkatle yürüyor ve üstlerini kirletmemeye bakıyorlardı.

Büyük açık hava dans pistinde, bir komite durmadan çalışıyordu. Her elektrik teli bir kere elden geçiyor, kontrol ediliyordu. Saat altı sularında, erkekler ya işten ya da iş aramaktan döndüler. Yeni bir yıkanma faslı başladı. Bir saat sonra, herkes ortaya en yeni elbiselerini giymiş olarak çıktı. Kızlar, çiçekli elbiseler giymiş, saçlarını kurdelelèr bağlamışlardı. Analar aile fertlerini temizlemekte ve yemeklerini hazırlamakla meşguldüler.

Beş erkek, merkez komitesinin başkanı olan Ezra Huston'un çadırında toplandı. Uzun boylu, derin siyah gözlü, hoş bir adam olan Huston, arkadaşlarına onlardan istediklerini açıkladı.

"Bazı kimselerin, toplantımızda kavga çıkarmaya çalışacaklarını öğrenmemiz büyük bir şans oldu" dedi.

Üçüncü bölgenin ufak tefek temsilcisi:

"Onların kafalarını ezip, böyle şeylere kalkışmanın ne demek olduğunu öğretmeliyiz" dedi.

Huston:

"Yok" dedi. "Onların istediği de bu zaten. Yok, eğer biz de onların kavgasına katılırsak, polisler içeri girecek ve burada tahrikler olduğunu ileri sürecekler. Başka yerlerde de daha önce aynı yöntemi denediler."

İkinci bölgenin temsilcisi olan ince uzun oğlana döndü:

"Tem, örgülere nöbetçi koydun mu?" diye sordu. "Sakın yabancıları sokmasınlar."

Çocuk başını salladı:

"Evet" dedi, "on iki kişi koydum. Hiç kimseye vurmamaları için de iyice uyardım. Sadece zorlayan olursa itecekler."

Huston:

"Gidip Willie Eaton'u bulur musunuz?" dedi. "Eğlendirme komitesinin başkanı o değil mi?"

"Evet."

"Ona kendisini görmek istediğimi söyleyin."

Çocuk dışarı çıktı ve biraz sonra esmer bir Teksas'lıyla birlikte döndü. Willie Eaton'un kuvvetli çene kemikleri ve tozlu gibi görünen saçları vardı.

Huston:

"Bu gece olacakları işittin mi?" diye sordu.

"Evet."

"Ne gibi tedbirler aldın?"

Willie Eaton, neşeyle kıpırdandı.

"Efendim" dedi, "eğlendirme komitesi, her zaman beş kişiden oluşur, bu sefer yirmi kişi daha aldım. Hepsi de kuvvetli ve iyi niyetli arkadaşlar. Bir yandan dans edip bir yandan şarkı söyleyecek, bir yandan da gözlerini ve kulaklarını açacaklar. Herhangi bir tartışma falan olursa hemen oraya toplanacaklar. Oldukça iyi bir plan yaptığımızı sanıyorum. Hiç kimse bir şey anlamadan kavgacıları yakalayıp bir kenara çekecekler."

"Onlara kimsenin canını yakmamalarını söyle."

Willie güldü:

"Söyledim" dedi.

"Bir kere daha söyle."

"Hepsinden haberleri var. Kapıda da beş kişi bekliyor. Yabancı biri içeri girmeye çalışırsa engel olacaklar."

Huston ayağa kalktı. Kurşun rengi gözleri buz gibi soğuktu.

"Bana bak Willie" dedi. "Bu adamlara bir şey olmasın, anladın mı? Kapıda polisler hazır bulunacak. Eğer kan dökerseniz polisler oracıkta yakalarlar."

Willie:

"Merak etmeyin" dedi.

Huston yine de tatmin olmamıştı.

"İşler yolunda görünüyor" dedi içini çekerek. "Ama sen yine de dikkat et. Bu işten sen sorumlu olacaksın. Adamların bir yerini kanatmasınlar. Ne bir sopa ne de bıçak kullanılmasını istiyorum."

Willie:

"Merak etmeyin" dedi, "işaret bırakmayız."

Huston şüphelendi:

"Sana güvenmiyorum Willie" dedi. "Eğer illa da onlara sopa atmak istersen, öyle bir yerlerine vur ki kan akmasın."

Willie:

"Peki efendim" dedi.

"Seçtiğin adamlardan emin misin?"

"Evet efendim."

"İyi, herhangi bir şey olursa, ben dans pistinin sağ köşesinde olacağım."

Willie, alaylı bir selam verdi ve dışarı çıktı.

Huston:

"Bilmiyorum" dedi. "İnşallah bir şey olmaz. İnşallah Willie'nin adamları kimseyi öldürmezler. Şu polisler de bu kampla niye uğraşıyorlar sanki? Niye bizi kendi halimize bırakmıyorlar?"

Karanlık basıyordu artık. Orkestra, dışarıda ilk melodileri çalmaya başlamıştı. Işıklar birdenbire yandı ve iki adam her şeyi son bir kere gözden geçirdiler. Çocuklar müzisyenlerin etrafında kalın bir halka meydana getirmiştiler. Güzel sesli bir çocuk bir yandan gitar çalıyor bir yandan da halk şarkıları söylüyorlardı. Çadırlarından çıkanlar dans pistine doğru ilerliyor, kendilerine bir yer bularak oturup seyretmeye hazırlanıyorlardı. Bu geceye mahsus olarak, dans pistinin etrafını tel örgüyle çevirmişlerdi. Elli adım aralıklarla, nöbetçiler otların üstüne oturmuş, gözlerini dört açmış, bekliyorlardı.

Şimdi misafirlerin arabaları gelmeye başlamıştı. Küçük çiftlik sahipleri ve aileleri, diğer kamplarda yaşayan göçmenler, birer birer geliyorlardı. Her misafir, kapıda kendisini davet eden kampçının adını söylemek zorundaydı.

Artık orkestra bütün gücüyle çalmaya başlamıştı. Koyu dindarlar, kamplarının, önünde oturmayı tercih etmiş, yüzlerinde acı bir ifadeyle ara sıra dans pistine göz atıyorlardı. Birbirleriyle bile konuşmuyor, gözleriyle günah avcılığına çıkmış, öylece bekliyorlardı.

Joad'ların tentesinde Ruthie ile Winfield analarının verdiği yemeği aceleyle atıştırdıktan sonra dans pistine doğru ilerlemeye koyulmuşlardı. Ana, onları geri çağırdı. Burunlarının, kulaklarının içine baktı ve yeter derecede temiz olmadıklarını görerek, banyoya götürdü. Çocuklar, analarının elinden kurtulunca, bir daha yakalanmamak için var güçleriyle arkadaşlarının yanına koştular ve oradaki çocuklar halkasına katıldılar.

Al, yemeğini bitirdikten sonra ağabeyinin jileti ile traş olabilmek için yarım saat uğraştı. Tertemiz bir pantolon, çizgili bir gömlek giymiş, saçlarını güzelce taramıştı. Sarı ayakkabılarını da bir parça tuvalet kâğıdıyla sildikten sonra, dans pistine doğru yürüdü.

Müzik başlamıştı. Al ayağıyla tempo tutuyordu.

Baba tabağını bırakarak kalktı.

"Haydi John, gel" dedi.

Sonra anaya döndü:

"İş hakkında erkeklerle konuşacağız" diye açıklama yaptı.

Baba'yla John amca yönetim kulübesine doğru uzaklaştılar.

Tom, ekmeğiyle yemeğini ağır ağır yiyordu. Tabağını anasına uzattı. Ana tabağı alıp hemen yıkadı ve kurulaması için Rosasharn'a verdi.

"Sen dans etmeyecek misin?" diye sordu oğluna.

"Dans edip etmeyeceğimi bilmiyorum ama komitedeydim. Eğlendirme komitesinde."

Rosasharn ona döndü:

Tom:

"Aman Allah'ım nasıl da şişiyor" diye bağırdı.

Rosasharn kızardı ve anasının uzattığı ikinci tabağı aldı.

Ana:

"Tabii şişecek" diye cevap verdi.

Tom:

"Gittikçe de güzelleşiyor" diye sözüne devam etti.

Kız büsbütün kızardı ve ağabeyine:

"Sus artık" dedi yumuşak bir sesle.

Anası:

"Güzelleşmesi normal" diye söze karıştı. "Hamile kadınların hepsi güzelleşir."

Tom güldü:

"Eğer böyle şişmeye devam edecek olursa, karnını taşımak için tekerlekli bir arabaya ihtiyacı olacak."

O sırada Willie Eaton ona yaklaştı.

"Siz Tom Joad'mısınız?" diye sordu.

"Ben eğlendirme komitesinin başkanıyım. Sizden söz ettiler. Size ihtiyacımız olacağını sanıyorum."

"Tabii" dedi Tom. "Sizi anamla tanıştırayım."

"Nasılsınız?" dedi Willie.

"Sizinle tanıştığıma memnun oldum."

"Sizi önce kapıya koyacağım" dedi Willie. "Sonra da dans pistine gelirsiniz. Kapıdan içeri girenlere dikkat etmenizi rica edeceğim. Yanınızda biri daha olacak. Sonra da hem dans eder hem de etrafı kollarsınız."

Tom:

"Peki" dedi. "Sanıyorum, bunları yapabilirim."

Ana şüphelenmişti.

"Bir şey mi var?" diye sordu.

Willie:

"Hayır efendim" diye cevap verdi. "Hiçbir şey yok ve olmayacak."

Tom:

"Hiç" dedi. "Eh, öyleyse ben sizinle geleyim. Sonra seni görürüm ana."

İki genç adam beraberce, ön kapıya doğru ilerlemeye başladılar.

Ana, yıkanmış olan bulaşıkları bir kutunun üstüne koydu.

"Rosasharn dışarı gel" diye seslendi.

Kız dışarı çıktı ve hemen bulaşıkları kurulamaya başladı.

"Tom sana şaka yapıyordu."

"Biliyorum. Canım buna sıkılmadım. Ama bana bakmaları canımı sıkıyor."

"Buna engel olmana imkân yok. İnsanlar her şeye rağmen sana bakacaklar. Ama şuna inan ki gebe bir kadın görmek insanların hoşuna gider. İçlerinden gülmek gelir. Bu onunla alay etmelerinden değil, hayat neşesi duymalarındandır. Toplantıya gelmiyor musun?"

"Gelecektim ama bilmem ki. Connie, keşke burada olsaydı. Anneciğim çok üzülüyorum. Nc kadar üzüldüğümü bilemezsin."

Anası ona dikkatle baktı:

"Üzüldüğünü biliyorum" dedi. "Ama Rosasharn, anamı babamı utandırma."

"Böyle bir niyetim yok ana."

"Eh sana söylüyorum. Bizi utandırma. Utanacak bir şeyimiz olmamasına rağmen, başımızda ne kadar sıkıntı olduğunu biliyorsun."

Kızın dudakları titredi.

"Ben" dedi, "ben... toplantıya gelemeyeceğim."

Sonra olduğu yere çöktü yüzünü ellerine gömdü.

"Ana bana yardım et" diye inledi.

Ana ellerini bulaşık beziyle kuruladı ve kızının önünde diz çökerek onun saçlarını okşadı.

"Sen iyi bir kızsın" dedi. "Bütün çocukluğun boyunca da iyi bir kızdın. Ben sana bakarım, korkma. Şimdi seninle ne yapacağız biliyor musun? Gidip dans pistinin yanında oturacağız ve dans edenleri seyredeceğiz. Eğer biri seni dansa davet edecek olursa, kuvvetinin buna yetişmeyeceğini söylerim olur biter. Sen de müzik dinleyip, etrafı seyrederek ve benimle konuşarak zaman geçirirsin."

Rosasharn, başını kaldırdı:

"Dans etmeme engel olursun, değil mi?" dedi.

"Tabii olurum."

"Kimsenin bana dokunmasına izin vermezsin değil mi?"

"Hayır, vermem."

Kız içini çekti. Ümitsiz bir sesle:

"Ne yapacağımı bilemiyorum ana" dedi. "Gerçekten bilmiyorum ne yapacağımı!..."

Anası onun dizini okşadı.

"Bak" dedi. "Bana bak. Sana anlatayım. Kısa bir süre sonra her şeyi unutacaksın. Bu söylediğimin ne kadar doğru olduğunu

kısa süre sonra sen de anlayacaksın. Haydi, gel şimdi. Elimizi yüzümüzü yıkayalım ve en temiz elbiselerimizi giyerek pistin kenarına gidelim."

Kızını elinden tutarak tuvalete götürdü.

Babayla John amca'nın da bulunduğu bir grup erkek, yönetim kulubesinin önünde konuşuyordu.

Baba:

"Biraz daha erken davransaydık bugün iş bulacaktık" dedi. "Birkaç dakika geç gitmemiz, bu fırsatı kaçırmamıza neden oldu. Sadece iki kişiye ihtiyaçları varmış. Doğrusu, çok garip bir şeydi. Hasır şapkalı bir adam çıktı ve 'ihtiyacımız olan iki kişiyi aldık' dedi. 'Siz lütfen kampa gidin ve deyin ki eğer yirmi sente çalışmaya razı olurlarsa, çok işçiye ihtiyacımız olacak."

Adamlar sinirli sinirli kıpırdandılar. Siyah şapkasının gölgesi bütün yüzünü kaplamış olan, geniş omuzlu bir adam:

"Allah belasını versin" dedi. "O kadar iyi biliyorum ki ne yapmak istediklerini. Yirmi sente çalışacak adam bulamazlar mı sanıyorsunuz? Yüz kişi bulurlar. Aç adam dolu ortalık, ailenizi saatte yirmi sentle geçindiremezsiniz ama bu hiçbir şey kazanmamaktan daha iyidir. Neredeyse, kısa bir süre sonra iş vermek için bizden para alacaklar."

Baba:

"Bu iki adamı yirmi beş sentten işe almışlardı" dedi. "Ama biz yirmi sente razı olsaydık, onları çıkarıp bizi alırlardı. Adamların halini görmeseydik yirmi sente hemen razı olurduk. Ama adamlar... Onları görmeliydiniz."

Siyah şapkalı:

"Çok garip şeyler dönüyor" dedi, "bizim anlayamayacağımız şeyler. Meyve fiyatları o kadar ucuzlatılmış durumda ki, küçük toprak sahipleri meyvelerini toplatamıyorlar. Çünkü onları toplatmak için verecekleri para, satıştan kazanacakları paradan daha fazla."

Baba:

"Bana öyle geliyor ki" dedi...

"Hepimizin hiç olmasa bir dönümcük arazisi olsa, bütün sorun halledilmiş olurdu. Örneğin karım o arazide patates yetiştirip domuz besleyebilirdi. Böylece, ben de dışarıda küçük bir iş bulursam, gül gibi geçinip giderdik. Çocukları okula bile yollardık belki de. Buradaki okullar gibisini hiç görmemiştim."

Siyah şapkalı:

"Bizim çocuklarımız o okullarda rahat edemiyorlar" dedi.

"Niçin? Okulların görünüşleri çok güzel."

"Bizim çocuklarımızın çorabı bile yok. Oysa diğer çocukların hepsi temiz giyimli. Oğlumu okula verdim. Eve, her gün ağlayarak dönüyordu. 'Pis Oklahoma'lı diye alay ediyorlarmış. O da hep kavga ediyordu. Laf aramızda hepsini de bir güzelce dövüyordu. Her akşam, burnu kan içinde elbiseleri yırtık pırtık geliyordu. Ne olacak bilmiyorum."

Baba:

"Peki ben ne yapacağım?" dedi. "Paramız bitti. Oğullarımdan biri geçici bir iş buldu ama bu bizi beslemez. Yirmi sente çalışmaya razı olacağım, başka çarem yok."

Siyah şapkalı başını kaldırıp ona baktı. Acı bir sesle:

"Bunu yapacaksın demek" dedi. "Ben yirmi beş sentten aşağı çalışmam. Benim işini elimden alacaksın demek. O zaman benim karnım da acıkacak ve on beş sente çalışmaya razı olacağım. Haydi, ne duruyorsun, git yirmi sente çalışmaya başla."

Sonra başını eğdi yine:

"Bilmiyorum" dedi. "Ne yapacağımı gerçekten bilmiyorum. Günde on iki saat çalıştığımı halde karnımızı doyuramıyoruz. Ne kötü, değil mi? Çocuğum ihtiyacından az beslenebiliyor. Aklımı kaçıracak gibi oluyorum bunları düşündükçe."

Tom kapıda durmuş, toplantıya gelen insanları seyrediyordu. Kapının tam üstüne yerleştirdikleri büyük bir projektör, içeri girenlerin yüzlerinin rahatça görülmesini sağlıyordu.

Wille Eaton:

"Yanınıza Jule Vitela'yı vereceğim" dedi. "İyi bir insandır. İkiniz de gözünüzü açın, kargaşalık çıkarma niyetiyle buraya kimlerin geldiğini anlamaya çalışın."

Tom:

"Peki" diye cevap verdi. "Sen merak etme."

Toplantıya gelenler, birer birer kapıdan giriyordu. Kızlar saçlarını örmüş, erkekler ayakkabılarını boyamışlardı. Jule gelip onun yanında durdu.

"Ben de seninleyim" dedi ona.

"Bana kalırsa" dedi ona Tom, "tam bir Kızılderili'siniz."

Gerçekten de adamın elmacık kemikleri çıkık, gözleri de yukarı doğru çekikti.

Jule:

"Yok" dedi, "tam değil ama yarı yarıya Kızılderili'yim. Eğer saf kan Kızılderili olsaydım buralarda ne işim vardı. Bazı Kızılderililer kendi topraklarında gayet güzel bir hayat kurmuşlardı."

"Şu insanlara bakın" dedi Tom, "baloya gidiyorlar sanki."

Kapıdan akın akın insan giriyordu. Bunlardan bazıları civardaki küçük çiftlik sahiplerinin aileleri, bazıları da başka kamplarda yaşayan göçmenlerdi.

Jule:

"Bu toplantılar çok garip" dedi. "Aslında kampa bir yarar falan sağladığı yok ama sadece arkadaşlarını davet edebilmeleri, onlara gurur veriyor. Bizim kampta yaşayanlar, dostlarından saygı görüyorlar bu toplantılar yüzünden. Hey şuraya bak."

Kapıdan üç blucinli genç adam giriyordu. Birbirlerine çok yakın yürümeleri dikkati çekiyordu. Kapıdaki bekçi onlara kime geldiklerini sordu. Gereken cevabı vermiş olacaklar ki, geçtiler.

Jule:

"Bunlara dikkat etmek gerek" dedi ve "bekçinin yanına gitti."

"Bu üçünü kim çağırmış?" diye sordu.

"Jacson adlı biri. Dördüncü bölgeden."

Jule, Tom'un yanına döndü.

"Beklediklerimiz bunlar sanırım" dedi.

"Nereden biliyorsun?"

"Bilmem. Öyle bir his var içimde. Korkuyor gibi halleri var. Onları takip et de Willie'ye söyle gözden kaçırmasın. Dördüncü bölgeden Jackson'a da sorsun. Bakalım doğru mu söylediler. Ben burada kalayım."

Tom, genç adamların ardından koştu. Dans pistine doğru ilerlediler ve en önde bir yere yerleştiler. Tom, orkestra yanında Willie'yi gördü ve ona işaret etti.

Willie, ona yaklaştı:

"Ne istiyorsun?" diye sordu.

"Şu üçüncü görüyor musun? Şu karşıdakileri."

"Evet."

"Dördüncü bölgeden Jacson adlı birinin davetlisi olduklarını söylediler."

Willie ensesini kaşıdı ve karşıda Huston'u göstererek ona doğru yürüdü.

"Şu üç adam" dedi. "En iyisi dördüncü bölgeden Jackson'u bulup onları davet edip etmediğimi öğrenmek."

Huston bir şey söylemeden arkasını döndü ve uzaklaştı. Birkaç dakika sonra uzun boylu, zayıf bir Kansas'lıyla birlikte dönmüştü.

"İşte Jackson" dedi. "Bak Jackson, şu üç adamı tanıyor musun?"

"Evet."

"Onları sen mi davet ettin?"

"Hayır."

"Peki, kendilerini nereden tanıyorsun."

"Onlarla Gregoria'da birlikte çalıştım."

"Demek adını da biliyorlardı."

"Tabii, yan yana çalışıyorduk."

"Peki Bay Jacson" dedi Huston. Onların yanına gitme. Eğer iyi davranacak olurlarsa onları dışarı atmamız için hiçbir neden yok. Teşekkür ederiz Bay Jackson."

Sonra Tom'a döndü.

"İşinizi iyi başardınız" dedi. "Bunlar, beklediğimiz adamlar sanırım."

Tom:

"Onları Jule tanıdı" dedi.

Willie:

"Hiç şaşmam" dedi, "Kızılderili kanıyla onların kokusunu almıştır. Eh, onları adamlarıma göstereyim bari."

Tam o sırada on altı yaşlarında bir çocuk nefes nefese Huston'un yanına geldi.

"Bay Huston" dedi, istediğinizi yaptım. Okaliptüs ağaçlarının altında içinde altı adam olan bir araba, kuzeyde de içinde dört

adam olan bir araba var. Onlardan kibrit istedim ve silahlı olduklarını gördüm."

Huston'un gözleri koyulaştı.

"Willie" dedi, "her şeyin hazır olduğundan emin misin?"

Willie, neşeli bir sesle:

"Merak etmeyin Bay Huston" diye cevap verdi. "Her şey yolunda. Bu gece hiçbir şey olmayacak."

"Onları sakın öldürmeyin. Sessizce bana getirebilirseniz memnun olurum. Onları görmek isterim. Çadırımda bekleyeceğim."

Willie:

"Elimizden geleni yapacağız" dedi.

Dans henüz başlamamıştı. Willie sahneye çıktı.

"Haydi" dedi, "eşlerinizi seçin, halk dansları yapacağız."

Genç kızlar ve genç erkekler hemen yerlerinden fırlayıp piste geldiler. Erkekler sabırsızlık içinde kımıldanıyor, kızlar utanarak önlerine bakıyorlardı. Pistin etrafında yaşlılar aralarına karışmalarını önlemek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Daha uzakta, birkaç çadırın önünde oturmakta olan dindarlar bu büyük günahı, her zamanki gibi kederli gözlerle seyrediyorlardı.

Ana ile Rosasharn tahta bir sıranın üstünde oturmuş, pisti seyrediyorlardı.

Birkaç genç Rosasharn'la dans etmek istedi. Ana, hepsine de:

"Yok, sağlığı iyi değil" cevabını verdi.

Rosasharn anasının bu davranışından son derece memnundu. Kadının her konuşmasında kızarıyor ve gözleri parlıyordu.

Willie, son bir kez piste baktı ve ellerini kaldırarak:

"Hazır mısınız?" diye bağırdı. "Öyleyse başlayalım."

Orkestra başlamıştı. Dans ilerledikçe kızların saçları dağıldı, erkeklerin alnından terler süzülmeye başladı. Etrafındaki yaşlı kimseler ellerini birbirine çarparak tempo tutuyor ve bir yandan da ayaklarını sallıyorlardı.

Ana, kızının kulağına eğildi.

"Belki inanmazsın ama baban gençliğinde mükemmel dans ederdi" dedi. "Bütün bunlar bana eski günlerimi hatırlatıyor."

Oradaki bütün yaşlı insanların yüzlerinde eski günlerin tebessümü vardı.

Willie:

"Biraz sonra herkes birazcık dinlenecek" diye seslendi.

Müzik birdenbire durdu. Dans edenler de nefes nefese durdular. Çocuklar, zincirden boşanmış gibi birden pistin üzerine hücum ettiler. Dans edenler, elleriyle kendilerini yelpazeleyerek yerlerine oturdular. Orkestradakiler de ayağa kalkıp gerindiler ve yine yerlerine oturdular. Bir gitar hazır bir melodi çalmaya başladı.

Willie:

"Yeni bir halk dansı için eşlerinizi seçin" diye seslendi.

Herkes yerinden kalktı. Tom, üç adamın yanında duruyordu. Onların, etrafı iterek ortaya doğru ilerlediklerini gördü. Willie'ye elini salladı. Willie de kemancıya bir şeyler söyledi. Üç adamdan biri, ortada eşiyle müziği beklemekte olan bir kızın yanına sokuldu.

"Bununla ben dans edeceğim" dedi.

Sarışın çocuk hayretle başını kaldırdı.

"Evet ama o benim eşim."

"Dinle köpek oğlu köpek..."

Keskin bir ıslık sesi duyuldu karanlığın içinde. Üç adam birden katı bir duvarla çevrildi. Üçü de ağızlarının üstünde kuvvetli ellerin temasını duydular. Sonra hep birlikte pistten çekildiler.

Willie:

"Müzik devam etsin" diye seslendi ve orkestra çalmaya başladı.

Kapının önüne bir araba gelmişti. Şoför seslendi.

"Açın. Kampınızda isyan çıkmış."

Bekçi yerinden bile kımıldamadı.

"İsyan falan yok" dedi. "Müziği dinlesene. Hem siz kimsiniz?"

"Polis."

"Çağrıldınız mı?"

"Eğer isyan çıkarsa, çağrılmadan da girebiliriz."

Bekçi:

"Burada isyan falan yok" dedi.

Arabanın içindeki adamlar müziğe kulak kabarttılar. Sonra araba yavaşça gerileyerek uzaklaştı. Okaliptüs ağaçlarının altına gelince durdu ve yine beklemeye başladı.

Üç genç adam, güçlü kuvvetli kollar tarafından karanlığa sürüklenmişti."

Tom:

"Bu işi başardık" dedi.

Elleriyle, esirinin omuzlarından tutuyordu sıkıca.

Willie, pisti terk ederek onlara doğru koştu.

"Mükemmel başardınız" dedi. "Huston, bunları görmek istiyor şimdi."

Huston karanlığın içinde belirdi.

"Bunlar mı?" diye sordu.

Jule:

"Tabii" dedi. "Durup dururken ayağa kalkıp kavga çıkarmaya davrandılar."

"Şunların yüzlerini çevirin bakayım. Bunu niye yaptınız?"

Üç genç adam önlerine bakıyorlardı. Cevap vermediler.

"Size kim emir verdi?"

"Biz hiçbir şey yapmadık ki. Dans etmek istiyorduk."

Jule:

"Hayır" dedi, "o çocuğu bir vuruşta yere serecektiniz."

Tom:

"Bay Huston" dedi, "bunlar ayağa kalkar kalkmaz, birisi ıslıkla işaret verdi."

"Evet, biliyorum. Polisler hemen kapıya geldiler. Size hiçbir şey yapmayacağız. Size, gelip toplantımızda kargaşalık çıkarmanızı kim söyledi. Biz her şeyi biliyoruz. Sizi, bu işe niye alet ettiler?"

"Eh, insanın karnı aç olunca..."

"Sizi kim gönderdi. Kim para verdi?"

"Daha paralarımızı almadık."

"Almayacaksınız da. Kavga olmayınca para da suya düştü. Öyle değil mi?"

Adamlardan biri:

"İstediğinizi yapın" dedi. "Bir şey anlatmayız size."

Hustan bir an önüne baktı. Sonra yumuşak bir sesle:

"Peki" dedi. "Söylemeyin. Ama bana bakın. Kendi insanlarınızı, sizden olanları arkadan vurmayın. Burada mutlu bir hayat yaratmaya, bu kederli insanları biraz olsun eğlendirmeye çalışıyoruz. Bunu bozmaya çalışmayın, bir kere düşünün. Kendinize zarar veriyorsunuz."

"Peki çocuklar" dedi sonra kendi adamlarına dönerek:

"Onları arka kısımdaki tel örgütlerden dışarı atın. Bir şey yapayım demeyin sakın. Ne yaptıklarının farkında bile değiller."

Sonra mahkûmlara döndü:

"Bana bakın" dedi. "Bu sefer sizi bırakıyoruz. Ama onlara verdiğiniz sözü geri alın. Eğer bu bir daha tekrarlanacak olursa, gelen kim olursa olsun, canını çıkartana kadar döveceğimizden emin olun."

Tel örgüye yaklaşmıştılar. Nöbetçiler ayağa kalkarak onları karşıladı. Willie:

"Misafirlerimiz erken gitmek istediler" dedi.

Üç adam tel örgüden atlayarak karanlığın içinde kayboldular.

Genç kızlar dans pistine döndüler. Müzik bütün hızıyla devam ediyor, salondaki neşe artmış bulunuyordu.

Yönetim kulübesinin önünde aile reisleri hâlâ konuşuyorlardı.

"Bir değişiklik olacak ama ne olduğunu bilmiyorum" dedi. "Belki biz görmeyiz onu. Ama bu tedirginlikten anlıyorum ki büyük bir değişiklik olacak. İnsanlar durumlarına hiçbir çare bulamadıkları için sinirli oluyorlar."

Siyah şapkalı, şapkasını yukarı doğru itti.

"Bilmiyorum" dedi, "ben de sizin gibi bazı değişikliklerin olacağını hissediyorum ama onların ne olduğunu bilemem. Bakın size küçük bir şey anlatayım. Ohio, Arkon'da lastik şirketlerinde

dağlarda yaşayan köylüleri çalıştırmayı tercih ediyorlarmış. Bunun sebebi de onların daha ucuz çalışmalarıymış. Bu adamlar işçi birliğine yazılınca kıyamet kopmuş. Şehirdeki herkes, kızılların baskınına uğradık, diye bağırmaya başlamış. Ha sonra bir gün, ne olmuş biliyor musunuz? Bu köylü dedikleri adamlar beş bin kişi olmuşlar, silahlarını omuzlarına takıp bir ordu halinde kasabanın içinden geçmişler, sonra kırlarda bir hindi öldürüp, yine sessizce geçmişler kasabanın içinden ve dağlarına dönmüşler. Beş bin silahlı dağlıyı düşünün bir kere. O zamandan beri kimse onların ücretlerini kısmak istememiş inanın bana. Gül gibi geçinip gidiyorlarmış dağlılarla. Biliyor musunuz? Bu Kaliforniyalılar da çok şımarmaya başladılar. Biz de aramızda böyle bir birlik kursak da silahlarımızı bir göstersek onlara diye düşünüyorum bazen."

Adamlar başlarını kaldırıp ona baktılar. Sonra yere indirdiler bakışlarını. Ayaklarıyla toprağın üstünde şekiller çizmeye başladılar.

25

Kaliforniya'da bahar çok güzeldir. Meyve ağaçlarının çiçek açtığı vadiler sığ bir denizin hoş kokulu pembe ve beyaz sularıdır. Sonra ilk filizler asmaların iri budaklarından dökülerek kütüğü kaplar. Yemyeşil tepeler kadın memeleri gibi yuvarlak ve yumuşaktır. Aşağıda sebze bahçeleri, yüzlerce metre uzunluğunda açık yeşil salata ve küçük karnabahar çiçekleri, grimsi yeşil enginar sıralarıdır.

Sonra ağaçlardan yapraklar fışkırır ve meyve ağaçlarından dökülen çiçekler yeryüzünü pembe beyaz bir halıyla kaplar. Çiçeklerin ortaları şişer, irileşir ve renklenir: kirazlar, elmalar, şeftaliler ve armutlar beliriverir. Tüm Kaliforniya üretime geçer sanki; meyveler irileşir, dallar öylesine ağırlaşır ki, üstlerindeki ağırlığı taşıyabilmeleri için altlarına destek koymak gerekir.

Bu bereketliliğin ardında tohumlarla deneyler yapan, topraktaki milyonlarca düşmana, köstebeklere, böceklere, mantarlara ve küflere karşı kökleri daha dayanaklı yapacak tekniklerini geliştiren kişilerin bilgisi ve yeteneği vardır. Bu insanlar tohumları, kökleri mükemmelleştirmek için dikkatle, durup dinlenmeden çalışırlar. Bunların yanı sıra bir de asalaklara karşı ağaçları ilaçlayan, asmalara kükürt püskürten, hastalığı, çürümeyi ve küflenmeyi engelleyen insanlar vardır. Koruyucu ilçları keşfeden doktorlar, sınırlarda meyve böceklerini araştıran, hasta ağaçları karantinaya alan, onları söküp yakan bilgili insanlar. Genç ağaçları ve asmaları aşılayanlar ise bunların en akıllılarıdır çünkü yaptıkları bir operatörünki kadar ince ve titizlik isteyen bir iştir; bu insanların kabuğu yarmaları, aşıyı yapmaları ve yaraları sarıp, açık havadan koruyabilmeleri için bir operatörün elleri ile yüreğine sahip olmaları gerekir. Bunlar büyük adamlardır.

Ekili sıraların arasında ekiciler dolaşır, baharla birlikte fışkıran ayrık otlarını yolar, toprağı bereketlendirmek için altüst eder, kanallar açar, suyun birikmesi için küçük gölcükler oluşturur, ağaçların suyunu çalabilecek ot köklerini söküp atarlar.

Ve meyveler durmadan irileşir, asmaların üstünde çiçek kümeleri fışkırır. Günler geçtikce hava ısınır, yapraklar koyu bir yeşile bürünür. Küçük, yeşil, kuş yumurtalarını andıran eriklerin ağırlığıyla dallar boyunlarını eğer. Sert şeftaliler zamanla biçimlenir, kabukları tüylenir. Asmalar çiçeklerini döker, bunların yerini yemyeşil yumrular alır. Tarlalarda çalışanlar, küçük meyveliklerin sahipleri ürünü seyredip hesaplar yaparlar. Yılın üretken dönemi başlamıştır. Bilgileriyle bu üretkenliği artırabilen insanlar gurur duyarlar. Çalışmaları ile dünyayı değiştirmişlerdir. Güdük, cılız ürünler irileşmiştir. Küçük, ekşi elmalar daha büyüyüp tatlılaşmış, ağaçların arasında yetişip kuşları besleyen üzümler kırmızı, siyah, yeşil, açık pembe, mor, sarı binlerce çeşide bürünmüşlerdir. Her birinin ayrı bir tadı vardır. Deney çiftliklerinde çalışanlar bir bakıma yeni meyveler yetiştirirler; tüysüz şeftaliler, kırk tür erik, ince kabuklu ceviz. Ve durmadan çalışar,

iyilerini seçer, aşılar, değiştirir, kendilerini ve toprağı üretime zorlarlar.

Ve önce kirazlar olgunlaşır. Kilosu üç sent. Bu paraya onları toplamaya değmez. Dolgun, tatlı, kırmızı kirazlar. Yarıların kuşlar yer, onların açtığı deliklerden kurtlar girer. Ve yere düşüp kururlar, üstlerindeki deri büzülür.

Mor erikler yumuşayıp tatlılaşır. Hay Allah kahretsin! Onları toplayıp kurutmamız ve kükürtlememiz olanaksız. Ne denli düşük olursa olsun ücretleri ödeyemeyiz. Ve mor erikler yerlerde sürünür. Önce üstlerini örten kabuk kırışır, başlarına sinekler üşüşür, vadi çürüyen meyvelerin kokusuyla dolar. Meyveler kararıp yerlerde kururlar.

Sonra armutlar sararıp yumuşar. Bir tonu beş dolar. Yirmi tane yirmi beş kiloluk kutu beş dolar; ağaçlar ilaçlandı, aşılandı... meyveyi topla, kutulara koy, kamyonları doldurup, meyveleri konserve fabrikalarına götür... beş dolara kırk kutu. Olmaz böyle şey! Ve sarı meyveler yere düşüp çürüyor. Çürüyenlerin kokusu ortalığı sarıyor.

Sonra üzümler... iyi şarap yapamayız. Kimse iyi şarap yapamaz. Üzüm salkımlarını asmalardan kopar. İyi üzümleri, çürük üzümleri, arıların soktuğu üzümleri. Sapları ez, pis ve çürümüş üzümleri ez.

Ama fıçılarda küf ve karınca asidi var.

İçlerine kükürt ve tanen asidi koyun.

Şaraba kokusunu veren mayalanma değil, çürümenin ve kimyasal maddelerin kokusu.

Boşver! Nasılsa içinde alkol var. İnsanları sarhoş etmeye yeter.

Küçük çiftçiler gırtlağa kadar borca battıklarını görüyorlar. Ağaçları ilaçlıyor ama ürünlerini satamıyor, aşılıyor ama ürünlerini toplayamıyorlar. Bilgili insanlar çalışmış, yeni teknikler bul-

muşlar ama meyveler yerlerde çürüyor, şarap fıçılarında çürüyen ezilmiş üzümler havayı zehirliyor. Şarabın tadına bir bakın... üzüm tadı değil bu, yalnızca kükürt, tanen asidi ve alkol.

Bu küçük meyve bahçesi gelecek yıl büyük bir şirketin parçası olacak, çünkü borçları sahibini yiyip bitirecek.

Asma bahçeleri bankanın olacak. Yalnız büyük toprak sahipleri yaşıyabilir, çünkü onların da konserve fabrikaları var. Kabukları soyulmuş, ikiye bölünüp pişirildikten sonra konservelenmiş dört şeftalinin fiyatı da on beş sent. Üstelik konservelenen şeftaliler bozulmaz. Yıllarca dayanır.

Tüm eyalette meyveler çürüyor, havayı saran koku ülkede büyük bir üzüntü yaratıyor. Ağaçları aşılayan, tohumları bereketlendiren, meyveleri irileştiren insanlar, ürettikleri ürünleri aç halka yedirme yolunu bulamıyorlar. Yeni meyveler yaratan insanlar, ürünlerini aç halkın yiyebilmesini sağlayacak bir sistem yaratamıyorlar. Başarısızlık tüm eyalette büyük bir acı gibi yayılıyor.

Fiyatları yüksek tutmak için asmaların, ağaçların kökleri kazınmalı. İşin en acı yönü de bu. Kamyon dolusu portakallar yere boşaltılıyor. Meyve almak için kilometrelerce uzaktan insanlar geliyor ama olacak şey değil bu. Gidip yerden portakal toplamak varken neden kilosuna yirmi sent versinler? Ve çiftçiler portakalların üstüne benzin döküp yakıyorlar, işlenen suça ve meyve almaya gelen insanlara kızıyorlar. Bir milyon insan aç, bir milyon insan meyveye muhtaç... ve sapsarı portakal yığınlarının üstüne benzin dökülüyor.

Tüm bölgeyi çöp kokusu kaplıyor.

Gemilerde yakıt yerine kahve yakın. Isınmak için mısır yakın, çok iyi ısıtıyor. Patatesleri ırmağa dökün ve aç insanlar onları sudan çıkartmasın diye ırmak kıyısan muhafızlar dikin. Domuzları öldürüp gömün, bırakın leş gibi koksun ortalık.

Burada açıklanması olanaksız bir suç işleniyor. Burada göz-

yaşlarının dile getiremeyeceği bir üzüntü var. Burada tüm başarılarımızı bir yana iten bir başarısızlık var. Toprak bereketli, sıra sıra meyve ağaçları, güçlü gövdeleri, olgun meyveleri... Ve besin yetersizliğinden ölen çocukların ölmeleri gerek, çünkü portakaldan yeterince kâr edilmiyor. Defin memurlarının kâğıtları şöyle imzalamaları gerekiyor: Besin yetersizliğinden ölmüştür. Çünkü yiyeceklerin çürümesi gerekli, bu işin yapılması zorunlu.

İnsanlar ırmaktan ağlarla patates toplamak istiyor, muhafızlar onları engelliyor. Külüstürleriyle yerlere atılan portakalları almaya geliyor, ama meyvelerin üstüne gaz dökülüyor. Ve çekilip bir kıyıda duruyor, çukurda öldürülen domuzların çığlıklarını dinliyor, sonra çukurların doldurulusunu, portakal yığınlarının kül oluşunu izliyorlar. Ve insanların gözlerinde başarısızlık okunuyor. Aç insanların bakışlarına giderek artan bir öfke yerleşiyor. Gazap üzümleri insanların ruhlarında olgunlaşıyor, bağbozumu yaklaşıyor...

26

Weedpactch kampında bir akşam, yemekten sonra ana bulaşıkları yıkamaya başlamadan önce biraz oyalandı.

"Bir şey yapmalıyız" diyordu.

Eliyle Winfield'i göstererek:

"Şunun haline bakın" dedi.

Hepsi birden başlarını küçük oğlana çevirdiler.

Ana:

"Uykusunda sayıklıyor, kendini oradan oraya atıyor" dedi. "Halimiz berbat. Aşağı yukarı bir ay oluyor buraya geleli. Sadece Tom, üç günlük bir iş buldu. Sizlere gelince, her gün iş aramaya gittiğiniz halde hiçbir iş bulamadınız. Burada bunları konuşmam belki canınızı sıkar ama bunu yapmak zorundayım. Rosasharn yakında doğuracak. Bir kere rengine bakın. Konuşalım, anlaşalım ve bunun bir çaresini bulalım."

Hepsi önlerine bakıyorlardı. Baba çakısıyla tırnaklarını temizliyordu. Tom, dudaklarını ısırıyordu.

Anasına:

"Ana" dedi, "her gün ne yaptığımızı sanıyorsun. İş bulamayacağımızı bile bile gidip akşama kadar arıyoruz. Halimiz ne acı biliyor musun?"

Ana sert bir sesle:

"Ümidimizi kaybetmeye hakkınız yok" dedi. "Bütün aile böylece küçük düşüyor. Kendinizi toparlamalısınız."

Baba:

"Buradan gitmemiz gerek" dedi. "Gitmek istemiyorduk. Burası güzel bir yer. İnsanları da iyi. Şu Hooverville kamplarından birine düşmekten korkuyoruz."

Tom:

"Bugün bir adam geldi" dedi. "Marysville'de meyve toplayıcılarına ihtiyaç olduğunu söyledi."

Ana:

"Niye Marysville'e gitmiyoruz öyleyse?" diye sordu.

Tom:

"Bilmiyorum" diye cevap verdi. Her nedense bunu hiçbirimiz istemedik. Bana, adamın konuşmasında bir gariplik vardı gibi geldi. Ne kadar para vereceğini söylemedi. Kesin olarak bilmediğini tekrarladı durdu.

Ana:

"Marysville'e gidiyoruz" diye ayağa kalktı. "Paranın ne kadar olduğu beni zerre kadar ilgilendirmiyor. Oraya gideceğiz."

"Buradan çok uzakta" dedi. "Benzin alacak paramız yok. Ana oraya varabileceğimizi hiç sanmıyorum. Bir şeye karar ver-

memiz gerektiğini biliyorum ama elimizde hiçbir şey yok ki!"

John amca:

"Biri" dedi, "Tulare yakınlarında pamuk mevsiminin yaklaştığını söyledi. Adam, orasının o kadar uzak olmadığını söyledi."

Ana:

"Nereye olursa olsun gitmemiz gerek" diye söylendi. "Burası güzel diye açlıktan ölecek değiliz ya."

Tom:

"Anam artık çok sık öfkelenir oldu" diye söylendi. "Anam her dediğinin olmasını istiyor artık."

Ana kovayı almış, sıcak suyla doldurmak üzere, tuvalete doğru ilerliyordu."

Baba:

"Ama konuştuğu iyi oldu" dedi. "Günlerdir hepimiz bunu düşünüyoruz. İçimiz içimizi yiyor. Hiç kimsenin açıkça konuşmaya cesareti yoktu."

Ana su dolu kovasıyla geri döndü.

"Karar verdiniz mi?" diye sordu.

Tom:

"Düşünüyoruz" diye cevap verdi.

Sonra kardeşine döndü:

"Burada iş bulamayacağımızı hepimiz biliyoruz artık. Kuzeye gitsek, orada pamuk toplasak... Benzin yeter mi dersin?"

"Yeter."

"Sabahleyin yola çıkmamız çok iyi olur. Yiyecek hiçbir şeyimiz kalmadı."

"Ana benim gitmek istemediğimi sanma sakın. İki haftadır

doyduğum yok. Ama ne yaparsın, çocuklar ve sen burada rahat ediyorsunuz diye sesimi çıkarmıyorum."

Ana tabakları üstüste koydu.

"Sabahleyin yola çıkarız" dedi.

Baba içini çekti.

"Dünya değişti" dedi. "Eskiden ailenin başı erkeklerdi. Ne yapılacağına onlar karar verirlerdi. Şimdi kadınların sözü geçiyor. İyi ve kuvvetli bir sopa kesmenin zamanı geldi galiba."

Ana gülümsedi:

"Hazır ya sopan" dedi. "Eskiden yiyecek ve yaşayacak yer vardı. Erkeğin karısını dövmesi, ona sözünü dinletmesi eğlencelik şeylerdi. Şimdi eğlenceye zaman yok."

Yüksek sesle güldü sonra:

"Hele bir sopa al gel karşıma da görürsün" dedi. "Bakalım kim kimi dövecek. Bu kere karşında bir kadın değil, kendini savunmaya hazır bir insan göreceksin."

Baba, yüzünü ekşitti:

"Çocukların önünde böyle konuşman hiç doğru değil" dedi.

Ana:

"Önce onların karnını doyur" diye gürledi. "Terbiyelerini sonra düşünürsün."

Baba öfkeyle ayağa kalktı ve uzaklaştı. John amca da peşinden gitti.

Ananın elleri kovanın içinde bir şeyler yıkamakla meşguldü, ama iki erkeğin gidişini seyretti ve Tom'a:

"Baban iyi adamdır" dedi. "Böyle sözlere başka erkekler hiç dayanamazlar. Ama o bulunmayacak kadar iyi kalplidir."

Tom güldü:

"Sen de ona naz yapıyorsun" dedi.

"Yok yok naz yapmıyorum. Sıkıntısı olan bir adam bu sıkıntıyla baş başa bırakılırsa kendini yiyip bitirir. Oysa bu sıkıntının onun beceriksizliğinden olduğunu ona hissettirdiniz mi, öfkesinden kudurur. Baban da şimdi öfkelendi. Bana söylediklerimin aksini ispat etmek için elinden geleni yapacak. Bunu biliyorum."

Anası:

"Tom" dedi, "ben sana güveniyorum. Sen bizim erkeğimizsin. Hepsinden daha kuvvetlisin. Seni niye kızdıracak mışım?"

"Yok" dedi Tom, "bana güvenme. Ben de Al gibi genç bir çocuğum. Ben de babam gibi öfkelenmek, John amcam gibi içip sarhoş olmak istiyorum."

Anası başını salladı.

"Yapamazsın Tom" dedi. "Bunu biliyorum. Çocukluğundan beri bilirim. Böyle yaratılmıştır bazıları. Al'e bak. Kızların peşinden koşan, genç bir delikanlı o. Sen hiçbir zaman böyle değildin."

"Tabii oldum" diye diretti Tom. "Hâlâ da öyleyim."

"Hayır değilsin. Sen kendini zorlamasını ve tutmasını bilirsin. Hapishaneye atıldığın zaman bunu bir defa daha anladım."

"Ana artık sus. Söylediklerinin gerçekle ilgisi yok. Hepsini kendi kafandan uyduruyorsun."

Ana, çatallarla bıçakları toplayıp tabakların üstüne koydu.

Rosasharn ağır ağır hareket ederek anasına yardım ediyordu. Anası:

"Neyin var?" dedi. "Yanakların sapsarı."

"Hemşire her gün süt içmem gerektiğini söylüyordu. Çoktandır süt içmedim."

"Biliyorum. Sana süt alamadık."

Rosasharn kederli bir sesle:

"Eğer Connie bizi bırakıp gitmemiş olsaydı, şimdiye kadar küçük bir ev tutmuş olurduk" dedi. "Connie de çalışmaya başlamış olurdu. İstediğimiz kadar süt içerdim. Çocuğum da sıhhatli olurdu. Bu bebek hiç de sıhhatli olmayacak, çünkü ihtiyacım olan şeylerin hiçbirini içemiyorum."

Kız, elini önlüğünün cebine sokarak ağzına bir şeyler attı.

Ana:

"Ne yiyorsun?" diye sordu. "Kaç gündür bir şeyler atıştırdığının farkındayım ama soracak fırsat bulamadım."

Rosasharn kızardı.

"Hiçbir şey" dedi. "Hiçbir şey."

"Hayır, hiçbir şey değil. Söyle ne yiyorsun?"

"Bir parça kireç bulmuştum da!"

"Aman Allah'ım, bu pislik yemekle aynı şey."

"Ama canım istiyor ana, ona ihtiyacım varmış gibi sanki."

"Olabilir" dedi anası. "Ben de kömür yerdim gebeyken. Olur böyle şeyler."

Al Joad, çadırların arasından ilerliyordu. Nihayet, tenha bir yere gelip durdu. Birkaç dakika sonra yanına sarışın bir kız geldi. Birlikte otların üstüne oturdular.

Al:

"Yarın gidiyoruz" diye cevap verdi.

Kız irkildi ve başını kaldırıp ona baktı.

"Yarın mı? Nereye?"

"Kuzeye."

"Ama evleneceğiz, değil mi?"

"Evet, sırası gelince evleneceğiz."

Al:

"Mümkün olduğu kadar çabuk döneceğiz" dedi. "Orada para da biriktiririm. Seninle birlikte Hollywood'a gideriz."

Kız:

"Ne zaman döneceksin?" diye sordu.

Al:

"Belki bir ay sonra" diye cevap verdi.

Akşam karanlığı basmıştı. Yönetim kulübesinin önünde, babayla John amca aile başkanlarıyla konuşuyorlardı.

Kamp başkanı beyaz elbiselerinin içinde son derece yorgun ve sıkıntılı görünüyordu.

Huston başını kaldırıp ona baktı.

"Uyusanız iyi olacak" dedi.

"Evet, doğru söylediniz. Dün gece üçüncü bölgede bir çocuk doğdu da uykusuz kaldım. Biliyor musunuz, artık iyi bir ebe oldum."

Huston:

"Evli bir adamın böyle şeyleri bilmesi gerekir" dedi.

Baba:

"Sabahleyin gidiyoruz" dedi.

"Öyle mi? Ne tarafa gidiyorsunuz?"

"Bir süre kuzeyde kalmanın iyi olacağını düşündük. İlk pamuk biçimine yetişmek istiyoruz. Çoktandır işsiziz. Artık yiyecek alacak paramız bile kalmadı."

"Orada iş olduğundan emin misiniz?" diye sordu.

"Değilim ama burada iş olmadığı muhakkak."

Huston:

"Burada da bir süre sonra iş başlayacak" dedi. "Biz kalmak istiyoruz."

Baba:

"Bizim de gitmek istediğimiz yok" dedi. "Buradaki insanlar o kadar iyi ki! Sonra kamp temizlik bakımından da mükemmel. Ama karnımız aç olduktan sonra bütün bunlar neye yarar? Bir bidon benzinimiz var. Bu, belki bizi kuzeye kadar götürür. Her gün banyo yapıyorduk burada. Hayatımızda hiç bu kadar temiz olmamıştık. Eskiden sadece haftada bir kere yıkanırdım ve bu bana zerre kadar dokunmazdı. Şimdi yıkanmasak hasta olacağımı sanıyorum. İnsan iyi şeylere çabuk alışıyor herhalde."

Kamp başkanı:

"Belki eskiden pis kokunuzu duymuyordunuz" dedi.

"Belki. Ah, burada kalmayı ne kadar isterdim bilemezsiniz."

Küçücük boylu kamp başkanı düşünceli sesle:

"Bana kalırsa bu gece bir bebek daha doğacak" dedi.

Baba:

"Kızımın da bir süre sonra çocuğu olacak" dedi. "Burada doğursaydı keşke. Bunu ne kadar isterdim."

Tom, Jule ve Willie, dans pistinin kenarında oturmuş ayaklarını aşağı sallandırmışlardı.

Jule:

"Yarım torba tütünüm var" dedi. "İçmek ister miydiniz?"

"Tabii isterdim" dedi Tom. "Ne kadar zamandır sigara içmedim."

Tütün ve kâğıt aldı ve kendisine dikkatle bir sigara sardı.

Willie:

"Gitmenizi istemezdik" dedi. "İyi insanlardınız."

Tom sigarasını yaktı.

"Çocuklar, bu konuda ne kadar kafa yorduğumu bilemezsiniz. Bir yerde yerleşebilmeyi çok isterdim."

Jule, Tom'dan tütün torbasını aldı.

"Küçük bir kızım var" dedi. "Buraya gelirken onu okutabileceğimi sanmıştım. Ama bir yerde devamlı kalamıyoruz ki."

Tom:

"Birini öldüreceğim diye korkuyordum" dedi. "Orada çok az bir zaman kaldık ama içimde hep birini öldürecekmişim gibi bir his vardı. Polisler gelip, kendilerine cevap verdi diye, bir arkadaşımızı götürdüler. İnanın bana, kendimi zor tuttum."

Willie:

"Hiç greve katıldınız mı?" diye sordu.

"Hayır."

"Bak ben bu konuda çok düşündüm. Polisler, buraya niye gelemiyorlar! Onlara, kapıdaki yönetim kulübesinde oturan ufak tefek adam mı engel oluyor! Hayır, değil."

Jule:

"Peki nasıl oluyor da buraya giremiyorlar?" diye sordu.

"Size anlatayım. Buraya girmemelerinin sebebi, buradaki göçmenler arasında dayanışma ve birlikte çalışma olmasıdır. Polis bu kamptakilerin içinden birini seçip öfkesini ondan çıkaramaz. Bu yüzden intikamını bütün kamptan almak istiyor. Ama buna da cesareti yok. Birimiz bir çığlık atacak olsak, iki yüz adam birden dışarı fırlayıp polisin gırtlağına yapışırlar. Yolda, birlikçe çalışan bir arkadaşa rastladım. Bunu herhangi bir yerde de yapabileceğimizi söylüyordu. Yalnız beraberlik ve dayanışma

şart. Hiçbir polis iki yüz adamın birden üstüne çullanmaya cesaret edemez."

Jule:

"Haklısın" dedi. "Ama bir birlik de kuracak olsan, sendika da yapsan yine de bir başkana ihtiyaç var. Polis, işine gelmeyince o başkanı götürür."

Willie:

"Doğru ama bu duruma bir çare bulmak gerek" dedi.

"Bir yıldan fazladır buradayım. Ücretler durmadan aşağı iniyor. İnsan çok çalıştığı halde ailesini besleyemez duruma düşüyor. Herhalde oturup açlıktan ölmeyi beklemek akıllıca değil. Yine de ne yapabileceğimi bilmiyorum. Patronlar çalıştırdıkları atlara yiyecek almayı hiç ihmal etmezler. Aç kalan hayvanın çalışmayacağını bilirler çünkü. Ama insanların aç kalması umurlarında bile değildir. Atlar, onların gözünde insanlardan çok daha değerlidir. Doğrusu bunu anlamıyorum."

Jule:

"İşler öyle sarpa sardı ki bu konuda düşünmek bile istemiyorum. Ama ne yazık ki düşünmek zorundayım. Küçük bir kızım var. O kadar güzeldir ki! Bir hafta bu kampta güzelliğinden ötürü bir hediye aldı. Ona ne olacak? Her gün biraz daha zayıflıyor. Buna dayanamıyorum. O kadar güzeldir ki kızım, ölürse diye korkuyorum. Sonunda kanunsuz işler yapacağım."

Willie:

"Nasıl kanunsuz işler?" diye sordu. "Yani ne yapacaksın? Bir şey çalıp hapise mi gireceksin? Yoksa birini öldürüp asılacak mısın?"

Jule:

"Bilmiyorum" dedi. "Bunları düşünmek beni deli ediyor. Hiçbir şey bilmiyorum."

Tom:

"Cumartesi toplantılarını arayacağım" dedi. "Onlar hayatımda gördüğüm en güzel toplantılardı. Eh, sizden ayrılayım artık. Belki yine bir yerde görüşürüz."

İki dostunun da ellerini sıktı.

Jule:

"Muhakkak görüşürüz" dedi.

"Eh, hoşça kalın" dedi Tom. Ve karanlığın içinde kayboldu.

Ana çocuklarını uyandırdığı zaman daha gün ışımamıştı. Tuvaletlerin gece gündüz açık duran ışıkları kapılarından taşıyordu. Çadırlardan, kampçıların horultuları geliyordu.

Ana:

"Haydi" dedi. "Toparlanmaya başlayalım. Hemen yola çıkmalıyız. Yoksa öğlen sıcağına kalırız."

Hep birlikte ayaklandılar.

Ana elbisesini sırtına geçirdi.

"Kahvemiz kalmadı" dedi. "Ama birkaç tane kurabiye var. Karnınızı onlarla doyurun."

Toparlanmaya başlamışlardı bile. Elbiselerini giyindiler. Baba tenteyi topladı. Katlayıp kamyona götürdü.

Ana:

"Buruşmasın" diye arkasından seslendi.

Kamyon tamamen yüklendikten sonra, Tom:

"Tamam ana" dedi, "her şey hazır."

Ananın elinde bisküviler vardı.

"Herkes bir tane alsın" diye seslendi.

Ruthie ile Winfield, bisküvilerini alıp kamyonun üstüne çıktılar. Soğuk ve sert bisküvileri ellerinde, battaniyenin altına girip hemen uykuya daldılar. Tom, direksiyonun başına geçti. Herkesin kamyona binmesini beklemeye koyuldu. Sonra kamyondaki küçük bir bozukluk keşfedildi ve iki kardeş bunu kısa sürede tamir ettiler. Ama o kadar gürültü olmuştu ki!

Ana Tom'un yanına oturdu.

"Herkesi uyandırdık" dedi.

"Zararı yok, yine uyurlar."

Al, anasının yanına geçti.

"Babamla John amca arkaya oturdular" dedi. "Yine uyuyacaklarmış."

Kamyon anayolda biraz ilerledikten sonar 99. caddeye saptı ve Bakersfield yönünde yol almaya başladı. Şehrin banliyölerine vardığında ortalık aydınlanmaya başlamıştı.

Tom:

"Ne tarafa baksam, lokanta görüyorum" dedi. "Bir de kahveciler var ki deli ediyor adamı."

Al:

"Sussana sen" diye söylendi.

Tom ona baktı.

"Anladığıma göre kendine bir kız bulmuşsun" dedi.

"Ee, ne olmuş?"

"Baksana anne, Al bu sabah hiç nazik değil. Arkadaşlığının da zerre kadar tadı yok."

Al, tedirgin bir sesle:

"Yakında gidip kendime bir iş bulacağım" dedi. "İnsanın ailesi olmazsa, yaşaması ve iş bulması çok daha kolay."

Tom:

"Hiç korkma" dedi, "dokuz aya kalmadan kendine bir aile bulursun. Nasıl hareket ettiğinin farkındayım."

Al:

"Delisin sen" dedi. "Kendime bir garajda iş bulduğumda, hep lokantalarda yemek yiyeceğim."

"Dokuz ay sonra bir karın ve bir çocuğun olacağına bahse girerim."

"Görürsün."

Tom:

"Ah" dedi, "daha çocuksun. Teneke bir yumruk yiyince aklın başına gelir."

"Kim yapacak o işi?"

"Korkma sen, yapacak biri bulunur."

"Sen..."

Ana söze karıştı.

"Kesin artık" dedi. "Bu kavgayı bırakın."

Tom:

"Bu yolu tanıyorum" dedi. "O gece, kamptan kaçtığımız zaman buradan geçmiştik."

Ana:

"İnşallah bir daha başımıza öyle şeyler gelmez" dedi.

"Bana da sorarsan öyle."

O sırada bir kampın yanından geçtiler.

"Bakın" dedi Tom. "Burasıydı galiba. Yakılan kampın yerine yenisini kurmuşlar."

Al:

"Biri anlatmıştı" dedi, "bazı kampları on beş, yirmi kere yaktıkları olurmuş. Zavallı insanlar yine de yeni malzeme alıp çadırlarını kurarlarmış. Ne acı değil mi?"

Ana içini çekti ve:

"Tom" dedi, "kışı çadırda geçiremeyiz. Bir ev bulmamız gerek. Buna mecburuz. Ruthie'nin bir şeyi yok ama Winfield gittikçe soluyor. Yağmurlar başladığında kendimize bir ev bulmalıyız."

Birden tekerleğin altında bir tıkırtı oldu. Tom, kulak verip dinledi. Tekerleğe çivi batmıştı. İki kardeş konuştular. Hiç yapıştırıcıları yoktu. Yama vardı ama yapıştırıcı yoktu. Buna canları sıkıldı. Düşündüler.

Tom:

"Ana" dedi, "bana, bir doların olduğunu hiç söylemeyecektin. Lastiği ne yapıp edip tamir ederdik. Ama şimdi aklımız bir yapıştırıcı almakta."

Neyse, iki kardeş yapıştırıcı almadan lastiği yamamayı becerdiler. Tam o sırada bir araba gelip yanlarında durdu. İçinden çıkan tertemiz giyimli bir adam onlara iş arayıp aramadıklarını sordu. İş aradıklarını öğrenince de kuzeyde bol iş olduğunu, orada şeftali toplayıcıları aradıklarını söyledi. Bütün bunlar, ananın gözü önünden, çabucak çevrilen bir sinema şeridi gibi geçti. Ne olduğunu anlamayacak kadar yorgun ve sıkıntılıydı.

Tom:

"Çabuk olmalıyız" dedi, "adamın söylediği yere bugün varırsak iş bulmamız çok mümkün."

Ana o zaman irkildi. "Oğlunun ne dediğini ancak şimdi anlayabilmişti."

"Dört erkek de çalışırsa ne âlâ" dedi. "Bizim için bundan iyi ne olabilir! Yarın çalışmaya başlarsınız. Hemen yarın akşam ço-

cuklara yiyecekler alırız. Süt de almamız gerek, hemşire, Rosasharn'nın süt içmesi gerektiğini söyledi."

Kamyon yeniden yola çıkmıştı. Önce iki oğlunun arasında oturmakta olan ananın gözlerinde bir ümit ışığı belirmişti.

"Yeteri kadar şeftali toplayabilirsek belki sonbahara bir ev tutabiliriz" dedi. "Bütün isteğim bu şimdilik."

Al:

"Doğrusunu isterseniz ben para biriktireceğim" dedi. "Para biriktirdikten sonra şehire gidip bir garajda işe gireceğim. Orada hem karnım doyacak hem de eğlenceli bir hayatım olacak. Her gece sinemeya gideceğim."

Tam o sırada bir polis noktasına varmışlardı. Tom kamyonu durdurdu. Polis kamyona yaklaşıp dirseklerini pencerenin önüne dayadı.

"Nereye gidiyorsunuz?" diye sordu.

Al:

"Biri buralarda şeftali toplayacak işçilere ihtiyaçları olduğunu söyledi" dedi.

"Çalışmak istiyorsunuz değil mi?"

Tom:

"Tabii" diye cevap verdi.

"Peki, öyleyse burada bir dakika bekleyin."

Başını çevirip içeri seslendi.

"Bir araba daha geldi. Bu altıncı oluyor, bunu da alın."

Tom:

"Ne oluyor?" diye sordu.

"Hiçbir şey" dedi polis. "Üzülmeyin, polisler sizi koruyacak."

Al:

"Belki de yol bozuktur" dedi.

"Yol bozuksa polislerin elinden ne gelir" dedi Tom. "Bu işten hiç hoşlanmadım."

Önden dört motosikletli polis ilerliyordu.

Caddenin iki yanında kılıksız adamlar kaygılı kaygılı dolaşıyorlardı. Al, ağabeyini dürttü.

"Haydi" dedi, "geri kalmayalım."

Polislerin ve diğer arabaların arkasından ilerlediler. Kısa süre sonra kapının iki yanında adamlar toplanmış, yumruklarını sallayarak bağırışıyorlardı. İriyarı bir kadın otomobillerin önüne atılmak istedi ama polis motosikletleri onu durdurdular.

"Çalışmak istiyor musunuz?" diye sordu.

"Evet ama bu nedir?"

"Orası sizi ilgilendirmez. Çalışmak istiyor musunuz?"

"Evet."

"Hepiniz çalışabilir misiniz?"

"Tabii."

"Peki. Altmış üç numaralı evi bulun."

Çiftliğin içinde küçük kırmızı evler vardı. Altmış üç numaralı evi buldular. Hemen polisler yaklaşmıştı. Her birinin yüzüne dikkatle bakıyorlardı.

Tom sabırsızlıkla:

"Ne oluyor?" diye sordu.

"Joad."

Polislerin biri uzun bir liste çıkarıp inceledi.

"Yok' dedi hayır burada isimleri yok. Bunları çalıştırabiliriz." Sonra Joad'lara baktı.

"Kargaşalık çıkartayım demeyin" dedi. "Sizden sadece işinizle meşgul olmanızı istiyoruz. Siz kimsenin işine burnunuzu sokmazsanız, kimsenin de size bir kötülüğü dokunmaz."

Bunları söyledikten sonra uzaklaşıp gittiler.

Ana, kulübenin kapısını açtı. İçerisi pislik içindeydi. Eşya olarak da paslı bir ocaktan başka bir şey yoktu.

Rosasharn:

"Burada mı yaşayacağız?" diye sordu.

Ana düşünceliydi. Sonra birden:

"Evet, tabii" dedi.

Kız:

"Çadır daha güzeldi" diye söylendi.

Anası:

"Burayı bir temizledik mi, gül gibi olur" diye mırıldandı. "Hiç olmazsa yağmur yağdığı zaman akmayacak bir damı var."

Erkekler sessizce kamyonu boşaltıyorlardı. Bir korku düşmüştü içlerine. Önlerinden bir kadın geçti ama onlara bakmadı. Çok düşünceli olduğu belliydi.

Ruthie ile Winfield'i bile bir gariplik sarmıştı. Koşup etrafta ne olup bittiğini araştıracak yerde, analarının dizinin dibinden ayrılmıyorlardı. Sıkıntılı gözlerle tozlu yola bakıyor, bu yeni yeri hiç beğenmediklerini her halleriyle belli ediyorlardı.

Tom'la babası son eşyaları da kulübeye taşırken, güler yüzlü bir memur onlara yaklaştı.

"Sizden bilgi almam gerek" dedi. "Kaçınız çalışmak istiyorsunuz?"

Tom:

"Dört erkeğiz" dedi. "Bu, zor bir iş midir?"

"Şeftali toplamak" dedi adam. "Bir sandık toplayana beş sent."

"Küçükler de bize yardım eder."

"Tabii, ama dikkatli davranmak şartıyla."

Ana:

"Biraz yerleşeyim de ben de çalışacağım" diye seslendi.

"Yiyecek hiçbir şeyimiz yok. Paramızı hemen almaya başlayabilir miyiz?"

"Eh, belki hemen para alamazsınız ama burada çalıştığınızı söyleyip, dükkânda kendinize bir hesap açtırabilirsiniz."

Tom:

"Öyleyse ne duruyoruz?" diye haykırdı. "Neredeyse açlıktan öleceğim. Bayım, dükkân nerede?"

"Ben dükkâna gidiyorum. İsterseniz siz de benimle gelin."

Adam onlara yolda kısa bilgiler veriyordu. Şeftali toplamayı öyle bir övdü ki, bizimkiler dükkâna gitmekten vazgeçip şeftali bahçesine yollandılar.

Adam oradaki memura:

"İşçi, dört işçi daha" dedi.

"Daha önce şeftali toplamışlar mı?"

Tom:

"Hayır, hiç toplamadık" diye cevap verdi.

"Peki öyleyse. Lütfen dikkatli olun. Çürükleri sandığa koymayın."

Dört erkek meyve kovalarını alıp ağaçların arasında ilerlediler.

Al:

"Hay Allah" dedi. "Bir garajda çalışmayı on kere tercih ederdim."

Baba sert bir sesle:

"Zırıltıyı kes artık" dedi. "Senin şikâyetlerinden bıktım. Nereye gideceksen def ol git. Ama şunu unutma ki henüz dayak yemeyecek kadar büyümedin."

Al'in yüzü öfkeden kıpkırmızı oldu.

Tom kardeşine yaklaştı.

"Haydi Al" dedi. "Ekmek ve et alacağız. Galiba unutuyorsun?"

Dördü de durmadan çalışmaya başladılar. Önce beceremediler. Kontrol memuru topladıkları meyvelerin on para etmeyeceğini söyledi. Sonra yavaş yavaş alışmaya başladılar. Meyveleri zedelemeden kovaya yerleştiriyorlardı. Akşama doğru ana geldi:

"Daha önce gelecektim ama Rosasharn bayıldı" dedi.

Çocuklar da onunla birlikte gelmişlerdi. Yine çalışmaya başladılar. Yirmi kuta kadar toplamışlardı ki akşam iyice bastırdı. Hiç bir şey göremez oldular. Tom, kovaları bir bir kontrol memuru kulübesine götürdü. Adam şeftalileri beğenmişti.

"Ne zamana kadar çalışabiliriz?" diye sordu. "Yani günde kaç saat?"

"İstediğiniz kadar çalışın. Karanlığa kadar. Gözleriniz göremeyinceye kadar..."

"Şimdi kendimize dükkânda bir hesap açtırabilir miyiz?"

"Tabii. Size bir dolarlık bir fiş vereyim.

Adam bir kâğıdın üstüne bir şeyler yazıp ona uzattı. Tom, onu alıp anasına götürdü. Ana yorulmuştu.

"Böyle iş yaptığımız yoktu çoktandır, çok yoruldum" dedi.

Tom:

"Alışacağız" diye cevap verdi. "İlk gün böyle olur."

Ana ayağa kalktı:

"Bir yere yerleşince ilk işimiz onları okula yazdırmak olmalı" dedi.

Sonra eve doğru ilerlemeye başladı. Ruthie ile Winfield yorgun adımlarla onun peşinden gittiler. Erkekler de yavaş yavaş arkadan geliyorlardı.

Ana ikisinin de ellerinden tuttu.

"Yoruluyorsunuz biliyorum" dedi. "Ama bize yardım edecek olursanız para biriktirip kışa güzel bir ev tutabiliriz."

"Ama ben çok yorgunum."

"Biliyorum. Ben de çok yoruldum ama bunu yapmaya mecburuz. Yoksa açlıktan öleceğiz. Düşünün bir kere okula gitmek sizin için ne fevkalade bir şey olacak. Çalışırken bunları aklınızdan geçirin."

"Ben okula gitmek istemiyorum. Ruthie de istemiyor. Okula giden çocukları gördük. Bize pis Oklahoma'lılar dediler."

Ruthie:

"Altı şeftali yedim" dedi.

"İshal olacaksın. Burası öteki kampa benzemez. Tuvaletler de öyle güzel ve temiz değil."

Ana, çocuklarını ellerinden tutarak dükkâna götürdü. Yorgunluktan sesleri bile çıkmıyordu. Ana dükkândaki malları gözden geçirdi. Hepsi de öyle pahalıydılar ki, kadıncağız şaşırıp kaldı. Pazarlık etmeye çalıştı ama tezgâhtar ağlamaklı oldu.

"Aman yapmayın" diyordu. "Ben de burada işçiyim. Beni mahvederler."

Ana istediklerinin ancak yarısını almış olarak dükkandan çıkarken birden, oğlunun şeker istediğini hatırladı.

Döndü:

"Yarın yine çalışacağız" dedi. "Bir dolardan on sent fazla alışveriş yapamaz mıyım?"

"İmkânı yok, yasak."

Ana:

"Ama oğlum çok yorgun" dedi. "Akşama kadar çalıştı. Kahvesine şeker koyacaktı. Ben şimdi ne yapacağım?"

Tezgâhtar başını kaldırıp:

"Durun" dedi. "Size on sent borç vereyim. Yarın ödersiniz."

Ve bir torba şekeri şaşkın şaşkın bakmakta olan Winfield'in kucağına koydu.

Ana şaşırmıştı. Ellerine baktı.

"Her gün bir şeyi daha iyi öğreniyorum" dedi. "Her gün buna biraz daha aklım yatıyor... İnsanın karnı aç oldu mu, fakir insanlardan yardım istemesi gerek. Zenginler hiçbir şey vermiyorlar ama fakirler bir dilim ekmeklerini bile bölüşmeye razı oluyorlar."

Tom, John amca ve baba eve geldiklerinde hava zifiri karanlık olmuştu.

Tom:

"Baba" dedi, "yemekten sonra dışarı çıkıp şu gürültülerin ne olduğunu anlayacağım."

Tom kalkıp kapıya doğru gitti. Orada duran bekçiye:

"Ben gideceğim" diye tekrarladı.

Tom:

"Yıkanacak bir yer var mı burada?" diye sordu.

Adam eliyle banyonun yerini gösterdi.

"Orada" dedi.

"Sıcak su var mı?"

"Şuna da bak! Kim sanıyorsun kendini? Ne yapacaksın sıcak suyu?"

"Hiç dedi Tom. Hiçbir şey sandığım yok. Hoşça kalın."

Joad'ların evinde ateş yakılmıştı. Ana patates kızartıyordu. Evin içi duman dolmuştu.

Ana, Rosasharn'a:

"Kendini daha iyi hissediyor musun?" diye sordu.

"Yemek kokusu dokunuyor. Çok da açım."

Anası:

"Git kapıya otur" dedi. "Nasıl olsa altındaki sandığı yakacağım."

Sonra yemek büyük bir hızla hazırlandı ve hiç konuşmadan yendi. Yemek bitene kadar kimsenin sesi çıkmadı. Nihayet Tom:

"İşte bugün doyduk" dedi. "Daha var mı ana?"

"Yok" dedi anası. "Bir dolarlık çalıştınız, ben de size bir dolarlık yiyecek alabildim."

"Bu yiyecekler bir dolar mı tuttu?"

"Burası çok pahalı" dedi ana. "Bir gün kasabaya gidip alışveriş etmeliyiz. Yoksa batarız."

Al, ağzını koluna sildi.

"Ben biraz dolaşacağım" dedi.

Tom:

"Dur" dedi,"ben de seninle geleceğim."

Ve kardeşinin peşinden koştu.

"Benimle gelmek istemediğinden emin misin? diye sordu ona.

"Hayır, söylediğim gibi burada dolaşacağım."

Tom:

"Peki" diye cevap verdi.

Arkasını dönüp anayola doğru yürümeye başladı. Kulübelerin bacalarından duman çıkıyor, insanlar eşiklerde oturmuş karanlığı gözlüyorlardı. Tom, onların pırıl pırıl yanan gözlerini iyice görebiliyordu. Bu gözler merakla onu seyrediyorlardı. Bir süer sonra evlerden uzaklaştığını fark etti. Şimdi anayolun tenha kısmına gelmişti. Karanlığın içinde biri:

"Merhaba, sen kimsin?" dedi.

Tom durdu ve sesini çıkarmadı.

Adamın elindeki silah parlıyordu. Elektirk fenerini Tom'un yüzüne tuttu.

"Kimsin?"

"Nereye gidiyorsun?" diye sordu.

"Biraz dolaşmak istemiştim."

"Başka yerde dolaşsan daha iyi edersin."

"Buradan çıkamaz mıyım?"

"Hayır, her yanımız sarılı. Hiçbir yere gidemezsin."

"Peki öyleyse ben de dönerim."

Ama Tom'un geri dönmeye hiç niyeti yoktu. Adamı atlattı ve karanlığın içinde ayakkabılarını çıkararak ışıksız yolda görünmeden ilerlemeyi başardı. Nihayet bir çadırın önüne vardı. Bir sandığın üstünde sakallı bir adam oturuyordu.

Tom:

"İyi akşamlar" dedi.

"Sen kimsin?"

"Ben mi, hiç buradan geçiyorum."

"Burada tanıdığınız var mı?"

"Dedim ya, geçiyorum diye. Tanıdığım falan yok."

Çadırdan biri başını uzattı.

"Ne oluyor?" diye sordu.

Tom:

"Casy" diye haykırdı. "Allah aşkına burada ne yapıyorsun?"

"Hay Allah, bu Tom Joad'mış. İçeri gel Tommy, gel içeri."

Kapıdaki adam:

"Onu tanıdın mı?" diye sordu.

"Tanımak mı? Onu yıllardır tanırım. Batıya birlikte geldik" diye cevap verdi Casy.

Birlikte içeri girdiler. İçeride esmer yüzlü, inatçı gözlü bir adam oturuyordu.

"Casy" dedi, "söylediklerini işittim." "Her zaman söz ettiğin genç bu mu?"

"Evet, bu tabii. Nasılsın Tom, anan, baban, kardeşlerin nerede?"

Tom:

"Buralarda iş olduğunu işittik" dedi. "Ama gelirken yol kenarında yumruklarını sallayarak bağrışan adamlar gördüm. Ne istediklerini merak ettim. Belki öğrenirim diye dışarı çıktım. Ama sen nasıl kurtulup buraya geldin?"

Casy:

"Hapishane garip bir yer" dedi. "Orada mahkûmlarla konuşuyordum."

"Tabii" dedi Tom, "sen zaten hep konuşursun."

"Sonunda kurtulduk işte."

"Eskiden papaz olduğunu size söyledi mi?" diye sordu Tom, esmer adama.

"Tabii söyledi."

Casy:

"Şapkan nerede?" diye sordu.

"Yanıma almadım."

"Kız kardeşin nasıl?"

"Karnı büyüdükçe büyüyor. Bana kalırsa ikiz doğuracak. Ama söylesene burada ne oluyor? Hepinizde garip bir hal var."

Esmer adam:

"Grev yapıyoruz" dedi. "Bu silahlı bir grev."

"Bize sandık başına beş sent veriyorlar" dedi Tom. "Tabii çok az bir para ama insan karnını doyurabiliyor."

Esmer adam:

"Beş sent mi?" diye haykırdı. "Beş sent ha! Aman Allah'ım."

Casy, içini çekti.

"Bak Tom" dedi "Bize beş sent vereceklerdi. O şartlarda çağırdılar. Ama çok kalabalık olduğumuzu görünce fiyatı iki buçuk sente indirdiler. Düşün bir kere, o parayla insan çoluk çocuğunu nasıl geçindirir? Hem, biliyor musun grev bitir bitmez sizin de ücretlerinizi düşürürler. Devamlı beş sent alacağınızı sanıyor musun?"

"Bilmem" dedi Tom, "şimdi beş sent veriyorlar."

Casy:

"Birleşip bir kamp kurmak istedik" dedi. "Bizi dağıttılar. Çocuklar ve kadınlar aç ve perişan durumda. Ne yapacağız bilmem. Oraya dönecek misin bu gece?"

"Evet" dedi Tom, "niyetim var."

"Eh, orada çalışanlara bizi aç bıraktıklarını, hatta açlığımız pahasına karınlarını doyurduklarını söyle Tom. Anlat ne olur."

Tom:

"Tabii anlatırım" diye cevap verdi. "Ama oraya dönebilirsem. Çünkü yollar silahlı adamlarla dolu."

"Anan nasıl?"

"Fena değil. Bir ay devlet kampında kaldık. Oradan çok hoşlanıyorduk. Orada sıcak su bile var."

"Evet, işittim."

"İş bulamadığımız için oradan ayrıldık. Yoksa bırakılacak yer değildi."

Casy:

"Bak Tom" dedi, "durumu oradaki işçilere iyice anlat. Eğer şeftalileri toplamaktan vazgeçecek olurlarsa şirket büyük zarara girecek ve fiyatları, yani ücretleri yükseltmek zorunda kalacak. Çünkü üç gün sonra şeftalilerin işi bitmiş demektir. En fazla bir hafta dayanırlar."

Tom:

"Anlatırım ama, beni dinleyeceklerini sanmıyorum" dedi.

"Sandık başına beş sent alıp karınlarını doyuruyorlar. Bundan başka da bir şeye aldırmıyorlar."

"Sen yine de söyle."

"Söyleyeceğim" dedi. "Ama babam bile böyle bir şeye katılmak istemez. Açlık herkesin canına tak etti."

Casy:

"Evet" dedi, "haklısın. Ben de öyle düşünüyorum."

Tom:

"Ekmeğimiz bile kalmamıştı" dedi. "İlk defa bu gece et yedik. Çok değil ama, yedik ya sen ona bak. Babamın başkalarının hatırı için etinden vazgeçeceğini aklın keser mi? Rosasharn'ın her gün süt içmesi lazımmış. Annem onun sütünden dünyada vazgeçmez."

Casy, acı bir sesle:

"Durumu anlayabilselerdi keşke" dedi. "Her zaman et yemenin tek yolunun dayanışma olduğunu bilmelerini ne kadar isterdim... Hay Allah kafam çatlayacak gibi oluyor. Bazen de yoruluyorum. Çok yoruluyorum. Tanıdığım bir adam vardı. Onu hapishanede görmüştüm. Derdi, günün birinde sendika kurmaktı. Yıllarca bunu yapmaya çalışmış ve nihayet başarmıştı. Ama ne çare, sendikayı dağıtmışlar hemen. Ve inanır mısınız, onu hapise, kendileri için canını vermeye hazır olduğu işçi arkadaşları attırmışlar. Sendika polisler tarafından dağıtılınca hiçbiri onunla konuşmaz olmuş. Birlikte görünecekler diye ödleri patlıyormuş. Birini ziyarete gitse kovmaktan beter ediyorlarmış. Yanımıza gelme, başımızı belaya sokacaksın diyorlarmış. Tabii bu gibi şeyler insanın kalbini kırar. Ama o derdi ki Fransız İhtilali'ni hazırlayanların da kafaları kesilmişti. Öyle bir gülerdi ki, sormayın. Bütün bunlar yağmur gibi doğal şeyler derdi. Her zaman bu böyle-

dir. Yağmur kadar doğal bir şey... Lincoln'e bak örneğin... İnsanlar, bu kadar çok sevdiği ve koruduğu insanlar onu yere serdiler. Evet bu yağmur kadar doğal bir şeydir."

Tom:

"Bu hiç de doğal bir şey değil" dedi.

"Hayır, doğal değil. Hapishanede tanıdığım bir sendikacı arkadaş, 'insan, bütün bunları bile bile yine de elinden geleni yapmalı derdi. Ve yine o derdi ki 'şunu bilmemiz gerekir ki, her ileri adımın geriye doğru biraz kayması doğaldır. Ama hiçbir zaman başladığı yere dönmez. Bu da amacımıza biraz da olsa vardığımızı gösterir. Hiçbir hareket tamamen boşa gitmez, öyle görünse bile."

Tom:

"Ben de yorgunum."

Casy:

"Aldırma" diye cevap verdi. "Bana kalırsa arkadaşın sözleri çok doğru. Ben de onun gibi düşünüyorum. Her şeye rağmen, büyük bir gayretle çalışmalıyız."

Tom:

"İnsanlar kendi sorunlarıyla toplum sorunlarının birbirleriyle ne kadar ilgili olduğunun farkında değiller" dedi. "Örneğin kardeşim Al'i alalım örnek olarak. Bütün gününü, dünü düşünerek geçiriyor.

Casy:

"Tabii" dedi. "Tabii ama haklı. Herkes yapmak zorunda olduğu şeyi yapmalıdır. Bana kalırsa bu gerçek hepimiz için geçerlidir."

Çadırın önünde oturan adam başını uzattı.

"Allah belasını versin" dedi. "Dışarıda hoşlanmadığımız bir şey oluyor."

Casy:

"Ne oluyor" dedi.

"Bilmiyorum, bir şeyler işitiyor gibi oluyorum. Sonra durup dinlediğimde sesler kesilmiş oluyor."

Karanlığın içinden garip sesler geliyordu. Bunlar ormandaki vahşi hayvanların ve başlamak üzere olan fırtınanın sesleri idi. Ama onların arasında başka sesler de duyuluyordu. Hassas bir kulak için bunlar ayak sesleri idi. Irmak tarafından geliyordu.

Casy:

"Gerçekten garip sesler" dedi. "İnsanı yanıltıyorlar. Sinirlerinizin boş yere bozulmasına sebep oluyorlar. Bana kalırsa ben bir şey işitmiyorum. Sen işitiyor musun Tom?"

Tom:

"İşitiyorum" dedi. "Evet işitiyorum. Bana kalırsa buraya gelen birileri var. Ne taraftan geldiklerini kestiremiyorum. Ama buradan uzaklaşsak iyi olacak."

Esmer adam fısıldadı:

"Köprünün altından kaçacaksınız."

Casy:

"Haydi gidelim" dedi.

Irmak boyunca ilerlediler. Esmer adam önden gidiyordu. Casy iki büklüm olmuş görünmemek için sesini çıkarmadan ilerliyordu. Tom da onun peşinden gidiyordu. Suya girdiler. Bir süre suyun içinden gittiler. Köprünün altına gelmişlerdi şimdi. Nefesleri köprünün beton duvarlarında yankı yapıyordu. Nihayet ırmaktan çıkıp öte yana vardılar.

Tiz bir ses:

"İşte buradalar" diye bağırdı.

İki el fenerinin ışığı iki adamın üstünde parladı, onları kör etti.

Karanlığın içinden sesler geliyordu.

"Olduğunuz yerde durun."

"İşte o. Ta kendisi. Köpek oğlu köpek.

Casy, kör gibi ışığa bakıyordu. Sık sık nefes aldığı işitiliyordu.

"Dinleyin" dedi. "Siz ne yaptığınızı bilmiyorsunuz. İnsanların, masum çocukların aç kalmasına yardım ediyorsunuz."

"Sesini kes, seni gidi kızıl köpek."

Işığın içinde kısa boylu tıknaz bir adam göründü. Elinde yepyeni beyaz bir cop vardı.

Casy sözüne devam etti.

"Ne yaptığınızı bilmiyorsunuz."

Tıknaz adam cop salladı. Cop, Casy'in kafasına indi. Her zaman işitilmeyen garip bir kemik çıtırtısı duyuldu. Adam ışığın içinde ikiye kıvrıldı ve düştü.

"Hay Allah, George onu öldürdün."

George:

"Işık tut" dedi. "Pis köpek bunu hak etmişti."

El fenerinin ışığı Casy'nin ikiye bölünmüş kafasının üstünde parladı.

Tom papaza baktı. Işığın içinde tıknaz adamın ayakları ve o yepyeni copu vardı. Tom yavaşça ona yaklaştı. Copu çekti. Sonra salladı. Adama ilkinde vuramadı. Bir daha salladı. Bu sefer vurdu. Tıknaz adam yere yığıldı. Tom copu üç kere daha indirdi. Işıklar çoğalmıştı. Karanlığın içinde ayak sesleri, bağırmalar işitiliyordu. Tom yerde yatan adamın başında duruyordu. Birden, biri onun yüzüne doğru bir şey salladı. Tom darbeyi bir elektrik şoku gibi hissetti. Sonra öne doğru eğildi, iki büklüm oldu, ırmağın içine daldı. Kaçmaya başladı. Irmağın içinde kendi-

sini takip eden ayak sesleri işitiyordu. Birden ırmaktan çıktı, kendini kıyıdaki çalılıkların dibine attı. Oraya öylece uzandı. Nefesini tuttu. Ayak sesleri yaklaştı. Işıklar ırmağı tarıyordu. Tom yavaşta kalktı, bir yamacı tırmanmaya başladı. Nihayet bir bahçeye vardı. Hâlâ ayak seslerini ve bağırmaları işitiyordu. Anlaşılan onu aramaya devam ediyorlardı. Yine eğildi, ekilmiş toprakların üstünden olanca hızı ile koşmaya başladı. Toprak ayaklarının altında kayıyordu. Önünde çalılıklar vardı. Bahçe bitmişti. Tel örgüyü aştı. Çalılıkların dibine uzandı. Kalbi duracakmış gibi çarpıyordu. Emekleyerek ilerledi. Yüzünü yakındaki çeşmede yıkadı. Gömleğinden bir parça yırtıp yüzünü ve kanayan burnunu sildi. Su yüzünün acılarını biraz olsun dindirmişti.

Deminki siyah bulut batıya doğru kayıp gitmiş, gökyüzü yeniden sakinleşmişti.

Tom, bir kere daha önüne çıkan ırmağa girdi. Yavaş yavaş ilerledi. Su beline kadar gelmişti. Öteki kıyıya vardığında ıslak elbiseleri vücuduna yapışıyordu. Ayakkabılarının içi su dolmuştu. Yere oturdu. Ayakkabılarını çıkardı ve sularını boşalttı. Pantolonunun da paçalarını kıvırdı. Gömleğini çıkarıp suyunu sıktı.

Yol boyunca yamacın altında polislerin el fenerleri ile kendisini aradıklarını görüyordu. Ayakkabılarını giyindi ve tedbirli bir şekilde ilerlemeye başladı. Islak pantolunu bacaklarına yapışıyordu. Önsezisine güvenerek, onun önderliği ile kampa varacağını biliyordu.

Bir kere, bir bekçi onu görür gibi oldu ve:

"Orada kim var?" diye bağırdı.

Tom hemen yere yattı. Adam da yanıldığını sanarak uzaklaştı.

Tom, Joad'ların evine varınca dikkatle kapıyı itti. Kapının menteşeleri gıcırdadı. Ana doğruldu. Sakin sesiyle:

"Ne oluyor?" diye sordu.

"Ben geldim, Tom."

"Biraz uyusan iyi olur. Al daha gelmedi."

"Kendine bir sevgili bulmuştur."

Anası yumuşacık bir sesle:

"Haydi uyu" dedi. "Yatağın pencerenin önünde."

Yatağını buldu ve iç çamaşırlarına kadar soyundu. Yorganın altında tir tir titriyordu. Yüzü ağrıyor, başı zonkluyordu.

Bir saat kadar sonra Al geldi. Yavaşça ilerlerken Tom'un ıslak elbiselerine bastı.

Tom:

"Aman yavaş ol" dedi.

Al fısıldadı:

"Uyanık mısın? Böyle nasıl ıslandın?"

Tom:

"Sus" dedi. "Sabahleyin anlatırım."

Baba yatağında döndü. Gürültülü horultusu bütün odayı dolduruyordu.

Al:

"Üşüyor musun?" diye sordu.

"Sus da uyu."

Nihayet uzaklarda horozlar ötmeye başladı. Yavaş yavaş pencere aydınlandı. Tom parmaklarının ucu ile şiş yüzüne dokundu. Al uykusunun içinde gerindi ve sayıkladı.

Şafak sökmüştü. Birbirlerine çok yakın olan evlerin içinde hayat başladı. Her birinden garip ve garip olduğu kadar benzeşen sesler yükseliyordu. Ana, şafak söker sökmez yatağında doğruldu. Tom, sabahın ilk ışıklarıyla onun uykudan şişmiş yüzünü gö-

rüyordu. Kadın pencereye baktı. Uzun bir süre öylece kaldı. Sonra yorganını atıp elbisesini aldı. Oturduğu yerde üstüne geçirdi. Ayağa kalktı, üstünü başını düzeltti. Hafifçe gerindi. Çıplak ayakları ile yavaşça pencerenin önüne gitti ve dışarı baktı. Pencereden bakarken, becerikli parmakları ile saçlarını tepesine toplayıvermişti. Sonra ne yapacağını bilmezmiş gibi bir an öyle durdu. Sabah ışığı yüzüne vuruyordu. Döndü, yatakların arasında dikkatle ilerleyerek lambayı buldu. Eğilip onu yaktı.

Çocuklar uyanmış, fareler gibi yorganlarının altından etrafı gözetliyorlardı. Odanın içini, güneş doğmadan önceki ışık doldurmuştu. Ana şiltelere baktı. John amca uyanmıştı. Al hâlâ uyuyordu. Kadının gözleri Tom'a gitti. Bir an ona baktı. Sonra çabucak yanına gitti. Oğlunun yüzü şişmiş, morarmıştı. Kurumuş kanlar yüzüne gözüne bulaşmıştı.

Anası:

"Tom" diye fısıldadı. "Sana ne oldu?"

"Sus" dedi oğlu. "Kavgada oldu."

Tom:

"Elimde değildi ana."

Oğlunun yanına çömeldi.

"Yoksa saklanıyor musun?"

Bir süre cevap vermedi Tom. Sonra:

"Evet" dedi. "Saklanıyorum. Başım belada. İşe gidemeyeceğim."

Çocuklar kulaklarını diktiler. Dikkatle ağabeylerine bakıyorlardı.

"Ana, ne olmuş ona?"

Anaları:

"Susun da gidip elinizi yüzünüzü yıkayın" dedi.

"Sabunumuz yok."

"Eh siz de sade su ile yıkayın."

"Tom'a ne olmuş?"

"Susun bakayım siz. Kimseye de bir şey söylemeyin."

Çocuklar kalkıp kapının yanına gittiler. Ama dışarı çıkmadılar. Orada durup dinlemeye koyuldular.

Ana sordu:

"Durum çok mu kötü?"

Tom güldü:

"Gördüğün gibi burnum patladı. Belki de kırıldı."

"Ben kavgayı soruyorum."

"Ha evet. Kötüydü."

"Tanrı hakkı için söylesene, yine nelere burnunu soktun?"

Baba:

"Ne oluyor Allah aşkına?" diye sordu.

"Anlatacağım şimdi. Dün gece yol boyunca bağıran adamların ne istediklerini öğrenmek için oraya gittim. Ve Casy'ye rastladım orada."

"Papaz mı?"

"Evet baba. Papaz greve elebaşılık ediyordu. Polisler onu arıyorlardı."

"Buldular mı?"

"Biri buldu ama polis miydi bilmiyorum. Hani bizi bir gece yoldan çeviren adamlar vardı ya, işte onlar. Ellerinde coplar vardı."

Durdu, dinledi. Sözüne devam etti:

"Onu öldürdüler" dedi. "Kafasını patlattılar. Ben de orada yanında duruyordum. Birden deli gibi oldum. Adamın elinden copu kaptım."

Bir şey hatırlamak istermiş gibi gözlerini kapattı. Sanki, geceyi, copları, el fenerlerini yeniden yaşıyordu.

"Adamın kafasına indirdim" dedi.

Baba içini çekti. Yumuşak bir sesle:

"Onu öldürdün mü?" diye sordu.

"Bilmiyorum. Deli gibi oldum. Öldürmek için vurduğumu kabul ediyorum."

"Gören oldu mu?" diye sordu.

Tom:

"Bilmiyorum. Bilmiyorum. Görmüşlerdir herhalde."

Bir an ana, oğlunun gözlerinin içine baktı. Sonra:

"Bey" dedi, "birkaç kutu kır bakalım. Ateş yakayım. Kahvaltı edeceğiz. Çalışmamız lazım. Ruthie, Winfield, siz de yıkanın bakayım. Biri Tom'u soracak olursa onun hasta olduğunu söylersiniz, anladınız mı? Eğer başka bir şey söyleyecek olursanız onu alıp hapise atarlar. Dediklerimi duydunuz mu?"

"Evet anacığım."

"John, sen onlara göz kulak ol. Kimse ile konuşmasınlar."

Baba kutuları parçalarken ana da ateş yaktı. Kahve ibriğini ocağın üstüne oturttu. Ocağın içindeki tahtalar çatırdayarak yanıyordu.

Baba bütün kutuları kırmıştı. Tom'un yanına geldi.

"Casy" dedi, "iyi bir adamdı. Niye böyle şeylere burnunu sokmuş?"

"Beş sente çalışmaya gelmişler" dedi Tom.

"Bizim de aldığımız bu."

Evet, biz grevi bozmaya yardım ediyoruz. O adamlara beş sent söz verdikleri halde, iki buçuk vermişler."

"Ama insanın bununla karnı doymaz ki!"

Tom yorgun bir sesle:

"Biliyorum" dedi. "İşte bu yüzden greve kalkıştılar. Ama bana kalırsa grev dün gece sona erdi. Bugün belki bize de iki buçuk sent verecekler."

"Vay köpek oğlu köpekler..."

"Evet baba. Görüyorsun ya, Casy iyi bir adamdı. Ve iyi bir adam olduğu için bu işlere burnunu sokmuştu. Hay Allah kahretsin, aklımdan çıkaramıyorum o sahneyi. Orada öylece yatıyordu, kafası patlamıştı. Hay Allah..."

Eliyle gözlerini kapattı.

John amca:

"Ne yapacağız şimdi?" diye sordu.

Al kalkmıştı.

"Tanrı hakkı için ben ne yapacağımı biliyorum" dedi. "Uzaklaşacağım buradan."

Tom:

"Hayır Al" dedi. "Sana ihtiyacımız var şimdi. Asıl ben gitmeliyim. Tehlikeli olan benim. Kendimi toparlar toparlamaz gideceğim."

Tom'un gözleri şiltenin üstünde yatmakta olan Rosasharn'a kaydı. Koskocaman olmuştu kızın gözleri.

Ona:

"Üzülme" dedi. "Sakın üzülme. Bugün sana süt alacağız."

Kız hafifçe göz kırptı ve sesini çıkarmadı.

Baba:

"Tom" dedi, "bilmemiz gerek. İyi düşün, bu adamı öldürdün mü, öldürmedin mi?"

"Bilmiyorum. Karanlıktı. Bana da biri vurdu. Bilmiyorum. Öldürmüşümdür inşallah."

Anası:

"Tom" diye bağırdı. "Böyle konuşma."

Sokaktan sesler geliyor. Baba pencereden baktı ve:

"Bir sürü yeni işçi geldi" dedi.

Tom:

"Grevi durdurmuş olmalılar" dedi. "Sanırım, bugün iki buçuk sente çalışacaksınız."

"Ama insan ne kadar çalışırsa çalışsın, karnını bununla doyuramaz."

Tom:

"Biliyorum" dedi. "Biliyorum ama artık elimizden hiçbir şey gelmez."

Ana ateşi karıştırdı. Kahve ibriğinin kapağını açıp içine baktı.

"Beni dinleyin" dedi. "Bugün patates yemeği yiyeceğiz. Kimsenin fikrini öğrenmek istemiyorum. Ve yeterince paramız olunca benzin alıp gideceğiz. Tekin bir yer değil burası. Tom'un yalnız başına dışarı çıkmasına izin veremem."

"Bun yapmaya hakkın yok ana. Sana söyledim, sizin için büyük bir tehlike oluşturuyorum."

Ana doğruldu. Oğlunun karşısında dimdik durdu.

"Ne yapacağımızı söyledim" dedi. "Haydi, şimdi buraya gelin karnınızı doyurun... İşinizin başına gidin. Ben de buradaki işleri bitirir bitirmez gideceğim. Para kazanmalıyız. Durmayın haydi."

Kahvaltılarını o kadar çabuk ve oburca yediler ki, hepsinin ağızları yandı. Hepsi ikişer bardak kahve içtikten sonra yarı doymuş olarak ayağa kalktılar.

John amca başını salladı.

"Başımız beladan kurtulamıyor" dedi. "Benim günahlarım yüzünden oluyor bütün bunlar."

Baba:

"Of, artık sus" diye haykırdı. "Senin günahlarını dinleyecek zamanımız yok. Sus artık. İşimize gidelim haydi. Çocuklar siz de gelin. Bize yardım edersiniz. Anamızın hakkı var. Bir an önce buradan uzaklaşmalıyız."

Ana, onlar çıkınca oğluna yiyecekle kahve götürdü ve ocağın yanına gidip, kuruması için oğlunun ıslak elbiselerini astı.

"İstersen sen de ocağa yaklaş" dedi. "Isınırsın."

Tom ocağa yaklaştı ve zonklayan yanağını ateşe yaklaştırdı.

"Ana" dedi, "sizi bırakıp gideceğim bu gece. Sizin başınıza bela olmak istemiyorum. Anladın mı, bu yüzden sizi lekelemek ve para kazanamaz hale sokmak istemiyorum."

Ana öfkeyle:

"Tom" dedi, "dünyada anlamadığım birçok şey var. Ama şunu bil ki, bu cahil ananın da aklı bazı şeylere erer. Senin bizi bırakıp gitmenin içimizi rahatlatacağını, bizi mutlu edeceğini mi sanıyorsun?"

Durdu, nefes aldı, devam etti:

"Toprağımız varken, ona bağlı olarak yaşıyorduk. Şimdi toprağımızı kaybetmiş bulunuyoruz. Oysa, toprağımız bize kuvvet

veriyordu. Çocuklarımız onun üstünde doğar, ihtiyarlarımız onun üstünde ölürdü. Toprağa bağlı bir aileydik. Aramızdan biri ayrılacak, içimizden biri terk edecek olsa bile, dağılmak, yok olmak tehlikesiyle karşı karşıya kalmazdık. Bizi birbirimize bağlayan, bir bütün halinde tutan toprağımız vardı. Ama artık durum böyle değil. Bizi birbirimize bağlayan hiçbir şey yok. Anlıyor musun, artık bizi birbirimize bağlayan hiçbir şey yok. Al'i görüyorsun, bizi terk etmek, kendi başına buyruk olmak için can atıyor. John amca artık hiçbir işe yaramaz. Kendini sürüklemekten bile aciz. Baba yerini kaybetti. Ailemizin başı artık o değil. Yavaş yavaş, parçalanıp dağılıyoruz Tom. Artık aile kalmadı. Ve Rosasharn, Rosasharn..."

Ana etrafına bakındı ve kızını gördü. Onun kocaman gözlerinin içine baktı.

"Rosasharn'ın bebeği doğduğu zaman aile tamamen dağılmış olacak" dedi. "Ne yapacağımızı bilmiyorum, ona hep yardım etmeye çalıştım ama doğrusu sızlanmakta haklı. Ya Winfield ne olacak? Gittikçe hayvan gibi vahşileşiyor. Ruthie de öyle... Artık güvenecek bir şeyimiz kalmadı. Gitme Tom. Burada kal ve bize yardım et."

Tom, yorgun bir sesle:

"Peki" dedi. "Bunun doğru olmadığını biliyorum, ama gitmeyeceğim. Burada, sizinle kalacağım."

Ana bulaşıkların başına gitti ve yıkamaya başladı.

"Uyumadın mı?"

"Hayır."

"Eh, öyleyse şimdi uyu. Elbiselerin ıslak ama birazdan kururlar. Onları ateşin yanına astım."

Bulaşıkları yıkayıp bitirdi.

"Şimdi gidiyorum artık" dedi. "Biraz şeftali toplayacağım. Ro-

sasharn biri gelecek olursa, Tom'un hasta olduğunu söylersin, anladın mı? Hiç kimseyi içeri sokma, duymuyor musun?"

Rosasharn başını salladı.

Tom sessizce olduğu yerde yatıyordu. Arada bir dalacak gibi oluyor. Sonra yine kendine geliyordu.

"Tom!"

"Ne var? Ne oluyor?"

"Birini mi öldürdün?"

"Evet ama biraz yavaş ol. İnsanları buraya toplamak mı istiyorsun?"

Kız:

"Bana ne?" diye haykırdı. "Kadın bana anlatmıştı. Günahın insanın başına ne işler açacağını anlatmıştı. İyi, güzel bir bebeğim olmayacak biliyorum. Bu şartlar altında nasıl olur? Connie beni bırakıp gitti, karnım doymuyor, benim halim ne olacak? Süt de içemiyorum."

Kızın sesi gittikçe yükseliyordu.

"Şimdi de gelmiş bize, birini öldürdüğünü söylüyorsun. Senin yüzünden bebeğimi doyuramayacağım. Senin yüzünden işte..."

Tom kalktı.

"Sus" dedi. "Herkesi başıma mı toplamak istiyorsun?"

"Bana ne! Çocuğumu doyuramayacağım. Ben ona bakarım. Bana ne senden!"

Tom kardeşinin yanına gitti.

"Sus" dedi.

"Yanımdan çekil. Bu senin ilk öldürdüğün adam da değil."

Kıpkırmızı olmuştu kızın yüzü. Yüzünü elleriyle kapadı.

"Görmek istemiyorum seni" diye haykırdı.

Tom kızın kesik hıçkırıklarını işitiyordu. Altdudağını ısırarak yere baktı. Sonra babasının yatağının yanına gitti. Şiltenin altında, eski ve ağır bir çifte duruyordu. Tom onu aldı ve içinde kurşun olup olmadığına baktı. Çifte doluydu. Sonra yatağına gitti. Silahı yanına, yere koydu. Rosasharn, sessizce inliyordu şimdi. Tom yattı ve yorganı kafasına çekti. Nefes aldı. İnledi. Sesler geliyordu dışarıdan.

Birkaç erkek konuşuyorlardı.

"Kaç kişi..."

"Üç kişiyiz işte. Ücret ne kadar?"

"Yirmi beş numaralı eve gidin. Kapının üstünde numara yazılıdır."

"Peki bayım ama, ücret ne kadar?"

"İki buçuk sent."

"İyi güzel söylüyorsunuz ya, insan bununla karnını doyuramaz ki!"

"Verdiğimiz ücret bu. Güneyden iki yüz kişi geliyor. Bu paraya seve seve çalışır onlar."

Ana, hava kararırken döndü. Akşama kadar öğle tatili yapmadan çalışmışlardı. Kapıda durdu. Eliyle bir iki kere vurdu.

Tom korkmasın diye:

"Benim" dedi.

Rosasharn kapıyı açtı. Ana eliyle bir kesekâğıdıyla içeri girdi. Tom uyanıp yatağının üstünde oturdu. Yarası kapanmış ve kurumuş, yüzünün derisi gerilmişti. Sol gözü şiş ve mordu.

Ana:

"Kimse geldi mi biz yokken?" diye sordu.

Tom:

"Yok" dedi. "Fiyatı düşürdüler değil mi?"

"Nereden biliyorsun?"

"Dışarıda konuştuklarını duydum."

Rosasharn, dalgın bakışlarla anasını seyrediyordu.

Tom parmağıyla onu gösterdi:

"Kıyameti kopardı ana" dedi. "Her şeyin, onun işlerini bozma amacını güttüğünü sanıyor. Eğer onun canını sıkıyorsam buradan bir an önce gitmeliyim."

Ana, Rosasharn'a döndü.

"Ne yapıyorsun?" dedi.

Kız öfkeli bir sesle:

"Kim bilir ne biçim bir çocuk doğuracağım" diye söylendi.

Ana:

"Sus" dedi, "sen sus bakayım. Neler hissettiğini ve kendini tutamadığın için bunları söylediğini biliyorum ama çeneni kapalı tut, ne olursun."

Tom'a döndü:

"Sen ona bakma" dedi. "Gebelik çok zordur. Ne zor olduğunu ben de daha unutmadım. İnsan gebeyken alıngan olur. Sinirli olur. Ne bileyim ben, yani her şey olur işte. İnsan kendini hakarete uğramış, yalnız kalmış, terk edilmiş hisseder. Sen ona aldırma. Sana karşı bir şeyi olduğundan değil. Şimdi hasta bir insan sayılır."

"Üzmek istemiyorum onu."

Ana elindeki kesekâğıdını soğuk ocağın üstüne koydu.

"Artık susun" dedi. "Pek bir şey kazanamadık bugün. İşittiğin

gibi ücretleri düşürdüler. Tom, sen bana biraz tahta parçası kırabilir misin? Hayır hayır bunu beceremezsin. Zaten bir kutumuz kaldı. Çocuklara tembih ettim. Yolda çalı çırpı bulurlarsa getirecekler. Papates yiyeceğiz bu akşam."

Tom anasına yardım için ayağa kalkıp, son kutuyu parçaladı. Ana ocağın içinde küçük bir ateş yaktı. Bir tası da suyla doldurup ocağın üstüne koydu. Tas, yavaş yavaş cızırdamaya başladı.

Tom:

"Toplama bugün daha kolay oldu mu?" diye sordu.

Ana patatesleri soymaya başlamıştı.

"Bu konuda konuşmak istemiyorum" dedi. "Bugün eskiden nasıl şakalaştığımızı düşündüm. Birbirimizle artık şakalaşamaz olduk. Şaka yapacak olsak bile bu acı bir şaka oluyor ve birinin mutlaka kalbi kırılıyor. Bugün biri, kıtlık sona erdi dedi. Bir tavşana rastladım. Peşinden gelen yoktu. Başka biri de, bu kıtlık olmadığını değil, aksine kıtlığın arttığını gösterir dedi. Artık kimse tavşan avlayacak barut bulamıyor. Ne acı, ne kaba şakalar değil mi? Bana kalırsa artık hiç kimsenin şaka yapmak içinden gelmiyor. John amca ağzını açmaz oldu. Oysa eskiden ne kadar şakacıydı."

Karanlık iyice koyulaşmıştı. Ana, lambayı yakıp bir çiviye astı. Tahta parçalarını yavaş yavaş ateşe atıyordu. Bir yandan da soyduğu patatesleri sıcak suyun içine doğruyordu.

"Rosasharn" dedi. "Sen şu patatesleri karıştır bakayım."

Dışarıda koşmakta olan ayak sesleri işitildi. Kapı hızla açıldı. Ruthie fırtına gibi içeri girdi.

"Ana" diye haykırdı. "Ana, Winfield bayıldı."

"Nerede? Söylesene nerede?"

Ruthie nefes nefeseydi.

"Yüzü birden bembeyaz oldu" dedi. "Sonra yere düştü. Bu-

gün o kadar çok şeftali yemişti ki, belki otuz kere tuvalete gitti. En sonunda da böyle suratı bembeyaz olarak düşüp bayıldı işte."

Ana:

"Beni onun yanına götür" dedi. "Rosasharn, patateslere dikkat et, yanmasın."

Ruthie ile birlikte dışarı çıktı. Hızlı hızlı küçük kızın arkasından gidiyordu. Üç adam karanlığın içinde ona doğru geliyorlardı. Winfield ortadakinin kucağındaydı. Ana ona doğru koştu.

"O benim oğlumdur" diye haykırdı. "Bana verin onu."

"Eve kadar taşıyayım."

Kadın oğlunu çekip aldı.

"Hayır" dedi. "Onu bana verin."

Eve doğru ilerlemeye başlamıştı ki, adamların kendisine iyilik yapmak istemiş olduklarını hatırlayarak geri döndü.

"Teşekkür ederim" dedi.

"Hiçbir şey değil, efendim" dediler. "Oğlunuz pek zayıf. Belki de solucanları vardır."

Ana hızla eve döndü. Winfiel kollarında baygındı. Eve gelince onu bir şiltenin üstüne yatırdı.

"Söylesene" dedi, "neyin var?"

Küçük oğlan gözlerini açıp başını salladı. Sonra tekrar gözlerini kapattı.

Ruthie:

"Söyledim ya ana" dedi. "İshal oldu. Bütün gün durmadan dışarı çıktı. Çok şeftali yemekten!"

Ana elini oğlunun başına koydu.

"Ateşi yok" dedi, "ama zayıf ve solgun."

Tom ona yaklaşıp lambayı yüzüne tuttu.

"Ben onun neyi olduğunu biliyorum" dedi. "Karnı aç. Kuvveti kalmamış. Ona bir şişe süt alıp içirmeli. Bir şeyi kalmaz o zaman. İsterse sütünü patatesine karıştırsın."

Ana:

"Winfield" dedi, "kendini nasıl hissediyorsun?"

Winfield:

"Başım dönüyor" diye cevap verdi. "Başka bir şey bilmiyorum. Başım dönüyor."

Ruthie:

"Hiç böyle ishal görmemiştim" dedi bilgiç bir tavırla.

O sırada baba, Al ve John amca geldiler. Çalı çırpıyla doluydu kolları. Onları ocağın yanına yığdılar.

Baba:

"Şimdi ne oldu?" dedi.

"Winfield hastalandı. Süte ihtiyacı var."

"Hay Allah, herkesin bir şeye ihtiyacı var burada."

Ana:

"Ne kadar para kazandık bugün" diye sordu.

"Bir dolar kırk iki sent."

"Öyleyse hemen gidip Winfield'e bir şişe süt alın."

"O da tam hasta olacak zamanı buldu."

"Neden hasta olduğunu bilmiyorum ama oldu ya sen ona bak. Haydi git de süt al ona. Patatesi karıştırıyor musun. Rosasharn?"

Baba elinde bir şişe sütle geri döndü.

"On bir sent" dedi.

Ana şişeyi alıp açtı. Sonra sütü bir fincana boşalttı Tom'a verdi.

"Haydi şunu Winfield'e içir" dedi.

Tom, kardeşinin şiltesinin yanına diz çöktü.

"İç" dedi. "İçsene..."

"İçemeyeceğim. İçersem kusarım. Beni bırakın."

Tom ayağa kalktı.

"Şimdi içemez ana" dedi. "Biraz bekle. İçecek hali yok."

Ana fincanı alıp pencerenin kenarına koydu.

"Kimse bunu ellemesin" dedi. "Winfield'indir."

Rosasharn, mahzun bir sesle:

"Ben de süt içmedim" dedi. "Benim de ihtiyacım var."

"Biliyorum ama sen hâlâ ayaktasın. Bu küçük çocuk açlıktan kendini kaybetti. Patates pişti mi?"

"Evet, karıştırmaya gerek yok artık."

Kutuların hepsini kırıp yakmışlardı. Bütün aile yemeklerini yemek için şiltelerin üstüne, yan yana sıralandılar. Tabaklarını, tencere boşalana kadar tekrar patatesle doldurdular.

Ana:

"Winfield'e de saklayın" dedi.

Winfield yatağın üstünde doğrulup sütünü içti. Kendine gelmişti birden. Bir tabağa patates doldurdu ve bacaklarının arasına koyarak iştahla yemeye başladı... Ana şişede kalan sütü bir bardağa koydu ve onu Rosasharn'a uzattı gizlice. Rosasharn bir

köşeye çekilerek, kimseye göstermeden sütünü içmeye başladı. Sonra ana sıcak kahveyi fincanlara koydu ve çocuklarına dağıttı.

Tom:

"Şimdi, şu benden dikkatle gizlediğiniz kararınızın ne olduğunu söyler misiniz?" dedi "Neredeyse meraktan çatlayacağım."

Baba tedirgin bir sesle:

"Keşke Ruthie ile Winfield işitmeselerdi" dedi. "Sanki, onlar dışarı çıkamaz mı?"

Ana:

"Hayır" dedi. "Küçük çocuk olduklarını biliyorum ama, çaresiz büyük insan gibi davranmak zorundalar. Başka çıkar yolu yok bunun. Ruthie, sen de Winfield de işittiklerinizi hiçbir yerde söylemeyeceksiniz anladınız mı? Aksi halde ailemizin paramparça olmasına sebep olursunuz."

Ruthie:

"Biz artık büyüdük" dedi. "Bir şeycik kaçırmayayız ağzımızdan."

"Öyleyse susun. Susun ve konuşacaklarımızı dikkatle dinleyin."

Tom:

"Anlatın haydi" dedi.

Ana:

"Baban anlatsın" dedi.

John amca kahvesinden bir yudum aldı.

Baba:

"Dediğin gibi ücretleri düşürdüler" diye söze başladı. "Öyle kalabalık bir işçi grubu geldi ve karıncaları öyle aç ki boğaz tokluğuna bile çalışmaya razılar. Bir somun ekmeğe karşılık gece

gündüz çalışacaklarından eminim. Bütün şeftalileri hemen toplamaya can atıyorlardı.. Ağızlarına kim bilir kaç gündür, bir lokma et koymamışlardır."

Baba sustu.

John amca:

"Bu adam şeytandan farksız" dedi. "Bu gece iki yüz kişi daha gelecekmiş diyorlar."

"Evet, anlıyorum" dedi. "Ama öteki işten ne haber? Bir şey öğrenebildiniz mi o konuda?"

Baba bir süre konuşmadı. Sonra, başını kaldırıp oğluna baktı.

"Ben de öyle sanıyordum. Karanlıkta bir şey göremedim ama hissettim. Ölüm, insana kendini hissettiriyor. Ne garip bir şey bilseniz. Onu, bir koku gibi duyuyorsunuz."

John amca:

"Herkes bundan söz ediyor" dedi. "Katili yakaladıkları zaman linç edeceklerini söylüyorlar."

Tom, gözleri büyümüş, kendisini seyreden çocuklara baktı. İkisi de gözlerini bile kırpmıyorlardı. Gözlerini kırpacak olurlarsa , bir saniyelik karanlık içinde, başlarına müthiş bir şey gelmesinden korkuyor gibiydiler.

Tom:

"Bu adamın bunu niye yapmış olacağını hiç kimse düşünmüş mü?" diye gürledi. "Onun bir dostu, haksız yere öldürülmüştü."

Baba onun sözünü kesti.

"O" dedi, "böyle demiyorlar ki. Güya, ilkönce sen vurmuşsun."

Tom içini çekti.

"Ah" dedi, "ne yalanlar."

"Bizim aleyhimizde müthiş bir dedikodu var. Yani bütün göçmenlerin demek istiyorum. Katili mutlaka yakalayacaklarını söylüyorlar."

Tom:

"Onun hakkında bir bildikleri var mı?" diye sordu.

"Eh, tam olarak bir şey bilmiyorlar ama yaralandığını sanıyorlar. İşittiğime göre..."

Tom elini yavaşça kaldırdı ve yaralı yüzüne dokundu.

Ana:

"Öyle demiyorlar" diye haykırdı. "Yanağının yaralı olduğunu söylediklerini duydum."

Tom:

"Üzülme ana" dedi. "Üzülme. Önemli olan yakalanmamak. Ne derlerse desinler. Bu işte ben haklıyım ama eğer yakalanacak olursam, haklı olduğumu kimseye dinletemem. Hiç kimse bana inanmaz. Anladın mı, iş tamamen tersiyken, onların dediklerine doğru, benim dediklerime yalan gözüyle bakılır."

Ana, karanlık odanın içindeki ölü ışığın yardımıyla oğlunun gözlerini aradı.

"Söz vermiştin bana" dedi.

"Ana, belki bu adamın buradan uzaklaşıp gitmesi gerek. Eğer bu adam bir suç işlemiş olsaydı cesasını çekmeye razı olurdu belki, ama bu adam hiçbir suç işlemedi. İnanın bana, tamamen haklıdır. Bu adam buradan gidecek olsa, herkes için çok daha hayırlı olur. Bir yılan öldürmekle o adamı öldürmek arasında hiçbir fark yoktu. Bu adam kendini hiç de bir insan öldürmüş gibi hissetmiyor."

Ruthie, onun sözünü kesti.

"Ben de, Winfield de her şeyi biliyoruz" dedi. "Tom'un kendisinden bu adam diye söz etmesinin hiçbir faydası yok."

Tom sözüne devam etti.

"Eh" dedi, "dediğim gibi, bu adam insanı ahlak kurallarına aykırı hiçbir şey yapmadı. Ceza çekmek de istemiyor, çünkü aynı durumda kalacak olsa, yaptığını tekrarlayacağından zerre kadar şüphesi yok. Sonra, ailesinin başını belaya sokmak da istemiyor. Buradan gitmeliyim ana."

Ana ağzını eliyle kapatarak öksürdü.

"Gidemezsin" dedi. "Tek başına saklanamazsın. Kime güvenebilirsin ki! Ama bize güvenebilirsin. Yüzün iyileşene kadar sana bakarız. Şimdi anladın mı?"

"Ama ana..."

Ana birden sinirlendi.

"Hiçbir yere gitmeyeceksin" diye bağırdı. "Seni biz götüreceğiz. Al, kamyonu kapıya yanaştır. Her şeye karar verdim. Yere bir çarşaf yayarız. Tom onun üstüne yatar. Üstüne de battaniye örtüp, nefes alacak bir delik bıraktıktan sonra eşyaların üstüne iyice yığarız. Orada rahatça nefes alıp uyuyabilir. Şimdi, ne yapacağımızı anladınız mı? Haydi iş başına. Tartışma istemiyorum. Böyle yapacağız, o kadar."

Baba şikâyet etti.

"Erkeklerin fikrini soran yok artık" dedi. "Erkekler ne düşünüyor, kimsenin buna aldırdığı yok. Şu anaya da bakın. Başımıza cehennem zebanisi kesildi. Bir yere yerleşelim de, ona iyi bir sopa çekeceğim."

Ana:

"O zaman gelsin de, ben sopa yemeye razıyım" dedi. "Al, kalk artık. Ortalık iyice kararda."

Al dışarı çıkıp kamyonun yanına gitti. Motoru kontrol ettikten sonra arabayı, kapıya iyice yaklaştırdı.

"Haydi" dedi ana, "çarşafı yayın."

Al:

"Binin bakalım" diye haykırdı. "Eğer yarın sabaha kadar Weedpatch'a varacaksak, acele etmeliyiz. Ana, önde mi oturacaksın sen?"

Ana:

"Hayır, arkada oturacağım" diye cevap verdi. "Baban da burada benimle oturacak. Rosasharn önde John amcayla birlikte oturur."

Kamyon sarsılarak hareket etti. Hurda makinenin sanki artık son anları gelmişti. Korkunç gürültüler çıkarıyordu ilerlerken. Farlar bile, ölü gözü gibi yanıyordu.

Rosasharn yumuşak bir sesle inledi.

John amca:

"Kendini iyi hissetmiyor musun?" diye sordu.

"Evet, kendimi hiç iyi hissetmiyorum. Güzel bir yerde oturup dinlenebilseydim ne iyi olurdu. Keşke hiç gelmeseydik, Connie o zaman beni bırakıp gitmezdi. Evde oturup çalışırdı ve bir meslek sahibi olurdu."

Ne Al ne de John amca ona cevap verdi. Connie'den söz etmekten utanıyordu ikisi de.

Bekçi büyük kapıda onları durdurdu.

"Bir daha gelmemek üzere mi gidiyorsunuz?" diye sordu.

Al:

"Evet" dedi, "kuzeye gidiyoruz. Kendimize bir iş bulduk. Devamlı bir iş."

Bekçi el fenerini kamyonun üstünde gezdirdi. Ana ile Baba'nın gözleri kamaştı. Adam kapıyı ardına kadar açtı.

"Pekâlâ" dedi. "Yolunuz açık olsun."

John amca:

"Nereye gideceğimizi biliyor musunuz?" diye sordu.

Al:

"Hayır" diye cevap verdi. "Durmadan bir yerlere gidiyoruz ve bundan ne kadar bıktığımı sana anlatamam."

Rosasharn, tehdit edici bir sesle:

"Yakında doğuracağım" dedi. "Benim için güzel bir yer bulsanız iyi olur."

Adamakıllı soğumuştu hava. Ana ile baba kamyonun üstünde karşı karşıya oturuyorlardı. Ana ürperdi. Kollarını birbirine kavuşturdu. Tüyleri diken diken olmuştu. Oğlunun battaniyelerin içinde üşümediğini bildiği için içi rahattı.

"Tom rahat mısın?" diye seslendi.

Tom'un sesi uzaklardan geliyor gibiydi.

"Bilmem ki, burası biraz karanlık. Canım sıkılmaya başladı. Kapıdan çıktık mı?"

Ana:

"Dikkatli ol" dedi, "belki biri bizi durdurur."

Tom, başını dışarı çıkardı. Kamyonun içindeki teneke kaplar birbirlerine çarparak garip bir ses çıkartıyorlardı.

"Durdururlarsa hemen içeri çekilirim" dedi Tom. "Hem artık nefesim kesilir gibi oluyor."

Dirseğine yaslandı.

"Hay Allah" dedi, "hava da hızla soğuyor."

Baba:

"Gökyüzünde bulutlar var" diye cevap verdi. "Dün, biri kışın erken geleceğini söylüyordu."

Tom:

"Nereden anlamış?" diye sordu. "Sincaplardan mı, yoksa otların tohumlarından mı? Zaten insan her şeyden anlayabilir havayı. Kendine göre bir ölçüsü var herkesin. Havanın nasıl olacağını iç çamaşırlarına bakarak kestirebilen insanlar bile vardır herhalde."

Baba:

"Bilmiyorum" diye cevap verdi. "Bana kalırsa kış erken gelecek. Ama yine de biz buralı değiliz. İnsanın bir yerin iklimine alışması ve ne olacağını kestirebilmesi için orada uzun bir süre yaşamış olması gerekir."

Tom:

"Ne tarafa gidiyoruz?" diye sordu.

"Bilmem. Al sola döndü. Geri dönüyoruz sanki."

Tom:

"Bilmem ki" dedi, "acaba ne tarafa gitmemiz daha iyi olur? Anayola çıkacak olsak muhakkak bir sürü polisle karşılaşırız. Yüzümün halini görecek olurlarsa beni hemen yakalarlar. Arka yollardan gitsek daha iyi olacak gibi geliyor bana."

Ana:

"Arka camı vur da, Al dursun" dedi.

Tom yumruğuyla, Al'in ensesine gelen cama vurdu. Kamyon yolun kenarına yaklaşarak durdu. Al, aşağı inip onların yanına geldi. Ruthie ile Winfield örtünmüş oldukları battaniyeyi aralayarak dışarı baktılar.

Al:

"Ne istiyorsunuz?" diye sordu.

Ana:

"Ne yapacağımıza bir an önce karar vermeliyiz" diye cevap verdi. "Arka yollardan gitmemiz belki daha akıllıca bir hareket olur. Tom öyle diyor."

Tom:

"Şu yüzümün haline bak" dedi. "Kim görse anlayacak. Hangi polis olsa beni tanır."

"Peki hangi yoldan gitmek istiyorsunuz? Ben kuzeye gitmek istiyordum. Nasıl olsa güneyden geliyoruz."

Tom:

"Peki" dedi, "ama arka yolları tercih et."

Al, küçük bir ara sokağa saptı. Kamyonun ışıkları yolu aydınlatmaya çalışıyordu. Şimdi tarlalardaki meyve ağaçlarının yerini pamuklar almıştı. Yirmi mil kadar ara yollardan, pamuk tarlaları arasından ilerlediler. Şimdi önlerinde bir köprü vardı. Yol, köprüyü aştıktan sonra, ırmak boyunca devam ediyordu. Köprüyü geçtikleri zaman ışıklı bir ilanla karşılaştılar. İlanın üstünde pamuk toplayacak adamlar aranıyor, yazıyordu. Tom, ilanı görünce, tekrar arka pencereyi yumrukladı. Al, kamyonu durdurdu ve ağabeyinin yanına geldi.

"Yine ne istiyorsunuz?" diye sordu.

Tom:

"Motoru durdur da yanıma gel" dedi.

Al yine şoför yerine geçti. Motoru ve ışıkları kapattı. Ağabeyinin yanına döndü.

"Oldu mu?" dedi. "Şimdi söyleyeceğini söyle."

Tom, kap kacağın üstünden aşarak anasının dizinin dibine vardı.

"Bak" dedi, "buradaki ilanda pamuk toplayacak işçilere ihtiyaçları olduğu yazılı. İlanı kaldırmadıklarına göre belki hâlâ iş vardır. Burada çalışıp bu seyyar evlerden birinde yaşamak istemez miydiniz?"

Ana:

"Sen ne yapacaksın?" diye sordu.

"Şu ırmak kenarındaki çalılıkları görüyor musun? Orada kimseye görünmeden saklanıp bir süre yaşarım. Geceleri biraz yiyecek getirirsiniz. Biraz ileride mağara gibi bir şey de vardır belki. Geceleri orada geçirebilirim."

Baba:

"Oh Allah'ım" dedi, "pamuk toplamayı, parmaklarımın pamuğa dokunmasını nasıl isterdim. Burada iş bulabiliriz bana kalırsa."

Ana:

"O seyyar evlerde yaşamak hiç de fena olmaz" diye söylendi. "Hiç olmazsa damları var, yağmur yağdığı zaman akmaz. Ama Tom, bu çalılıklar saklanmak için yeter mi?"

"Tabii. Zaten devamlı olarak saklanmayacağım ki! Yüzüm iyileşir iyileşmez ortaya çıkarım."

Ana:

"Şüphesiz, kötü bir iz kalacak" dedi.

"Bundan ne çıkar! Herkesin yüzünde yara izi vardır."

Baba:

"Hepimiz pamuk tarlasında çalışırsak belki adamakıllı para kazanabiliriz" dedi. "O zaman istediğimizi alırız. Eskiden ürünün bol olduğu zamanlarda memlekette ne rahat yaşardık."

Al:

"Hepimiz çalışırsak belki et de alabiliriz" dedi. "Şimdi ne yapacağız."

Baba:

"Yerine geç de sabaha kadar kamyonun içinde kıvrılıp uyuyalım" dedi. "Sabah erkenden işe başlarız. Pamukların başlarını karanlığın içinde görüyor gibiyim."

Ana:

"Tom ne olacak?" diye sordu.

"Ana, beni unut artık. Ben sizden bir battaniye alacağım. Başka bir şey istemem. Bak, ileride bir kayalık var. Onun altının boş olduğundan eminim. Bana yiyecek getirip bırakırsın oraya. Ben de gelir alırım sonra."

"Ama..."

Baba:

"Tom'un söyledikleri bana akla uygun görünüyor."

Tom:

"Evet akla uygun" diye ısrar etti. "Yüzüm iyileşir iyileşmez ben de size katılıp pamuk toplamaya başlayacağım."

Ana:

"Peki öyleyse" dedi. "Ama dikkatli ol. Kendini bir süre kimseye gösterme."

Tom eğildi.

"Yalnız bu battaniyeyi alacağım" dedi. "Ana, bana getirdiklerini kayalıkların altına bırak. Anladın mı?"

Anası yalvardı.

"Dikkat et. Ne olur dikkat et."

Tom:

"Tabii" dedi. "Tabii dikkat ederim."

Sonra kamyondan aşağı atladı.

"İyi geceler" dedi.

Ana, oğlunun karanlığın içinde ince bir çizgi halinde uzaklaşıp kayboluşunu seyretti.

"Tanrım onunla beraber ol, ona yardım et" dedi kendi kendine.

Al:

"İsterseniz geri dönüp pamuk toplayıcılarının kampının yanında duralım" dedi.

Baba:

"Evet" dedi.

Ana:

"Yavaş git" diye yalvardı. "Yavaş git de söz ettiği kayalıkları görelim. Onların yerini iyice anlamalıyım."

Al yerine geçti ve dar yolda, kamyonu büyük bir olasılıkla döndürerek ilerlemeye başladı. Seyyar evlerin sırasına geldiğinde onu durdurdu. Karanlıkta hiçbir hareket yoktu. Seyyar evlerin kapalı kapıları simsiyahtı. Al, kamyonun ışıklarını söndürdü.

Al:

"Rosasharn, John amcayla sen arkaya geçin" dedi. "Ben burada uyuyacağım."

John amca kızın kamyonun üstüne tırmanmasına yardım etti. Ana kap kacağı bir köşeye yığarak onlara yer açmıştı. Bütün aile, kamyonun arka köşesine büzülerek uykuya daldılar.

27

Pamuk işçileri aranıyor... yolda levhalar, dört bir yana dağıtılan turuncu el ilanları... Pamuk İşçileri Aranıyor...

Bu yolun sonunda öyle diyor.

Koyu yeşil fideler lif lif olmuş, toprakları irileşmiş. Beyaz pamuklar, patlamış mısır gibi fışkırıyor.

Ah şu kozalara bir el atsam. Hafifçe, parmaklarımın ucuyla şöyle bir dokunuversem.

Ben iyi bir toplayıcıyımdır.

İşte aradığınız adam karşınızda duruyor.

Pamuk toplamak istiyorum.

Çantan var mı?

Şey... hayır, yok.

Çanta bir dolar. İlk bir buçuk dolarından ödersin. İlk elli kilo seksen sent. İkinci elli kilo doksan. Çantanızı oradan alın. Bir dolar. Bir dolarınız yoksa ilk ücretinizden keseriz. Haklı değil miyiz yani?

Elbette haklısınız. İyi bir pamuk çantası. Bütün mevsim dayanır. Sürüklemekten eskiyince, tersini çevirir kullanırsınız. Açık olan ucu dikersiniz. Yıpranmış yanını ağız yaparsınız. İki yanı da eskise bile, kumaşı yine kullanılır. Yazın giymek için güzel bir şort yaparsınız. Ya da gecelik. Ne olursa olsun... pamuk çantası güzel bir şeydir.

Beline as. Bacaklarının arasında sürükle. Başta hafiftir. Sonra parmaklarınla kozaları koparır, elini büküp bacaklarının arasındaki çantanın içine atarsın. Çocuklar arkandan gelir. Onlara çanta almaya gerek yok... basit bir torba ya da eski bir pantolon kullanabilirler. Çanta gittikçe ağırlaşır. Başını öne doğru eğip var gücünle çekersin. Usta bir pamuk işçisiyimdir. Parmaklarım kozaları iyi kavrar. Çanta iyice ağırlaşana dek konuşa konuşa ilerlersin. İstersen şarkı söyle. Sen farkında bile olmadan parmakların kozalara gider. Parmaklar işini bilir. Gözlerin kozaları görür... sen değil.

Çene çalmak zevklidir.

Memlekette bir kadın vardı – adı lazım değil – birdenbire zenci bir çocuk doğuruvermesin mi! Kimsenin haberi yoktu. Kimse zenci menci görmemişti ortalıkta. Bir daha başı dik gezinemedi. Ha sahi ne diyordum... evet, iyi bir pamuk işçisiydi.

Artık çanta iyice ağırlaştı, arkasından itmek gerek. Katır gibi kan ter içinde dayanırsın arkasına. Çocuklar babalarının eski bir pantolonunun içine atarlar topladıkları pamuğu. Bu tarlanın ürünü iyi. Alçak yerlerde iyice incelip lif lif oluyor. Bu Kaliforniya pamuğu gibi pamuk görmedim ömrümde. Uzun lifler. Ömrümde gördüğüm en güzel pamuk. Çok geçmeden toprağın canına okur. Pamuk dikmek için toprak mı istiyorsun. Asla satın almayacaksın toprağı... kiralayacaksın. Sonru işin bitince de başka yere gideceksin.

Sıra sıra insanlar tarlalarda ilerliyorlar. Parmaklar topakları kavrıyor. Meraklı eller uzanıp toprakları buluyor. Bakmana bile gerek yok.

Kalıbımı basarım, gözlerim görmeseydi bile yine de pamuk toplayabilirdim. İçimde bir şey beni onlara doğru itiyor. Hiç kirletmeden, tertemiz toplarım.

Çanta doldu artık. Onu tartıya götür. Tartış. Tartıdaki adam ağır gelsin diye içine taş koyduğunu iddia eder. Ya o? Onun tartısı hileli değil mi? Kimi zaman o dürüsttür, senin çantanda ise taş vardır. Kimi zaman sen dürüstsündür, onun tartısı hilelidir. Kimi zaman sen dürüstsündür, onun tartısı hilelidir. Kimi zaman ikiniz de dürüst değilsinizdir; senin çantanda taş vardır, onun terazisi hilelidir. Her zaman tartış, her zaman mücadele et. Başını dik tutmana yarar. Onun da işine gelir. Birkaç taş nedir ki? Belki de topu topu bir tane. İki yüz elli gram? Her zaman tartış.

Boş çantayla geri gel. Kendi hesabını kendin tutacaksın. Kaç kilo topladığını hemen yazacaksın. Hesabını tuttuğunu bilirlerse seni aldatmaya kalkmazlar. Ama hesabını tutmuyorsan Allah olsa sana yardım edemez.

İyi bir iş bu. Çocuklar ortalıkta koşuşuyor. Pamuk toplama makinesinden söz edildiğini işittin mi?

Evet işittim.

Buraya gelir mi dersin?

Eğer gelirse... dediklerine göre bize iş kalmazmış.

Gece olur. Herkes yorgun. İyi topladık ama. Ben, kadınım ve çocuklarım üç dolar kazandık.

Arabalar pamuk tarlalarına doğru gider. Pamuk kampları kurulur. Koca kamyonlarla traylerler pamuk yığınlarıyla tepelemesine dolar. Pamuklar tel çitlere yapışır, rüzgâr estikçe topak topak yollarda yuvarlanır. Bembeyaz pamuklar çırçır makinesine gider. Koca balyalar sıkıştırılmaya hazırlanır. Pamuklar üstüne başına, sakallarına yapışır. Burnunu sümkür, içine pamuk kaçmış.

Haydi, elini çabuk tut. Karanlık basmadan çantanı doldur. Usta parmaklar topakları arar. Dolu çantalar zorlukla sürüklenir. Akşamleyin çocuklar yorgundur. Ekili toprakta ayaklarını sürüye sürüye yürürler. Güneş batmaktadır.

Ah, bir sürekli olsa şu iş. Gerçi parası fazla değil ama yine de bitmesin isterdim.

El ilanlarının çağırdığı külüstürler otoyoldan gelmeye devam ediyor.

Pamuk çantan var mı?

Hayır.

Öyleyse bir dolar.

Yalnızca elli kişi olsaydık bir süre burada kalabilirdik. Ama beş yüz kişi var. İş hemen biter. Bir zamanlar bir adamla tanışmıştım. Hiçbir zaman çantaya verdiği parayı çıkartamamış. Her işe girişinde yeni bir çanta alıyormuş ama o çanta parasını çıkartamadan tarla bitiyormuş.

Tanrı aşkı için biraz para biriktirmeye çalış! Kış yaklaşıyor. Kaliforniya'da kış boyunca hiç iş bulunmaz.Karanlık basmadan şu çantayı doldur. Şu adam çuvalın içine toprak attı.

Boş ver! Neden yapmasın ki? Böyle yapmakla hileli tartıları dengeliyor.

İşte benim hesabım burada. Yüz altmış kilo.

Tamam!

Tanrım, hiç tartışmadı bile! Tartısı hileli olmalı. Amma güzel bir gün.

Bin kadar işçi bu tarlaya geliyormuş diyorlar. Yarın sabah bir yer bulabilmek için birbirimizi yeriz. Canımızı dişimize takıp pamuk toplamalıyız.

Pamuk işçileri aranıyor. İşçiler ne denli çok olursa, pamuklar çırçır makinesine o denli çabuk gider.

Bu gece et yiyeceğiz! Et alacak paramız var! Şu ufak tefek adama yardım edelim, çok yorulmuş. Haydi git de bize iki kilo et al. Çok yorgun değilse, ana bize güzel kurabiyeler de yapar.

28

Irmağın yanındaki düzlükte, on iki seyyar ev birbirlerinin yanında öylece duruyorlardı. Hemen arkalarında büyük bir çalılık vardı. Her birinin tekerlekleri çıkarılmıştı. Altışar altışar, iki sıra halinde duruyorlardı. Kapılarına ip ya da tahtadan uydurma merdivenler takılmıştı. Bu seyyar evlerin her birini iki aile paylaşmak zorundaydı. Böylece pamukçular, yirmi dört aileyi barındırabileceklerini ilan ediyorlardı. Yine de bu seyyar evler, sefalet içinde olan insanlara güzel geliyordu. Hiç değilse, sağlamdılar, su geçirmeyecek gibi görünüyorlardı. Hiçbirinin penceresi yoktu gerçi, ama geniş kapıları açık duruyordu. Bazılarının ortasına bir perde gerilmişti. Bu, her iki ailenin de özel hayatlarını korumasına yardım ediyordu. Bazılarında da açık duran kapı, bir duvar görevi görüyordu.

Joad'lar da bu seyyar evlerden birinin yarısına yerleştiler. Onlardan önce burada oturan işçi ailesi, bir yağ tenekesine baca takarak onu bir ocak haline getirmiş ve boruyu da duvarda deldiği bir delikten dışarı çıkarmıştı. Geniş kapı açıkken bile, evin içi karanlıktı. Ana tenteyi tam ortaya astı.

"Fena değil" dedi. "Devlet kampını hesaba katmazsak böyle hoş bir yere şimdiye kadar sahip olmamıştık.

Şilteleri, her akşam yere yayıyor, sabah olunca toplayıp kaldırıyordu. Her gün tarlaya gidip pamuk topluyorlardı. Böylece para kazanıyorlardı ve her akşam et yiyorlardı. Bir cumartesi kamyonla Tulare'a gidip, teneke bir ocak; Al, baba, Winfield ve John amcaya pantolon, erzak ve anaya da bir elbise aldılar. Ananın en yeni elbisesi de Rosasharn'a verildi.

"Onun karnı şiş" demişti anası. "Ona yeni bir elbise almak için harcayacağımız paraya yazık!"

Bu defa Joad'ların şansı iyi gitmişti. Erken geldikleri için seyyar evlerde yer bulmuşlardı. Şimdi geç gelenlerin çadırları çevreyi doldurmuştu. Seyyar evlerde oturanlar, buranın kıdemlisi ve bir çeşit aristokrat sayılıyorlardı. Akşamları, boşalmış pamuk torbalarını koltuklarının altına alarak işten eve dönerlerdi. Torbalarını bıraktıktan sonra, dört yol ağzındaki dükkâna koşarlardı. Bu saatte dükkânda birçok işçi olurdu. Hepsi de oraya yiyecek almak için gelirdi.

"Bugün ne kadar kazandınız?"

"Fena değil. Üç buçuk dolar kazandık. Bu pamuk işi keşke devamlı olsaydı. Çocuklar, pamuk toplamayı iyi öğrendiler. Bazen bizden hızlı topluyorlar. Ana, hepsine birer küçük torba dikiyor. Henüz büyük bir torbayı taşıyacak kadar uzun boylu değiller. Arada bir gelip torbalarını bizimkilere boşaltıyorlar. Anaları onlara, eski gömleklerden torba yapacak."

Ana etlerin satıldığı tezgâha gitti.

"Biraz et alayım" dedi. "Fiyatı ne kadar?"

"Kilosu üç sent efendim."

"Üç kilo verir misiniz? Bir de haşlamak için güzel bir parça et istiyorum. Kızım,.onu yarın pişirir. Kızım için de bir şişe süt. Süte bayılıyor. Yakında bebeği olacak. Hemşire ona her şeyden çok süte ihtiyacı olduğunu söylemiş. Şimdi, durun bakayım, patatesimiz var."

"Bunu alalım" dedi, "pasta yaparız belki."

Ana düşündü.

"Evet" dedi, "evet bunu alalım. Artık bir şey almayalım daha fazlasını taşıyamayız çünkü."

Ruthie onlara yaklaştı. Kucağında iki kutu kurabiye vardı. Gözlerinde kararsız bir ifade seziliyordu. Ana başını yana sallayacak olsa, kız sevinçten zıp zıp sıçrayacak, bu yana sallayacak olsa, hıçkırıklara boğulacaktı kederinden.

"Onları yerine koy."

Derin bir kederin ilk ışıkları belirdi Ruthie'nin gözlerinde.

Baba:

"Kurabiye kutuları o kadar ucuz ki" dedi. "Ne olur, bunları onlara alalım. Bugün çok çalıştılar."

Ruthie'nin gözleri heyecanla parladı.

Ana, kızına baktı. Gülümsedi.

"Peki alsınlar" diye cevap verdi ölçülü bir sesle.

Ruthie arkasını döndü ve adeta uçarak uzaklaştı. Kapıda, Winfield ile karşılaştı, onu da kolundan çekerek dışarı çıkardı ve iki çocuk gecenin ilk karanlığı içinde kayboldular.

Ana seslendi:

"Haydi gelin" dedi. "İhtiyacımız olan her şeyi aldık." Çantayı kendisi taşıyordu. John amcayla baba da birer kesekâğıdı yüklen-

diler. Ruthie ile Winfield, dışarıda bekliyordu. Ağızları kurabiyeyle doluydu.

Ana:

"Bahse girerim ki, ikisi de yemek yemeyecekler" dedi.

İnsanlar, seyyar evlerin bulunduğu kampa doğru akıyorlardı. Hepsinin de bacalarından duman çıkıyordu. Joad'lar ip merdivenleri tırmanıp evlerine girdiler. Rosasharn, ocağın yanında bir kutunun üzerinde oturuyordu. Ateşi yakmıştı. Isıdan, şarap rengini almıştı teneke ocak.

Ana:

"Domuz pirzolası aldım. Patatesleri, yeni tavada kızart. İçine soğan da koy. Siz de gidip elinizi yüzünüzü yıkayın ve dönüşte bir kova su getirin. Ruthie ile Winfield nerede? Onların da yıkanmaları gerek."

Sonra Rosasharn'a döndü:

"İkisine de birer kutu kurabiye aldık" dedi. "Koskoca kutuları tek başlarına yemiş olacaklar."

Erkekler ırmakta yıkanmaya gittiler. Rosasharn patatesleri yeni tavanın içine doğruyordu. Bir yandan da tavanın içinde, bıçağın ucuyla onları dağıtıyordu.

Birden tente hızla açıldı. Terli yüzlü, iriyarı bir kadın başını uzattı.

"Hepiniz iyisiniz ya Bayan Joad?"

Ana ona döndü:

"İyi akşamlar Bayan Wainwright" dedi. "İyiyiz. Bugün üç buçuk dolar kazandık. Tam olarak söylemek gerekirse, üç dolar, elli yedi sent."

"Biz dört dolar kazandık."

Bayan Wainwright:

"Sucuk yanıyor" diye bağırdı ve başını geri çekti.

Winfield:

"Ana" dedi.

"Ne var? Kurabiyeler midene mi dokundu?"

"Ana, Ruthie söyledi."

"Ne söyledi?"

"Tom için..."

Ana irkildi.

Oğlunun önünde diz çöktü.

"Winfield" dedi, "kime söyledi?"

Winfield utanmıştı. Geri çekildi.

"Eh" dedi "birazcık söyledi canım."

"Winfiled, sana Ruthie ne söyledi diyorum. Anlat çabuk ne söyledi?"

"Anlatacağım" dedi ve sözüne devam etti. "Ruthie buna çok kızdı ve onları kovalamaya başladı. İki tanesini yakalayıp patakladı ama sıra büyük bir kıza gelmişti. Onunla başa çıkamadı. Dövüşmeye başladılar. Kız, Ruzhie'yi bir güzel dövdü. Ruthie büsbütün kızdı ve ağlamaya başladı. Bir yandan da onu büyük ağabeyine şikayet edeceğini, büyük ağabeyinin de o kızı öldüreceğini söylüyordu. Kız bununla da alay etti; 'benim de ağabeyim var' dedi. Dövüşmeye başladılar yeniden. Kız Ruthie'ye müthiş bir yumruk attı. Ruthie ağabeyinin onun ağabeyini öldüreceğini söyledi. Büyük kız da 'ya benim ağabeyim sizin ağabeyinizi öldürürse ne yaparsınız' dedi. O zaman Ruthie ona, ağabeyimizin iki kişiyi öldürmüş olduğunu söyledi. Kızda Ruthie için küçük bir yalancı dedi. Bu sefer Ruthie, 'Benim ağabeyim birini daha yeni öldürdü. Şu çalılıkların arkasında saklanıyor yakalanmasın

diye' dedi. O zaman kız küfür etti. Ruthie ona büyük bir taş attı. Kız onu kovalarken ben bunları anlatmak için eve geldim."

Ana yorgun bir sesle:

"Aman Allah'ım" dedi. "Aman Allah'ım. Başımızın üstünde tehlike dolaşıyor. Şimdi ne yapacağız?"

Alnını avucuna dayadı ve gözlerini ovuşturdu.

"Ne yapacağız şimdi."

Ocaktan yanık patates kokusu geldi. Ana çabucak yerinden kalktı ve onları karıştırdı. Ateş kükreyerek yanıyordu.

Kızına:

"Rosasharn" diye seslendi.

Kız perdeyi aralayarak göründü.

"Gel de patateslere bak. Winfield, sen de gidip Ruthie'yi bul ve onu hemen eve getir."

Winfield, ümitle:

"Onu dövecek misin ana?" diye sordu.

"Hayır, onu dövmek hiçbir işe yaramaz. Haydi, şimdi koş. Onu bul ve buraya getir."

Winfield kapının önünde, John amca, Al ve babası ile karşılaştı. Onlara yol vermek için kenara çekildikten sonra, koşarak uzaklaştı.

Ana yumuşak bir sesle:

"Baba seninle konuşmalıyım" dedi. "Ruthie, Tom'un saklandığını, bazı çocuklara söylemiş."

"Ne?"

"Söylemiş işte! Çocuklarla kavgaya tutuşmuş ve söylemiş."

"Hay gidi küçük şeytan."

"Hayır, ona kızma. Bilerek yapmadığından eminim. Bana bak, sen şimdi burada kal. Ben gidip Tom'u bulacağım. Ona dikkatli olmasını söylemek istiyorum. Sen burada kal da etrafı kolla. Biraz da yemek götüreyim ona."

Baba:

"Peki" dedi.

"Ruthie'a yaptığından hiç söz etme. Onunla ben konuşacağım. Bunun böyle olmasını istiyorum."

O sırada Ruthie içeri girdi. Winfield de arkasından geliyordu. Küçük kızın üstü başı kirlenmişti. Ağzı burnu yapış yapıştı. Burnundan hâlâ kan sızıyordu. Kavgada fena hırpalandığı her halinden belliydi ve ilk bakışta seziliyordu. Utanmış ve korkmuş görünüyordu. Winfield gururlu bir tavırla onu takip ediyordu. Ruthie korkuyla etrafına bakındı ve bir köşeye giderek sırtını duvara dayadı. Korkusu ve utancı birbirine karışıyordu.

Winfield:

"Anama, yaptığını söyledim" dedi.

Ana teneke bir tabağa, iki pirzola ve biraz kızarmış patates koyuyordu."

"Sus Winfield" dedi, "onu daha fazla üzmeye gerek yok. Gereği kadar üzüldüğünü görmüyor musun?"

Ruthie birden yerinden fırladı. Anasına doğru koşarak başını onun karnına sakladı ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Bütün vücudu hıçkırıklarla sallanıyordu. Ana onu kendinden ayırmaya çalışıyordu ama o anasına sımsıkı yapışmıştı. Bırakacağa benzemiyordu. Ana, onun saçlarını ve omuzlarını okşadı.

Bir yandan da:

"Sus" diyordu, "artık sus. Bilerek yapmadığını biliyorum."

Winfield, katlanıp kenara koyulmuş olan şiltelerden birinin üstüne çekildi ve bütün aileyi şüpheyle gözden geçirmeye başla-

dı. Ruthie'nin ilk fırsatta üstüne saldıracağını gayet iyi bildiği için, kendini koruyabilecek bir durum almış, sırtını duvara vermişti. Ruthie, kalbi kırık, arabanın öteki köşesine çekildi.

Ana bir gazete sayfasıyla teneke tabağın üstünü örttü.

"Gidiyorum" dedi. "Ben şimdi gidiyorum."

John amca:

"Sen bir şey yemeyecek misin?" diye sordu.

"Sonra, geldiğim zaman yerim. Şimdi bir şey yiyemem."

Ana bunları söyledikten sonra açık kapıdan dışarı süzüldü, merdivenden indi.

Seyyar evlerin ırmak yanında, birbirine çok yakın olan kurulmuş bir sürü çadır vardı. Her birinin içinde ışık vardı. Bacalardan duman çıkıyordu. Kadınlar ve erkekler kapıların önünde durmuş çene çalıyorlardı. Ana, çadırların arasından gururlu bir tavırla geçti. Arada bir kendisini tanıyanlar çıkıyordu.

"İyi akşamlar Bayan Joad."

"İyi akşamlar."

"Bayan Joad, birine bir şey mi götürüyorsunuz?"

"Bir dostumuz var. Ona biraz ekmek götürüyorum."

Nihayet çadırların sonuna gelmişti. Durup arkasına baktı. Işıl ışıldı kamp. Konuşma sesleri işitiliyordu. Kadın ve erkek sesleri birbirine karışıyordu. Havayı duman kokusu kaplamıştı. Biri, tatlı tatlı armonika çalmaktaydı. Yine de, bu işte pek usta olmadığı, aynı şeyi tekrarlayıp durmasından anlaşılıyordu.

Ana, ırmağın yanındaki söğüt ağaçlarının arasına daldı. Buradan da çalılığa girdi. Bir ara ortalığı dinledi. Kimsenin kendisini takip edip etmediğini anlamak istiyordu. Kimse olmadığını anlayınca yürümeye başladı. O kadar yavaş hareket ediyordu ki, ayaklarının kuru söğüt yaprakları üstüne çıkardığı ses bile işitil-

miyor, yalnız suyun şırıltısı duyuluyordu. Irmak, anayola bir yaklaşıyor, bir uzaklaşıyordu. Karanlıkta her zaman Tom'un yemeğini bıraktığı kaya oyuğunu yıldızların yardımıyla gördü. Tedbirle hareketlerle oyuğa yaklaştı, teneke tabağın içindeki yiyecek paketini oraya bıraktı. Sonra elinde boş tabakla, çalılıkların arasına geri çekildi ve yere oturup beklemeye başladı. Kayalıkların oyuğunun simsiyah ağzı görünüyordu. Ellerini dizlerinin etrafında kavuşturarak sessizce oturuyordu.

Ana, sol tarafında, çok uzakta bir ayak sesi duyarak kulak kabarttı. Hafifçe doğrularak daha iyi duymaya çalıştı. Ses durdu ve uzun bir aradan sonra tekrar işitildi. Biri yürüyordu kuru yaprakların üstünde. Ana simsiyah bir şeklin kayalıkların ağzına gelip içeri uzandığını gördü. Oyuğun ağzı kapandı biran. Sonra simsiyah şekil yine göründü.

Ana yumuşak bir sesle:

"Tom" diye seslendi.

Şekil durdu. Uzaktan gören onu bir heykel sanırdı. Öylesine hareketsizleşmişti."

"Tom... Tom..."

"Sen misin ana?"

Ana ayağa kalkıp onun yanına gitti.

"Buradayım."

Oğlu:

"Gelmemeliydin" dedi.

"Seni görmeliydim Tom. Seninle konuşmalıyım."

Tom:

"Burası kampa çok yakın" dedi. "Biri geçebilir."

"Senin bir yerin yok mu Tom?"

"Evet evet var ama ya biri seni benimle görürse, halin ne olur? Bütün aile bir anda mahvolur."

"Evet ama seninle konuşmak zorundayım Tom."

"Peki öyleyse, benimle gel."

Tom, ırmağa daldı. Burası sığdı ama ananın dizlerine kadar geliyordu. Irmağın öteki yanındaki çalılıkları da geçti, söğüt ağaçlarının arasına daldı. Bir süre sonra ağaçlıkların arasından kurtuldular, ekilmiş bir tarlayı geçtiler. Bir çeyrek mil kadar sonra yeniden çalılıklara saptılar. Serinlemeye başlamıştı ortalık. Hafif, sonbahar kokusu taşıyan bir meltem esiyordu. Birden karşılarına bir kaya oyuğu çıktı. Böyle bir şeyi beklemiyordu ana. İrkildi.

Tom:

"İçeri emekleyerek gireceksin" dedi.

Ana yere kapandı. Elleri kuma değdi. Biraz ilerledikten sonra, Tom'un battaniyesi ellerine geldi. Zerre kadar ışık yoktu mağaranın içinde. Tom girişi de çalılıklarla gizlemişti.

"Neredesin ana?"

"Burada. Tam karşındayım Tom. Yavaş konuş."

"Korkma. Tavşan gibi yaşamaya alıştım bir süredir."

Ana, oğlunun yiyecek paketini açtığını anladı.

"Domuz pirzolasıyla patates kızartması" dedi.

"Aman Allah'ım, ne güzel. Hem de hâlâ sıcak!"

Ana, karanlıkta oğlunu hiç göremiyordu ama yemeğini çiğneyişini, yutuşunu işitiyordu.

Tom:

"Burası saklanmak için fena bir yer değil" dedi.

Ana tedirgin bir sesle:

"Tom, Ruthie sırrını ele vermiş" dedi.

Tom irkildi.

"Ruthie mi? Bunu yine yapmış?"

"Eh, onun suçu yok. Bir kızla kavgaya tutuşmuş ve ona ağabeyinin onun ağabeyini öldüreceğini söylemiş. Biliyorsun, çocuklar kavgaya tutuştular mı, gözleri hiçbir şey görmez. Bu arada, ağabeyinin birini öldürdüğü için çalılıklarda saklandığını söylemiş."

Tom sesini çıkarmadan çiğniyordu.

"Bana kalsa, John amcayı onların peşine takardım" dedi. "Ama amcamın bunu yapmayacağını bildiğim için bir şey söylemedim. Ama yine bir çocuk kavgasında söylenen sözlerden bir şey çıkacağını sanmıyorum."

Ana:

"Yok" dedi, "basit bir çocuk kavgasından çok fazla bir şey bu. Çocuklar işittiklerini evlerinde söylerler, büyükler de birbirlerine yetiştirirler. Bütün kamp çok geçmeden bundan söz etmeye başlar. Çocukların söylediği belki de doğrudur diye burada araştırma bile yapabilirler. Buradan gitmelisin Tom."

"Ben zaten başından beri bunu söylüyorum. Biri senin bana yemek getirdiğini görüp de kuşkulanacak diye hep korkuyordum."

"Biliyorum. Ama hiç olmazsa bize yakın bir yerde olmanı istiyordum. Başına bir şey gelir diye korkuyordum. Seni uzun zamandır görmedim. Şimdi de görmüyorum. Yüzün nasıl oldu?"

"Hızla iyileşiyor."

"Yaklaş bana Tom. Yaklaş da yüzüne dokunayım. Yaklaş."

Tom anasına yaklaştı. Karanlıkta ananın eli oğlunun başını buldu ve parmakları önce burnunu sonra da yanağını kontrol etti.

"Hım, yüzünde korkunç bir yara izi var Tom. Burnun çarpık kalacak."

"Böle olması belki daha iyidir. O zaman beni kimse tanımaz. Yakalanmazsam çok sevineceğim."

Yine yemeye başladı.

Ana birden:

"Dur" dedi. "Dinle."

"Rüzgâr, anne. Sadece rüzgâr!"

Ana oğlunun sesinin geldiği yana doğru sokuldu.

"Sana tekrar dokunmak istiyorum" dedi. "Bir kere daha Tom. Burası o kadar karanlık ki, kendimi kör gibi hissediyorum. Sadece parmaklarımla da olsa hatırlamak istiyorum. Tom gitmelisin artık."

"Evet, bunu başından beri biliyordum."

"Durumumuz oldukça iyi. İyi para kazanıyoruz. Biraz biriktirdim bile. Elini uzat bakayım. Sana verebileceğim yedi dolarım var."

Tom:

"Senin paranı almam" dedi. "Kendi başımın çaresine bakabilirim ben."

"Elini uzat Tom. Eğer para almadan gidersen, bir daha gözüme uyku girmez. Otobüse falan binersin belki. Çok uzaklara gitmeni istiyorum. İki üç yüz mil ötelere."

"Parayı almayacağım."

Ana sert bir sesle:

"Tom" dedi. "Şu parayı al. İşitiyor musun? Bana acı vermeye hakkın yok."

Tom:

"Asıl sen haksızlık yapıyorsun" dedi.

"Belki büyük bir şehire gidersin, diye düşündüm. Örneğin Los Angeles'a. Seni kimse aramaz orada."

Ana:

"Tom" dedi, "ne yapmayı düşünüyorsun?"

Oğlu:

"Casy'nin yaptığını" diye cevap verdi.

"Ama onu öldürdüler."

Tom:

"Evet" dedi. "çabuk davranamadı. Yoksa o onları öldürecekti. Ama şunu unutma ki o kanuna karşı gelmiyordu. Ama biliyor musun, uzun zamandır düşünüyorum da, milyonlarca dönümlük toprak bir adamın elinde, onun keyfine göre kullanılırken, bizim zavallı çiftçilerin domuzlar gibi aç yaşamaları büyük bir haksızlık bana kalırsa. Ve biliyor musun, bütün çiftçiler bir araya gelip, o gün yolda gördüğümüz adamlar gibi haykırmaya başlasalar, belki bir çare bulunurdu bu işe."

Ana:

"Tom" dedi, "seni buradan sürerler. Genç Floyd'a yaptıkları gibi kafanı ezerler."

"Beni nasıl olsa sürmeyecekler mi? Hepinizi istedikleri yere sürmüyorlar mı?"

"Kimseyi öldürmeyi düşünmüyorsun ya Tom?"

"Hayır. Düşünüyorum da, nasıl olsa kanun dışı bir adam olduğuma göre, istediğimi öldürebilirim de... Ana, bilmiyorum, hiçbir şey bilmiyorum. Beni sıkıştırma. Sıkıştırma beni diyorum sana."

Ana oğul, mağaranın zifiri karanlığında sustular.

Ana:

"Senden nasıl haber alacağım?" diye sordu. "Seni öldürürler belki. Bundan bile haberim olmalıdır. Ne bileyim, sana bir kötülük yapacak olsalar nasıl öğreneceğiz?"

Tom güldü:

"Belki Casy'nin söylediği gibi, tek tek ruhlar yoktur dünyada, büyük bir ruh vardır" dedi. "O zaman.."

"O zaman ne olacak Tom?"

"O zaman böyle şeylerin önemi yok. O zaman karanlıkta bile olsam, sana yakınım, hem de çok yakınım demektir. Nerede istersen oradayım, baktığın yerdeyim demektir. Nerede açların karnını doyuracak bir kavga varsa ben oradayım demektir. Bir adam polisten dayak mı yiyor, polisi mi dövüyor ben oradayım. Yollarda aç adamlar mı bağırıyor, ben onlarla birlikteyim. Yemeğin hazır olduğunu hisseden aç çocuklar gülümsüyorlar mı, ben oradayım. Ve benim memleketlilerim, kendi evlerine yerleşip, evlerin önünde istediklerini yetiştirdikleri zaman, ben yine orada olacağım. Casy, arkasında beni bıraktığını bilseydi keşke. Görüyor musun ana, tıpkı Casy gibi konuşuyorum. Bu onu bu kadar düşünmemden ileri geliyor. Bazen onu gördüğümü bile söyleyebilirim."

Ana:

"Anlayamıyorum" dedi. "Seni aslında hiç anlayamıyorum."

Tom:

"Aldırma" dedi. "Benim de anladığım yok. Bunlar sadece düşündüğüm şeyler. İnsan işi olmayınca çok düşünüyor. Ana gitmelisin artık."

"Parayı almak zorundasın."

Tom bir an sustu. Sonra:

"Peki" dedi.

"Ve Tom, sonra çok sonra, her şey unutulduğu zaman gelip bizi bulacaksın değil mi?"

Tom:

"Tabii" dedi. "Şimdi gitsen daha iyi olur. Elini bana ver bakayım."

Anasını elinden tutarak mağaranın girişine götürdü. Parmakları onu bileğinden sıkıca yakalamıştı. Girişteki çalıları bir kenara itip anasını dışarı çıkardı.

"Irmağa kadar dümdüz git" dedi. "Sonra yolunu bulmakta güçlük çekmezsin, kamp görünür çünkü. Haydi güle güle."

Ana:

"Hoşça kal" dedi.

Oradan hızla uzaklaştı. Gözleri nemliydi ve yanıyordu ama ağlamadı. Çalılıkların içinden geçerken adımlarını kollamaya gerek görmüyordu artık. Ayaklarının altında kuru yapraklar çıtırdıyordu. Beklenmedik bir anda kuru yaprakların üstüne aniden yağmur damlaları düşmeye başladı. Ana durup etrafına bakındı. Geri döndü. Ama birkaç adım atmıştı ki vazgeçti ve hızlı adımlarla kampa doğru ilerlemeye başladı. Doğru anayola gitti ve oradan yürümeye devam etti. Yağmur geçmişti ama gökyüzü karanlıktı. Birden arkasında ayak sesleri duyarak korkuyla geri döndü. Yolun üstünde, bir el fenerinin ışığı göz kırpar gibi oynuyordu. Ana evine doğru hızla ilerlemeye koyuldu. Biraz sonra bir erkek yanına yaklaştı. Terbiyeli birine benziyordu. Pek çoklarının yaptığı gibi el fenerinin ışığını kadının yüzüne tutmadı. Yere eğmiş, öylece ananın yanından yürüyordu.

"İyi akşamlar" dedi.

Ana:

"Size de" diye cevap verdi.

"Yağmur yağacağa benziyor, değil mi?"

"İnşallah yağmaz. Yağmur yağarsa, artık pamuk toplanmaz. Oysa biz mümkün olsa bütün kış toplamak istiyoruz."

"Yağmuru ben de istemem. Siz şuradaki kampta mı kalıyorsunuz?"

"Evet efendim."

Adam, adımlarını anaya uydurmuştu.

"Yirmi dönümlük pamuk tarlam var" dedi. "Biraz geç kaldı ama şimdi tam zamanı. Ben de işçi bulmaya geliyordum."

"İstediğimiz kadar bulabilirsiniz. Aşağı yukarı mevsim sona erdi sayılır."

"İnşallah. Tarlam, bir mil uzakta buraya."

Ana:

"Biz altı kişiyiz" dedi. "Üç erkek, bir de ben. İki de çocuk."

"Yola işaret koyarım. Bu yol üstünde, iki mil kadar ileride."

"Yarın sabah geliriz."

"Yağmur yağmaz inşallah."

Ana:

"İnşallah" dedi. "Yirmi dönüm çok sürmez ki!"

"Ne kadar çabuk biterse o kadar sevinirim. Zaten pamuğum geç kaldı. Geç ektim de ondan."

"Ne veriyorsunuz?"

"Doksan sent."

"Geliriz. Duyduğuma göre ücretler gelecek yıl yetmiş beş hatta altmış olacakmış."

"Ben de öyle duydum."

Ana:

"Bir yığın gürültü kopacak" dedi.

"Tabii. Biliyorum. Ama benim gibi parasız ve topraksız bir çiftçinin elinden hiçbir şey gelmez. Ücretleri şirket belirler. Biz ona uymak zorundayız. Eğer uymazsak elimizden toprağımızı alır, bize yapmadığını bırakmaz."

Kampa gelmişlerdi.

Ana:

"Sabahleyin geliriz" dedi. "Artık burada pek iş kalmadı."

Ana hızla evine doğru ilerledi, merdiveni tırmanıp içeri girdi. İçeride John amca ve baba yaşlıca bir adamla oturuyordu.

Ana:

"Merhaba" dedi. "İyi akşamlar Bay Wainwright."

Bay Wainwright güzel bir adamdı. Bembeyaz saçlarının yumuşak olduğu duruşundan belliydi. Derin ve manalı gözleri, uzun kirpikleri vardı. Çenesini ve ağzının kenarlarını gümüş gibi bir sakal kaplıyordu. Ayağa kalkarak anayı selamladı.

"İyi akşamlar efendim" dedi.

Ana:

"İş buldum" dedi. "Yirmi dönüm. Kuzeyde, bir mil kadar uzakta."

Baba:

"Kamyonla gitmek en iyisi" dedi. "Ama bu iyi bir şey."

Bay Wainwright:

"Bizi de iş var mı acaba?" diye sordu.

"Tabii vardır. Adamla biraz konuştum. Buraya işçi bulmaya geliyordu. Beni görünce vazgeçti."

"Pamuk mevsimi geçiyor artık. Bu ikinci pamuklar cılız olur. Onlardan çiftçilerin bir şey kazanabileceklerini sanmıyorum."

Ana:

"İsterseniz siz de bizim kamyonla gelebilirsiniz" dedi. "Benzin parasını paylaşırız."

"Eh, bundan iyi komşuluk olmaz madam."

Ana:

"İki taraf için de faydalı" diye cevap verdi.

Baba:

"Bay Wainwright'in bir derdi var. Bizimle konuşmaya gelmiş" dedi. "Sen yokken dertleşiyorduk."

Wainwright önüne, yere baktı.

"Ne oldu?"

"Bizim Aggie" dedi. "Artık büyüdü. On altı yaşına basacak neredeyse."

Ana:

"Üstelik de güzel bir kız" diye cevap verdi.

Baba:

"Dinle bak" dedi.

"Eh, kızımla oğlunuz Al her akşam gezintiye çıkıyorlar. Aggie, sıhhatli gelişmiş bir kız. Bir kocaya ihtiyacı var. Aksi halde başı belaya girebilir. Bizim ailede şimdiye kadar kimsenin başına böyle bir şey gelmedi. Ama şimdi o kadar fakiriz ki, Bayan Wainwright de ben de bunu düşünüp çok üzülüyoruz. Ya başına bir şey gelirse biz ne yaparız?"

Ana bir şiltenin üstüne çöktü.

"Şimdi geziyorlar mı?" diye sordu.

Wainwright:

"Her akşam geziyorlar" diye cevap verdi.

"Hım, demek öyle. Eh, Al iyi bir çocuktur. Bu günlerde biraz horozlaştı ama ondan iyi koca bulunmaz, pek iyi bir çocuktur."

"Al'den bir şikâyetimiz yok. Onu çok seviyoruz. Ama bayan Wainwright'ı da beni de korkutan kızın iyice büyümüş ve sıhhatli oluşu. Ya siz ya da biz yokken kızın başına bir şey gelirse.. Ailemizin başına şimdiye kadar utanacak bir şey gelmedi."

Ana yumuşak bir sesle:

"Sizi utandırmamaya gayret edeceğiz" dedi.

Adam ayağa fırladı.

"Teşekkür ederim, efendim" dedi. "Aggie artık büyüdü. İyi ve terbiyeli bir kızdır ama nihayet bir kadın olduğunu unutmamak lazım. Sizi utandırmayacağından eminiz. Size çok teşekkür ederim madam. Bunda Aggie'nin de suçu yok. O büyüdü artık."

Ana:

"Babası Al'le konuşur" dedi. "Eğer o konuşmayacak olursa, ben konuşurum."

Wainwright:

"İyi geceler" dedi. "Size tekrar tekrar teşekkür ederiz."

Perdeyi aralayıp, kendi tarafına geçti. Orada yavaş sesle, konuştuklarını karısına anlattığını işittiler.

Ana biraz dinledi, sonra:

"Hepiniz gelin de etrafıma toplanın" dedi.

Babayla John amca yerlerinden kalkıp ananın yanına gittiler.

"Küçükler nerede?"

Baba köşedeki şilteyi gösterdi.

"Ruthie, Winfield'in üstüne hücum etti ve onu ısırdı. Ceza

olarak ikisini de yatırdım. Herhalde uyumuş olduklarını tahmin ediyorum. Rosasharn da tanıdığı bir kadınla çene çalmaya gitti."

Ana içini çekti.

"Tom'u buldum" dedi. "Onu uzaklara gönderdim."

Baba başını yavaşça salladı. John amcanın çenesi göğsüne düştü.

"Yapacak başka bir şey yoktu" dedi baba. "John, sen ne dersin?"

John amca başını kaldırdı.

"Bir şey düşünecek halde değilim" diye cevap verdi. "Uykuda gezer gibiyim."

Ana, yavaşça başını salladı.

"İyi çocuktur Tom" dedi.

Sonra, birdenbire aklına bir şey gelmemiş gibi, kocasına döndü:

"Bana, kızmadın ya" dedi. "Al'le konuşurum, derken kötü bir maksadım yoktu. Babası konuşmak istemezse, ben konuşurum demek istemiştim."

Baba sakin bir sesle:

"Biliyorum" diye cevap verdi. "Bir işe yaramıyorum artık. Eski, tatlı günleri düşünerek geçiriyorum bütün zamanımı. Hiç böyle şey olur mu? Durmadan, memleketimizi ve onu bir daha göremeyeceğimizi düşünüyorum."

Ana:

"Burası daha güzel bir yer" diye cevap verdi. "Topraklar da daha verimli."

"Biliyorum ama memleketi düşünmekten bu verimli toprakları görecek halim yok. Hiç böyle şey duymadım. Bir aile düşünün

ki, orada her şeye kadın karar veriyor ve erkek, baba, hiçbir şeye karışmıyor. Aldırıyor muyum sanıyorsun? Sen ne istersen o oluyor, şuraya gideceğiz diyorsun, buraya gideceğiz diyorsun. Ben de diğerleriyle birlikte sana uyuyorum. Ne garip ne garip..."

Ana onu sakinleştirmek istermiş gibi:

"Kadınlar değişikliklere, erkeklerden daha çabuk uyum sağlar" dedi. "Kadının bütün hayatı kucağındadır, kadın hayatını her an yıkıp yeniden yapabilir. Ama erkek öyle mi? Erkeğin kafasının içindedir her şey. Bütün başımıza gelenlere aldırma sen. Belki gelecek yıl, devamlı bir ev bulup biraz olsun rahat edebiliriz."

Baba:

"Şimdi hiçbir şeyimiz yok" dedi. "Uzun zamandan beri buradayız. Hâlâ devamlı bir iş bulamadık. İşimizi kaybettiğimizde, yani iş bittiği zaman ne yapacağız? Karnımızı nasıl doyuracağız? Ve sana bir şey diyeyim mi? Rosasharn'ın günleri de o kadar uzak değil.Öyle bir hale geldim ki, bütün bunları düşünmekten nefret ediyorum. Düşünmemek için hep eski günleri düşünüyorum. Bana öyle geliyor ki, artık bizim hayatımız bitti. Buna, istersen günümüzü doldurduk da diyebilirsin."

Ana gülümsedi.

"Hiç de değil" dedi. "Hiç de senin dediğin gibi değil. Kadınlar bunu da bilir işte. Çok yıllar önce fark etmiştim bunu. Bir erkek bazen bebekten farksızdır. Bir şey kazanır ama o şeyi kaybedebileceği aklına bile gelmez. Kaybetmek, onun için inanılmaz bir şeydir. Adeta olmayacak bir şeydir. Buna ne kadar kederlenir bilsen. Çiftliği vardır. Çiftliğini kaybetmek onun için ölümle aynıdır. Kadınlar için böyle mi? Hayatın akışkan bir şey olduğunu bilir. Kendini bir akıntıya kaptırmış gibidir. Başına ne gelirse, tebessümle kabul eder ve neşeyle karşılar. Her şeye rağmen hayatı sürüp gider. Akar gider hayatı. Belki ne yapacağını

bilemez, ama yine de bir şeyler yapmaya çalışır. Kadınlar, hayata işte bu gözle bakarlar. Sefalet içinde ölüp gitmeye hiç niyetim yok. Ne olursa olsun, dayanmak ve direnmek niyetindeyim. İnsanlar belki değişiyorlar, ama hayatın akışının da durduğunu söyleyemezsiniz ya! Bana kalırsa her şey eskisi gibi devam edip gidiyor."

John amca:

"Nereden biliyorsun?" diye sordu. "Her şeyin durmasına engel olan, daha doğrusu hayatı hareket ettiren ne? Herkes işsizlikten yoruluyor ve ne yapacağını bilmez bir halde ümitsizliğe kapılıyor."

Ana, onu dikkatle dinledi ve bir elinin parmak üstünü öteki eliyle ovuşturdu. Sonra, elini alnına dayadı.

"Güç" dedi. "Hem de çok zor anlatması. Bana kalırsa, yaptığımız her şey hayatı devam ettirmek için bir çırpınış. Belki de yanılıyorum, ne bileyim. Açlığı bile düşünün bir kere. Açlık kötü şey tabii, bazıları bu yüzden ölüyor ama ölmeyenlere baksanıza. Daha kuvvetli, daha dişli oluyorlar. İnsan, bunu düşününce şaşırıp kalıyor. İnsanın yapması gereken şey, bence gününü yaşamak. Evet, en iyisi gününü yaşamak. İnanın buna."

John amca:

"Eğer o zaman ölmediyse" diye mırıldandı. "Eğer o zaman ölmediyse..."

Ana:

"Kendinizi üzmeyin" dedi. "Gününüzü yaşayın. Hem de bildiğiniz gibi yaşayın."

Baba:

"Belki memlekette gelecek yıl verimli bir yıl olur" dedi.

Ana, kulak kabarttı dinledi.

"Dinleyin" dedi. "Dinleyin hele bir."

Merdivenlerde ayak sesleri vardı. Biraz sonra, Al içeri girdi.

"Merhaba" dedi. "Hepinizin uyumuş olacağını düşünüyordum."

Ana:

"Al" dedi, "gel sen de yanımıza otur. Biz konuşuyorduk. Ne düşündüğünü sen de söyle."

"Tabii tabii, memnuniyetle otururum. Zaten ben de sizinle konuşmak istiyordum. Çok kısa bir zaman sonra sizi terk etmek zorunda kalacağım.

"Gidemezsin. Burada sana ihtiyacımız var. Hem niye gitmek zorunda kalacakmışsın?"

"Eh, nasıl söyleyeyim bilmem ki, biz Aggie Wainwright ile evlenmeye karar verdik. Ben bir garajda iş bulacağım. Kısa bir süre için kirayla bir ev tutacağım. Sonra... sonra."

Başını kaldırıp, ürkek gözlerle etrafına bakındı.

"Hiç kimse de buna engel olamaz" dedi. "Kararımızı verdik bir kere!"

Hepsi ona bakıyorlardı.

"Pek sevindik Al" dedi. "Söylediklerin bizi çok sevindirdi."

"Sevindiniz mi?"

"Ne sanıyordun! Tabii sevindik. Artık koca bir adam oldun. Kendi başına karar verebilirsin. Bir kadına ihtiyacın var. Ama, hemen gitme ne olur Al."

Al:

"Aggie'ye söz verdim" dedi. "Buradan gideceğiz. İkimizin de artık bu hayata tahammülü kalmadı."

Ana, oğluna yalvardı:

"Ne olursun" dedi, "bahara kadar kal. Bahara kadar kalamaz mısın? Sen gidersen kamyonu kim sürecek?"

"Bilmem ki!"

Bayan Wainwright, perdeyi araladı:

"Duydunuz mu" diye seslendi.

"Evet, şimdi duyduk."

"Aman Allah'ım! Keşke bir pastamız olsaydı. Bir pastamız ya da ona benzer kibar bir şeyimiz olmasını ne kadar isterdim bilseniz."

Ana dedi ki:

"Şimdi ocağın üstüne kahve koyarım. Birkaç tane de çörek yaparım. Şurubumuz var."

Bayan Wainwright:

"Aman Allah'ım!" diye haykırdı. "Peki öyleyse, ben de şeker getiririm. Çöreklerin üstüne şeker döküp yeriz."

Ana ateşe tahta parçaları koydu. Sönmeye yüz tutan ateş yeniden alevlendi. Çıtır çatır yanmaya başladı. Ruthie ile Winfield, kabuğundan sıyrılan hayvanlar gibi, yavaş yavaş yataklarından çıktılar. Çevrelerine bir an dikkatle baktılar. Hâlâ canavar durumunda olup olmadıklarını anlamak istiyorlardı. İşledikleri suç unutulmuş muydu acaba? Kendileriyle kimsenin ilgilenmediğini görünce cesaretlendiler. Ruthie, duvara hiç değmeden tek ayak üstünde kapıya kadar gidip geldi.

Rosasharn merdivenleri tırmanıp kapıdan içeri girdiği zaman, Ana bir çanağa un boşaltıyordu. Kız hayretle anasına baktı ve yanına geldi.

"Ne oldu?" diye sordu.

Ana:

"Haberin yok mu!" diye haykırdı. "Al ve Aggie'nin şerefine küçük bir parti yapacağız. Evlenmeye karar vermişler."

Rosasharn sessizleşti. Yavaşça başını kaldırıp Al'e baktı. Kardeşi sessiz ve şaşkındı. Hiç konuşmadan öylece duruyordu.

Bayan Wainwright, arabanın öteki yanından seslendi.

"Aggie'nın sırtına bir elbise giydiriyorum. Şimdi geleceğim."

Seyyar evin sakinleri yavaş yavaş uyanıyorlardı. Hepsi de yorganların altında kımıldandılar ve başlarını isteksiz isteksiz dışarı uzattılar. Sonra kalkıp hiçbir şey konuşmadan üstlerine elbiselerini giydiler. Ana tavanın içine jambonları dilimledi.

"Haydi dışarı çıkıp yıkanın" diye emir verdi.

Arabanın öteki yanından da ışık süzülüyordu. Wainwright'ların ateş yakmak için çalı çarpı kırdıkları duyuluyordu.

İçeriden biri seslendi:

"Bayan Joad. Hazırlanıyoruz. Birkaç dakikaya kadar hazır olacağız."

Al homurdandı.

"Sanki niye bu kadar erken kalktık ki."

"Yirmi dönümlük yer" diye mırıldandı. "Bir an önce oraya varmazsak sanırım pek fazla bir şey kalmaz. Pamuğu başkaları toplamadan oraya varmalıyız."

Ana onları durmadan kışkırtıyor, bir an önce hazırlanmalarını sağlayabilmek için ne mümkünse söylüyordu. Kahvaltılarını da çabucak hazırladı. Sonra:

"Haydi" dedi, "gelin de kahvelerinizi için. Bir an önce yola çıksak iyi olur."

"Karanlıkta pamuk toplanmaz ki ana!"

"Hava aydınlanırken oraya varırız. Fena mı?"

"Pamuklar belki ıslaktır."

"Yok, pamukları ıslatacak kadar yağmur yağmadı ki. Haydi, gevezeliği bırakın da kahvelerinizi için. Al, hazır olur olmaz kamyonu çalıştırsan iyi olur."

Ana bunları söyledikten sonra, seslendi.

"Hazır mısınız Bayan Wainwright?"

"Karnımızı doyuruyoruz. Bir dakikaya kadar hazır olacağız."

Al, kahvesini içerken bir yandan da karnını doyuruyordu. Sonra ayağa kalktı. Seyyar evin merdivenlerinden inerken yere tükürdü.

Ana tekrar seslendi:

"Biz hazırız Bayan Wainwright."

Sonra Rosasharn'a döndü:

"Sen kalsan daha iyi olur" dedi.

Kız dişlerini gıcırdattı.

"Gideceğim ana" dedi. "Ben de sizinle gelmeliyim."

"Peki ama pamuk torban yok. Hem zaten torba taşıyamazsın ki."

"Topladıklarımı senin çantana koyarım."

"Keşke beni dinlesen de gelmesen."

"Geliyorum dedim."

Ana içini çekti.

"Ne diyeyim" dedi. "Ben sana dikkat ederim. Keşke yanımızda bir doktor olsaydı."

Rosasharn, arabanın etrafında sinirli sinirli dolanıyordu. Sırtına önce bir manto giydi. Sonra vazgeçip çıkardı.

Anası:

"Bir battaniye al" dedi. "Böylece, yorulup da dinlenmek istersen onu yere serip üstüne oturabilirsin. Hem de, üşürsen ona sarınırsın."

Evin arka tarafından, kamyonun motorunun gürültüsü işitildi.

Ana neşeli bir sesle:

"Oraya ilk varan biz olacağız" dedi. "Pekâlâ, haydi bakalım Ruthie, Winfield, torbalarınızı alın. Unutayım demeyin sakın ha."

Karanlığın içinde, Wainwright'ler ve Joad'lar kamyona tırmandılar. Şafak sökmek üzereydi ama, hem solgun hem de tembel bir şafaktı bu.

Ana, Al'e:

"Sola dön" dedi. "Orada, nereye gideceğimize dair bir işaret göreceksin."

Karanlık yol boyunca ilerlemeye başladılar. Peşlerinden başka arabalar da geliyordu. Kampın içinde de bir kaynaşma vardı. Aileler karınlarını doyuruyor, elbiselerini hızla üstlerine geçirdikleri gibi, kamyonlara, arabalara doluşup yola düşüyorlardı.

Yolun sağ tarafından karton üstüne yazılmış bir yazı, bir posta kutusunun üstüne iliştirilmişti. Mavi kalemle yazılmış olan yazı şöyleydi:

"Pamuk toplayıcılarına ihtiyaç vardır."

Al, girişe doğru arabayı çevirdi ve çiftliğin avlusuna girince durdu. Bir sürü araba gelmişti onlardan önce. Çiftlik evinin önünde yanan büyük beyaz bir ışık, bir grup kadın ve erkeği aydınlatıyordu. Hepsi de pamuk torbalarını dürüp koltuklarının altına almışlardı.

Al:

"Sandığımız kadar erken gelmemişiz" diye mırıldandı.

Kamyonu çitin kenarına çekti. İki aile de kamyondan aşağı indiler. Gidip evin önünde bekleyen grubu katıldılar. Birden ışığın altında bir adam belirdi. Onlara işaret etti.

"Hawley" dedi. "Hawley kaç kişisiniz?"

"Dört Will..."

Arabalar çiftliğin içine dağıldı. Patron, içi kürklü deri ceketinin içinde büzüldü. Ayaz vardı. Yola baktı. Sonra:

"O kadar çok insan var ki" diye mırıldandı, pamukların toplanması hiç de uzun sürmeyecek."

Küçük kediler gibi pamuk tarlasının içine dağılmıştı çocuklar.

Patron:

"Daha bir şey göremezsiniz" diye seslendi. "Pamukları çiğnemeyeceksiniz. Beş on dakika bekleyin. Ortalık iyice aydınlanır o zamana kadar. Bilmem ama bana kalırsa, tarlaya şimdi çıkmayın. Beş on dakikacık bekleyin. Ne olacak, beş on dakikadan ne çıkar?"

İnsanlar yavaşça pamuk tarlasına doğru ilerlediler. Çalışmaya başlamak için hepsinin içinde sabırsızlık vardı. Torbalarını bellerine bağladılar ve ellerini son kez ovuşturdular. Doğu ufku gittikçe aydınlanıyordu. Bir bakır kırmızılığı kaplamıştı dağların üstünü. Kırmızılığın dışında bir pembe halka, onun dışında mavi bir halka vardı. Sonra karanlık başlıyordu. Yolun üstünde hâlâ otomobiller ve kamyonlar görülüyordu. Bunların hepsi de çiftliğe geliyordu. Anlaşılan bu son pamuk tarlasını kimse kaçırmak istemiyordu. Rüzgâr hızla esiyor ve pamukları dalgalandırıyordu.

Patron:

"Anlayamadığım bir şey var" dedi, "hepiniz nasıl olup da toplanacak bir tarla olduğunu haber aldınız? Ben ancak birkaç kişiye haber vermiştim. Görünüşe bakılırsa, öğlene kadar bütün pamuklar toplanmış olacak."

İnsanlar tarlanın içinde iyice yayıldılar. Çoğu alacakaranlıkta pamukların tomurcuklarını görebilmek için diz çöküyor, bir kısmı da adeta emekleyerek ilerliyordu. Durmadan bellerindeki torbaları doldurmaya bakıyorlardı. Bütün istekleri torbalarını bir an önce doldurup, bu son pamuk tarlasından başkalarından fazla yararlanabilmekti.

Baba sağ tarafında duran adamla konuştu.

"Bizim memlekette böyle rüzgârlardan sonra, genellikle yağmur yağar. Bana kalırsa burada da yağacak. Ne zamandan beri buradasınız?"

Baba hem çalışıyor, hem de konuşuyordu. Konuşurken başıboş davranmak adeti değildi.

Komşusu da onun gibi yaptı. Başını kaldırmadan cevap verdi.

"Aşağı yukarı bir yıldır buradayım."

"Yağmur yağacak mı, ne dersiniz?"

"Bilmem ki, bizim taraflara benzemez burası. Bütün hayatları boyunca burada yaşamış olanlar bile, yağmurun ne zaman yağacağını kestiremiyorlardı. Bambaşka buranın iklimi. Hiç kimse havadan bir şey anlamıyor burada. Burada yağmur hiçbir zaman ürüne engel olmaz diyorlar. Burada yağmur bütün ürün toplanana kadar beklermiş."

Baba, batı tepelerine baktı dikkatle. Rüzgârın sürüklediği büyük gri bulutlar, onlardan yana doğru geliyordu.

"Bunlar yağmur getirecek gibi geliyor bana" dedi.

Komşusu ona bir göz attı. Herke bulutlara bakıyordu. Sonra

yine başlarını önlerine eğdiler ve daha hızlı çalışmaya başladılar. Birbirleriyle, bellerindeki torbalardaki ağır pamukla, yağmurla yarışıyorlardı. Ne yapacaklarını bilmiyorlardı ama çabuk olmaları gerektiğini biliyorlardı. Niçin? Niçin mi, birbirlerini geçmek için, birbirlerinden daha çabuk olmak, birbirlerinden daha çok para almak, bu pamuğu kaçırmamak ve belki biraz da olsa ürün ziyan olmasın diye... Ne kadar pamuk toplarlarsa o kadar para kazanmış olacaklardı. Tarlalarının sonuna vardılar ve yeni bir sıra meydana getirmek için birbirlerini iterek koşuştular. Sonra yüzlerini tekrar rüzgâra verdiler. Ufuktaki kocaman gri bulutlara bakmadan edemiyorlardı. Onlara garip garip baktılar. Bu yabancı ülkede kış gelmişti. Bulutlar, yükselen güneşe doğru ilerliyordu. Yol boyunca ilerleyen arabalar her an artıyor, yeni yeni işçiler patrona adlarını yazdırıyorlardı. İşçiler, hiç durmadan hızla pamuk topluyor, heyecan içinde pamukları bitirip bir an önce paralarını almayı düşünüyorlardı. Belki farkında bile değillerdir ama bir yağmur korkusu basmıştı hepsinin içini.

Saat on birde bütün tarladaki pamuklar toplanmış ve iş bitmişti. Pamuk kamyonlara yüklendi ve bu kamyonlar çiftliğin kapısından çıkıp yolda bilinmeyen bir yöne doğru ilerlemeye başladılar. Havada küçük pamuk tüyleri uçuşuyordu. İşçiler, paralarını almak için sıraya girmiş bekliyorlardı.

"Hume, Ames. Yirmi iki sent. Ralph otuz sent, Joad Thomas doksan, Winfield on beş."

Paralar da tezgâhın üstünde sıra olmuş duruyorlar, yeni sahiplerini bekliyorlardı. Herkes parasını alırken kendi defterine de bakıyor, aldatılıp aldatılmadığını kontrol etmek istiyordu.

Herkes parasını aldı. Aileler sessizce arabalarına ilerlediler ve arabalar sessizce hareket etti.

Joad'lar ve Wainwright'lar önlerinin açılması için bekliyorlardı.

Yağmurun ilk taneleri dökülmeye başladı, onlar beklerken. Al, elini pencereden dışarı uzattı ve derisinin üstünde yağmur ta-

nelerini hissetti. Rosasharn ortada, anası da onun yanında oturuyordu. Adeta kızın gözlerinin ışığı sönüktü.

"Gelmemeliydin" dedi. "Nasıl olsa on on beş pamuktan fazla toplamadın, gelmemeliydin."

Rosasharn, ürpertici bir şekilde şişen karnına baktı ve hiç sesini çıkarmadı. Birden titredi ve başını kaldırdı. Annesi ona dikkatle bakıyordu. Pamuk torbasını çıkarıp kızının omuzlarına koydu ve kolunu onun omuzuna dolayarak ısıtmaya çalıştı.

Yol, sonunda açılmıştı. Al, motoru çalıştırdı ve yola koyuldular. Kamyonun ön camına, büyük yağmur damlaları geliyordu. Kamyon ilerledikçe damlalar küçüldü ve sıklaştı.

Rosasharn, anasının kolları arasında şiddetli bir şekilde titriyordu.

Ana:

"Allah aşkına daha hızlı sür Al" diye bağırdı. "Rosasharn nöbete tutuldu. Ayaklarını sıcak suca koymalıyız."

Al, kamyonun hızını artırdı. Kamp sahasına geldikleri zaman da kamyonu evlerine iyice yaklaştırdı. Kamyon daha durmadan ana emirler vermeye başlamıştı.

"Al" dedi, "sen, baban ve John'la beraber çalılıklara git de biraz yakacak toplayın. Isınmalıyız."

"Dam akacak mı acaba?"

"Hayır sanmam, evimizin sıcak ve rahat olacağını sanıyorum ama biraz yakacağımız olmalı. Ruthie ile Winfield'i yanınıza alın. Kızım iyi değil."

Ana dışarı çıktı ve Rosasharn büyük bir gayret harcayarak onun arkasından gitmeye çalıştı. Ama dizleri onu taşıyamadı ve yere oturuverdi.

Şişko Bayan Wainwright onu gördü.

"Ne oldu.? Zamanı geldi mi?"

"Yok" dedi, "sanmam. Bir nöbet geçiriyor. Üşüttü belki de. Bana yardım edin ne olur."

İki kadın birlikte Rosasharn'ı kaldırdılar. Birkaç adım sonra, kız kendini topladı, dikleşti.

"İyileştim ana" dedi. "Herhalde bir anlık bir şeydi."

İki kadın hâlâ onu dirseklerinden tutuyordu.

"Ayaklarını sıcak suya koyarız" dedi.

Sonra kızına yardım ederek onu merdivenlerden çıkardı.

Bayan Wainwright:

"Onu ovun" dedi. "Ben ateşi yakayım."

Sonra, eline geçirdikleriyle ateş yakmaya koyuldu. Şimdi yağmur hızını iyice artırmış, seyyar evin damını dövüyordu.

Ana, başını kaldırıp tavana baktı.

"Tanrı'ya şükürler olsun ki sağlam bir damımız var" dedi. "Çadırlar ne kadar iyi olurlarsa olsunlar akıyorlar. Ateşin üstüne biraz koyar mısınız Bayan Wainwright?"

Rosasharn, bir şiltenin üstünde hareketsiz yatıyordu. Anası ayakkabılarını çıkarıp ayaklarını ovmaya başladı. Kız ne istekli ne de isteksiz görünüyordu. Bayan Wainwright onun üstüne eğildi.

"Sancı var mı?" diye sordu.

"Hayır ama kendimi iyi hissetmiyorum."

Bayan Wainwright:

"Bende sancı dindirici bir ilaçla karbonat var" dedi. "Eğer isterseniz, size onları seve seve veririm. Allah aşkına çekinmeyin."

Kız müthiş bir şekilde ürperdi.

"Ana, üstümü ört" diye inledi. "Üşüyorum."

Ana odanın içindeki bütün örtüleri getirip kızının üstüne yığdı. Yağmur damın üstünde kükrüyordu.

Şimdi de çalı çırpı toplayanlar, sırılsıklam geri dönmüşlerdi. Kolları yakacakla doluydu.

"İyice ıslandık" dedi. "Mübarek öyle bir yağıyor ki, insanı bir anda sırılsıklam yapıyor."

Ana:

"Yine gidip biraz daha getirseniz ne iyi olurdu" dedi. "O kadar çabuk yanıp kül oluyorlar ki. Biraz sonra da hava kararacak. O zaman hiç gidemezsiniz."

Ruthie ile Winfield de içeri girip ellerindeki çalı çırpıyı yığının üstüne attılar. Sonra arkalarını dönüp tekrar gitmek üzere kapıya yöneldiler.

"Siz kalın" dedi anaları. "Ateşin başında durun ve üstünüzü başınızı kurutun."

Baba, John amca ve Al, çalılıklara birkaç sefer yaparak yakacak taşıdılar. Kapının yanına yığıyorlardı bunları. Nihayet, yığın tavanı buldu. Koyacak başka yer olmadığından, bir daha gitmediler. Tepeden tırnağa kadar sıkılsıklam olmuşlardı. Pantolonlarının paçalarından sular sızıyordu. Yürüdükçe, içi su dolu ayakkabıları garip sesler çıkarıyordu.

"Haydi soyunun artık" dedi. "O ıslak şeyleri üstünüzden çıkarın. Sırtınıza kuru şeyler geçirin. Şimdi size güzel bir kahve y pacağım."

O gün akşam erken olmuştu. Seyyar evlerin içinde, aileler burun buruna vermiş konuşuyorlardı. Bir yandan da, damları döven yağmura kulak kabartıyorlardı.

29

Okyanus üzerinden kopup gelen gri bulutlar yüksek kıyı dağlarını ve vadileri aşıp hızla yaklaşıyorlardı. Rüzgâr öfkeyle ama sessizce esiyor, çalıları hışırdatıp, ormanlarda kükrüyordu. Bulutlar parça parça, yumak yumaktı. Sonra rüzgâr dindi ve bulutları oldukları yerde bırakıverdi. Yağmur bir anda boşalıyor, diniyor, sonra yeniden yağıyordu. Sonra yavaş yavaş tek bir tempo tutturdu, damlalar küçülüp sıklaştı. Ortalık kül rengine büründü, hava erkenden kararda. Kuru toprak suyu iyice emip esmerleşti. Tam iki gün, doyana dek toprak suyu iyice emip esmerleşti. Tam iki gün, doyana dek toprak yağmuru içti. Sonra alçak yerlerde, tarlalarda su birikintileri, küçük gölcükler oluştu. Çamurlu göller yükseldi, dinmeyen yağmur parlak su yüzeyini kamçıladı. Sonunda dağlar taştı, yamaçlardan seller halinde akan su, küçük dereler oluşturup çağlayanlarda kükreyerek vadilere aktı. Yağmur dinmeksizin yağıyordu. Küçük akarsular dereye varıp söğütleri yerlerinden oynattılar, akıntı güçleriyle boyunlarını büktüler, bununla da yetinmeyip pamuk fidelerini, ağaçları köklerinden söktüler. Çamurlu su kıyılardan taştı, meyve bahçelerini, siyah fidelerin örttüğü pamuk tarlalarını kapladı. Tarlalar geniş, gri göllere döndü. Su, otoyolları da kapladığı için arabalar önde suyu yarıp, arkada çamurlu bir iz bırakarak daha yavaş gitmek zorunda kalıyorlardı. Toprak yağmur darbeleri altında fısıldıyor, giderek kabaran akarsular gök gürültüsünü andıran bir sesle çağıldıyorlardı.

İlk yağmurlar başlayınca göçmenler çadırlarında birbirlerine sokulup, yakında diner dediler ve sordular: Acaba ne kadar sürer?

Gölcükler oluşmaya başlayınca erkekler çadırlarının çevresinde kanallar açtılar. Bir süre sonra yağmur çadır bezinden geçip çadırın içine akmaya başladı. Küçük kanallar silinip gitti, su içeri girdi, yatakları ve battaniyeleri ıslattı. Kutuların üstüne koydukları kalasların üstüne serdiler yataklarını. Gece gündüz kalasların üstünde oturdular.

Çadırların yanında eski arabalar duruyor, su buji kablolarını ve karbüratörleri bozuyordu. Küçük gri çadırlar suyun içinde duruyorlardı. Sonunda insanlar yeniden göç etmek zorunda kaldılar. Ama bu kez arabalar çalışmadı. Kablolar kopmuş, motor çalışsa bile lastikler çamura gömülmüştü. Ve insanlar ıslak battaniyelerini kollarının altına alarak çamurun içinde bata çıka yürüdüler. Çocukları kucaklarında, yaşlıları sırtlarında taşıdılar. Yollardaki boş kulübeler titreyen, umutsuz insanlarla doldu.

Kimileri yardım bürolarına gittiler ama elleri boş, boyunları bükük ötekilerin yanına döndüler.

Yasalar var... yardım alabilmemiz için, en az bir yıl burada yaşamamız gerekiyormuş. Hükümet yardım edecek diyorlar. ama ne zaman, kimse bilmiyor

Ve yavaş yavaş büyük bir korku hepsini sardı.

Üç ay boyunca hiçbir iş yok.

Ambarlarda insanlar birbirlerine sokularak oturdular; korku onları da sardı, yüzleri dehşetten bembeyaz kesildi. Çocuklar açlıktan ağladılar ama yiyecek yoktu.

Sonra hastalık başladı. Zatürre ve kızamık ortalığı kırıp geçiriyordu.

Yağmur durmadan yağıyor, kanallar dolup taştığı için su otoyolları kaplıyordu.

Sonra çadırlardan, kalabalık ambarlardan, ayakkabıları çamura bulanmış, giysileri paramparça olmuş sırılsıklam insanlar çıktı. Dilenmek, yaltaklanmak, çalmak, yalan söylemek için kasabalara, dükkânlara, yardım bürolarına, gittiler. Yalvarmanın, yaltaklanmanın altında umutsuz bir öfke için için yanmaya başlamıştı. Ve küçük kasabalarda bu sırılsıklam insanlara karşı duyulan acıma öfkeye, aç insanlara karşı duyulan öfke, korkuya dönüştü. Şerifler toplantılar düzenledi, tüfek, gözyaşı bombası ve cephane siparişleri verildi. Sonra aç insanlar bir parça ekmek,

çürümüş sebze dilenmek ya da çalmak için dükkânların arkasındaki dar sokaklarda toplandılar.

Çılgına dönmüş insanlar doktorların kapılarını çaldı; ama doktorların işleri başlarından aşkındı. Ve üzgün insanlar bir cenaze arabası gönderilmesi için resmi bürolara haber bıraktılar. Defin memurları hiç de fazla meşgul değildi. Cenaze arabaları çamurun içinde sıralanıp ölüleri aldı.

Ve yağmur durmaksızın yağıyor, akarsular yataklarından taşarak bölgeye yayılıyordu.

Sundurmaların altında, ıslak samanların ütünde birbirlerine sarılmış yatan açlık, korku ve öfke doğuruyordu.

Sonra çocuklar dilenmek için değil, hırsızlık yapmak için sokaklara döküldüler; erkekler bitkin bir halde hırsızlığa çıktılar.

Yeni şerifler yemin ederek göreve başladı, yeni tüfek siparişleri verildi. Evlerde yaşıyan rahat insanlar başlangıçta acıyorlardı ama sonra huzursuzlanmaya, daha sonra da göçmenlerden nefret etmeye başladılar.

Çatılan akan ambarların ıslak samanları üstünde zatürreden soluksuz kalan kadınlar doğum yaptılar. Yaşlılar bir köşede iki büklüm öldüler. Defin memurları bile onları düzeltemedi. Gece çılgına dönmüş insanlar horozlar ya da avaz avaz bağıran tavukları korkusuzca çalıp götürdüler. Üstlerine ateş edilse bile koşmuyor, çamura bitkince gömülüyorlardı.

Yağmur dindi.

Tarlalar gri göğü yansıtan durgun sularla kaplıydılar. Toprak üstünde akan suyun şırıltısıyla inliyordu. Ve insanlar ambarlardan, sundurmaların altından çıktılar. Çömelip, sualtında kalan bölgeye baktılar. Kimi zaman alçak sesle konuşuyorlardı ama çoğunlukla sessizdiler.

Bahara kadar iş yok. İş yok:

İş yoksa... para da yok, yemek de yok.

Adamın birinin birkaç atı varmış. Tarlasında, sabana koşarmış onları. Ama çalışamayacak duruma gelince açlıktan ölüp gitmelerine bile aldırmamış.

Onları at... Biz insanız.

Kadınlar erkeklerini gözlüyorlardı. yıkılma noktasına gelip gelmediklerini merak ediyorlardı. Kadınlar sessizce durup baktılar. Ne zaman birkaç erkek bir araya gelse yüzlerindeki korku siliniyor, yerini öfke alıyordu. O zaman kaygılanacak bir şey olmadığını anlıyorlardı. Yıkılma noktasına varılmamıştı. Korku gazaba dönüştüğü sürece de asla varılmayacaktı.

Topraktan yer yer çimenler çıkmaya başlamıştı. Birkaç gün sonra tepeler, başlayan yeni yıl ile birlikte yemyeşil oldular.

30

Seyyar evlerin bulunduğu kampta, yer yer su birikintileri vardı. Çamur her yeri kaplamıştı. Sel, yavaş yavaş seyyar evlerin durduğu alçak düzlüğü de kapladı.

Yağmur seyyar evin hemen hemen dümdüz olan çatısını durmadan zorlamaktaydı.

Yağmurun üçüncü gününde Wainwright'lar tedirgin olmaya başladılar.

Bayan Wainwright:

"Belki de burayı terk edip gitsek daha iyi olur" dedi.

Ana, onları vazgeçirmeye çalışıyordu.

"Böyle sağlam damı buradan başka nerede bulursunuz?" diyordu.

"Bilmiyorum ama gitmemiz gerektiğini hissediyorum."

Durmadan böyle konuşmalar oluyordu ve ana, Al'ı seyrediyordu.

Winfield ile Ruthie, bir süre evin içinde oyun oynamayı dene-

diler ama, sonunda onlar da bütün gençliklerine rağmen bıkıp bir köşede hareketsiz bir şekilde beklemeye başladılar. Yağmur, damın üstünde trampet çalarcasına tıkırdıyordu.

Üçüncü gün, selin sesi yağmurun sesini bastırdı ve kükreyen seller her yanı kapladı. Baba ile John amca, kapıda durmuş, yükselen selleri seyrediyorlardı. Sel anayolu ve toprak yolu basmıştı ama toprak yolun yanındaki duvar, kamp alanına girmesini önlüyordu.

Baba:

"Ne dersin John?" dedi.

"Bilmem" diye cevap verdi. "Bana öyle geliyorki, şu duvar yıkılacak olursa seller bizi boğacak."

Baba ağzını açtı. Sonra yutkundu.

"Öyle" dedi. "Öyle. Bana da öyle geliyor."

Rosasharn, ağır soğuk algınlığı geçiriyordu. Yatakta yatıyordu. Gözleri ateşten pırıl pırıldı. Yüzü ise kıpkırmızıydı.

Ana, elindeki bir bardak sıcak sütle, onun yanında oturuyordu.

"Haydi" dedi, "haydi bunu iç. İyi gelir."

Rosasharn, zayıf bir şekilde başını salladı.

"Aç değilim."

Baba, parmağı ile havada bir daire çizdi.

"Eğer hepimiz küreklerimizi alıp bir set yapsak, selden kurtulurduk" dedi. "Şuradan şuraya kadar bir set. Güç bir şey değil ki."

John amca:

"Doğru" dedi. "Söylediğin doğru. Ama bilmem ki ötekiler ister mi? Belki onlar başka bir yere taşınmayı tercih ederler."

Baba:

"Evet ama bu seyyar evlere su girmiyor" diye ısrar etti. "Bunun gibi kuru ve rahat başka bir yer bulabileceğimizi sanmam. Dur bakayım. Biraz bekle."

Sonra çalı çırpı yığınını içinden bir parça aldı. Koşup suyun içine atıp geldi. Bir anda sırılsıklam olmuştu.

John amca:

"Hay Allah" dedi, "sırılsıklam oldun."

"Aldırma. Dikkat et, bak."

Küçük dal, bir anda müthiş bir yol almıştı.

Baba:

"Sular hızla ilerliyor" dedi. "Gidip başkalarıyla da konuşayım. Belki onlar da yardım ederler de el birliği ile seti yapabiliriz. Eğer bunu yapmazsak burayı terk etmek zorunda kalacağız."

Baba, başını çevirip Wainwright'lara baktı. Al, onların yanındaydı. Aggie ile konuşuyordu. Onlara doğru yürüdü.

"Sular yükseliyor" dedi. "Bir bent yapsak ne dersiniz? Eğer herkes yardım ederse, kolaylıkla yapabiliriz."

Wainwright:

"Demin konuşuyorduk" dedi. "Bana kalırsa en doğrusu buradan uzaklaşmak."

Baba:

"Buraları biliyorsunuz" dedi. "Böyle kuru bir yer bulabileceğimizi sanıyor musunuz?"

"Evet, haklısınız ama ne olursa olsun."

Al:

"Baba" dedi, "Onlar giderse ben de giderim."

Baba irkildi.

"Sen gidemezsin Al" dedi. "Kamyon var. Biz kamyonu kullanamıyoruz."

"Baba. Biz Aggie ile birlikte olmak istiyoruz."

Baba:

"Durun bakayım" dedi. "Benimle gelin."

Wainwright ile Al ayağa kalktılar, kapıya yaklaştılar.

Baba:

"Görüyor musunuz?" dedi, eliyle işaret ederek. "Oraya bir set yapacak olursak..."

Gözleriyle, az önce bıraktığı dalı aradı. Hiç görünmüyordu artık.

Wainwright:

"Bu kadar çalışmaya değer mi?" dedi. "Sular belki onu da yıkar."

"Hiçbir şey yapmayacağımıza, çalışsak daha iyi değil mi? Evlerimizde miskin miskin oturacağımıza bari bir şey yapmış oluruz, haydi benimle gelin. Ötekilerle de konuşalım. Herkes yardım ederse bu işi yapabiliriz."

Al:

"Aggie giderse ben de gidiyorum" dedi.

Baba:

"Bana bak Al" dedi. "Adamlar yardım etmezlerse hep birlikte gitmek zorunda kalacağız. Haydi gidip onlarla konuşalım."

Merdivenlerden indiler ve bitişik evin kapısından içeri girdiler.

Ana ateşin başında durmuş yemek pişiriyor, bir yandan da çalı çırpı atarak ateşi besliyordu. Ruthie ona yaklaştı ve:

"Açım" diye sızlandı.

Ana:

"Hayır değilsin" diye onu tersledi. "Patates yedin ve karnını iyice doyurdun."

"Keşke kurabiyem olsaydı. Çok canım sıkılıyor burada. Yapacak hiçbir şey yok."

Ana:

"Üzülme" dedi. "Bunlar çok sürmeyecek. Kısa bir zaman sonra eğlenceli şeylerin olacak. Belki evimiz olur. O zaman istediğin gibi oynarsın."

Ruthie:

"Keşke bir köpeğimiz olsaydı" dedi.

"Sana köpek alacağım. Kedi de alacağım."

"Sarı bir kedi mi?"

Ana:

"Bırak beni" diye yalvardı. "Ne olur Ruthie, başımın etini yeme. Ne olur, iyi bir çocuk olduğunu göster ve birkaç gün sesini çıkartma. Hayat böyle devam etmeyecek. Göreceksin."

Ruthie, şikâyetli bir mırıltıyla uzaklaştı.

Birdenbire Rosasharn'ın şiltesinden, örtülerin altından keskin bir çığlık yükseldi. Ana hızla kızının yanına gitti. Rosasharn'ın gözleri korkuyla büyümüştü. Nefesini tutuyordu.

Ana:

"Ne oluyorsun?" diye haykırdı.

Kız nefes nefese idi. Ana elini örtülerin altına uzattı ve hemen geri çekerek ayağa kalktı.

"Bayan Wainwright" diye seslendi. "Bayan Wainwright!"

Küçük şişman kadın koşarak onların yanına geldi.

"Beni mi istediniz?"

"Bakın!"

Ana, kızının yüzünü işaret ediyordu. Bayan Wainwright onun üstüne eğildi. Kızın dişleri altdudağını ısırıyordu... Alnında ter taneleri birikmişti. Gözleri ise korkudan pırıl pırıldılar.

Ana:

"Doğuracak sanırım" dedi. "Ama daha erken."

Kız derin bir iç çekişiyle rahatladı. Gözlerini kapadı.

Bayan Wainwright:

"Ani bir sancı mıydı ?" diye sordu. "Gözlerini aç da bana cevap ver."

Rosasharn zayıf bir şekilde başını salladı.

Bayan Wainwright, anaya döndü.

"Evet" dedi, "vakti gelmiş. Erken mi dersiniz?"

Ruthie ile Winfield çalı çırpı yığınının yanında durmuş, olup biteni gözetliyorlardı.

Ruthie yumuşak bir sesle:

"Bir bebeğin doğuşunu göreceğiz" dedi. Gürültü edeyim deme sakın. Annem seyretmemize dünyada izin vermez. Eğer bu tarafa bakarsa, belli etmeden çömelirsin. O zaman her şeyi seyredebiliriz."

Winfield:

"Böyle bir şeyi çok az çocuk görmüştür" dedi.

Ruthie gururlu bir sesle:

"Hiçbir çocuk görmemiştir"dedi. "Yalnız biz görmüş olacağız."

Şiltenin yanında, lambaların ışığı altında Bayan Wainwright ile ana konuşuyorlardı. Bayan Wainwright bir ekmek bıçağı aldı ve onu yorganın altına soktu:

"Belki" dedi, "bir faydası olmaz, ama ne bileyim bir adet işte. Büyüklerimizden böyle gördük. Hiçbir zararı olmayan bir şey."

Ana:

"Sancılar inşallah uzun sürmez" dedi.

"Kendini nasıl hissediyorsun?"

Rosasharn, sinirli sinirli başını salladı:

"Doğacak mı?"

Ana:

"Tabii" dedi. "Güzel bir bebek doğuracaksın. Ama bize yardım etmen gerek. Ayağa kalkıp biraz yürüyebilir misin?"

"Denerim."

Bayan Wainwright:

"Aferin akıllı kız" dedi. "Biz de sana elimizden geldiği kadar yardım edeceğiz şekerim. Biz de seninle yürüyeceğiz."

İki kadın kızın ayağa kalkmasına yardım ettiler ve omuzlarına bir örtü örttüler. Sonra ana bir koluna, Bayan Wainwright öteki koluna girdiler. Çalı çırpı yığınına kadar yürüyüp geri döndüler. Yağmur, durmadan yağıyordu.

Ruthie ile Winfield heyecanla seyrediyorlardı onları.

Winfield:

"Ne zaman doğuracak?" diye sordu.

"Sus onların dikkatini çekme. Yoksa seyretmemize izin vermezler."

Aggie de onlara katıldı. Aggie'nin sarı saçları ve ince yüzü lamba ışığında büsbütün abartılı görünüyor, duvardaki gölgede burnu pek uzun duruyordu.

Yürümekte olan kadınlar durmuşlardı. Rosasharn bembeyaz olmuş, sancının tesiriyle inliyordu. Onu yatırdılar ve o yumruklarını sıkıp, çarşafları dişlerken alnındaki ter tanelerini sildiler. Ana, yumuşak bir sesle onunla konuşuyordu.

"Korkma" diyordu. "Korkma sakın. Yumruklarını sık. Dudağını da ısır. Bütün bunlar insanın dayanıklılığını arttırır."

Sancı geçmişti. Kız dinlensin diye biraz beklediler. Sonra onu yine kaldırdılar. Sancılar arasında üç kadın bir aşağı bir yukarı durmadan gidip geliyorlardı.

Baba başını içeri uzattı. Sular süzülüyordu şapkasından.

"Kapıyı niye kapattınız?" diye sordu.

Sonra yürüyen kadınları gördü.

"Vakti geldi" dedi.

"Demek artık istesek de gidemeyiz?"

"Hayır."

"O zaman seti muhakkak yapmak zorundayız."

"Evet, muhakkak."

Baba yine çamurların üstünde garip sesler çıkartarak uzaklaştı. Yirmi adam, yağmurun içinde duruyorlardı. Baba:

"Seti yapmak zorundayız" diye bağırdı. "Kızımın sancısı tuttu."

Adamlar onun etrafında toplandılar.

"Bebek mi?"

"Evet, gidemeyiz artık."

Uzun boylu bir adam.

"Çocuk bizim değil ya" dedi. "Biz gidebiliriz."

Baba:

"Tabii" diye cevap verdi. "Tabii gidebilirsiniz. Sizi durduran yok. Yalnız sekiz kürek var."

Aceleyle, toprağın en alçak olduğu kısma gitti ve küreğini toprağa sapladı. Çamuru, akıntının kenarında bir yere yığıyordu. Yavaş yavaş yanına başkaları da geldi. Babaya yardım etmeye başladılar. Hep birlikte yığıyorlardı. Bütün erkeklerin üstüne bir savaşkanlık gelmişti. Hepsi de bir şeye, bu şeyin ne olduğunu bilmeseler bile elbirliğiyle savaşır gibiydiler. Biri küreği elinden attı mı, onu hemen bir başkası kapıyordu.

Joad'ların seyyar evinden keskin bir çığlık işitildi. Adamlar durup bu çığlığı dinlediler, tedirgin oldular. Sonra yine çalışmaya koyuldular. Çalışmalarının ödülünü almışlardı. Hem bir hendek açılmış, hem de bir set meydana getirilmişti. Yorulmuşlardı artık. Daha yavaş çalışıyordu kürekleri. Suların seviyesi de yavaş yavaş yükselmekteydi. Seti yapmadan önceki seviyeye kadar yükselmişti.

Baba neşeyle güldü:

"Eğer seti yapmasaydık, şimdi su baskınına uğramış olacaktık" dedi.

Durmadan yükseliyordu sular.

Baba:

"Daha yüksek olmalı" diye haykırdı. "Duvarı yükseltmeliyiz."

Akşam olduğu halde çalışma devam ediyordu. Artık adamların yorgunluğu gözle görülür bir hale gelmişti. Yüzleri ölü gibi olmuştu. Hepsi de birer makine gibi çalışıyorlardı. Karanlık iyice basınca, kadınlar evlerin kapılarına lambalar asıp kocalarına

kahve hazırladılar. Sonra, kadınlar birer birer Joad'ların evine koşup, sancılı kızdan haber alıyorlardı.

Sancılar sıklaşmıştı artık. Yirmi dakikada bir geliyordu. Rosasharn tahammülünü yitirmişti. Bu korkunç sancıların tesiri altında müthiş çığlıklar kopartıyordu. Komşu kadınlar ona bakıyorlar, onu sevgiyle okşuyorlar ve sonra yine evlerine gidiyorlardı.

Ananın yaktığı ateş artık iyice alevlenmişti. Ananın bütün aletleri ateşin üstünde, suyun içinde kaynıyordu. Baba arada bir kapıdan bakıyordu.

"Bir şey var mı?" diye soruyordu. "Kız iyi mi?"

Ana onu yatıştırmak için:

"İyi" diyordu. "Kız iyi canım."

Hava iyice kararınca, biri el feneri getirdi. John amca hiç dinlenmeden çalışıyordu.

Baba:

"Yavaş ol" dedi. "Kendini öldüreceksin bu gidişle."

"Elimde değil. Şu kızın çığlıklarına dayanamıyorum. Tıpkı tıpkı..."

Baba:

"Biliyorum ama aldırmamaya çalış" dedi.

John amca coşmuştu.

"Dayanamıyorum, kaçacağım" dedi. "Ya çok çalışmalıyım, ya da buralardan kaçacağım."

Seyyar evden gelen çığlık sesleri bir süre devam etti. Sonra kesildi. Baba:

"Çocuk doğmuş olsa ana beni çağırırdı" dedi ve işine devam etti.

Birdenbire garip bir gürültü oldu. Erkekler ne olduğunu anla-

yabilmek için biraz gerilediler. Öğleden beri yapmakta oldukları duvar, yavaş yavaş yıkıldı, daha doğrusu, duvar niyetine yığmış oldukları çamurlar kaydı. Duvarın arkasına birikmiş olan sular kamp alanına girdi, sular adamların önce bileklerine, sonra dizlerine kadar çıktı. Ağzı açık olanları seyreden adamlar, dehşet içinde kaçıştılar. Sular seyyar evlerin ve otomobillerin altından geçerek, her yanı dolduruyordu.

John amca duvarın yıkıldığını görmüştü. Bütün karanlığa rağmen bunu görmüştü. Birden dizleri büküldü, yere suların içine gömülüverdi. Baba onun düştüğünü gördü. Sular göğsüne kadar geliyordu. Tutup kardeşini ayağa kaldırdı.

"Bana bak" dedi. "Neyin var. Gel arabaya gidelim. Orası yüksektir."

John amca kuvvetimi topladı.

"Bilmiyorum" dedi. "Ayaklarım birden bine taşıyamaz oldular. Neden bilmem."

Baba ona yardım etti. Birlikte seyyar eve doğru ilerlediler.

Set yıkıldığında Al arkasına dönüp, olanca gücüyle koşmuştu. Kamyona vardığı zaman, su kalçalarına kadar geliyordu. Motorun üstünden tenteyi çekti ve şoför yerine atladı. Ama gayreti boşunaydı. Her şeye rağmen, motoru çalıştıramadı. Oturduğu yerin ıslak olduğunu hissederek birden yerinden fırladı. Sular, kamyonun şoför mahalline kadar yükselmişti. Kamyonun motoru artık sulara gömülmüş bulunuyordu. Motor suyla dolmuştu. Nispeten daha yüksek bir yerde duran iki otomobil, ışıklarını yakmış hareket etmek üzereydiler.

Baba merdivenlerin yanına vardığı zaman, alt basamağın suda yüzmekte olduğunu gördü.

"Tırmanabilecek misin John?" diye sordu.

"Tabii tabii, sen hele bir çık."

Baba merdiveni dikkatle tırmandı ve kapının dar aralığından

içeri süzüldü. İki lamba da yanmaktaydı. Ana, Rosasharn'ın yanına oturmuş, onu yelpazeliyordu. Bayan Wainwright ise, ocağa kuru dallar atıyordu. Odanın içinde hafif bir duman vardı. Ana babanın içeri girdiğini görerek başını kaldırdı ve yine hemen yere baktı.

Baba:

"Nasıl?" diye sordu.

Ana yine kocasına bakmadı.

"İyi herhalde" dedi. "Şimdi uyuyor."

Bütün odayı doğum kokusu kaplamıştı. Barakada boğucu bir hava vardı. John amca da içeri girdi ve duvara yaslandı. Bayan Wainwright babanın yanına geldi. Onu dirseğinden tutarak bir köşeye çekti. Eline bir lamba alıp, köşede elma kutusunun üstünde duran bir gazete kâğıdını aydınlattı. Gazete kâğıdının üstünde, mosmor küçücük bir bebek duruyordu. Bayan Wainwright, yumuşak bir sesle:

"Hiç nefes almadı" dedi. "Ölü olarak doğdu."

John amca, arabanın en karanlık köşesine çekildi. Oradan kesik kesik nefes aldığı işitiliyordu.

Baba, Bayan Wainwright'a baktı. Onun elindeki lambayı alıp yere koydu. Ruthie ile Winfield, kendi yataklarında uyuyordu. Işıktan gözlerini korumak için kollarını yüzlerinin üstüne koymuşlardı.

Baba, yavaşça Rosasharn'ın şiltesinin yanına gitti. Çömelmek istedi ama dizlerinin gücü buna yetmedi. Oracığa çöküverdi. Ana, kızını dört köşe bir mukavva parçası ile yelpazelemekteydi.

Baba:

"Biz, elimizden gelen her şeyi yaptık" dedi.

"Biliyorum."

"Bütün akşamüstü çalıştık ama duvar yıkıldı. Niye biliyor musun, üstüne ağaç devrildi de ondan.

"Biliyorum."

"Suların sesini işitiyormusun?"

"Evet, işitiyorum."

"Kız iyileşecek mi?"

"Bilmem."

Ananın dudakları bembeyazdı.

"Hayır, yapılabilecek tek bir şey vardı. Onu da yaptık."

Baba:

"Biliyorum" dedi, "hiç yılmadan çalıştık ama bir ağaç, her şeyi mahvetti. Bak, tavan akmaya başladı."

Ana başını kaldırıp tavana baktı. Sonra gözlerini tekrar yere indirdi. Baba sanki konuşmasa ölecekti.

"Sular kim bilir ne kadar yükselecek" dedi. "Belki de arabayı da alıp götürür."

"Bilmiyorum."

"Sen her şeyi bilisin."

Ana susuyordu. Elindeki mukavva parçası bir gidip bir geliyordu.

"Bir şeyi unuttuk mu, yapmamız gereken bir şey vardı da yapmadık mı?" diye sordu baba.

Ana garip garip ona baktı. Bembeyaz dudaklarıyla gülümsedi.

"Niçin suçu kendi üstüne alıyorsun?" dedi. "Her yerde her şey değişiyor. Merak etme, dünya böyle kalmaz."

"Sulara baksana. Belki burayı terk etmek zorunda kalacağız."

"Gitme zamanı gelince gideriz. Neyi yapmak zorunda kalırsak onu yapmalıyız. Şimdi biraz sus. Onu uyandırabilirsin."

Bayan Wainwright, durmadan dallar kırarak ateşe atıyordu. Dışarıdan öfkeli bir ses geldi.

"İçeri girip o köpek oğlunu kendim göreceğim."

Ve kapının tam önünde, Al'in sesi işitiliyordu.

"Nerede gidiyorsunuz?"

"O Joad köpeğini görmeye."

"Hayır giremezsiniz. Ne istiyorsunuz?"

"Eğer şu seti yapma fikrini ortaya atmasaydı, buradan gidebilirdik. Şimdi araba çamura saplandı.

"Sanki bizimki işliyor mu?"

"Onu bunu bilmem ben. İçeri gireceğim."

Al'in sesi buz gibi soğuktu.

"Benimle kavga etmeniz gerekiyor."

Ana:

"Peki" dedi.

Bayan Wainwright, oturmuş onları bekliyordu.

Baba, John amca ve Al, eşikte oturmuş şafağın söküşünü seyrediyorlardı. Yağmur durmuştu ama gökyüzü ağır yağmur bulutlarıyla doluydu.

Al:

"Evin içine girer mi dersiniz?" diye sordu.

"Bilmem. Dağlardan daha ne kadar su inecek biliyor mu-

sun? Bu sebepten bir şey diyemem. Sonra, yağmur da yeniden başlayabilir.

Al:

"Düşünüyorum" dedi. "Eğer içeri girecek olursa, her şey sırılsıklam olacak."

"Evet."

"Pek de yükselmez canım. Şoseden akıp gider belki."

Al:

"Sular daha fazla yükselmeden, gidip kamyonun kenarlarını alalım" dedi.

Baba, John amcaya baktı.

"Al, kamyonun kenarlarından yüksekçe bir yer yaparken biz de küçüğü gömelim" dedi.

"Bu işi niye ben yapacak mışım? Niye siz yapmıyorsunuz? Bu işten hiç hoşlanmıyorum."

Sonra durdu. Söylediklerinden vazgeçti.

"Tabii" dedi, "tabii yaparım. Bebeği tabii gömerim. Onu bana verin."

Sesi yükseldi:

"Verin onu bana" diye haykırdı.

Bayan Waiwright:

"Onları uyandırmayın" dedi.

Sonra gidip elma kutusunu getirdi ve üzerindeki örtüyü şefkatle düzeltti.

Baba:

"Kürek arkanda duruyor" dedi.

John amca bir eline küreği aldı. Sonra kutuyu da koltuğunun altına sıkıştırdı ve sular içine atladı. Daha ayakları yere değmeden sular beline kadar yükselmişti.

Baba:

"Haydi Al" dedi. "Ben de sana yardım edeyim."

John amca, sabah ışığında seyyar evin arkasına dolandı. Sonra şoseye çıkan kaygan yamacı tırmandı. Şosede biraz yürüdü nihayet, şosenin nehre bitişik olduğu bir yere vardı. Bir taraf söğüt ağaçları ile kaplıydı. Küreğini yere koydu ve kutuyu koltuğunun altından bırakmadan nehir kıyısına iyice yaklaştı. Nehri öylece bir süre seyretti. Müthiş bir hızla akıyordu. Elma kutusunu göğsüne bastırıyordu. Yavaşça sulara bıraktı kutuyu.

"Bir kıyıya vuracaksın," dedi, "sana bakacaklar orada ve tüyleri diken diken olacak. Hiçbir zaman bilmeyecekler ama belki onlara bir şeyler anlatabilirsin. Senin kız mı oğlan mı olduğunu bile bilmiyorum. Bilmek de istemem. Yaşamadıktan sonra. Belki seni görünce anlarlar. Belki seni görünce bu işin böyle yürümeyeceğine akılları yatar."

Kutuyu yavaşça bıraktı. Küçük, cansız bebek hızla uzaklaştı, akıntının fazla olduğu yerlerde kendi etrafında dönüyordu. John amca küreğini aldı ve hızla seyyar evlere döndü. Orada, kamyonun yanında Al ile babasının kafa kafaya vermiş, konuşmakta olduklarını gördü. Onlara doğru seğirtti.

Baba ona baktı:

"Gömdün mü?" diye sordu.

"Evet."

Ana eğilip sulara baktı. Seyyar evin döşemesinden bir karış kadar aşağıdaydı. Yatağın yanına gidip Rosa of Sharon'a baktı. Kız da gözlerini açmış anasını seyrediyordu.

Ana:

"Nasılsın?" diye sordu.

"Yorgunum. Çok yorgunum."

"Sana kahvaltı vereyim mi?"

"Aç değilim."

Bayan Wainwright, ananın yanına geldi.

"İyi görünüyor" dedi. "Kolay atlattı bu işi."

Rosasharn anaya soran gözlerle bakıyor, ana ise hiç soruya karşılık vermek istemiyordu. Bayan Wainwright ocağın yanına gitti.

Ana:

"Efendim. Ne istiyorsun?"

"Bebek bebek iyi mi?"

Ana kızının yanına çömeldi.

"Başka çocukların olur" dedi. Sen elinden gelen her şeyi yaptın."

Rosasharn, irkilerek yatağın içinde doğruldu.

"Ana?" dedi.

"Senin elinde bir şey yoktu kızım."

Kız sırtüstü uzandı ve gözlerini elleri ile kapattı. Ruthie ona yaklaşıp dikkatle baktı. Anasının kulağına:

"Hasta mı?" diye fısıldadı. "Ölecek mi?"

"Yok canım. Ne diye ölecekmiş?" İyileşecek.

Onlar kahvaltılarını ederlerken, sular gittikçe yükselmekteydi. Al çabucak yemeğini yedi ve babasıyla birlikte yüksek döşemeyi yaptılar. Sular kapının eşiğine kadar yükselmişti. Burada adeta tereddüt ediyorlardı. Sonra yavaş yavaş içeri doğru akıştı-

lar. Yağmur yeniden başlamıştı dışarıda. Büyük ve ağır damlalar suları ve damı dövmekteydi.

Al:

"Haydi" dedi, "bana yardım edin de şu şilteleri kaldıralım. Bir de örtüleri. Hepsi ıslanacak yoksa.

Sular bütün arabayı kaplayana kadar eşyalarını bu yüksek kısma çıkarttılar. Baba, ana, Al ve John amca, Rosasharn'ın şiltesini de uçlarından tutarak yığdıkları eşyaların en üstüne koydular. Hasta kız yatağın üstündeydi.

"Kız:

"Ben iyiyim" dedi, "yürüyebilirim."

Su ince bir tabaka halinde seyyar evin döşemesini kaplamıştı. Rosasharn anasına bir şeyler fısıldadı. Anası elini battaniyenin altından uzatıp kızın göğsünü tuttu ve bir şeyler söyledi.

Arabanın öteki köşesinde de, Wainwright'lar kendilerine yüksek bir yer yapmakla meşguldüler. Yağmur önce hızlanmış sonra durmuştu.

Ana eğilip ayaklarına baktı. Sular yükselmeye başlamıştı.

Kadın sert bir sesle:

"Ruthie, Winfield" dedi, "siz de ablanızın yanına çıkın. Hasta olacaksınız."

Sonra onları kucağına alarak bir bir büyük kızının yanına oturttu.

"Buradan gitmeliyiz" dedi kendi kendine.

Baba:

"Gidemeyiz" diye cevap verdi. "Al'in dediği gibi her şeyimiz burada. Evin kapısını da çıkartıp, döşemeyi biraz daha yükseltiriz."

Bütün aile, korku içinde bu yüksek platformlara sığındı. Sular, karşı taraftaki pamuk tarlasını bastığında, arabanın içinde suyun yüksekliği altı ayağa çıkmıştı. Geceleyin, hepsi de tedirgin bir uyku uyudu. Ana, Rosasharn'ın yanında yatıyor, arada bir onunla konuşuyordu. Bazen de düşünceli ve bezgin yüzünün sapsarı olduğu görülüyordu. Kız battaniyenin altında, dükkândan alınan ekmeğin son kırıntılarını kemiriyordu.

İkinci günün akşamı, baba suların arasında dolaşmaya çıktı ve cebinde on patatesle geri döndü. Ana, onun iç kapının bir kısmını parçalayıp ateş yakışını ve su doldurduğu bir tencereye patatesleri doğrayışını sessizce seyretti. Al, ise kokan patatesleri parmaklarıyla yedi. Bu son yiyecek de bittiği zaman, hep birden kurşuni suları seyretmeye başladılar ve o gece her geceden biraz daha geç yattılar.

Sabah olunca, herkes sinirli bir şekilde uyandı. Rose of Sharon anasına bir şeyler fısıldadı.

Ana başını salladı.

"Evet" dedi. "Zamanı geldi artık."

Sonra kapının önünde oturmakta olan erkeklere döndü:

"Buradan gidiyoruz" dedi. "Daha yüksek bir yere gitmek zorundayız. Siz ister gelin, ister gelmeyin, ama ben Rosasharn ile küçükleri buradan götürüyorum."

Baba zayıf bir sesle:

"Gidemeyiz" dedi.

"Peki" dedi ana, "belki Rosasharn'ı şoseye kadar götürmeme yardım edip geri dönersiniz. Yağmur yağmıyor artık. Bu anı kaçırmamalıyız. Gidelim."

Baba:

"Gideceğimiz yeri bilmeden nereye gidiyoruz?" diye şikâyet etti.

"Bilmiyorum. Haydi Rosasharn'a yardım et."

Ana kızına kuvvet vermek için onun sağ koluna, baba da sol koluna girdiler.

"Kuru bir yere gitmeliyiz herhalde. Hiçbiriniz iki gündür kuru bir çamaşır görmediniz."

Yolda tek bir arabanın bile geçtiği yoktu.

Ana:

"Acele etmeliyiz" dedi. "Eğer bu kız ıslanırsa, başına gelecekleri düşünmek bile istemem."

Baba:

"Böyle aceleyle nereye gittiğimizi söylemedin ama" dedi.

Uzaklarda, suların yetişemediği pamuk tarlaları görünüyordu. Bu tarlalardan birinin yamacında bir ahır vardı. Ana eliyle orayı işaret etti.

"Bakın" dedi. "Bahse giderim ki orası kurudur. Sular aşağı doğru akıp gider. İşte oraya gidiyoruz."

Baba içini çekti.

"Sahibi bizi oraya sokmaz ki" dedi.

Ruthie birdenbire, ileride yağmurdan perişan düşmüş bir gelincik çiçeği gördü. Ona doğru hızla atıldı ve çiçeği koparttı.

Sonra bir dilimini dikkatle ayırıp burnunun üstüne yapıştırdı ve kardeşine dönerek:

"İşte" dedi, "istersen onu senin burnunun üstüne ben yapıştırayım."

Büyükler ilerlemeye devam ediyordular. Winfield burnunu Ruthie'ye uzattı. Kız bir yaprağı diliyle ıslattı ve kardeşinin burnunu canını acıtırcasına bastırdı.

"Seni gidi küçük şeytan" diye mırıldandı.

Büyüklerin arkasından hızla yürümeye koyuldular. Birden Ruthie yorgun bir sesle:

"Al" dedi, "al bunları da alnına yapıştır istersen."

Yolun sağında şiddetli bir şimşek çaktı.

Ana:

"Haydi," dedi, "yağmur geliyor. Acele edin biraz. İsterseniz şu çitin üstünden atlayalım. Böylece yolu kısaltmış oluruz. Haydi haydi. Biraz gayret Rosasharn."

Yorgun ve hasta hızı adeta sürükleyerek çitten atlattılar. İşte tam o sırada yağmur ve fırtınaya yakalandılar. Üstlerine bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı. Rose of Sharon'un ayakları kayıyor ve kız yanındakilerin arasında sürüklenerek ilerliyordu.

"Baba, Rosasharn'ı taşıyabilir misin?"

Baba eğilip kızını kucağına aldı.

"Nasıl olsa ıslandık" dedi. "Haydi Winfield, Ruthie siz önden koşun."

Nihayet, yağmurun damını dövmekte olduğu ahıra gelmişlerdi. Ahırın kapısı yoktu. Birkaç tarım aracı vardı. Yağmur, ahırın açık girişini adeta perdeliyordu. Baba, Rose of Sharon'u şefkatle, yağlı bir kutunun üstüne oturttu.

"Hey büyük Allahım" dedi.

Ana:

"Belki içeride saman vardır" dedi. "A, bakın burada bir kapı var."

Ana kapıyı itip açtı. Paslı menteşeler gıcırdadılar.

"İçeride saman var" diye bağırdı. "Haydi buraya gelin."

İçerisi karanlıktı. Duvarın çatlaklarından birazcık ışık giriyordu.

Ana:

"Sen yat Rosasharn" dedi. "Sen yat da biraz dinlen. Sana kuru bir giyecek bulabilmenin yolunu arayacağım.

Winfield:

"Anne" dedi.

Sesi, boş ahırın içinde yankılandı.

"Anne!"

"Efendim, ne istiyorsun?"

"Bak, köşeye bak."

Ana baktı. Karanlığın içinde iki insan şekli fark ediliyordu. Bunlardan biri sırtüstü yatan bir adam, biri de küçük bir çocuktu. Küçük çocuk, koskocaman gözlerle yeni gelenleri seyrediyordu. Ana ona bakarken, çocuk ayağa kalktı ve yanlarına geldi. Sesi çatlaktı.

"Burası sizin mi?" diye sordu.

Ana:

"Hayır" diye cevap verdi. "Bulunduğumuz yeri su bastığı için buraya geldik. Hasta bir kızımız var. Kuru bir battaniyeniz varsa bize verir misiniz? Elbiselerini çıkartmazsa büsbütün hasta olacak.

Oğlan tekrar köşeye gitti ve pis bir battaniyeyle geri geldi. Battaniyeyi anaya uzattı.

Ana:

"Teşekkür ederiz" dedi. "O adamın nesi var?"

Oğlan monoton bir sesle konuşuyordu.

"Önce hastalanmıştı ama şimdi açlıktan ölüyor."

"Ne?"

"Açlıktan ölüyor. Pamuk tarlasında hastalandı. Altı gündür hiçbir şey yemedi."

Ana köşeye gidip adama baktı. Elli yaşlarında, kemikli yüzlü, iri gözlü bir adamdı. Gözlerini korku bürümüştü. Çocuk onun yanında duruyordu.

Ana:

"Baban mı?" diye sordu.

"Evet. Hep aç olmadığı ya da daha önce yemek yemiş olduğunu söyleyip, bütün yiyecekleri bana veriyordu. Çok zayıf düştü artık. Hareket bile edemiyor."

Ana:

"Dur" dedi, "merak etme. Bir şeyler düşünürüz."

Çocuk birden haykırdı.

"Size söylüyorum. Ölüyor! Açlıktan ölüyor diyorum size."

"Sus" dedi ana ve hasta adamı hayret ve korkuyla seyretmekte olan babayla John amcaya baktı. Sonra, battaniyesine büzülmüş olan Rosasharn'a döndü. Ananın gözleri kızının gözleriyle karşılaştı. İki kadın birbirlerinin gözlerinin derinliklerine baktılar. Kız nefes nefeseydi.

"Evet" dedi.

"Biliyordum" dedi, "biliyordum yapacağını."

Kızının kucağında sıkıca kenetlenmiş olan ellerine baktı.

Rose of Sharon:

"Hepiniz, hepiniz dışarı çıkar mısınız?" diye fısıldadı.

Yağmur tavanı hafif hafif kamçılıyordu.

Ana ona doğru eğildi, avucunun içiyle alnına dökülmüş olan saçlarını okşadı. Sonra onu alnından öptü.

Hızla ayağa kalktı.

"Haydi" dedi, "hepiniz benimle gelin bakayım. Saçağın altına gideceğiz."

Ruthie, konuşmak için ağzını açtı.

Çocuklarını adeta iterek kapıya doğru ilerledi. Sonra arkalarından kapıyı kapattı.

"Sus" dedi anası. "Sus ve dışarı çık."

Bir an, Rosasharn fısıltılı ahırda sessizce oturdu. Sonra yorgun vücudunu doğrulttu ve battaniyeye sarınarak ayağa kalktı. Köşeye doğru ilerledi. Orada durup adamın perişan yüzünü, iri korkulu gözlerini seyretti. Sonra yavaşça onun yanına uzandı.

Adam başını iki yana salladı. Rose of Sharon, battaniyeye gevşetti ve bir göğsünü açtı.

"Mecbursun" dedi.

Ona daha çok yaklaştı ve başını kendine doğru çekti.

"Haydi" dedi, "işte..."

Eli adamın başının arkasına doğru uzandı ve onu tuttu. Şefkatle saçlarını okşadı. Ahırın içinde etrafına bakındı, dudakları birleşti ve esrarlı bir şekilde gülümsedi.

- S O N -

GAZAP ÜZÜMLERİ

JOHN STEINBECK

(1902-1968)

Stanford Üniversitesi'nde tabiat bilimleri okudu. 2. Dünya Savaş'ında muhabir olarak dolaştı. 1930 yıllarının krizli yaşamını romanlarına konu olarak aldı. Kapitalist bir toplumdaki insanların ıstırabını, ekonomik krizlerini anlattı. Konuları iyi tanıdığı Kaliforniya'da geçer. Yoksul tarım işçilerinin sıkıntılarını, acılarını, özlemlerini başarıyla yazdı. "Gazap Üzümleri" ile dünya ölçüsünde ün kazandı. Hikâye ve romanları ile çağdaş Amerikan edebiyatının en güçlü yazarlarından biridir. Başlıca Yapıtları: Altın Kadeh (1929); Cennetin Bahçesi (1932); Bilinmeyen Bir Tanrıya (1933); Tortilla Flat (1935); Bitmeyen Kavga (1936); Sardalya Sokağı (1945); İnci (1947); Cennetin Doğusu (1952); Pippin IV' ün Kısa Saltanatı (1956).

Yazar 1940 yılında sinemaya da aktarılan Pulitzer Ödüllü Gazap Üzümleri isimli bu kitabında Kaliforniya'ya göç eden yoksul bir aileyi ve onları acımasızca yok eden tarım ekonomisini anlatmaktadır.

Gözlem Yayınları